T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

İSTİHBARATIN BİR ALT DİSİPLİN OLARAK GELİŞİMİ VE TÜRKİYE'DE İSTİHBARAT ÇALIŞMALARI: ALGILAR, SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Hazırlayan: Seher BERBER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Emrah ÖZDEMİR

Çankırı – 2022

T.C.

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

İSTİHBARATIN BİR ALT DİSİPLİN OLARAK GELİŞİMİ VE TÜRKİYE'DE İSTİHBARAT ÇALIŞMALARI: ALGILAR, SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Hazırlayan: Seher BERBER

ORCID: 0000-0001-9905-3548

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Emrah ÖZDEMİR

Çankırı – 2022

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ vi
TEZ KABUL VE ONAY vii
ÖNSÖZ viii
ÖZET ix
ABSTRACT ix
KISALTMALAR x
TABLO LİSTESİ xii
ŞEKİL LİSTESİ xiii

1. GİRİŞ 1

2. BÖLÜM: İSTİHBARAT OLGUSUNUN KAVRAMSAL BAĞLAMDA OLUŞUMU VE GELİŞİM SERGÜZEŞTİ…….. 9
2.1. İstihbarat Kavramı ve Kapsamı……..9
2.2. İstihbarat Üretim Ve Politika Yapım Süreçleri……16
2.3. İstihbaratın Kategorizasyonu……...22
2.4. İstihbaratın Gelişimi Ve Dönüşümü: Gelenekselden Modern İstihbarata Değişen İstihbarat Paradigması…….32
2.5. Son Dönemeçte İstihbarattaki Kırılma: Post- Modern İstihbarata Yöneliş…….39
2.6. İstihbaratın Olgudan Disipline Bilimselleşme Çabalarında Sosyal Bilimlerde Yakın İlişkili Olduğu Alanlar ve Akademik Katkıları…….44

3. BÖLÜM: İSTİHBARATIN BİR ALT DİSİPLİN OLARAK AKADEMİK ALANDAKİ VAROLUŞ SERÜVENİ VE EVRİMİ……...51
3.1. Uluslararası İlişkiler Disiplini ve Bir Alt Disiplini Olarak İstihbarat……51
3.2. Uluslararası İlişkiler Disiplininde Bilgi-Eylem Ekseninde İstihbaratın Yeri……54
3.3. Uluslararası İlişkiler Disiplininde İstihbarat Olgusun Önemi……...58
3.4. Kadim İstihbarat Anlayışından Akademik Disipline: İstihbarat Çalışmaları……64
3.4.1.İstihbarat Çalışmalarının Araştırma Perspektifleri ve Gelişimini Etkileyen Başlıca Faktörler……72
3.4.2. Akedamyanın Fildişi Kulesi Olarak Literatür ve İstihbarat Çalışmaları……75
3.5. İstihbarat Çalışmalarının Akademik Bir Disiplin Olarak Gelişiminin Ülkeler Bazındaki Değerlendirmesi: Anglosfer ve Ötekiler…….88
3.5.1. Anglosfer'deki Akademik İstihbarat Çalışmaları……..91
3.5.2. Anglosfer Dışında Gelişen Akademik İstihbarat Çalışmaları……..103

4. BÖLÜM: İSTİHBARAT ÇALIŞMALARININ TÜRKİYE'DEKİ SEYRİ: ALGILAR, SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ……..…110
4.1. Türkiye'de İstihbarat Olgusundan Akademik İstihbarat Çalışmalarına Uzanan Tarihsel Süreç……110
4.2. İstihbarat Çalışmalarının Uluslararası İlişkilerin Bir Alt Disiplini Olarak Türkiye'deki Akademik Konumlanışı……...113
4.3. Türkiye'deki İstihbarat Çalışmalarının Gelişimi: Anglosfer'in Çalışma Alanına İzdüşümü ve Akademik Yansımaları……114
4.3.1. Birinci Aşama: Bilgiye Ulaşmak ve Bilinenleri Belgelemek……..121

4.3.2. İkinci Aşama: Bilinenleri Adlandırmak ve Sınıflandırmak/ Literatür Oluşturma ve Literatürün Genişletilmesi……126
4.3.3. Üçüncü Aşama: Literatürdeki Boşlukların Doldurulması……141
4.3.4. Dördüncü Aşama: Yeni Oluşan Bilgiyi (Literatürü) Yaymak…….143
4.3.5. Beşinci Aşama: Literatürü Kümülatif Hale Getirmek/ Kurumsallaşma…….155
4.4. Türkiye'de İstihbarat Çalışmalarının Akademik Gelişimini Etkileyen Başat Faktörler: Algılar ve Sorunsallar……...161
4.5. İstihbarat Çalışmalarının Güncel ve Yakın Gelecekte Olması Muhtemel Sorunlarına Çözüm Önerileri……180

5. SONUÇ …….....188

KAYNAKÇA ...……...202

EK KAYNAKÇA ……222

EKLER ……224

ÖZGEÇMİŞ 237

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *İstihbaratın Bir Alt Disiplin Olarak Gelişimi ve Türkiye'de İstihbarat Çalışmaları: Algılar, Sorunlar ve Çözüm Önerileri* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

05/07/ 2022

Seher BERBER

TEZ KABUL VE ONAY

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Seher BERBER tarafından hazırlanan *İstihbaratın Bir Alt Disiplin Olarak Gelişimi ve Türkiye'de İstihbarat Çalışmaları: Algılar, Sorunlar ve Çözüm Önerileri* başlıklı bu çalışma, *[05.07.2022]* tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *[oybirliği]* ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı*'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman	: Doç. Dr. Emrah ÖZDEMİR	İmza: ……..
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Ali Samir MERDAN	İmza: ……..
Üye	: Dr. Öğr. Gör. Bülent SUNGUR	İmza: ……..

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 23/06/ 2022 tarih ve 28-13-B sayılı oturumunda belirlenen jüri kurul tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Coşkun POLAT

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Bu tez çalışması, *İstihbaratın Bir Alt Disiplin Olarak Gelişimi ve Türkiye'de İstihbarat Çalışmaları: Algılar, Sorunlar ve Çözüm Önerileri* başlığı altında istihbaratın tarihsel sürecinde olgudan akademik bir alan haline gelmesini yüzeysel, bir alt disiplin şeklinde gelişimini ise detaylıca ele almıştır. Çalışma esas itibariyle bütünde, istihbarat ile ilgili genişçe bir zaman dilimini kapsayan bir süreci incelemiş ve araştırma sorusuna cevap aramıştır. Dolayısıyla fazlaca emek isteyen meşakkatli bir yüksek lisans tez yazım süreci geçirilmiştir.

Bu çetin geçen süreçte ve zorlu yazım aşaması boyunca değerli yardım ve katkılarıyla beni yönlendiren kıymetli tez danışmanım Doç. Dr. Emrah ÖZDEMİR'e; tez jürimde yer alan ve değerlendirmeleri ile tezime önemli katkılar sağlayan saygıdeğer hocalarım J. Yb. Dr. Öğr. Gör. Bülent SUNGUR ve Dr. Öğr. Üyesi Ali Samir MERDAN'a; ders aşamasında değerli bilgi ve deneyimlerinden faydalandığım hocalarım Prof. Metin UÇAR, Doç. Dr. Veysel DİNLER ve Dr. Öğr. Üyesi Anıl VAREL'e ve onların nezdinde tüm hocalarıma; farklı alandan da olsalar bitmek bilmeyen sorularımı her daim cevaplamaya çalışan arkadaşlarım Kaan AKMAN ve Metin Öz'e; kaynak araması ve literatür taraması sırasında bana oldukça fazla yardımları olan arkadaşlarım J. Kd. Ütğm. Semih SEVİNÇ, Mehmet TAYFUR ve Abdüssamed KOÇAK'a eğitimim süresince göstermiş oldukları sabır ve manevi desteklerden dolayı teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca bugün yaşamda yanımda olamasalar da bu tezi yazabilmem için gerekli olan alt yapıyı bana erken yaşlarda kazandıran, annem Hamdiye Cevriye BERBER ve babam Faik BERBER'i de bu vesileyle rahmet ve minnetle anarken ilk göz ağrım olan bu tez çalışmamı onların anısına ithaf ediyorum.

05.07.2022

Seher BERBER

ÖZET

Tezin Başlığı : İstihbaratın Bir Alt Disiplin Olarak Gelişimi ve Türkiye'de İstihbarat Çalışmaları: Algılar, Sorunlar ve Çözüm Önerileri
Tezin Yazarı : Seher BERBER
Danışman : Doç. Dr. Emrah ÖZDEMİR
Anabilim Dalı : Uluslararası İlişkiler
Tezin Türü : Yüksek Lisans
Kabul Tarihi : 05.07.2022

Kadim bir olgu olan istihbarat, bilgi çağının da etkisiyle 2. Dünya Savaşı sonrasında başta ABD olmak üzere Anglosfer ülkelerinde bilimsel bir alan haline geldi. Filizlendiği Anglosfer'de istihbarat aynı zamanda çağın imkân ve kabiliyetlerini de kullanarak hızlıca büyüdü. İstihbarat girmiş olduğu bu yeni mecrada, *Akademyanın Fildişi Kulesi* olarak taçlandı. Kendine bilimsel alanda yüksek bir kule inşa etmeyi başaran istihbarat ne var ki özünde barındırdığı gizlilik unsuru nedeniyle Anglosfer'de *yeni şişelere eski şarap* misali artık birbirini tekrarı olan ve *devlerin omuzlarında yükselemeyen* bir literatür olarak son dönemde rutin bir çizgi izlemeye başladı. Nitekim bu stabil durum geçmişi anlayan, bugünü anlamlandıran ve geleceği öngörmek gibi geniş bir vizyona sahip olan istihbaratın akademideki tamamlayıcısı olan İstihbarat Çalışmaları için de yeni arayışların kapısını araladı. Tez çalışması da tam bu noktada, alanın bu arayışından ve akabinde yolculuğun hangi yöne evrilebileceğinin bir nevi merakıyla doğdu. Çalışma, alanının ilerlemeye devam edebileceği yeni akademik durağı için örneklem olarak seçilen Türkiye'deki İstihbarat Çalışmalarının akademik seyrini izledi. Anglosfer'in Türkçe istihbarat literatürü üzerinde oldukça fazla etkisinin bulunduğu ve neticede özgün bir literatürün de oluşturulamadığı görüldü. Bu ahval ve şeraitin Türkiye'de, istihbaratın akademide yerleşik bir disiplin olmasına olanak vermediği gibi istihbarat ile ilgili bir akademik camianın da oluşumuna engel teşkil ettiği tespit edildi. Ülkede alanın gelişimini menfi yönde etkileyen faktörlerin ise iç dinamikler olan istihbarat algısı ve istihbarat sisteminin sorunları olduğu bulgusuna ulaşıldı. Ardından İstihbarat Çalışmalarının, Türkiye'de ve Anglosfer'deki seyri arasında benzerliklere rağmen ülkenin farklı politik ve sosyokültürel gelişim süreçlerinin de etkisiyle Türkiye'de alanın geriden geldiği sonucuna varıldı. Araştırma sırasında bu iç dinamiklerden kaynaklanan sorunların benzer şekillerde birçok ülkede yaşandığı ve Türkiye'ye özgü problemler olmadıkları saptandı. Araştırma biraz derinleştirildiğinde, ülkede gerek akademik alanda gerekse istihbarat alanında yaşanan değişim ve ilerlemelerle Anglosfer ile farkın hızla kapanabileceği dair emarelere rastlandı. Farkın kapanabilmesi içinde çalışmada, İstihbarat Çalışmalarının akademik konumlanışının Uluslararası İlişkiler disiplini çatısı altında olması gerektiği savunuldu ve salt akademik yazın veya akademisyenler anlamında değil eğitim ve müfredat yönünden de akademik perspektifin takip edilmesinin önemine vurgu yapıldı. İlave olarak, son yıllardaki istihbarat eğitimine verilen ehemmiyetin aynı şekilde yükseköğretimdeki sivil alanda verilen eğitimlere de gösterilmesinin gerektiğinin altı çizildi. Araştırma, bazı çözüm önerilerine yer verilmesiyle birlikte sonlandırıldı.

Anahtar Kelimeler: Anglosfer Ülkeleri, İstihbarat Çalışmaları, İstihbarat Eğitimi, Türkiye, Uluslararası İlişkiler Disiplini.

ABSTRACT

Thesis Title :The Development of Intelligence as a Sub-discipline and Intelligence Studies in Turkey: Perceptions, Problems and Solution Suggestions
Author : Seher BERBER
Supervisor : Doç. Dr. Emrah ÖZDEMİR
Department : International Relations
Thesis Type : Master's Thesis
Date : 05.07.2022

Information, which is an ancient phenomenon, came to be an area, including the Anglosphere, at the beginning of the 2nd World War, which will be in the information age. In this new medium where intelligence entered, it was crowned as the Ivory Tower of the Academy. The intelligence that managed to build a high tower for itself in the scientific field, however, due to the secrecy element it contains, has started to follow a routine line today as a literature that no longer repeats each other and cannot rise on the shoulders of giants, like new bottles of old wine in the Anglosphere. As a matter of fact, this stable situation has opened the door to new searches for Intelligence Studies, which is the complement of intelligence in academia, which understands the past, makes sense of the present and has a broad vision of predicting the future. At this point, the thesis work was born out of this search of the field and, subsequently, a kind of curiosity in which direction the journey could evolve. The academic course of Intelligence Studies in Turkey, which was chosen as the sample for the new academic stop where the study area can continue to progress, followed. It was seen that Anglosphere had a lot of influence on Turkish intelligence literature and as a result, an original literature could not be created. It was determined that this situation and circumstances did not allow intelligence to be an established discipline in the academy in Turkey, and also hindered the formation of an academic community related to intelligence. It has been found that the factors that negatively affect the development of the field in the country are the internal dynamics of intelligence perception and the problems of the intelligence system. Then, it was concluded that, despite the similarities between the course of Intelligence Studies in Turkey and in the Anglosphere, the field in Turkey lags behind due to the different political and socio-cultural development processes of the country. During the research, it was determined that the problems arising from these internal dynamics are experienced in many countries in similar ways and that they are not problems specific to Turkey. When the research was deepened a little, with the changes and developments in the country both in the academic field and in the field of intelligence, there were signs that the gap with the Anglosphere could close quickly. In order to close the gap, in the study, it was argued that the academic position of Intelligence Studies should be under the umbrella of the International Relations discipline, and it was emphasized that the importance of following the academic perspective not only in terms of academic literature or academics, but also in terms of education and curriculum. In addition, it was underlined that the importance given to intelligence education in recent years should also be shown to the training given in the civilian field in higher education. The research was concluded with some solution suggestions.

Keywords: Countries of the Anglosphere, Intelligence Education, International Relations Discipline, Intelligence Studies, Turkey.

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ATASAREN	Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü
Bkz	Bakınız
BND	Bundesnachrichtendienst, Almanya Federal Haber Alma Servisi
C.	Cilt
CIA	Central Intelligence Agency, Merkezi İstihbarat Örgütü
Çev.	Çeviren
Ed.	Editör
EGM	Emniyet Genel Müdürlüğü
ELINT	Elektronik İstihbarat
FBI	Federal Bureau of Investigation
GCHQ	Government Communications Headquarters
HUMINT	İnsan İstihbaratı
İÇAD	İstihbarat Çalışmaları ve Araştırmaları Dergisi
İSAK	İstihbarat Akademisi
İSAMER	İstihbarat Araştırma Merkezi
JGNK	Jandarma Genel Komutanlığı
JSGA	Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi
MI5	Military Intelligence Section 5
MI6	Military Intelligence Section 6
MİT	Millî İstihbarat Teşkilatı
MOSSAD	HaMossad leModiʿin uleTafkidim Meyuḥadim
MSÜ	Millî Savunma Üniversitesi
OSINT	Açık Kaynak İstihbaratı
P.	Page
RAND	Research And Development
s.	Sayfa
SIGINT	Sinyal İstihbaratı
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
t.y.	Tarih yok
Üni.	Üniversite
Vb.	Ve Benzeri
vd.	Ve Diğerleri

TABLO LİSTESİ

Tablo No: **Sayfa**

Tablo 2.1: İstihbarat tarihinin dönemleri (istihbaratın değişimi ve dönüşümü)……...39
Tablo 2.2: İstihbarat yaklaşımlarının karşılaştırılması……...43
Tablo 3.1: 1950'li yıllardan günümüze istihbarat çalışmalarının evrimi/dönüşümü…71
Tablo 3.2: İstihbarat çalışmalarının 1945-1975 yılları arasında oluşan literatürünün başlıca eserleri……79
Tablo 3.3: 1976-1990 tarihleri arasında istihbarat çalışmaları alanında yayınlanan kılavuz eserler…….81
Tablo 3.4: 1991-2022 tarihleri arasında istihbarat çalışmaları alanında yayınlanan kılavuz eserler…….83
Tablo 3.5: İstihbarat çalışmaları alanındaki başlıca dergiler……85
Tablo 3.6: İstihbarat çalışmalarına yer veren alan dışı dergilere önemli örnekler…..85
Tablo 3.7: Anglosfer ülkelerinde yer alan uluslararası ilişkiler alanındaki başlıca düşünce kuruluşları…….86
Tablo 3.8: İstihbarat konulu seçkin film örnekleri……...87
Tablo 3.9: İngiliz istihbarat tarihi literatürünün kılavuz eserleri…….96
Tablo 3.10: Anglosfer ülkelerindeki lisans derecesindeki istihbarat ile ilgili programlar……...98
Tablo 3.11: Anglosfer ülkelerinde bulunan istihbarat ile ilgili yüksek lisans programları……....101
Tablo 4.1: Tarihsel yaklaşım ile yazılan istihbarat çalışmalarına Türkiye'den başlıca örnekler ……118
Tablo 4.2: Yapısal yaklaşım ile ortaya konulan istihbarat çalışmalarına Türkiye'den başlıca örnekler.. …….. 119
Tablo 4.3: Türkiye'de istihbarat konulu yayınlar yapan veya içeriğinde bulunduran başlıca dergiler.. ……...123
Tablo 4.4: İstihbarat temalı makalelerin yer aldığı kitap bölümlerine örnekler...…..132
Tablo 4.5: İstihbarat sorumluluğu, etik ve reformlar ve istihbarat yönetimi konulu kitaplar ……. 138
Tablo 4.6: İstihbarat teşkilatları/ topluluklarını konu alan eserlere örnekler .....…139
Tablo 4.7: Türkiye'den son dönem istihbarat temalı akademik eserlere örnekler…140
Tablo 4.8: Türkiye'de istihbarat ile ilgili açılan yüksek lisans programları…… 145
Tablo 4.9: Türkiye ile Anglosfer'in yükseköğretimdeki akademik derecelerinin karşılaştırılması ……150
Tablo 4.10: İstihbarat müfredatlarında yer alan ders alanları ……...152
Tablo 4.11: ABD'deki kurumsal istihbarat araştırma merkezleri …… 156

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil No: **Sayfa**

Şekil 2-1: Beşli istihbarat çarkı……18
Şekil 2-2: İstihbaratın taksonomisi……..20
Şekil 3-1: İstihbaratın omurgası……..63

"Doğru karar vermek isteyenlerin ihtiyacı olan ilk şey: iyi istihbarattır."[1]

Heraklitos

1. GİRİŞ

21. Yüzyıl bir anlamda kendinden önceki çağlardan farklı şekilde gelişen birçok olaya şahitlik etmesiyle yer aldığı tarih sahnesinde oldukça değişik ve bir o kadar da derin izler bırakmıştır. Söz konusu yüzyıl, teknoloji alanındaki baş döndürücü hızdaki gelişmelerin yanı sıra Sosyal Bilimler alanında da önemli sayılabilecek birçok ilerlemeye ve dönüşüme tanıklık etmiştir. Ayrıca Sosyal Bilimler'de yaşanan bu gelişmeler mevcut istihbarat paradigmasını da derinden etkileyerek aynı zamanda istihbaratın metodolojik yapısında da önemli değişimlere yol açmıştır (Lahneman, 2014, s. 217). Evrilen istihbaratın 21. Yüzyıl bağlamında ve 'Siyaset ve Sosyal Bilimler' temel çalışma alanı kapsamında, Uluslararası İlişkiler disiplindeki artan rolüyle birlikte akademik alanda yeni bir ivme kazanmıştır. Bu insicamda, yeni bir 'entelektüel araştırma', 'bilimsel tartışma' ve 'akademik bir çalışma' programı olarak bilimsel alanda İstihbarat Çalışmalarına olan ihtiyaç artmıştır (Cristescu, 2011, s. 1).

Soğuk Savaş döneminde bu ihtiyaç iyice belirginleşmiş, dönemin şartlarının bir getirisi olarak istihbaratın dış politikada etkin kullanımı ile birlikte olgu sahadan akademik alana taşınarak bir araştırma konusu ve çalışma alanı haline gelmiştir (A. Ateş, 2013, s.1). İlave olarak, söz konusu dönemde güvenliğin oldukça karmaşık ve çok katmanlı bir hale gelmesiyle birlikte devletlerin ve yöneticilerin yıkıcı faaliyetleri ve tehditleri önceden haber almak için düşman ya da rakipleri hakkında bilgi edinme arayışlarının bu yeni akademik alanın teşekkülünde önemli etkileri olmuştur. Dönemin koşullarının adeta zorlaması ve dayatması ile şekillenen arayışlar neticesinde liderlerde, bilginin 'güç' olduğunu anlamış; "güçlü bir bilgi alt yapısına sahip olmanın ve toplanan bilginin analiz edilmesinin" gelecekte kudretli bir devlete sahip olmanın anahtarı olduğunu bu dönemde idrak etmişlerdir. Dolayısıyla devletler beraberinde gizli olan bilgileri deşifre eden çalışmalar ile bilinmeyeni açığa çıkartan ve keşfeden 'bilimsel çalışmaları' bir potada eritebilme beceri ve yetisine gereksinim duymuşlardır. Son

[1] (Sezgin, 2022, s. 13).

minvalde ihtiyaçlar ve sözü edilen arayışlar temelinde İstihbarat Çalışmaları akademik bir alan formatına kavuşmuştur (İÇAD, 2022).

2000'li yıllar ve bahsedilen gelişmelerin de etkisiyle istihbaratı güncelleyen güvenlik kavramındaki değişim ve dönüşümler akademik çalışmalara hızlıca yansımıştır. Derinleşen ve genişleyen güvenlik olgusuna yüklenen yoğun ve büyük anlam ise çok geçmeden ABD'nin uluslararası sistemde tek hegemon güç olarak kalmasıyla beraber 'askeri tehdit' algısını geri plana düşürmüştür. Ortaya çıkan yeni güvenlik anlayışında, güvenliği sağlamanın tartışılmaz en önemli aracı olan istihbarat da bu vesileyle ön plana çıkmıştır. Diplomasi ve ulusal güvenlik açısından olgunun akademik alanda yer alması gerekliliği derinden hissedilmiştir. Son tahlilde, bilimsel alanda kendine yer bulan istihbaratın başlıca odak merkezi, devletlerin istihbarat faaliyetlerini nasıl gerçekleştirdikleri ile istihbarat alanındaki bariz başarı/başarısızlıkları ve bu süreçler sonucunda ortaya çıkan konular olarak şekillenmiştir (Türken, 2022, ss. 42-44).

İstihbarat Çalışmaları bu konular sayesinde çok sayıda çalışma alanına ve oldukça geniş bir 'kavramsal- teorik' perspektif yelpazesine sahiptir. Alanın bu bağdaştırıcı yapısı İstihbarat Çalışmalarının akademik belleğine "yeni paradigmalar ve ampirik vaka çalışmalarını" yanı sıra eklemektedir. Sonuç itibariyle bu durum, akademik alanda istihbarata disiplinler arası bir özellik ve istihbarat araştırma alanına da multidisipliner bir nitelik kazandırmaktadır (Cristescu, 2011, s. 5).

Tarihsel süreç açısından bakıldığında ise istihbarat kavramsal olarak dünya için yeni bir 'fenomen' sayılmasa da akademik çalışma halini kazandığı 20. Yüzyıl için yeni bir bilimsel alanın adı olmuştur. Ancak akademik alandaki gelişimi 'gizlilik' unsuru ve akademisyenlerin istihbarat konularına ve istihbarat teşkilatlarına ilgisizliği nedeniyle yavaş olmuştur. Buradan hareketle tez çalışması da ana tema olarak Türkiye'de İstihbarat Çalışmalarının, Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde bir bilimsel çalışma alanı olarak gelişimini konu almaktadır. Çalışmanın amacı ise akademik alanda istihbaratın geldiği yerin bir haritasını çıkarmak ve bu harita üzerinden alanın gelişimin ülkeler bazında karşılaştırmalı bir analizini yapabilmek olarak belirlenmiştir. İstihbarat Çalışmalarının ilk olarak ortaya çıktığı ve gelişimine önemli katkıları olan Anglosfer ülkelerindeki (Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya, İngiltere, Kanada ve Yeni Zelanda) akademik gelişimi çalışmanın evreni olarak belirlenirken örneklem olarak ise çalışmada 'Ötekiler' olarak nitelendirilmiş olan ve Anglosfer dışında kalan

ülkelerden biri olan Türkiye seçilmiştir. Bu seçimde ülkedeki mevcut istihbarat teşkilatının, 2010 yılı sonrası 'istihbarat diplomasisi' yönündeki yeni vizyonu ile İstihbarat Çalışmalarındaki bilimselleşme adına ciddi adımlar attığı dikkate alınmıştır. Ayrıca yeni istihbarat anlayışının, istihbaratın akademikleşmesine yönelik anlamlı katkıları da, ülkenin uygun görülmesinde dikkate alınan önemli bir unsur olmuştur.

Sözü edilen amaçlar doğrultusunda çalışma, başta Uluslararası İlişkiler olmak üzere, Güvenlik Bilimleri ve Siyaset Bilimi araştırmalarında 'kavramsal' ve 'tanımsal' olarak istihbaratın kavram ve yeni istihbarat konseptlerini Türkçe literatüre kazandırmayı hedeflemektedir. Tez çalışması nitel araştırma deseninde yer alan birçok yöntem, değişken şekillerde yazında kullanılmıştır. Bu bağlamda çalışma, 'analiz', 'kıyaslama', ve 'betimleme' biçiminde nitel araştırma yöntemleri ekseninde şekillenmiştir. Ayrıca tarihsel olarak İstihbarat Çalışmalarının gösterdiği akademik gelişim, alanda yarattığı ivme ve etkileri açısından detaylıca incelenmiştir. Bu doğrultuda ekseriyetle nitel içerik analizi yöntemine başvurulmuştur. Tez çalışması boyunca başvurulmuş olan yerli ve yabancı dokümanlar içinden yer yer yapılan atıflarda, alandaki tarihsel ve uzman kişilerin sözleri ve açıklamalarındaki ifadeler 'betimleyici analiz' tarzında yorumlanmış yanı sıra neden- sonuç ilişkisi içerisinde incelenerek de çalışma zenginleştirilmiştir.

Genel olarak istihbarat ile ilgili 'tarihsel süreç' ile 'kavramsal ve tanımsal boyutlar' oldukça geniş ve detaylı bir biçimde tez çalışmasında yer almıştır. Bu şekilde istihbaratın olgudan mesleğe, meslekten akademik alana doğru olan serüveni bir nevi ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Ayrıca sözü edilen yöntem ile amaçlanan hedef doğrultusunda İstihbarat Çalışmalarının hâlihazırda akademik alanda kapladığı bilimsel yerin haritası belirginleştirilerek alanın durumu bir manada gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. Öte yandan istihbaratla ilgili olarak çalışma alanında yapılan diğer tüm çalışmalarda görülen, araştırmalarda karşılaşılan ve kaçınılmaz bir zorluk olarak nitelendirilen 'gizlilik' unsuru nedeniyle bu kısıtlılıkta ancak salt açık kaynaklara dayalı bir çalışmanın gerçekleştirilmesi söz konusu olabilmiştir.

Açık kaynaklara ulaşım ise Anglosfer ülkelerinden farklı bir şekilde olmuştur. Tez çalışmasının üretildiği ülkenin ulusal güvenlik anlayışı sebebiyle daha açık bir ifadeyle devletin istihbarat belgelerini veyahut analizlerini yayınlamak gibi bir yaklaşıma sahip olmadığı için açık kaynak sıkıntısı yaşanmış ve bu durum çalışma boyunca ciddi

anlamda hissedilmiştir. Neticede akademisyenler, siyasetçi/politikacı, istihbarat görevlisi, yazar, araştırmacı, teorisyen ve stratejistler tarafından kaleme alınan ve akademik olarak nitelendirilebilecek yazınlar dikkate alınarak ve aralarından sıkı bir eleme yapılarak kaynakça oluşturulmuştur. Bibliyografyada kullanılan literatürün bilimsel yönden 'güvenilir' ve 'makbul' sayılabilmesi için gerekli itina gösterilmiş bu nedenle de ticari amaçlı, sansasyonel ve jurnalistik tarzdaki kaynaklara tez çalışmasında yer verilmemiştir. İlave olarak özellikle birinci bölümde oldukça geniş bir biçimde kullanılan kavramsal terminolojinin, Anglosfer ve ötekilerde istihbarat sistemlerinin farklılığı nedeniyle tam olarak karşılıklarının bulunmasında birtakım güçlükler yaşanmıştır. Bununla beraber 'istihbarat' gibi gizlilik atfedilen ve örtülü operasyonları içeren bir olgunun akademik alana taşınması ve alanda somut bilgi ve objektif değerlendirmenin yapılabilmesi gibi birtakım zorluklar ile de karşılaşılmıştır.

Tez çalışmasında önemli ölçüde orijinal olan birincil kaynaklardan yararlanılmış, ulaşılamadığı takdirde ikincil kaynaklara başvurulmuştur. Ulusal ve uluslararası yayınlar (süreli/ süresiz), düşünce kuruluşları, istihbarat teşkilatları ve devlet kurum/kuruluşlarının örün sitelerinden, haber siteleri ile akademik veri tabanları yanı sıra dijital kütüphanelerden faydalanılmıştır. Dolayısıyla çalışma, internet kaynaklarına diğer bir ifadeyle açık kaynaklara odaklı, kütüphane zemininde, kavramsal inceleme tarzında ve yer yer alanda öne çıkan isimlerin çalışmalarında yer verdikleri analizlere ve kavramsallaştırmalara dayalı olarak oluşturulmuştur. Literatür tarama, kaynak arama ve tez yazım aşamalarında akademik çalışmalarda olması gerektiği gibi çalışmanın 'bilimsel objektiflik' temelinde tamamlanabilmesi adına, istihbaratın olumsuz algısı neticesinde oluşan 'ön yargı' ve 'komplo teorisi' şeklindeki yönlendirmelerden ve algı yönetimi amaçlı bilgi kirliliğinden mümkün olduğunca uzak durulmuştur. Kişisel yorum veya değerlendirmelerden kaçınılmasına da büyük ölçülerde gereken itina gösterilmiştir.

Çalışmanın gerçekleştirildiği ve örnek olay ülkesi olan Türkiye özelinde İstihbarat Çalışmaları alanındaki literatür incelendiğinde, istihbarat olgusunu daha ziyade mesleki açıdan ele alan kitap, araştırma-inceleme yazıları, makale ve lisansüstü tezlerin çoğunlukta olduğu saptanmıştır. İstihbaratın akademik yönünün daha net bir ifadeyle İstihbarat Çalışmalarının ise bilimsel alanda gizlilik faktörü yönünden ele alınmasının 'sakıncalı' ya da 'sıkıntı yaratabileceği' algısı sebebiyle literatürün

çeşitlenip zenginleşmesinin Anglosfer İstihbarat Çalışmalarına ve Uluslararası İlişkilerin diğer alt disiplinlerine oranla daha yavaş bir şekilde ve geç bir tarihte ancak gerçekleşebildiği gözlemlenmiştir.

Tez çalışması sözü edilen konular açısından genel olarak değerlendirildiğinde, Türkçe İstihbarat alan yazınında istihbaratın akademik bir alan olarak algılanmasındaki ciddi ihmaller sonucunda, çalışma alanındaki araştırmaların yetersizliği nedeniyle ve Anglosfer ile Türkiye'deki akademik çalışmaların karşılaştırmalı olarak içerik analizlerini yapmış olması hasebiyle ve ayrıca ülkedeki ilk araştırmalardan birisi olması yönüyle çalışmanın literatüre önemli bir katkı sunması beklenmektedir.

Söz konusu bu katkının sağlanabilmesi adına ve çalışmanın hedeflediği amaçlarına ulaşabilmesine yönelik araştırma üç (3) temel varsayım üzerinden yürütülmüştür:

- İstihbaratın olgudan bir akademik bilimsel alana doğru evrilmesinde, Sosyal Bilimler alanında birçok bilim veya disiplin (Siyaset Bilimi, Tarih, Psikoloji, Hukuk, Kamu Yönetimi vb.) ile ilişkili olmasına ve bu yönüyle disiplinler arası sayılmasına karşın Uluslararası İlişkiler disiplini ile uygulama açısından yakından ilişkilidir. Tüm tartışmalara ve sorunlara rağmen istihbarat gelecekte bağımsız bir disiplin olmayı başarsa dahi Uluslararası İlişkiler disiplini ile 'güvenlik' ve 'stratejik çalışmalar' gibi oldukça sıkı bir ilişki içerisinde, hatta iç içe geçmiş bir konuma sahip olarak akademikleşmesine devam edecektir. Bu bağlamda, bugün ve ilerleyen dönemler için akademik bakımdan İstihbarat Çalışmalarını Uluslararası İlişkiler disiplinin bir alt kümesi olarak konumlandırmak iddialı bir sav olmayacaktır.
- İstihbarat Çalışmaları her ne kadar Anglosfer ülkelerinde doğmuş ve bugünkü akademik gelişimine bu ülkelerde ulaşmış olsa bile 'tarihsel perspektif' ve kalıplaşmış 'epistemolojik gelenek' anlayışının sınırlandırılmasından bir an önce kurtarılması gerekmektedir. Bu amaçla özellikle Amerika'nın ve sahip olduğu istihbarat kurumlarının etkisinden kurtulmak ve 'devlerin omuzlarında durma' eğilimindeki ısrarın terki için ülkelerden kendi milli 'istihbarat kültürlerini' inşa etmeleri beklenmektedir. Türkiye'nin 'istihbarat diplomasisi' ve son yıllarda

görülen bilimselleşme çabaları ile bu yöne doğru olumlu bir şekilde evrildiği düşünülmektedir.

- Türkiye'de İstihbarat Çalışmalarının yerleşik ve tanınmış bir disiplin olması için yükseköğretimde istihbarat eğitiminin öncelikle sivil ve mesleki olarak ikiye ayrılması ayrıca ayrı ayrı müfredatlarının hazırlanması gerekliliği çalışmada savunulmaktadır. İstihbaratın sadece güvenlik ile ilişkilendirilmesinin minimize edilmesi ve olumsuz algının giderilmesi doğrudan bilimsel yönünün geliştirilmesiyle alakalıdır ki, bunun da ancak akademik çalışmalar ve istihbarat eğitiminde akademik bir müfredat ile gerçekleştirebilmesinin mümkün olabileceği bu çalışmada değerlendirilmektedir.

Sayılan varsayımlar çerçevesinde tez çalışmasının araştırma sorusu; "Uluslararası İlişkilerin bir alt disiplin olarak İstihbarat Çalışmalarının Türkiye'deki gelişim seyri ne durumdadır ve ülkede istihbaratın akademik gelişimini etkileyen faktörler nelerdir?" şeklinde araştırma için belirlenmiştir. Sorunun yanıtı, kavramsal bağlamda araştırılacak olup istihbaratın uygulama kısmına çalışmanın kısıtlılığı nedeniyle yer verilmemiştir. Ayrıca soruya akademik bir cevap aranırken Anglosfer literatüründen bazı çalışmalarda yer alan bazı kıstaslar ölçüt olarak alınmıştır. Bu kıstaslar çalışmanın iskeletini meydana getirecek biçimde belirlenmiştir. Temel araştırma sorusu da alt soru cümlelerine ayrılmıştır. Çalışmada bu sorular şu şekilde sıralanmıştır:

- İstihbaratın tarihsel süreçte evrilmesi ne şekilde olmuştur ve neden bilimsel yönünün ortaya çıkarılmasına ihtiyaç duyulmuştur? (İstihbarat bir disiplin midir? Disiplinler arası mı sayılmalıdır? İstihbarat evrimini disipline doğru dönüştüren, dönüştürecek olan faktörler nelerdir? İstihbarat disiplini ne için ve kimler içindir? Vb. tartışmalara da yer verilerek çalışmada ilk soruya yanıt aranmıştır).
- Yeni bir bilimsel alan olarak istihbaratın, 'akademik bir bilim alanı' sayılabilmesi için taşıması gereken kriterler nelerdir?; İstihbarat Çalışmalarının akademik konumlanışı ne şekilde olmalıdır? Ve alan neden bu tez çalışmasında Güvenlik Çalışmalarının altında değil de doğrudan Uluslararası İlişkilerin bir alt disiplini olarak konumlandırılmıştır?

- ❄ İstihbarat Çalışmalarının bilimsel gelişim aşamaları ve gelişimini etkileyen faktörler nelerdir? Ve evren olarak seçilen Anglosfer ülkeleri ile örneklem olarak belirlenen Türkiye'deki İstihbarat Çalışmalarının kurumsallaşmasının ve güncel durumunun geldiği nokta nedir ve geldiği aşamada gelişimini etkileyen unsurlar nelerdir?
- ❄ Türkiye'deki bilimsel alandaki istihbarat çalışmaları ve araştırmaları neden Anglosfer'in birer akademik yansıması olarak görülmektedir?
- ❄ İstihbarat Çalışmaları için istihbarat eğitimi sivilleşmeli midir? Türkiye'de bu yöndeki yaklaşımlar ve çalışmalar ne vaziyettedir?
- ❄ İstihbarat Çalışmalarında sivil akademik alanın gelişmesi için Türkiye'de istihbarat eğitimi nasıl olmalı ve bu eğitimler için ne türden müfredat modelleri önerilebilir?

Çalışmada yukarıda maddeler halinde yer verilen temel araştırma sorusuna ve onun alt sorularına yanıtlar çoğunlukla yabancı olmak üzere ve çok az bir kısmı da Türkçe İstihbarat literatüründen yararlanılarak verilmiştir. Tez çalışması, farklı bağlamlar üzerinden üretilen ve değerlendirilen temel ve yardımcı argümanlar ile elde ettiği bulgularla araştırma sorularına açıklayıcı, betimleyici ve çözüm odaklı cevaplar bularak son bölüm ile birlikte tez hedeflediği yazım amacına ulaşmış ve araştırmasını sonlandırmıştır.

Çalışmada söz konusu sonuca, Giriş ve Sonuç bölümleri dışında toplam üç ana bölümde toplanmış olan bulgular üzerinden ulaşılmıştır. Bunlar bölüm bazında ikinci bölümden başlanarak sonuca kadar ele alındığında kısaca aşağıdaki gibi özetlenebilir.

İkinci Bölümde, Antik Çağ'dan günümüze istihbarat olgusunun gelişimi incelenerek istihbaratın akademik bir alan haline gelmesine zemin hazırlayan ortam genel hatlarıyla ortaya konulmuştur. İstihbaratın üretim ve politika yapım süreçlerine istihbaratın temelini oluşturdukları için detaylıca yer verilmiştir. İstihbarattaki kırılmalar klasikten moderne, modernden postmoderne doğru yönelişler olarak tarihsel bir sıralama takip edilerek istihbarat olgusu dönemsel olarak ayrı ayrı her çağın kendi sürecinde incelenmiştir. Bölümde sırasıyla; istihbaratın kurumsallaşması, modern istihbarat anlayışı ve beraberinde istihbaratın bilimselleşme adımları, ardından istihbaratın birçok disiplin ve bilim ile etkileşimine rağmen bu çalışmada neden Uluslararası İlişkilerin bir alt kümesi olarak ele alındığına yer verilmiştir. Böylelikle

ikinci bölümün tamamında istihbaratın kavramsal ve kuramsal çerçevesi çizilmiştir. Bu bölüm aynı zamanda istihbarat ile ilgili kavramların çoğunluğunun bilinenin tersine bilimselleşmesi ile birlikte değil çok eski çağlardan itibaren oluştuğunu gözler önüne sermiştir. Bu öneminden dolayı tezlerde alışılagelmiş şekliyle kavramsal çerçeve bu çalışmada kısa tutulmamış aksine akademik zeminin çok eski dönemlerden gelen istihbarat olgusu ve terminolojisi üzerine kurulduğuna dikkat çekmek amacıyla, gereken ölçülerde detaylara girilerek kavramsal çerçeveye araştırmada yer verilmiştir.

Üçüncü Bölümde, Uluslararası İlişkilerin altında istihbaratın disiplin ile olan yakın etkileşimin dinamiklerine ve istihbaratın bilimselleşme çabalarına yer verilmiştir. Bilimselleşme çabalarından bahsedilen istihbaratın test edilebilir bir teorisi olmadığı için bir kurama bağlı kalınmadan ancak Uluslararası İlişkiler ile ortak bir zemine oturtularak bilgi-eylem ekseninde istihbaratın akademik yeri ve önemine değinilmiştir. Nihayetinde kadim istihbarat anlayışının bilimsel bir alanda akademik olarak İstihbarat Çalışmaları adı altında, Anglosfer' deki gelişimi ve oluşan literatürüne ve problemlerine yer ayrılmıştır. Alanın literatürü Anglosfer ve onun akademik yansımaları olarak Ötekiler şeklinde iki çalışma grubuna ayrılmıştır. Bu gruplar İstihbarat Çalışmaları akademik alanındaki gelişimleri ve bu gelişimlerini etkileyen faktörler yönünden incelenirken, birinci grup olan Anglosfer ülkelerinin tamamına yer verilirken; Ötekiler olarak adlandırılan grubun ülkelerinin sayıca fazla olmaları, alanda yaptıkları çalışmaların azlığı ve literatüre olan katkılarının yetersizliği nedeniyle bahsi geçen ülkelere yüzeysel olarak tez çalışmasında yer verilmiştir. Böylelikle bağımlı ve bağımsız değişken olacak şekilde gruplar bu bölümde belirlenmeye başlamıştır. Netice olarak da Anglosfer ve Ötekiler kıyaslamasında, Anglosfer ülkeleri evren olarak belirlenirken Türkiye ise örneklem olarak seçilmiştir.

Dördüncü Bölümde, Türkiye'deki İstihbarat Çalışmalarının ilk olarak akademik gelişimine ve akabinde ise bu gelişime engel teşkil eden alana dair algılara ve sorunsalına odaklanılmıştır. Son bölümde, Türkiye'deki İstihbarat Çalışmalarının temel eksiklerinin ve yetersizliklerinin nedenleri ile çalışma boyunca ortaya çıkarılan bulgular ve argümanların tümünün toparlanmasıyla elde edilen sonuç belirgin bir şekilde ortaya konulmuştur. Son olarak ise alanda ilerleyen süreçlerde yapılacak olan çalışmalara fayda sağlayacağına inanılan bazı çözüm önerilerinin getirilmesiyle tez çalışması sonlandırılmıştır.

2. BÖLÜM: İSTİHBARAT OLGUSUNUN KAVRAMSAL BAĞLAMDA OLUŞUMU VE GELİŞİM SERGÜZEŞTİ

2.1. İstihbarat Kavramı Ve Kapsamı

İnsanlık tarihinin profesyonel anlamdaki en eski mesleklerinden biri olarak adlandırılan ve bilinen istihbarat, tarihsel süreç içerisinde önemli birtakım değişimler geçirmiştir. Kendine has farklı bir kavramsal yapıya sahip olmasının avantajını kullanmıştır. İstihbarat tarihsel süreklilik dâhilinde, birkaç kez kendini adeta yeni baştan ve değişik formlarda şekillendirmiştir (Yılmaz, 2019, s.17). Bugün istihbarat esas itibariyle hızlı bir şekilde ilerleme ve gelişme göstermekte olan teknoloji ile birleşmiştir. Böylece bir geleceğin temellerini hazırlamakta olan bir mimarinin ve bu yapının mihenk taşı olarak bilgiyi elde etmenin, sistematik ve metodolojik formunu ifade etmeye başlamıştır. (Sarı, 2021, s. 797). 21. Yüzyılda dünyada büyük çaplı bir bilgi savaşı içerisinde olan insanoğlu gelinen güncel noktada teknoloji sayesinde her türlü bilgiye çok kolay ulaşmış (Yılmaz, 2019, s.17). Dolayısıyla günün şartlarının bir getirisi olan bu olumlu koşullar, istihbarat ve faaliyetlerini oldukça kolaylaştırmıştır.

Sözü edilen durumla birlikte modern dünyanın bir ikilemi olarak insanoğlu ulaşmış olduğu bilgiyi tam olarak nasıl yorumlayacağını bilememektedir. Ek olarak arka plan içerisinde olup bitenleri ve gerçekleri algılamakta zorlanmaktadır. Nasıl bir tehdit ya da riskle karşılaşacağını, çoğu zaman idrak etmekte de güçlük çekmektedir. Devletler için ise, söz konusu durum daha ciddi boyutlara ulaşabilmektedir. Böyle bir ortamda, mevcut belirsizliği devletler, bekaları için büyük bir tehlike olarak görmektedirler. Günümüzün mevcut zor şartlarında, uluslararası sistemde yer alan her bir devletin, iyi bir şekilde kurumsallaşmasını tamamlamış bir istihbarat sistemine sahip olması gerekmektedir. Aksi bir durumlarda varlıklarını sürdürmeleri son tahlilde mümkün gözükmemektedir (Yakın, 1969, s. 21).

Uluslararası sistemde yer alan bir devletin bekası ve yüksek menfaati doğrultusunda doğru kararlar alabilmesi için güncel ya da gelecekte muhtemel sorunlarla ilgili gerekli bilgilere önceden sahip olması gerekmektedir. Ayrıca alınması gereken tedbirleri önceden belirleyebilmesi ve zamanı gelince de uygulayabilmesi için bir devletin, kaliteli ve yeterli düzeyde istihbarata ihtiyacı bulunmaktadır (Bozkurt, 2021, s. 829). Sun Tzu' nun (2020, s. 19) da belirttiği gibi kendi imkânlarını bilen ve düşmanını iyi tanıyan yüz zorlu savaş ya da mücadeleye girsin korkmasına hiç gerek yoktur.

Mevcut durumu ve sorunları bilmek önemlidir, lakin tek başına da yeterli değildir. Gelecekle ilgili sağlam öngörülerde bulunmak, olayların temeline inerek gerçek nedenlerini kavrayabilmek ancak sağlıklı bir istihbaratın üretimi ile söz konusu olabilmektedir (İlter, 2002, s. 2). Bu noktada iyi bir istihbarat nasıl olmalıdır? Sorusunun literatürde tartışılması gerektiği düşünülürken tartışmaların daha ziyade istihbarat kavramının tanımının ne olduğu/ ne olmadığı konusu etrafında döndüğü görülmektedir. Gerek istihbarat gerekse de yakından ilişkili olduğu birçok disiplin içerisinde istihbaratın kavramsal anlamı, tanımı gerçek manada halen tartışılmaktadır (Demir, 2021, s. 13).

Tartışmalara geçmeden önce genel bir akademik usul olarak ve yanı sıra istihbaratın etimolojik açıdan ele alınmasının kavramın tarihsel süreçte dayandığı köklerinin daha iyi anlaşılacağı düşünüldüğünden ilk olarak istihbarat kavramının sözlükteki sonra da literatürdeki tanımına verilmeye çalışılacaktır. İstihbarat kavramının sözlükteki karşılığına bakıldığında, bugünün Türkçesinde haber alma fiili ile aynı anlama gelmekte olduğu ve her ikisinin de Arapça kökenli olan ‘haber’ kelimesi ile aynı yerden türetildikleri görülmüştür. Haber terimi ise bilinmeyen bir konunun açıklanması, bir şekilde açığa çıkması ve aynı zamanda nakledilmesi veya öğrenilmesi gibi farklı anlamları barındıran çok yönlü bir sözcüktür (Girgin, 2003, s. 122). Haberin istihbarat terminolojisinde karşılığı ise, işlenmemiş bilgidir (MİT, 2022).

İstihbarat kavramı da, Arapça bir sözcük olan ‘istihbar’ kelimesinin çoğulu olup Türkçe sözlükteki karşılığında; “yeni öğrenilen bilgiler, haberler, duyumlar, bilgi toplama, haber alma” gibi birden çok kelime ile eş anlamlıdır (TDK, 2022). Batılı literatürlere bakıldığında ise İngilizce lisanını kullanan ülkelerde istihbarat kelimesi için Latince bir sözcük olan “intelligence” kelimesi kullanılmaktadır. Sözcük “zekâ, akıl, bilgi” gibi çeşitli anlamları taşımaktadır. Almanca’ da “*narchrichten*” olarak ifade edilen istihbarat kavramı haberler demektir. Kavram Fransızca ’da “*renseignement*” şeklinde kendisine karşılık bulmakta ve ‘aydınlanma’ ve ‘öğrenme’ gibi anlamlara geldiği görülmektedir. Ruslarda ve birçok Slav ülkesinde istihbarat, terminolojik anlamına daha yakın bir anlam taşımaktadır. Bu ülkelerde bilgi ya da haber almaktan ziyade güvenlik kelimesini çağrıştırmaktadır (Tılısbık ve Akbal, 2006, s. 11).

İstihbarat sözcüğünün karşılığı sadece değişik lisanlardan dolayı anlamsal olarak değişmemektedir. Kavramın işaret ettiği referansta toplumdan topluma ekseriyetle farklılaşabilmektedir. Örneğin Türkçede istihbarat sözcüğü geçtiğinde toplumda "bilgi toplamak" eylemi anlaşılmaktadır. Anglosakson ülkelerde kullanılmakta olan dilde ise bilginin analiz edilmesi ve değerlendirilmesi olarak kendine yer edindiği açıkça görülmektedir. Bir başka deyişle istihbaratın salt bilgi toplamanın çok ötesinde, toplanan bilginin işlenmesi ve nihayetinde bir istihbarat ürününün ortaya çıkması üzerine yapılan vurgu Türkçede biraz daha ön plana çıkmaktadır (Özdağ, 2020, s. 19). Davies'e (2002, s. 64) göre ise Anglosakson ülkelerinde kendi arasında istihbarat paradigması açısından bir takım algı farklıkları vardır. Örneğin Amerikan istihbarat bakış açısıyla "bilgi, istihbaratın spesifik bir öğesi" iken; İngiliz algısıyla "istihbarat bilginin bir çeşidi" olarak bu ülkelerde kabul görmektedir.

İstihbaratın Türkçedeki karşılığının haber toplama olmasından kaynaklı oluşan ve özellikle toplum tarafından "resmi dedikodu" olarak kavramın algılanmasını ise Ümit Özdağ (2002, s. 109) eleştirmektedir. İstihbaratın uzak durulması gereken bir faaliyetmiş gibi yansıtılmasını da yanlış bulmaktadır. Ünal Acar ve Ömer Ural'da (2007, s. 194), Özdağ ile benzer bir görüşe sahip olup istihbarat kavramıyla ilgili yapılan ve olumsuz bir durummuş gibi oluşturulan toplumsal algıyı ve kavramsallaştırılmayı hatalı bulmaktadır. Yazarlar devletlerin bekaları için, istihbaratın son derece elzem bir unsur olduğunun altını çizmektedirler. İngiliz istihbaratçısı olan Michael Herman (2001, s. 10) da, haberi istihbaratı elde etmek için bir malzeme olarak anlamlandırmaktadır. Haberi değerli kılacak ve günün sonunda onu bir istihbarat haline dönüştürecek olanın ise bakış açsına kalmış bir durum olduğuna işaret etmektedir. Kahn (2001, s. 5) ise istihbaratı güvenilir sonuçlar elde edilmesi olarak izah etmekte; kavramı bilginin en geniş hali olarak nitelemektedir. Görüldüğü üzere, yaklaşımlarda ortaya çıkan bu farklılıkları etimolojik açıdan değerlendirmeye almak yerine, toplumlar arasındaki politik ve sosyal farklılığın doğal bir sonucu olarak yorumlamak daha doğru bir yaklaşım gibi olacaktır.

Aktarılanlardan da anlaşılacağı üzere, istihbarat kavramı genel itibariyle 'bilgi-eylem' ekseninde yorumlanmaktadır. Tehdit ya da risklere karşı üretilen, önemli bir olgu olarak tanımlanmaktadır. İstihbaratın terminolojik olarak ise halen kapsayıcı bir tanımı yapılamasa da "İstihbarat nedir? Ve Ne değildir?" sorusu farklı literatürlerde sıkça

tartışılmaktadır. Başka disiplinlerden uzmanlar, kendi disiplinlerinin sahip olduğu kavramsal alt yapı kullanarak ve yanı sıra kendi uzmanlık alanlarının bakış açısıyla konuya yaklaşarak istihbaratın tanımıyla ilgili görüşlerini bir şekilde ortaya çıkarmaya çalışmaktadırlar (Biçer, 2017, s. 441). Farklı disiplinlerden gelen görüşler alana renk katmaktadırlar. Buna karşın alanda yapılan çalışmalarda, nitel ve nicel yöntemlerle istihbaratta olması gereken bazı unsurlarında altı çizilerek yapılmaya çalışılan makul bir istihbarat tanımı üzerine halen literatürde çalışılmaktadır. Açıkça belirtmek gerekir ki, Uluslararası İlişkilerdeki diğer birçok kavramda olduğu gibi istihbarat içinde genel kabul edilebilir bir tanım oluşturmak, bugünün şartlarında oldukça zor gözükmektedir (Falode, 2021, s. 70).

Buna mukabil literatürde ortak bir tanım üzerine bir uzlaşı olmasa da bu yönde oldukça fazla bir çabanın olduğunu söylemek mümkündür. Bu çabalardan önemli olanlara bu noktada örnekler vermek aynı zamanda gelecekte genel kabul görebilecek bir tanıma ne kadar yakın olunup olmadığı konusunda, hâlihazırdaki alanın durumu için bir fikir verebilir. Bu bağlamda, alanın öncü isimlerinin yapmış oldukları bazı tanımlamalarına bu başlık altında yer vermek faydalı olabilir. İlk olarak Milton Diaz ile başlanabilir. Diaz (2011, s. 59), istihbarat için tanımsal bir çerçeve oluşturmak adına kaleme aldığı bir makalesinde istihbarat tanımının ‘süreç’, ‘bilgi’, ‘karar verme’, ‘aktör’ ve ‘ulusal güvenlik’ gibi temel unsurları içermesi gerektiğini vurgulamaktadır. Yazar, istihbaratın amaçları üzerinden kavrama bir tanım bulmaya çalışırken de, keskin şekilde sınırları mevcut olan katı bir tanım yapmaktan da özenle kaçınmaktadır. Jensen, McElreath ve Graves (2011, s. 2) ise istihbarata farklı bir açıdan yaklaşarak, karar verme sürecinde dengenin karar vericinin lehine değişmesini ve yanı sıra bu durumun kritik bir avantaj sağlamayacağını savunmaktadır. Anlaşılacağı üzere yazarlar, istihbaratın tanımı ortaya koymaktan ziyade istihbaratın amacına yönelik bir vurgu yapmaktadırlar.

Literatürde diğer farklı bir bakış açısı ile istihbarat kavramını ele almaya çalışan Alan Dupont (2003, s. 22), istihbaratı tanımlamadaki yoğun çabanın ve bir tanım oluşturma konusundaki gereksiz ısrarın doğal bir sonucu olarak çok sayıda tanımın ortaya çıktığını belirtmektedir. Neticede yazar, bu kadar çok tanımın istihbaratın kavramsal ve pratik açılardan anlaşılmasını daha da güç hale getirmekten başka da bir işe yaramadığını öne sürmektedir. Dupont istihbarat içeriğinin yalnızca ‘bilgi’ ve ‘veri’

den ibaret olmadığının, hatta sanılanın aksine istihbarat başarısızlıklarının, çok az bir kısmının bilgi eksikliğinden kaynaklandığını hatırlatmaktadır. Bu noktada istihbarat analizinin ve aynı zamanda sağlıklı bir şekilde yapılan dağıtımının, çok daha önemli olduğunun da altını çizmektedir. (Dupont, 2003, s. 22).

Bu görüşü savunan diğer bir isim olan Michael Warner için de sıklıkla belirttiği gibi istihbarat salt 'bilgi' değildir, bilgiden daha fazlasıdır ve mevcut algının çok daha ötesini ifade etmektedir. Warner'a (2002, s. 16) göre istihbarat, devletler tarafından rakip gördükleri diğer devletleri anlamak ve etkileri altında bırakmak için oluşturulmuş bir dizi gizli faaliyetten oluşan bir bütünü ifade etmektedir. Warner literatürde yer alan diğer diğer görüşlerin yanında farklı olarak, istihbaratta gizli kaynak ve yöntemler ile istihbaratın yalnızca devletler tarafından kullanıldığına dikkat çekmektedir. Yazar Sherman Kent'in, "istihbaratın ulusların refahlarını temin etmek için yüksek rütbeli asker ve sivillerin ihtiyaç duydukları bilgilerdir*"* tanımını da, yetersiz bulmaktadır (Warner, 2002, s. 15).

Michael Warner bu noktada asıl itibariyle 21. Yüzyılın önemli istihbarat kaynağı olan açık kaynaklar ile bunları kullanmakta olan devlet dışı aktörleri ise gözden kaçırmaktadır. Warner diğer taraftan, 'veri- bilgi-kanaat' kavramları ile istihbarat arasında önemli bir kavram karışıklığının bulunduğu sonucundan hareketle henüz tanımı üzerinde bir uzlaşı bile sağlanamayan istihbaratın, esas itibariyle net bir şekilde ortaya konulmuş bir tanıma ihtiyaç duyduğunu öne sürmektedir. Aksi takdirde kavramsal olarak tam bir karşılığı olmayan istihbaratın, kuramsal olarak da sağlam bir zemine oturtulmasının mümkün olamayacağını belirtmektedir (Warner, 2002, s. 16).

İstihbarat ile ilgili bir başka tanımı da Loch Johnson yapmaktadır. Johnson, yaptığı istihbarat tanımında eksiklikler bulunduğu yönünde birtakım eleştirilere de maruz kalmaktadır. Bu durumun nedeni, yazarın tehdidin yalnızca dışarıdan gelebileceği üzerine bir istihbarat tanımı yapmaya çalışmış olmasıdır (Johnson 1997, s. 366). Günümüzde ise, devletler dışarıdan olduğu kadar içeriden de gelebilecek çok çeşitli tehditlere maruz kalabilmektedirler. Mark Lowenthal'da 2009 yılında yayınladığı ve sırlardan politikaya kapsamında istihbaratı ele aldığı kitabında, bugünün istihbarat algısına yakın olarak tabir edilebilecek bir tanımı yaptığı görülmektedir. İstihbaratı, politika yapıcıların ihtiyaçları doğrultusunda toplanmış ve analiz edilmiş bilgiler olarak ifade etmektedir (2009, s. 23). Peter Gill ve Mark Phythian' da (2006, s. 7)

istihbaratı, gizli olarak yürütülmesi gereken ehemmiyetli ve bir devletin güvenliğini sağlamayı hedefleyen bir takım faaliyetler dizisi olarak ifade etmektedirler.

Bir başka tanımda Hank Prunckun'dan (2010, s. 2) gelmekte istihbaratı nitel ve nicel araştırma yöntemlerine dayalı kesin bir 'bilim' olarak görmektedir. Diğer bir taraftan "casusluk, sırlar ve egzotik cihazlar" gibi terimler ile istihbaratın çeşitli kavramları çağrıştırmasını da doğru bulmamaktadır. Prunckun istihbaratı tanımı zor ama imkânsız olmayan bilginin 'analiz süreci' olarak tanımlamaktadır. Prunckun, süreç olarak istihbaratı işlevlerine göre sınıflandırırken kavramın dört temel anlamı olduğunu belirtmektedir:

- Bilgiyi üretebilmek için kullanılan yöntem ve eylemler
- Süreçler sonucunda üretilen bilgi birikimi
- Bilgiyle uğraşan kuruluşlar (örn: istihbarat teşkilatları vb.)
- Süreçte ya da kuruluşlar tarafından hazırlanan raporlar ve brifingler (Prunckun, 2010, ss. 2-3).

İstihbaratı tanımlamaya yönelik çabalarla ilgili buraya kadar verilen görüşlerden de anlaşılacağı üzere kavrama özgü bazı vurgulamalar ön plana çıkmaktadır. Terimin amaçları ve araçları yönünden de kapsamının ortaya konulmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu bağlamda amaçları ve araçları yönünden istihbarat; karşılaşılan bir olguyu tanımlama, anlama ve olguyla ilgili yapılması gerekenleri *planlama, karar alıp eyleme geçme,* diğer taraftan ise, *stratejiler geliştirme ve politikalar üretme* gibi temel unsurları kapsamaktadır (Demir, 2021, s. 17).

Belirlenen amaçlar doğrultusunda, özel araçlar ile ya da yöntemlerle bilgiyi toplamak, kendine has metodolojisiyle topladığı bilgiyi analiz etmek, değerlendirmek ve nihayetinde faaliyete dönüştürmek de istihbaratın kapsamı içerisinde yer almaktadır. Prunckun'ında (2010, s. 3) belirttiği gibi bilgi olmadan, istihbarat üretilemezdi. Genel olarak tanımlama çalışmalarında olduğu gibi istihbaratın 'bilgi- eylem' ekseninde ele alındığı görülmektedir. Aslı itibariyle de, ulusal güç ve menfaatleri korumak için tehdit ve risklere karşı üretilen bir olgu olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla istihbaratın ilk ve temel rolünün; siyasi karar vericilere, devlet sınırları içerisinde ve dışarısında mevcut ortamın avantajlarını elinde bulundurmasını sağlayacak en yüksek seviyede ve kalitede istihbarat raporları ve analizleri sunabilme yeteneğine sahip bulunmak, olduğu anlaşılmaktadır (Seren, 2017, s. 229).

İstihbaratın, siyasi karar vericilere belirli olgular karşısında karar almaları yönünde yardımcı olması, aynı zamanda operasyon anlamında da istihbaratın önemli bir takım etkilerinin olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Bu etkilerin başarılı olabilmesi için de üretilen bilginin doğru olması, zamanında gerçekleşmesi ve nitelikli olması gibi başlıca prensiplere haiz olması gerekmektedir. Cenker K. Demir (2021, ss. 18-19) istihbaratın başat özelliklerini, güvenlik odaklı ancak sınırları net bir şekilde belli olmayan disiplinler arası akademik bir alan olarak tanımlamaktadır. Yazar bu alanı doğası gereği gizli ancak kaynaklarının çoğunu açık verilerden elde edilebilen yanı sıra güvenilir bilgiyi sağlamak ve karar vericilere ulaştırmakla yükümlü olan bir alan olduğu şeklinde özetlemektedir. İstihbaratın prensiplerini ise şu şekilde sıralamaktadır:

- Düşman gibi düşünebilmek
- Plan ve operasyonların senkronizasyonu
- Entelektüel dürüstlük
- Ortak sonuca varmak için iş birliği
- Siyasi liderlerin niyet ve amaçlarına göre öncelik sıralaması yapmak
- Standartlarda en yüksek noktayı yakalamak
- Muhakeme
- Süratlilik ve çeviklik
- Elde edilen bilgilerin tamamından faydalanmak (Demir, 2021, ss. 21-23).

İstihbarat olgusunun kapsamında bulunan bu prensipleri, amaçları, araçları ve rolleriyle bir anlamda kavramın en temel özelliği olan gizlilik faktörünü de böylece ön plana çıkarmaktadır. A. Burak Darıcılı, günümüzde bilgilerin %90 gibi yüksek bir oranda olduğunu hatta bazı kaynaklarda ise oranın %94-95'e kadar açık kaynaklardan, geri kalan %5'lik kısmın ise, gizli kaynaklardan elde edildiğini belirtmektedir (Aksan, 2021). Darıcılı, gizli kaynaklara başvurunun %5 gibi düşük oranda olmasına rağmen en mahrem bilgilerin yine insan kaynağı ile ulaşıldığını ve gizli kaynakların ise örtülü bir biçimde yürütülen faaliyetlerle ele geçirildiğini hatırlatmaktadır. İlave olarak gizlilik unsurunun, halen istihbaratın en önemli özelliği olarak ehemmiyetini bizatihi koruduğuna dikkat çekmektedir (Aksan, 2021).

Görüldüğü üzere istihbarat başlı başına gizlilik içermektedir öyleyse her şey de istihbaratın kapsamına girebilmektedir. Neticede oluşan bu önermede dört unsur ortaya çıkmaktadır: 'her şey', 'her zaman', 'her yerde', 'herkes'. 4xh istihbarat faktörü

olarak da bilinen bu varsayıma göre her şey istihbaratın kapsam alanına girmektedir (Tılısbık ve Akbal, 2006, ss. 32-33; Kahn, 2001, s. 8). Diğer taraftan Demir' e (2021, s. 17) göre ise istihbaratın her şeyi kapsadığını varsayımının, aslında kavramın hiçbir şeyi içermediği manasına da gelebileceğinin altını çizmektedir. Yazar istihbaratın içerdiği konulara yönelik yaklaşımlara ek olarak kavramın kapsamını zaman, hedef ve teknolojik gelişmeler olarak üç açıdan ele alan yaklaşımlar da mevcut olduğunun altını çizmektedir. Kısaca da aşağıda yer verildiği gibi sıralamaktadır:

- Zaman: 'Geçmiş', 'şu an', 'geleceği kapsar'; istihbaratın etki alanı ise, 'şimdi' ve 'gelecek'tir.
- Hedef: İnsanlar, kurum ve kuruluşlar, şirketler, devlet adamları, evrende yaşanan doğa olaylarıdır.
- Teknolojik gelişmeler: İstihbaratın en aktüel alanıdır (Aköz, 2020, s. 19).

Literatürde istihbaratın her şeyi kapsamına aldığı ya da karşıt olarak kapsamının sınırlandırılması gerektiğine dair farklı görüşler bulunmaktadır. Bu durum genel kabul gördüğü şekliyle terimin, birbiri ile yakından ilişkili faaliyetlerden oluşan bir 'süreç' olduğu gerçeğini değiştirememektedir. Bu süreçte alan literatüründe istihbarat çarkı olarak adlandırılmaktadır. İstihbarat çarkı sonucu üretilen istihbarat, politika yapımı için kullanılır. Bu bağlamda istihbarat oluşumu; i) istihbaratın gerçekleşme süreci/ istihbarat modellemesi ve ii) politika yapım süreci olarak iki aşamadan oluşmaktadır.

2.2. İstihbarat Üretim ve Politika Yapım Süreçleri

Yirminci yüzyılın başlarına kadar literatürde bilinen istihbaratın dört işlevinin, özellikle askeri alan içerisinde yere alan ve askeri harekât kapsamında kullanılmakta olan *gereksinimler, toplama, analiz ve dağıtım* şeklinde bir sıralamadan (Johnson, 2009, s. 349) ibaret olduğu alanda sıklıkla dillendirilmektedir. Buna karşılık 1940'lı yıllara kadar olan zaman diliminde uluslararası ilişkiler literatüründe, 'istihbarat çarkı' olarak bir adlandırılmaya rastlanılmamaktadır. 2. Dünya Savaşı yıllarına gelindiğinde ise ABD ordusu için savaş doktrini geliştirmek üzere sosyal bilimler alanı içerisinde mevcut askeri eğitim programlarında yapılan çalışmalar sonucunda, istihbarat çarkı kavramı ortaya atılmıştır. Kavram 1948 yılında Merchurst Üniversitesi'nde yayınlanan *Intelligence for Commanders* adlı kitapta ilk kez kullanılmıştır. Sherman Kent'in yaşadığı dönemde hâlihazırda alanın temel ve hâkim istihbarat anlayışı şeklinde baskın olan taktik istihbarattan stratejik istihbarata doğru bir geçişi baz alan çalışmalar

yapmasıyla birlikte istihbaratın, bilimsel yönü gün yüzüne çıkartılarak akademik alanda ele alınmaya başlanmıştır (Sarı, 2021, s. 805).

Geleneksel (Klasik) istihbarat çarkının ortaya çıkması ise biraz daha ileri bir tarih olan 1970'li yılları bulmuştur (Quarmby ve Young, 2010, s. 13). Bilginin elde edilmesi ve sonrasında bilginin diğer devletler ile olan mücadelelerde kullanılması prensibine dayanması ile geleneksel istihbarat anlayışı, Sun Tzu' nun; 'önceden bilme' görüşüyle oldukça benzerlik göstermektedir (Sarı, 2021, s. 799). Esas itibariyle bakıldığında, istihbarı bilginin farklı evrelerden geçerek işlenmesi ve analiz edilip üretilmesi şeklinde gelişen tüm sürecin genel adı 'geleneksel istihbarat' olmaktadır (Seren, 2017, s. 249).

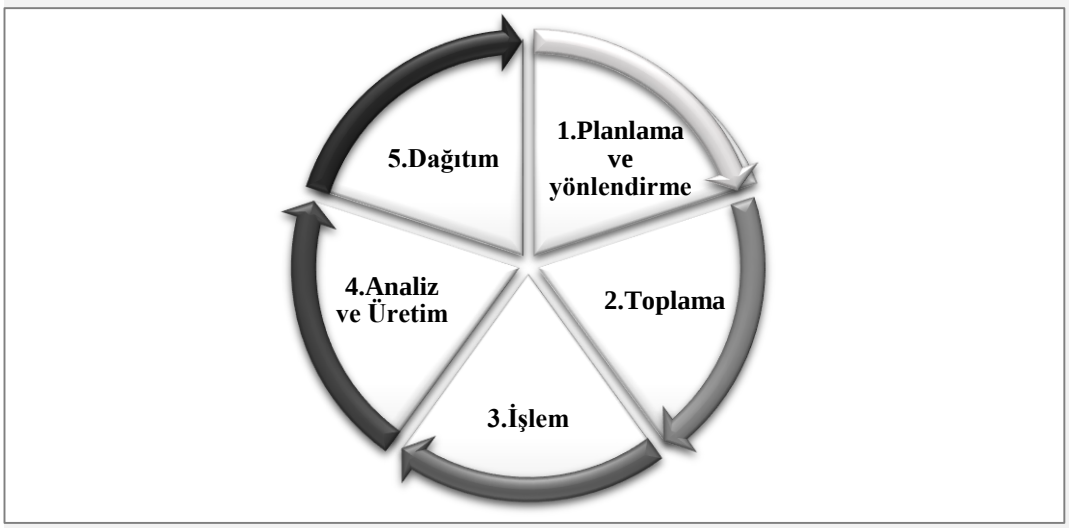
Geleneksel istihbarat, istihbaratın üretildiği süreç ve bu süreç sonrasında istihbarat ürünün siyasi karar alıcılar tarafından politika yapımında kullanılması ve sonrasında daha fazla bilgiye ihtiyaç duyularak istihbarat döngüsünün tekrardan başlayacağı varsayımına dayanan döngünün genel adıdır. İstihbarat çarkı ve her istihbarat ihtiyacı doğduğunda bu çark yeniden tetiklenerek dönmektedir. Bu durum ile istihbarat çarkı, esasında istihbaratın bir ürün olmaktan daha çok bir süreci ifade ettiğini ortaya koymaktadır (Yılmaz, 2019, s. 119).

İstihbarat literatürüne bakıldığında aynı kavramın tanımında olduğu gibi istihbarat çarkı ile yapılan çeşitli kavramsallaştırmalara rastlanılmaktadır. Prunckun (2010, ss. 4-5) ise klasik istihbarat çarkını, daha fazla ve farklı verileri toplamak için yürütülen analitik sürecin döngü oluşturacak şekilde devamlılık arz ettiğine dikkat çekmektedir. İstihbarat üretiminin sürecinin de beş aşamalı olduğunu öne sürmektedir. Gill ve Phiytian'ın (2006, s. 7) da benzer bir tanımlamayla istihbaratı, bilginin işlenmesi için, bir döngü halinde cereyan eden çeşitli aşamalardan geçerek belirli bir süreçten sonra istihbarat ürünü halini alması olarak ifade etmektedir. Yazarlar yürütülen faaliyetlerin tüm aşamalarıyla birlikte literatürde, 'istihbarat çarkı' olarak adlandırıldığını da eklemektedirler.

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere istihbarat çarkı, sürekli bir döngü halinde saklanan verilerin ve yeni elde edilen bilgilerin analiz edildiği analitik bir süreçtir (Prunckun, 2010, s. 6). İstihbarat çarkında temel prensipler her daim aynı kalmakla beraber aşamaları değişebilmektedir. Örneğin; İngiliz istihbarat sistemi dört (4) aşamadan oluşurken; Amerikan sisteminde ise aşama sayısı beşe (5) çıkmaktadır (Yılmaz, 2019,

s. 117). Kanada dört aşamalı bir istihbarat çarkı kullanmaktadır. Aynı şekilde Türk istihbarat sisteminde de istihbarat çarkı dört aşamalıdır (MİT, 2022).

Şekil 2.1: Beşli istihbarat çarkı

Kaynak: (Atılır, 2018, s. 24)'den uyarlanmıştır.

İstihbarat aşamalarının özelliklerini, teker teker açıklamaya geçmeden önce gelinen aşamada istihbarat süreciyle ilgili olarak literatürde, 'aktör' ve 'unsur' kavramlarıyla ilgili bir karışıklığın olduğunu da belirtmek gerekmektedir. Sonradan değinilecek olan istihbarat çarkı aşamalarının daha iyi anlaşılması adına ve birbiri ile karıştırılmamaları için gerekli temel kavramlara kısaca yer vermek faydalı olacaktır. Bu bağlamda, İngiliz istihbaratı literatür ve terminolojisine göre sıkça karıştırılan kavramlar doğru ifadelerine yer verilerek şu şekilde izah edilmektedirler:

- *İstihbarat Üreticileri*: İstihbaratı üreten personel ve birimler
- *İstihbarat Tüketicileri:* İstihbarat süreci sonucu ortaya çıkan istihbaratı zenginleştirmek ve daha üst seviyeye çıkarmak için tüketen personel
- *İstihbarat Yöneticileri:* İstihbarat gereksinimlerinin; yönetimi, planlanması ve istihbaratın kullanıcılarına yayılması faaliyetleriyle ilgilenen personel
- *İstihbarat Kullanıcıları:* Gereksinim duyulan istihbaratın üretilmesini isteyen ve bunları karar vermek için kullanan kişiler (Seren, 2017, s. 249).

Geleneksel istihbarat çarkının aşama sayılarında farklılıkların olabileceği önceki kısımda belirtilmişti. Buna göre; literatürdeki kaynaklarda istihbarat aşama sayıları dört (4), beş (5) hatta Clark'a göre altıya (6) kadar ulaşabilmektedir (Clark, 2010, s.10).

Klasik istihbarat çarkı için genel kabul gören anlayış ise aşama sayısının beş evreden oluştuğu yönündedir (Richelson, 2008, ss. 3; Berkowitz ve Goodman, 1989, ss. 30-39; Laqueur, 1993, ss. 20-36). İstihbarat çarkı aşamaları; i*) Planlama ve yönetme*, ii) Toplama, iii) İşleme, iv) Analiz ve *üretim,* v) *Dağıtım*) şeklinde (Bkz. Şekil 2.1) sıralanır (Shulsky, 1993, s. 2). Ancak bu sıralama her zaman doğrusal bir şekilde olmaz; basamaklar arasında ekseri ileri-geri doğru hareketlenmeler çoğu zaman gerçekleşebilmektedir (Gill, 2009, s. 208; Stout ve Warner, 2018, s. 518).

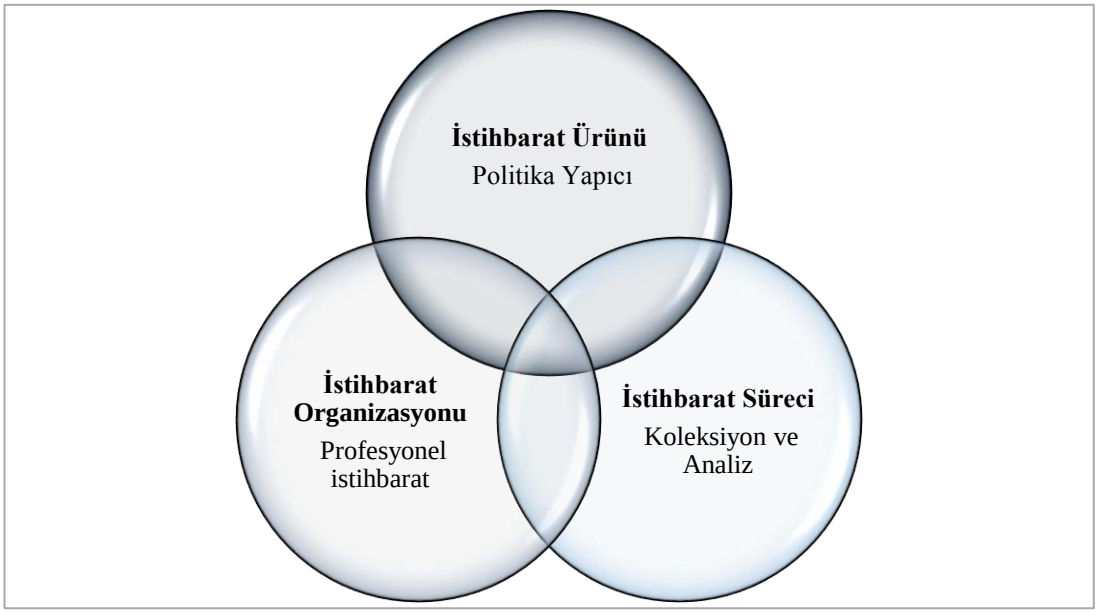
Sözü geçen çoğunlukla doğrusal olmayan istihbarat çarkının beş (5) aşamalı döngüsü aşağıdaki gibi genel bir şekilde izah edilmektedir:

- İlk aşama planlama ve yönlendirmenin yapıldığı aşamadır. Bu aşamada karar alıcılar tarafından verilen görev ya da amaç için planlama yapılır. İstihbarat gereksinimleri belirlenir ve gereksinimlerin karşılanması yönünde de eldeki mevcut kaynakların yönlendirilmesi yapılır
- Karar alıcıların yönlendirmesi ile açık ve gizli kaynaklardan, istihbarat kaynakları ve çeşitli teknikler kullanılarak istihbarat ürünü elde edilebilmesi için gerekli olan ham bilgi bu ikinci aşamada toplanmaktadır
- Açık ve gizli kaynaklardan ulaşılan ham bilgilerin, istihbarat ürünü olabilmesi için analiz edilmesi gerekir. Elde edilen bilgilerin deşifre edilmesi, çevirisi ve verilere indirgenmemesi gibi metotlar ile analiz safhasına hazırlanması, diğer bir deyişle bilgilerin işlenmesi bu üçüncü aşamada gerçekleşir
- İşlenen bilginin analiz edilerek organize edilen bilginin istihbarat haline dönüştüğü dördüncü aşamada; birbiri ile zıt ve bölünmüş olarak elde edilmiş veriler birleştirilir, değerlendirilir, analiz edilerek karar vericilerin gereksinimleri doğrultusunda ortaya çıkarılan istihbarat ürünü sunulmak üzere kullanılacak hale getirilir
- Analiz sonucu ortaya çıkan istihbarat ürününün ihtiyaçları doğrultusunda istekte bulunan karar vericilere ya da ilgili kurum ve kuruluşlara dağıtıldığı bu son aşama da 'dağıtım' olmaktadır (Johnson, 2009, s. 34).

İstihbarat süreci devamlılık arz eden bir faaliyettir ve yukarıda açıklanan beş aşamada eş zamanlı gerçekleşmektedir. Esas itibariyle istihbarat çarkının geleneksel anlayıştaki

temel mantığı bir anlamda istihbarata gereksinim duyan politika yapıcılar ile komutanların, süreç sonunda aldıkları ürünü kullanarak bir karar verebilecekleri varsayımına dayanmaktadır (Yılmaz, 2019, s. 119). Sonuçta bir ürün değil de süreç olarak istihbaratın taksonomisi; politika yapıcılar, istihbarat süreci ve istihbarat örgütleri arasındaki ilişkiden teşekkül etmektedir.

Şekil 2.2: İstihbaratın taksonomisi

Kaynak: (Van Den Berg, 2014, s. 32)'den Türkçeleştirilmiştir

İstihbaratta yukarıdaki (Şekil 2.2) şemadaki ilişkinin sağlamlığı ve istihbarat üretiminin başarılı olabilmesi içinde belirli ilkelere bağlı kalınması, tam manasıyla uygulanması ve titizlikle sürdürülmesi gerekmektedir. Bu şekilde belirlenen ve Gregory F. Treverton, Rob Johnston ile Robert Clark gibi isimlerin öncülük ettiği grup tarafından klasik istihbarat döngüsü modellemesine ve alternatif birçok versiyonuna yönelik getirmiş oldukları eleştirilerin literatürde gün geçtikçe arttığı görülmektedir

Robert Clark'ın 2010 yılında yayınladığı kitabında yer alan eleştiriler ışığında literatürdeki tartışmalar genel olarak aşağıdaki gibi gruplandırılabilir:

- İstihbarat çarkı ister dörtlü (4), beşli (5) veya altı (6) aşamalı olsun, sanıldığı gibi döngü her daim belirlenen sırayla doğrusal ve döngüsel olarak gerçekleşmeyebilir.
- İstihbarat çarkının aşamaları, kesin ve katı sınırlar ile bölümlenmiş faaliyetler gibi algılanmaktadır. Hâlbuki bugün istihbarat çalışmalarında

birbirinden keskin bir şekilde istihbarat aşamalarının ayrılması mümkün gözükmemektedir.

- Geleneksel istihbarat çarkında; geri bildirim aşaması eksiktir. Dolayısıyla gereksinimler ile dağıtım aşaması arasında bir boşluk bulunur. Neticesinde ise yeni ihtiyaçların belirlenmesinde birtakım sıkıntılar ortaya çıkar (Clark, 2010, s. 5-6).

Getirilen eleştirilerden de anlaşılacağı üzere; istihbarat çarkının, yapısı ve işlevlerinin tanımlanması, sürecin sistematik hale getirilmesi ile yönetilmesinde analitik bir yapılanmanın olduğu göze çarpmaktadır. Bu duruma karşılık literatürde, istihbarat sürecinin bu şekilde safi olarak ortaya konulamayacağı yönünde görüşlerde bulunmaktadır. Örneğin Cenker K. Demir, istihbarat çarkının süreklilik arz eden ve birbiriyle sıkıca bağlı faaliyetlerden teşekkül ettiğini belirtmektedir. Bu yüzden de faaliyetler arasında bir döngüyü oluşturmanın da bu anlamda oldukça güç olduğunu dile getirmektedir. Demir (2021, s. 28), son dönem yaklaşımlarının istihbarat çarkının eksik olduğunu iddia etmelerinde haklılık paylarının olduğu kabul etmektedir. Diğer taraftan mevcut çarkın işlevlerinin bazı eksikliklerine rağmen bir istihbarat ürünü ortaya çıkarmak için aynı zamanda yeterli olduğunu da öne sürmektedir.

Tartışmalar literatürde halen sürmektedir ancak geleneksel ya da alternatifleri olsun Richelson' un (2008, s. 2) da belirttiği gibi istihbarat çarkının fonksiyonelliği, sadece ulusal politika konularında değil, uluslararası sistemde cereyan eden birçok faaliyette de önemli bir rol oynamaktadır. Sonuç olarak, istihbarat döngüsü ve süreci, dış istihbaratta farklı devletler, gruplar ya da yabancı unsurlara ait verilerin, iç istihbaratta da içerinden gelebilecek tehdit ve risklere yönelik bilgilerin toplanması, işlenmesi ve birbiriyle bütün oluşturacak şekilde değerlendirilerek nihayetinde bir çıktının elde edilmesini sağlamaktadır. Bu insicamda, istenilen bir istihbarat ürünü ortaya konulabilmektedir (Richelson, 2008, s. 2).

İstihbarat çarkı esas itibariyle istihbarat ürününün nasıl ortaya çıktığını gösterir. Döngüde istihbaratın nasıl toplanması gerektiğini yansıtılmasa da, istihbaratın kaynakları ve toplama yöntemlerinin neler olduğu genel olarak bilinir (Yılmaz, 2019, s.119). Zira istihbaratın elde edilmesi ve analiz edilerek değerlendirilebilmesi için somut kaynaklara ihtiyaç vardır (Tılısbık ve Akbal, 2006, s. 96). İstihbaratın kaynakları ise ihtiyaçlar doğrultusunda; 'mekân', 'insanlar', 'örgütler', ve 'nesneler'

olmaktadır. Görüldüğü üzere bu temalar üzerinden kaynaklar dört ana başlıkta toplanabilmektedir. Kaynakların bu şekilde kategorize edilmesi, karar vericilerin ve istihbarat analizcilerine karar verme süreçlerinde onlara önemli kolaylıklar sağlamakta ve büyük ölçüde de yardımcı bir işlev şeklinde görev görmektedir. İstihbaratın geniş bir alanda yapıldığı faaliyetlerde ise kapsamın genişliğinden dolayı istihbarat gereksinimlerde bilhassa da istihbarat toplama yöntemlerinin sınıflandırılması oldukça önemli arz etmektedir (Seren, 2017, s. 267). İstihbaratın üretilmesi kadar bu aşamada, istihbarat çıktısının kullanılması ve yanı sıra karar vericilere istihbaratın doğru ve zamanında ulaştırılması hayati bir önem taşımaktadır. Bu noktada, üretilen istihbaratın etkin bir biçimde kullanılması için oldukça geniş ve çeşitli konu alanlarına sahip olan istihbarat kavramının, kategorize edilerek disipline edilmesi oldukça elzem görülmektedir.

2.3. İstihbaratın Kategorizasyonu

İstihbarat sisteminin anatomisi üç temel unsura göre şekillenmiştir: 'İnsan', 'sistem', ve ' teknoloji' (Sarı, 2021, s. 821). Son dönemde ARGE çalışmaları ve teknolojiye olan yatırımlar ve teşvikler rakiplerinin önüne geçmek isteyen devletler ya da devlet dışı aktörler tarafından her geçen gün arttırılmaktadır. Diğer taraftan teknolojik gelişmelerinde nihayetinde istihbarat kaynaklarını oldukça güçlendirdiği görülmektedir (Bozkurt, 2021, s. 884). İstihbarat kaynakları, diğer bir deyişle istihbarat toplama kaynakları, literatürde farklı şekillerde sınıflandırılmıştır. Lowenthal ve Clark (2015, s. 1), istihbarat toplama metotlarını aşağıdaki gibi beş gruba ayırmıştır:

- HUMINT: İnsan kaynaklı istihbarat
- SIGINT: Sinyal istihbaratı
- MASINT: Ölçüm ve iz istihbaratı
- GEOINT: Coğrafi istihbarat
- OSINT: Açık kaynak istihbaratı

Sait Yılmaz (2019, s. 119) ise, istihbarat toplama sistemlerini Türkçe literatürde genel kabul gördüğü şekliyle; 'İnsan Kaynaklı İstihbarat', 'Teknik İstihbarat' ve Açık Kaynak İstihbaratı olarak üç temel başlıkta toplamaktadır.

Teknik İstihbarat (TECINT): Günün imkân ve kabiliyetlerinin, teknolojik açıdan oldukça ilerlemesiyle birlikte istihbarat toplama faaliyetlerinde, teknik araç ve gereçlerin kullanılması ve analiz edilmesi şeklinde ifade edilmekte ve sıkça kullanılan bir istihbarat türü olarak karşılaşılmaktadır. Kapsam alanı gittikçe artan teknik istihbarat içerisinde, 'sinyal', 'görüntü', 'elektronik araçlar' 'uydu' ve benzeri çok sayıda unsur kullanılmaktadır (Özdağ, 2020, s.121). Teknik toplama sistemlerinin en iyi kaynakları ise uydulara dayanmaktadır (Wirtz, 2006, s. 17).

Teknik istihbarat çeşitlerine her geçen gün teknolojideki gelişmelerle doğrusal olarak yenileri eklenmektedir. Bunların içerisinde ise siber istihbarat, internet ve bilgisayar kullanımın dünya genelinde yaygın bir hale gelmesiyle birlikte ön plana çıkmaktadır. İlerlemeler karşısında elektronik ve teknik istihbarat toplama uygulamaları günün şartlarında, *uydular, hava ve uzay araç ve gereçleri* ile nihayetinde de siber uzayın tümü olarak kabul edilmektedir (Yılmaz ve Salcan, 2008, s. 17). Yılmaz'a (2019, s. 614) göre, bilgi teknolojilerinin gelişmesi siber uzayda teknik istihbarat kullanımını oldukça arttırmaktadır. Dolayısıyla da bu durum, açık istihbaratın önünün daha da açılmasına da bir manada vesile olmaktadır.

*İnsan Kaynaklı İstihbarat (HUMINT)**:*** İnsan istihbaratı, bilinen en eski ve bir o kadar da en etkili istihbarat yöntemidir ve mahrem bilgilere ulaşmanın son dönemde vazgeçilmez bir kaynağıdır. İnsan kaynaklı istihbarat kullanırken istihbaratın hedefindekinin lisanını ve sahip olduğu kültürün özelliklerine haiz olması ve doğru analiz edebilmesi gerekmektedir. Bu faktörler başarılı bir istihbarat için gerekli unsurlar olarak sayılmaktadır. İnsan istihbaratını, diğer toplama yöntemlerine göre daha etkin kılan sebep ise taktik alanda belirlenen bir hedefe doğrudan yönelik faaliyet olmasından kaynaklanmaktadır (Richelson, 2008, ss. 292- 293).

Açık Kaynak İstihbaratı (AKİS): Açık kaynaklardan elde edilen her türlü bilgi, veri ve haberlerin, belirli işlemlerden geçirilmesiyle elde edilen istihbarattır (Yılmaz, 2019, s. 212). İstihbarat toplama faaliyetleri içerisinde en yüksek paya sahip olmakta ve %75-90 arasında istihbarat bilgileri açık kaynaklardan elde edildiği değerlendirilmektedir (Holt, 1995, s. 57). Kolay erişilebilir olması, kısa sürede çok kapsamlı bilgiye ulaşılması, uygun maliyeti, kaynak açısından olabildiğince zengin olması gibi çok çeşitli özellikleri sayesinde, açık kaynaklardan yararlanma istihbaratın tarihi kadar eskilere dayanmaktadır (Yılmaz, 2019, ss. 210, 212).

Açık kaynakların aynı zamanda yanıltıcı ve hatalı bilgiler içerebileceği bu nedenle de analizin bu anlamda iyi yapılması gerektiği de göz ardı edilmemelidir (Kavsıracı, 2020, ss. 708-709). Ayrıca açık kaynaklar üzerinden ulaşılamayacak ve elde edilmesi ancak gizli kaynaklardan mümkün olabilecek bilgilerde bulunmaktadır. Gizli kaynakları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Özdağ, 2020, ss. 300-301):

- Terörizm
- Nükleer silahlanma
- Silah kontrolü
- Sürpriz saldırı hazırlıkları
- Uyuşturucu kaçakçılığı
- Rüşvet ve şantaj

İstihbarat toplama araçları ve yöntemleri anlaşılacağı üzere oldukça çeşitlilik arz etmektedir. Hızlı gelişim gösteren teknolojinin imkânları ve küreselleşme sonucunda, istihbarat toplama araçlarının da her geçen gün çeşitliliği artmaktadır. Elde edilmesi istenen bilginin türüne ve hedefin niteliklerine göre de birtakım değişiklikler gösterebilmektedir. Öte yandan açık kaynak kullanımın yaygınlaşması ve bilginin ömrünün azalmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda bilginin hızla tüketilmesi gibi sebeplerden dolayı, istihbarat toplama araçlarının da sayılan durumlara önem göstermesi zorunluğunu doğmaktadır (Demir, 2021, s. 25). Diğer belirtilmesi gereken husus ise, açık kaynakların sıkça kullanılan bir yöntem olmalarına rağmen bilginin kolay elde edilmesinden kaynaklı diğer yöntemlere nazaran ikinci plana itilmeleridir (Gibson, 2015, s. 125). Gizli olan daha değerlidir algısı son dönemde geçerliliğini korumakta ancak diğer taraftan, sinyal istihbaratını da diğerlerine nazaran biraz daha ön plana çıkması (Özdemir, 2021, s. 152) bir anlamda istihbarat toplamada halen mahrem bilginin, daha önemli olduğu gerçeğini hatırlatmaktadır.

İstihbarat toplama yöntemlerinden hangisinin tercih edileceği ise genellikle devletlerin gelişmişlik düzeyiyle doğrusal bir izlence takip etmektedir. Ekonomik olarak gelişmiş ve refah düzeyi yüksek olan ülkelerde, teknolojiye dayanan bir istihbarat tercih edilirken; az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde ise insan kaynaklı istihbarat ekseriyetle ön plana çıkmaktadır (Johnson, 2009, s. 40). Burada gelişmiş devletlerin gözden kaçırmaması gereken önemli nokta; her ne kadar teknoloji ve onun bir çıktısı olarak yapay zekâ alanında baş döndürücü gelişmeler yaşansa da, günün sonunda elde edilen bilgileri tahlil edecek olanın yine insan faktörü olduğudur (Özdemir, 2021, s.

153). Gelişmiş devletlerin istihbarat toplamada, teknolojiye çok güvenip insan unsurunu geri plana atmaları durumunda ise kaçınılmaz olarak istihbarat başarısızlıklarına neden olmaktadır.

İstihbaratın toplama yöntemleri dışında istihbarat ürünün ortaya çıkması ve başarılı bir istihbaratın gerçekleşmesi için karar vericilerin talep ve gereksinimlerini karşılamak maksadıyla, kendi arasında temel seviyelerde hizmet verir. İstihbaratı seviyelerine göre üç (3) temel başlıkta sınıflandırmak mümkündür: 'Stratejik', 'Taktik' ve 'Operasyonel' istihbarat (Prunckun, 2010, ss. 6-7). Bu ayrımda göze çarpan temel referanslar; istihbaratın kapsamı, paradigması ve görevlendirme unsurlarına göre ayrılmış olmasıdır (Goldman'dan aktaran: Gül, 2014, s. 89).

i) Stratejik İstihbarat: Bir devletin ulusal hedeflerini, arzulanan en yüksek seviyede yakalayabilmesi için gereksinim duyulan bilgilerin toplanması, ulusal güç unsurlarının en iyi şekilde kullanılması ile istihbaratın üretilmesi ve analiz edilmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Çınar, 1997, s. 118). Stratejik istihbarat, önleyici istihbarat türü olması yönüyle ve Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde istihbaratın bir alt disiplin olmasında diğer bir ifadeyle bilimselleşmesine olan katkılarından dolayı önemlidir.

ii) Taktik istihbarat: Genellikle askeri alanda süren operasyonları desteklemek amacıyla kullanılmaktadır (Özdağ, 2020, s. 138). Bu istihbaratı kullanan karar vericilere, 'düşmanın konumu', 'fiziki durumu', 'niyetleri ve zafiyetleri' veya 'imkân ve kabiliyetleri' hakkında gerekli bilgileri elde etmesi için gereksinim duyulan istihbarat sağlanmaktadır (Seren, 2017, s. 272). Taktik istihbarattaki amaç; düşmanın güncel hedef ve isteklerini öğrenmek ve aynı zamanda da sahip olduğu kapasite hakkında yeni bilgiler toplamaktır (Özdağ, 2020, s. 138). Son dönemde en önemli güvenlik sorunu olan terörizmle mücadelede de ayrıca karşı ayaklanma operasyonlarında sıkça kullanılan önemli bir istihbarat yöntemidir (Seren, 2017, s. 272). Yenme mantığı üzerine kurulu bir istihbarat türüdür.

iii) Operasyonel İstihbarat: Belirli bir hedef ve bu hedefe yönelik olarak, birbiri ile uyumlu ve iç içe geçmiş taktik istihbarat faaliyetlerinden teşekkül eden istihbarat operasyonlarına verilen genel addır. Barış dönemlerinde gerçekleştirilen 'operasyonel istihbarat tatbikatları' bunun yanı sıra yapılan 'askeri keşif uçuşları' da bu kapsama girmektedir (Özdağ, 2020, s. 138). Operasyonel istihbarattan sadece askeri alanda değil daha birçok alanda yararlanılmaktadır. Bu istihbarat türüne, diplomasideki

kullanışı şekliyle düşmanını ya da rakibini zor duruma sokmak için devletlerin ticaret ambargosu uygulamaları örnek olarak verilebilir (Demir, 2021, s. 34). Operasyonel istihbaratın bu anlamda stratejik ve taktik seviyelerde yapılan istihbaratlar arasında köprü vazifesi gördüğünü ve onları araçsallaştıran bir kapsama da sahip olduğunu bu noktada belirtmek mümkün olabilmektedir (Seren, 2017, s. 273). Operasyonel istihbarat genel itibariyle caydırıcı nitelikte bir istihbarattır.

İstihbaratın seviyelerine ve toplama metotlarına göre sınıflandırılmasından sonra istihbaratın toplama faaliyetlerine göre bir diğer gruplandırması da konu alanlara göre yapılmaktadır (Özer, 2018, s. 59). Konularına göre gruplandırmaya geçmeden önce, istihbaratın geniş bir çalışma ve faaliyet alanı olarak olgusuyla ilgili denilebilir ki; bütün disiplinlerle ilişkilidir ve dolayısıyla da onların yöntem ve veri kaynaklarından faydalanması da bu bağlamda şaşırtıcı gelmemelidir. Bu vaziyet aynı zamanda bir ikilemi de doğurmaktadır. İstihbarat kendi içerisinde kümelenirken diğer taraftan da, başka konuların etmenleri ile bütünleşen karmaşık bir hal almaktadır. Bu durum konularına ve faaliyet alanlarına göre istihbaratın sınırlarının net bir şekilde çizilmesine olanak vermemektedir. Dolayısıyla istihbaratın tasnifini de oldukça zorlaştırmaktadır (Aköz, 2020, s. 27). Bundan dolaydır ki; istihbaratın konularına göre sınıflandırması yapılırken devletlerin sahip oldukları 'imkân ve kabiliyetleri' ölçüsünde izledikleri politikalarla, 'milli güç unsurları' gibi hayati etmeler göz önünde bulundurularak bir şekillendirme yapılmaya çalışılmaktadır (Seren, 2017, s. 275).

İstihbaratın doğasının teknolojik gelişmelerin de etkisiyle devamlı değişmesinden mütevellit, konu alanları da olabildiğince genişlemiş ve çeşitlenmiştir. Dolayısıyla da devamlı olarak, yeni konu alanları oluşurken ve alana yenileri de eklenmeye devam etmektedir. Bu şartlarda literatürde genel kabul gördüğü şekliyle konsepti, istihbaratın konularına göre en yaygın biçimde kullandığı biçimde incelemek gelinen noktada bir zorunluluk olarak kendiliğinden doğmaktadır. Ümit Özdağ (2020, s. 61), milli gücü tüm unsurlarıyla birlikte hedeflerine yönelik bir şekilde kapsamına alan istihbarat türlerini, kendi arasında konularına göre çeşitli alanlara ayırmaktadır. Bunlar sırasıyla aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Siyasi istihbarat: Bir ülkenin siyasi yapısını meydana getiren devlet sistematiğini ifade eder. Bir başka deyişle ve daha geniş ifadeyle anayasal düzeninin mevcut yapısında tam teşekkül bulunan tüm unsur ve faaliyetlerine yönelik bir istihbarat türüdür (Özdağ,

2020 s. 61). Bowers (1984, ss. 170) istihbaratı, siyasi bir araç olarak izah etmektedir. Sadece askeri bir araç olarak görülmemesine önemle vurgu yapmaktadır. Ayrıca savaşın, siyasetin bir devamı olduğundan istihbaratın da amaçları bakımından siyasi bir nitelikte olmasının gayet doğal olduğunun altını çizmektedir. Ekonomik, teknolojik ya da sosyal birçok sorunun kaynağının da aynı zamanda 'siyasi kaynaklı' olduğunu da eklemektedir. Siyasi istihbaratın önemi; "bölgesel çatışmalar ve terör, vekâlet savaşları, ekonomik sorunlar, uluslararası göçler" ile bu ve benzeri konularla son dönemde dünyasının bitmek bilmeyen sorunlarıyla birlikte her geçen gün ve devamlı bir suretle katlanarak büyümektedir (Seren, 2017, s. 279).

Askerî istihbarat: İstihbaratın, tarihte bilinen başlangıcından son döneme kadar en önemli konu alanlarından biri olagelmiştir. Bu süreçte istihbarat hatta milli güç unsuru ile eş değer görüldüğü için askeri gücün de bir anlamda elinde şekillenmiştir (Aköz, 2020, s. 29). Askeri istihbarat, 'muharebe ve askeri stratejik istihbarat' ile 'istihbarata karşı koyma' (kontr-espiyonaj) olarak iki gruptan oluşmaktadır (Demir, 2021, s. 29). Askeri istihbaratın amaçları sırasıyla; dost ya da düşman ayrımı yapmaksızın hedef ülkeye yönelik olarak silahlı kuvvetlerinin mevcudiyetini ve savaşa hazırlık durumunu öğrenmektir. Bunlara ek olarak yanı sıra diğer devletlerin, 'stratejik', 'taktik' ve 'operasyonel' seviyedeki niyetleri ile ilgili güncel durumunu anlamaya ve değerlendirmeye yönelik faaliyetlerde bulunmak şeklinde kısaca özetlenebilir (Güven, 2015, s. 108).

Gültekin Yıldız' da, askeri istihbarat faaliyetlerini esas itibariyle bulmaca çözme faaliyeti gibi olduğundan bahsetmekte ve bu faaliyeti parçadan bütüne doğru bir anlamlandırma süreci olduğu yönünde de tanımlamaktadır. Yıldız (2019, s. 16) genel ve güncel olarak da askeri istihbaratı ikiye ayırmaktadır: *Genel/ Temel askeri istihbaratı*; cari durum hakkında haber toplama diğer taraftan da, hedef hakkında etüt çalışması yapmak olduğunu belirtmektedir. *Güncel istihbarat* faaliyetlerinin ise genel istihbarat ile elde edilen bilgilerin günün şartlarına uydurularak sonrasında rapor akışı haline getirilerek yürütülen faaliyetler olarak ifade etmektedir.

Tarihin derinliklerinden bugüne kadar uzanan öngörüsüyle Sun Tzu (t.y.) da, düşman hakkında önceden bilgi sahibi olmanın oldukça önemli olduğuna işaret etmektedir. Tzu, bunun yanı sıra askeri istihbaratın uzunca bir süre devam eden ve özellikle konvansiyonel savaşların etkili olduğu dönemde ihtiyaçların karşılanması için de

vazgeçilmez bir istihbarat türü olduğuna dikkat çekmektedir. Öte yandan askerî istihbarat günümüzde savaşların şekli değişse de halen devletlerin askeri savunma planlamalarının desteklemesi açısından yerini doldurulamaz önemini ve değerini korumaktadır (Aköz, 2020, s. 31).

Ekonomik İstihbarat: Ekonominin mevcut durumunu ve kapasitesini, güçlü yanları ile zafiyetlerini ortaya koymaya yönelik süren faaliyetler ile güncel ekonominin silahlı kuvvetleri destekleyebilme kapasitesini tespit etmeye çalışan, etkin ve oldukça dinamik bir istihbarat türünü ifade etmektedir (Özdağ, 2020, s. 61). Geniş bir perspektif ile İstihbarat Çalışmaları açısından ekonomik istihbaratın neden önemli olduğu sorusuna yanıt aramak için alanın backgrounduna dönüp bakıldığında; ilk olarak geçmişten bugüne kadar olan süreçte savaşların ve yaşanan çatışmaların en başat nedenlerinden birisinin büyük ekonomik menfaatler olduğu hemen göze çarpmaktadır. Sonrasında ise ulusal ve uluslararası siyasetin belirlenmesinde de temel bir faktör olarak ekonomik gücün ön plana çıktığı görülmektedir. Sıralanan durumlar göz önünde bulundurulduğunda ekonomik istihbaratın ne denli önemli olduğu argümanlarıyla birlikte somut bir şekilde anlaşılmaktadır (Girgin, 2003, s. 169).

Ekonomik güç aynı zamanda uluslararası sistemde önemli bir güç faktörü olarak, devletlerin sahip oldukları diğer güç unsurlarını da doğrudan etkileyebilmektedir. Ekonomik istihbarat da, *askeri, teknik, siyasi ve bilimsel istihbarat* çeşitleri başta olmak üzere birçok istihbarat türüyle yakından ilişkilidir ve yanı sıra bu istihbarat türlerinin analiz edilmelerinde oldukça elzemdir (Seren, 2017, s. 282). Ekonomik istihbaratı asıl ön plana çıkaran ise 1990'lı yıllardan sonra küreselleşme ve iletişimdeki hızlı gelişmeler olmaktadır. Bu dönem ticari ve ekonomik sırların korunmasında çok ciddi sıkıntıları da beraberinde getirmiştir. Diğer taraftan ise ekonomik istihbaratın önemini ortaya çıkarırken devlet güvenliğindeki etkin rolünü oldukça arttırmaktadır (Demir, 2021, s. 30).

Sosyal İstihbarat: Toplumsal yapının çözümlenmesinin amaçlandığı bu doğrultuda da, gereksinim duyulan verilerin toplanıp analiz edildiği bir süreci ifade etmektedir (Özdağ, 2020, s. 84). Stephen Marrin (2007, s. 208), sosyal istihbarat analizinin önemli olduğu kadar aynı zamanda analizlerin mevcut zorluluğuna da dikkat çekmektedir. Marrin, istihbarat analizcisinin hedefteki toplumun, kültürel ve sosyal yapılarını değerlendirirken empati kuramadığı takdirde istihbarat ürününü hatalı bir şekilde karar

vericilere sunabileceğini belirtmektedir. Sonuç itibariyle de bu durumun istihbarat başarısızlıklarına meydan verebileceğinin de altını çizmektedir (Marrin, 2007, s. 208). Özer'de (2018, s. 62) konuya bir başka açıdan yaklaşarak, istihbarat alanları içerisinde üzerinde en fazla çalışılması gereken alanın sosyal istihbarat olduğu halde bir şekilde göz ardı edildiğini öne sürmektedir.

Diğer istihbarat türlerini de doğrudan etkileyen sosyal istihbaratın, kendi içerisinde de çok sayıda alt konu başlığı mevcut olup bu alt başlıklardan bir tanesi olan kültürel istihbaratın, her geçen gün daha fazla araştırmacının ilgisini çektiği görülmektedir (Demir, 2021, s. 30). Son dönemde yeni teşekkül eden ve gittikçe artan asimetrik tehditler nedeniyle sosyal yapının içerisinde hedef alınan bölgenin de kültürel dokusunun iyi bilinmesi gerekmektedir. Bu durum, önemli askeri harekâtlarda özellikle planlama aşamasında büyük katkılar ve kolaylıklar sağlamaktadır (Özer, 2018, s. 63).

Coğrafi İstihbarat: Çağlar boyunca genellikle askeri faaliyetler ve savunma stratejilerinin sınırlı çerçevesinde ele alındı ve alınmaya devam etmektedir. Buna karşın, politik ve ekonomik açıdan önemli sonuçları da ortaya çıkaran coğrafyanın akla gelebilecek doğadaki her türlü fiziksel ortam ile kültürel çevrenin istihbarat amaçlı tespit ve analizinde kullanıldığı bir istihbarat türüdür (Özdağ, 2020, s. 62). Görüldüğü üzere Coğrafi istihbarat, sadece askeri operasyonlarda kullanılan bir istihbarat türü değildir. Devletlerin, dost- düşman ayırmaksızın komşularıyla paylaştığı bölgelerin, 'siyasi', 'ekonomik' ve 'kültürel' nitelikleri ile dünya üzerinde sahip oldukları konumlarının değerlendirilmesinde başvurulan bir istihbarat çeşididir. Ayrıca Coğrafi istihbarat, stratejik ve jeopolitik açılardan dost veyahut düşman/rakip hakkında istihbarat analizlerinin yapılabilmesine olanak sağlar. Dolayısıyla iç ve dış politikanın yürütülmesi açısından önemli bir istihbarı kaynak olarak değerlendirilmektedir (Demir, 2021, s. 31; Seren, 2017, s. 292).

Biyografik İstihbarat: Bir devletin güvenliğine etki edebilecek konumda olan kişilerin ve kilit aktör olarak nitelendirilen bireylerin veyahut şüpheli ve gizli işler içerisinde olduğu düşünülen kişiler hakkında özel ve kamusal bilgileri elde edebilmek için yapılan istihbarat faaliyetler alanıdır. Bu faaliyetler bir devletin sınırları içinde olabileceği gibi başka bir devlet içerisinde de yürütülebilecek faaliyetler dizinini kapsamı içine alabilmektedir (Özdağ, 2020, s. 101; Girgin, 2003, s. 184).

Biyografik istihbarat, stratejik istihbaratın önemli bir alanı olarak (Özer, 2018, s. 62) kurumların yapılarının analizinde etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Elde edilen bilgiler açık kaynaklar ya da örtülü metotlar kullanılarak toplanmaktadır. Bunun yanı sıra biyografik istihbarat türü, *stratejik, taktik ve operatif istihbarat* için de değerli bir bilgi havuzu oluştururken, terörizmle mücadele alanında (Seren, 2017, s. 296) ve *espiyonaj* ve *kontr- espiyonaj* faaliyetlerinde de biyografik istihbarat önemli ölçülerde yararlanılmaktadır (Girgin, 2003, s. 185).

Ulaşım ve İletişim İstihbaratı: Genel anlamda ulaşım ve iletişim ile kritik alt yapılara yönelik bir çalışma alanı olarak 'ulaşım istihbaratı' ve 'iletişim istihbaratı' adıyla bu istihbarat türü iki başlık altında incelenebilir. *Ulaşım istihbaratı,* bir devletin *kara, deniz ve hava* yollarını kapsayan ulaştırma sistemini; *iletişim istihbaratı ise internet, radyo, telefon ve televizyon* gibi iletişim sistemleri ve medyaya yönelik toplanan istihbaratı ifade etmektedir (Özdağ, 2020, s. 106). Ulaşım ve İletişim İstihbaratının amacı, rakip ya da düşman görülen mevcut iletişim sistemlerinin güçlü yanları ile zafiyetlerini analiz etmek ve kendi sistemleri ile mukayesesine imkân sağlamaktır (Özer, 2018, s. 61).

Bilimsel ve Teknik İstihbarat: Bilimsel çalışmalar ve teknolojik ilerlemeler sonucunda ortaya çıkan ve teknik araçlardan faydalanılarak toplanan istihbaratı ifade etmektedir. Diğer bir yandan, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin seyri ve güncel durumu hakkında bilgi toplanan bir istihbarat türü anlamına da gelmektedir (Demir, 2021, s. 32; Seren, 2017, s. 299). Açık bir ifadeyle bilimsel ve teknik istihbaratın iki fonksiyonu bulunmaktadır. Bunlardan ilki bilimsel çalışmalar ve teknolojik imkânlardan faydalanılarak gerekli istihbaratı toplamaktır. İkinci olarak ise düşman ve ya rakibin bilimsel ve teknik alandaki mevcut durumunu (*silahlanma durumu, ekipmanları, güvenlik açıkları, alt yapıları* vb.) tespit ederek, ulusal güvenlik açısından doğabilecek tehdit ve risklere (sabotaj, espiyonaj vb.) karşı gerekli önlemlerin alınması için ihtiyaç duyulan istihbaratı sağlamak şeklinde bu istihbarat türü kısaca özetlenebilir (JP 2-0, Joint Intelligence, 2013, ss. I-19-20).

Günün şartlarında bilimsel çalışmaları ve teknolojik gelişmeleri anlık olarak takip etmek, güncel teknolojiyi kullanmak ve transferini sağlamak devletlerin nazarında da kaçınılmaz bir zorunluluk hali olarak karşılaşılmaktadır. Diğer taraftan ise devletler, başka devletlerle olan aktüel ilişkilerini ve uluslararası sistemdeki konumlarını daha

da sağlamlaştırabilmek namına, bilimsel ve teknik alandaki güncel bilgilere sahip olabilmek için gerekli aktif politikaları da izlemek zorundadırlar. Aynı zamanda sistemde etkin bir şekilde ve söz sahibi olabilmek için de, bilimsel ve teknik gelişmelerin yakından izlenmesi yeterli bilgiye ve sahip olunması gerekmektedir. Dolayısıyla da içinde bulunulan yüzyılın bir gerekliliği olarak bilimsel ve teknik istihbarata son derecede önemli bir misyon düşmektedir. Bu alanlar bugünün dünyasının artık olmazsa olmazı olarak algılanmaktadır (Urhal, 2008, s. 202). Literatürde yukarı sayılan istihbarat türleri dışında çok farklı istihbarat sınıflandırmaları da mevcuttur. Örneğin Richelson (2008, s. 2), iç ve dış istihbarat şeklinde iki başlık altında toplamaktadır. Öte yandan istihbarat sınıflandırmaları farklı çeşitlerde olsa da Cox'a (2009) göre, işlenmemiş bilginin belirli bir süreçten geçirilerek analiz edilmesiyle ortaya çıkan ürün ile karar alma aşamasında kullanılan istihbarat ürünü şeklinde tüm istihbarat sürecini toparlanabilmektedir.

Buraya kadar olan kısımda sırasıyla; istihbarat olgusu ve ilgili kavramlarına, istihbarat türlerine, istihbarat üretimi (istihbarat çarkı) ve prensiplerine yer verilmiştir. Sherman Kent'in (2003) belirttiği gibi istihbarat; *bilgi, faaliyet ve organizasyon* boyutlarından oluşmaktadır. Buna karşın yapılan bu tez çalışması istihbaratı 'kavramsal yapısı', 'temel prensipleri' ve 'süreç' yönünden ele aldığından istihbaratın diğer bir boyutu olan organizasyon kısmı başka bir çalışmada yer verilecek kadar geniş kapsamlıdır. Bu nedenle, mevcut olan bu çalışmada yer verilmemiştir. Dolayısıyla çalışmada bu aşamaya kadar olan bölümde kavram ve ilkeler açıklandığından yeni başlık altında çalışmanın amacı doğrultusunda tarihsel süreçten bahsedilecektir. Süreç ise spesifik olarak istihbaratın evrimsel sürecinin ön plana çıkarılması hedeflenerek aktarılacaktır. Yeni başlığa ve ele alacağı konuya geçmeden önce altının çizilmesi gereken bir husus bulunmaktadır. İstihbaratın geçmişten bugüne kadar geçirdiği sürecin ele alınmasının nedeninin; alışılagelmiş klasik tarih yazımı yöntemiyle kaleme alınan istihbarat tarihine yeni bir perspektif getirme isteğinden ileri gelmediğinin öncelikle bu noktada belirtilmesi gereklidir. Zira genel itibariyle çalışmanın, istihbaratın kavramsal gelişim sürecini ortaya çıkarmak gibi temel bir amacı bulunmamaktadır.

Bu konseptle tez başlığında da belirtilmiş olan istihbaratın, kavramsal bağlamda ele alınması amacı doğrultusunda buraya kadar aktarılmaya çalışılan istihbaratın kavramlar dünyasının backgroundu, tarihsel sıralamasıyla beraber açık kaynaklara yansıyan bilgiler ışığında ve araştırmanın sınırlılıkları dâhilinde yansıtılmaya devam

edilecektir. Bu amaçla istihbaratın kavramsal dünyasının oluşmaya başladığı antik çağdaki insan istihbaratı ve kişisel yetiler üzerine kurgulanmış olan istihbarat anlayışından, 1850'li yıllar ile birlikte kurumsallaşma çabalarına ve nihayetinde teknolojik gelişmeler ile beraber dönüşüm gösteren istihbarata kadar olan süreç ele alınacaktır. Biraz daha açık bir anlatımla; klasik dönem istihbarat anlayışından modern döneme doğru akış gösteren istihbarat olgusunun evrilme süreçlerine yeni açılacak başlık altında yer verilecektir.

2.4. İstihbaratın Gelişimi Ve Dönüşümü: Gelenekselden Modern İstihbarata Değişen İstihbarat Paradigması

Tarihin çok eski çağlarından itibaren hatta denilebilir ki ilk insan ilişkileriyle birlikte (Bowers, 1984, s. 168) birey ya da grupların kendileri dışında kalan toplumlar hakkında ve bunların yanı sıra gereksinmeleri olan yiyecekleri bulmak ve su kaynaklarına ulaşmak için bilgiye büyük bir ihtiyaç duymuşlardır. Bu gereksinimleri doğrultusunda insanlar, çeşitli keşiflerde bulunmuşlardır. Akabinde takip eden süreçlerde de ihtiyaçları çerçevesinde hayatta kalabilmek ve yaşam standartlarını artırmak için devam eden tarihsel vetirede bu faaliyetlerini çeşitlendirerek arttırmışlardır (Girgin, 2003, s. 125). Sonuç olarak eski dönemlerde insanların bulunduğu koşullar diğer bir spesifik anlatımla da, doğayla olan zorlu mücadeleleri istihbaratın doğuşuna zemin hazırlamıştır. Bunun tabii bir sonucu olarak da dünyanın en eski mesleklerinden ikincisi olarak istihbarat, literatürdeki isimlendirmesini almıştır (Gündoğar, 2007, s. 41).

Literatürdeki bu genel kanıya katılmayanlarda mevcut olup karşı görüşe sahip olanlara göre istihbaratın başlangıcı sanıldığı gibi bir meslek şeklinde başlamamıştır. Nitekim bazı kaynaklarda eski dönemlerde ilk istihbarat faaliyetlerinin, ticaret kisvesi altında ortaya çıktığı ve o dönemin şartlarında çeşitli sebeplerle yapılan bir ticaret olarak geçtiği görülmektedir (Treverteon, 1995, s. 369). Bu vurgunun geçtiği kaynaklardan biri olan Peter Gudgin' de (1999, s. 106), ilk dönem istihbarat faaliyetlerinin avcılıktan hareketle av peşinde iz takip etmeden düşman ya da kendi dışında olanların izlerini sürme şekline bir anlamda akredite edilerek gerçekleşmiş olabileceğini belirtmektedir.

İstihbarat eylemleri hakkında bilgilere ulaşılabilecek diğer kaynaklar olan Tevrat, İncil ve Kur'an-ı Kerim gibi kutsal kitaplar, bugünün istihbarat anlayışına ve operasyonlarına benzer nitelikte istihbarat uygulamalarının geçmişte de olduğunu

göstermektedir. Özellikle de İncil, espiyonaj hikâyeleri ile dolu olması istihbaratın köklerinin, insanlık tarihi kadar eskilere gidebileceğini ortaya koymaktadır (Özdağ, 2020, s. 42). Teolojik açıdan bakıldığında Pforzheimer'e göre, ilk istihbarat eylemi Adem ile Havva arasında gerçekleşmektedir. Yılan tarihin ilk 'casusu', Adem ilk 'kurban', Havva ise tarihin ilk 'muhbiri' olarak bir espiyonaj vakası şeklinde mizanselleştirilerek tarihteki yerlerini almaktadırlar (Aydın, 2018, s. 101).

Diğer bir örnek olarak Hz. Musa'nın, Kenan iline Tanrının isteğiyle ülkeyi ve içinde yaşayan insanları çeşitli açılardan detaylı bir şekilde incelemeleri için gönderilen casuslar ve faaliyetleri gösterilebilir (Sarı, 2021, s. 803). Reginald V. Jones (1988) "Intelligence and Comand" adlı makalesinde, Kenan vakasını istihbarı açıdan kavramlaştırmış olduğuna Merve Seren dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, Tanrının bir anlamda komutana, Hz. Musa ve İsrail oğullarını da istihbarat teşkilatına benzetildiğini, Tanrı tarafından verilen Kenan ilinin incelenmesini bugünün coğrafi, politik ve askeri istihbaratı da içine alan stratejik istihbarat gibi algılanabileceğini belirtmektedir. Gönderilen 12 elçiyi de casusa, bu casuslar tarafından 40 gün boyunca gidilen ülkenin incelenmesi ve halkın içine girilerek onlardan gizli bir şekilde bilgi toplamak için görevlendirilmelerini de bugünün propagandasına benzetmektedir. Seren (2021, ss. 96-97), aynı zamanda son dönemin dezenformasyon unsuru gibi modern espiyonaj faaliyetlerini de yukarıda sayılan durumları oldukça çağrıştırdığını hatta bugünün istihbarat faaliyetleri için bir temel ve örnek teşkil ettiklerini aktarmaktadır. Örneklerde de görüldüğü üzere teolojik açıdan istihbaratın tarihi, hem çok eskilere dayanmakta (Sarı, 2021, s. 803) hem de modern espiyonaj faaliyetlerine bir şekilde örnek teşkil etmektedir (Seren, 2021, s. 97).

Teolojik olarak da kökleri çok eskilere dayanan istihbarat tarihinin yazılı metinlerine ise ancak M.Ö. 1370 tarihine gelindiğinde rastlanılmaktadır. Bu tarihte ilk yazılı kaynak olarak kabul edilen Hitit tabletleri ile karşılaşılmaktadır. İstihbarat hakkındaki bu ilk yazılı metinde, II. Ramses döneminde (M.Ö. 1290-1224) Hititler ile yapılan Kadeş Meydan Savaş'ı ve sonrasında yapılan antlaşmayla birlikte Mısırlıların Hititleri yakından tanıma olanağı buldukları anlatılmaktadır. Başka bir Mısır kralı olan III. Tutmosis döneminden (M.Ö. 1479-1425) kalma yazılı istihbarat kaynağında, kuşatma altında bulunan Yafa şehrine casusların gizlice gönderildiği ve şehrin kısa sürede az bir maliyetle nasıl ele geçirildiğine yer verilmektedir (E. Şimşek, 2004, s. 12).

Tutmosis' in ajanları aracılığıyla Yafa'yla ilgili önceden bilgi toplayarak hareket etmesi ve sonraki dönemlerde bu durumun sistematik hale getirilmesi esasında istihbarat mesleğinin daha ilk tohumlarının, o tarihlerde atılmış olduğunu bir anlamda gözler önüne sermektedir (Aydın, 2018, s. 103).

Antik çağdan bugüne kadar gelen yazılı metinlerin aynı zamanda, tarihsel süreç içerisinde istihbarat ve faaliyetlerinde gözlenen gelişim ve dönüşümün boyutlarını da ortaya çıkarması açısından kaynaklar, istihbarat disiplini için oldukça anlamlı bulunmaktadırlar. Kadim kaynaklarda, askeri ve siyasi alanda strateji belirleme ve uygulanmalarına dair verilen bilgilerde; *mistik güçlerle düşman ile ilgili bilgi toplama, kılık değiştirme, kaçıp kurtulma, kimliğini saklama, siyasi suikast, şifreleri kırma ve gizli mesaj gönderme* gibi teknik ve yöntemlerin kullandığı görülmektedir. Burada önemli bir anekdot olarak eski kaynaklardaki bilgilerden, bugünün modern istihbaratının 'istihbarat toplama', 'örtülü operasyonlar' ve 'istihbarata karşı koyma' gibi faaliyetleri geçmiştekilerle oldukça benzer şekillerde uygulamalar olmalarının dikkat çekmesi ile karşılaşılmaktadır (Seren, 2017, s. 99). Ayrıca istihbaratın ilkel dönemden bugüne kadar ki geçirdiği zaman diliminde, dönemsel şartlardan da azami derecede etkilenerek ve yanı sıra şekil ve boyut değiştirerek son dönemdeki formatını aldığını da eklemek gerekmektedir.

İstihbaratın bugün bir disiplin olarak akademik alanda var olmasında ve kullandığı kavramsal alt yapıda dünya istihbarat tarihinin önemli bir yeri vardır ve bu tarihsel evrimin iyi bilinmesi gerekmektedir. Bu bağlamda kısaca istihbarat tarihine bakıldığında, ilk olarak eski dönemlerde istihbaratın kuramlaştırılması ve kullanılması konusunda Çin'in önemli bir yerinin bulunduğu görülmektedir. Yazılı metinlerde kaydedildiği şekliyle istihbarat konusunda uzmanlaştıkları anlaşılmakta yöntem ve tekniklerinin ise bugün bile uygulanabilir olduğu açıkça görülmektedir (Aydın, 2018, s. 105). Çinlilerin Göktürklere karşı 570'li yıllarda kurdukları istihbarat örgütü de ilk teşkilatlanmış yapılardan sayılmaktadır (Sarı, 2021, s. 803). Çinlilerin stratejik ve taktik istihbaratın oluşum ve gelişimine katkılarına bakıldığında iki boyutta gerçekleştiği görülmektedir:

i) Antik çağın sıkça kullanılan önemli bir yöntemi olan "Mistizm" sistematik hale Çinliler tarafından getirildiği, "*I Ching*" adlı ders kitabından elde edilen bilgilerden anlaşılmaktadır. Kitabın diğer bir özelliği "mistik" ve "kabalistik" öğretileri içeriğinde

barındırması ve sonucunda da çok uzun dönem boyunca ajanlar için eğitici bir ders kitabı niteliği taşımasıdır.

ii) Çinlilerin ikinci önemli katkısı şüphesiz ki, Sun Tzu ve onun meşhur kitabı olan "Harp Sanatı" ile düşünsel ve sistemli olarak istihbarat sürecini incelediği aynı zamanda espiyonajın ilke ve yöntemlerini geliştirdiği çalışması olmaktadır (Seren, 2017, ss. 100-101).

Kadim dönemlerin istihbarat tarihi ile ilgili eserlerin bulunduğu başka bir yer olarak dünyada Hindistan ve bölgenin önemli bir devlet adamı olan Kautilya ile karşılaşılmaktadır. Kautiya, "*Arthashastra*" adlı eserinde kendinden önce yaşamış bilgelerin marifetlerine yer verilen ve dini bir metin olan "*Rigveda*" da bahsi geçen ajan sözcüğünün kullanılmış olması dikkat çekmektedir. Ayrıca sözü edilen ajanların bazı tanrılara olan görevlerine de kitabında yer vermektedir (Davies, 2013, s. 5). Görüldüğü üzere bahsi geçen kitap, ajanlar ve kullandıkları teknikleri kapsamaktadır. Bu anlamda genel olarak strateji üzerine kurulu olan eser, spesifik anlamda ele alındığında İstihbarat Çalışmaları için kullanılabilecek en eski kaynaklardan birisi olarak değerlendirilmektedir (Seren, 2017 s. 104).

Orta Çağ'ın sonlarına doğru ortaya çıkan Rönesans ve Reform Hareketleri, dünyada birçok unsuru derinden etkilediği gibi istihbarat üzerinde de birtakım sarsıcı etkileri olmuştur. Bu etkilerden en göze çarpanı, istihbaratın savaş alanlarının dışına çıkarılması ve değişen yüzü ile birlikte yeni bir istihbarat anlayışına sahip olunmasıdır. Yeni algıyla beraber istihbarat müşterilerinin, "spesifik ve tanımlanabilir" bir şekilde ortaya çıkması durumu literatürde, istihbaratın devlet hizmetlerine adaptasyonunda çok önemli bir aşama olarak atfedilmektedir. Sözü edilenlerin yanı sıra Rönesans'ın getirmiş olduğu bilimsel ve teknik alandaki yeniliklerin, espiyonaj faaliyetlerinde kullanılan yöntemler de (ateşli silahlar, mürekkebin icadı, büyüteçler, dürbünler vb.) ve istihbaratta kullanılan tekniklerin çeşitliliğinde de önemli derecede bir genişlemenin sağladığı görülmektedir (Seren, 2017, s. 147).

İstihbarat olgusunun insanlık tarihinin en eski dönemlerine kadar köklerinin uzandığı, istihbarat faaliyetlerinin de içinde bulundukları devrin siyasi ve askeri stratejilerinin oluşturulmasına bir bakıma katkı sağlamak için gerçekleştirildiği özellikle kutsal metinler, mitolojik anlatılar ve tarih biliminin çalışmalarından anlaşılmaktadır. İstihbarat uygulamalarının, tarihin bilgi sahibi olunabilen en eski dönemlerinden

itibaren mevcut olduğu bugüne kadar olan uzanan sürecinde istihbarat birikiminin oluşumuna ciddi katkılar sağladığı tarihsel bir gerçeklik olarak alanın karşısında durmaktadır. Ayrıca İstihbarat Çalışmalarının, bırakılan miras üzerinden inşa edildiği bilinmektedir. Bu duruma karşılık mirasın, istihbaratın tarihsel gelişiminden daha ziyade istihbarat olgusunun mantığının iyi kavranması açısından daha önemli olduğu düşünülmektedir. Bu minval üzerine istihbarat anlayışının bugün yerinin tam anlaşılması adına bu nüansın altının titizlikle çizilerek yanı sıra ehemmiyetinin belirtilmesi gerekmektedir (Seren, 2021, ss. 119-120).

İstihbaratın tarihsel dönemlerine nasıl ayrıldığına kısaca bakılacak olunursa; 1850'li yıllara kadar süren dönemde istihbarat çalışmaları, öncelikle kişilerin yeteneklerine odaklı bir şekilde yapılmakta olduğu görülmektedir. İrdelendiğinde ise oldukça ilkel denilebilecek seviyede yapıldığı anlaşılmaktadır (Sarı, 2021, s. 804). Bu nedenledir ki, istihbarat tarihinin dönemsel sınıflandırılması yapılırken XX. yüzyıla kadar olan dönem modern öncesi (premodern) dönem olarak adlandırılmıştır. Modern döneme geçişin ise Fransız ihtilali ve Endüstri devrimi ile modern dünyanın şekillenmesinden sonra yeni oluşan ortamda gerçekleştiği görülmektedir (Kahn, 2001, s. 8).

Birinci Dünya Savaşı yıllarında daha önceden 1850'lilerde başlamış olan teknolojik buluşlar ile gelişen sinyal istihbaratının, askeri istihbarata katkıları oldukça fazla olurken 20. yüzyılda gerçekleşen savaşlarda kullanılan teknolojinin gelişimiyle bugünkü görüntü istihbaratı konseptinin doğmasını vesile olmuştur. Ayrıca bu dönemdeki teknik alanda yaşanan gelişmeler, istihbaratın teknolojiyi daha fazla kullanmasına ve stratejik istihbarat konseptinin belirginleşmesine zemin hazırlamıştır İlave olarak istihbaratın bu denli yaygınlaşması, istihbarat bürolarının artmasına dolayısıyla da sözü edilen bürolara karşı bir takım önlemler alınması zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Söz konusu durum kontr-espiyonaj faaliyetlerinin gittikçe artmasına neden olmuştur. Nihayetinde; karşılaşılan bu yeni vaziyet, istihbaratta kurumsallaşmaya giden yolu açmıştır (Seren, 2017, s. 159).

Birinci Dünya Savaşı ile birlikte sinyal istihbaratın aktif kullanımı, 'Modern Savaş' kavramının doğmasına ve konseptinin oluşumuna ön ayak olurken bu süreç aynı zamanda istihbarat açısından da bir nevi dönüm noktası olmuştur (Ferris, 2002, s. 65). Kahn' de (2006, s. 125), Birinci Dünya Savaşı'na kadar ki süreçte istihbaratın, politikalar çerçevesinde ve askeri alanda önemli etkilerinin bulunmadığını

hatırlatmaktadır. Buna karşın savaş ile beraber gelişen iletişim sinyalleri ve kripto-analiz teknikleriyle savaşların yönünü değiştirmesi hatta sonuçlarını bile belirlemesi açısından istihbaratın, etkin hale geldiğini de eklemektedir. Yazar, bir anlamda modern istihbaratın başlangıcının 1914 yılı itibariyle başladığına işaret etmektedir.

İkinci Dünya Savaşı bir taraftan 'İstihbarat Devrimi' olarak tanımlanırken aynı zamanda dönemin konjonktüre bakıldığında Birinci Dünya Savaşı sırasında istihbarat örgütlerinin yetersiz olduğu da anlaşılmaktadır. Birinci ve İkinci Dünya Savaşı arasını kapsayan süreçte istihbaratın kurumsallaşması gecikirken (Sarı, 2021, s. 809) gelişen teknolojinin sağladığı imkânlar ile istihbarat Ferris'in (2002, s. 65) ifadesiyle, dünya için nihayetinde bir istihbarat çağından bahsetmek mümkün olabilmektedir. Bu tespit İstihbarat Çalışmaları aynı zamanda için bir kavram kargaşası doğurmakta ve bu noktada beliren şu önemli soru bir taraftan cevap beklemektedir: Dünya istihbarat tarihinin ikinci dönemi Birinci Dünya Savaşı ile mi? yoksa İkinci Dünya Savaşı ile mi başlamıştır?. Öncelikle bu konuda belirtilmesi gereken ilk husus, iki savaşında istihbaratın evrimini gerçekleşmesini ve değişimini tetikleyen unsurlar olan 'aktörlerin ve faktörlerin' şekillenmesinde kilit bir rol üstlenmişlerdir (Seren, 2021, s. 164).

Yukarıdaki soruya yanıt olarak ise kısaca şunlar söylenebilir: Birinci Dünya Savaşı ile istihbarat toplama yöntemleri teknolojinin de yardımıyla oldukça değişmiş ve sistematik bir hale gelmiştir. Bununla beraber bu durum sadece istihbaratın dönüşümü olarak yorumlanabilir. Birinci Dünya Savaşı'nda istihbarat faaliyetlerinde ajanların görevleri değişmemiştir. İnsan kaynaklı istihbaratın yanında diğer istihbarat kaynaklarından da faydalanılmaya başlanmıştır. Rathmell'e (2002, s. 90) göre istihbarattaki değişim İkinci Dünya Savaşı ile beraber politik ihtiyaçlar ve teknolojideki ilerlemelerinde doğal bir sonucu olarak ve etkin bir biçimde kullanımı ile başlamıştır. Keza Soğuk Savaş Dönemi'yle birlikte istihbaratın kurumsallaşması, günün koşulları karşısında tıpkı güvenlikte olduğu gibi bir derinleşme ve genişleme göstermiştir. Dolayısıyla da İkinci Dünya Savaşı ile birlikte 'modern istihbarat' kavramının ortaya çıktığı rahatlıkla ifade edilebilir (Rathmell, 2002, s. 90).

Aktarılanlardan hareketle istihbaratın evrilme aşamaları kısaca şu şekilde özetlemek mümkündür. İstihbarat evriminin gerçekleşmesinin esas itibariyle, 'aktör' ve 'faktör' unsurları üzerinden olmasından dolayı literatürdeki genel kabulün 'modern istihbarat' döneminin İkinci Dünya Savaşı'yla birlikte başlatıldığı görülmektedir. Bununla

beraber istihbarattaki dönüşümü Birinci Dünya Savaşı'yla başlatmak ve iki büyük dünya savaşı arasındaki süreci geçiş dönemi olarak adlandırmak, kronolojik olarak daha doğru bir sonuca ulaştırabileceği değerlendirilmektedir. Bu noktada İstihbarat Çalışmaları için belirtilmesi gereken husus, sözü edilen dönemlerde meydana gelen istihbarattaki dönüşümün salt askeri yönden değil *siyasal, ekonomik, bilimsel ve kültürel* açılardan da olması gerekliliğidir. Neticede bu yıllardaki zor şartlar, böyle bir anlayışa sahip olmayı beraberinde zorunlu kılmaktaydı (Sarı, 2021, s. 805).

İkinci Dünya Savaşı'ndan bir sonraki dönem olan 1945 yılından itibaren Kore Savaşı (1950-1953), Domuzlar Körfezi Müdahalesi (1961), Küba Krizi (1962) ve Vietnam Savaşı (1955-1975) uluslararası sisteme, istihbarat eksikliğinin ne denli ciddi sonuçlar doğurabileceğini göstermiştir. Sözü edilen dönem itibariyle taktik seviyedeki istihbarat anlayışından bir anlamda level atlanmıştır. Ulusal güvenlik için 'savaş' zamanında olduğu kadar 'barış' dönemlerinde de, istihbaratın oldukça önemli olduğu yönünde bir yaklaşım benimsenmeye başlanmıştır. ABD'nin, Truman Doktrini ile komünistleri çevrelemek amacıyla başlattığı 'Büyük Strateji', Soğuk Savaş Dönemi boyunca istihbarata yön veren bir unsur olmuştur. Uzun soluklu stratejik istihbarat çalışmaları da bu dönemde yapılmaya başlanmıştır. Sherman Kent'in 1949 tarihinde basılan kitabı olan "Amerikan Dış Politikası ve Stratejik İstihbarat" sonrasında alanda yapılan istihbarat çalışmalarına büyük ve önemli katkıları olmuştur (Yılmaz, 2019, s. 136).

Soğuk Savaş döneminde sırasıyla vuku bulan SSCB'nin Varşova Paktını dağıtması, ABD açısından ise dış istihbaratının karşı blok ile ilgili elindeki bilgilerin tartışmalı olması ve yanı sıra toplumu bir anlamda yanıltması gibi değişik durumlarda bu dönemde istihbaratın politize olmaya başladığının çarpıcı göstergeleri olmuşlardır (Sarı, 2021, s. 811). Soğuk Savaş sonrasında ve küreselleşme döneminden çıkarılan dersler ile başlayan yeni tehdit ve riskleri bir anlamda bertaraf etmeye yönelik çalışmalar, 1990'lı yıllar ile başlamıştır. Bu dönemde *Post-Modern*[2] *İstihbarat Dönemi* şeklinde adlandırılarak dünya istihbarat tarihinin üçüncü dönemi olarak tarihsel proseste yerini almıştır (Yılmaz, 2019, s. 327). Bu dönem kendinden önceki iki

[2] Sait Yılmaz'ın (2019) Temel İstihbarat adlı kitabında sayfa 327 de yer alan "Soğuk Savaş'tan günümüze yaşanan post-modern bilgi çağına" ifadesinden hareketle 1990 yılı ve sonrası dönem, Post-Modern İstihbarat dönemi olarak çalışmada adlandırılmıştır.

dönemden oldukça farklı şartların etkisi altında ortaya çıkmıştır. İstihbarat algısının da farklı aktör' ve 'faktörlerin' etkisinde değiştiği bir devir olarak post-modern istihbarat dönemi ile tarih sahnesinde karşılaşılmaktadır. Sözü edilen dönemler, istihbarat tarihinin dönemleri (istihbaratın değişimi ve dönüşümü) olarak üç ana döneme ayrılarak ve karşılaştırmalı bir şekilde aşağıda yer verilen Tablo 2.1'de gösterilmiştir.

Tablo 2.1: İstihbarat tarihinin dönemleri (istihbaratın değişimi ve dönüşümü)

Dönem Sırası	İstihbaratın Tarihsel dönemleri	Tarihsel Dönemin Adlandırılması	İstihbarat Kavramının Dönemsel Gelişimi
1.	İlkel Çağlardan başlayan ve 1. Dünya Savaşı dönemini de içine alarak 2. Dünya Savaşı'na kadar devam eden dönem	Premodern Dönem İstihbarat (Hanedan İstihbaratı)	Antik Çağda hızlı Modern devlet vesayetinde gelişen istihbarat olgusu İstihbarat hukukunun ortaya çıkması (Resmi sırlar yasası) 19. yüzyıl ortalarında istihbaratta ihtisaslaşma Modern istihbarat konseptine geçiş süreci
2.	2. Dünya Savaşı'ndan 1990'lı yıllara kadar olan dönem	Modern Dönem İstihbarat	İstihbarat devrimi Dış istihbaratın sistemli hale gelmesi Soğuk savaş istihbaratı İstihbaratın kurumsallaşması
3.	1990'lı yıllar ve devam eden dönem	Post- Modern İstihbarat	İstihbaratta reform İstihbaratın devlet dışı aktörlerinin belirmesi

Kaynak: İstihbarat toplama ve analiz tekniklerinin kullanımına göre yazar tarafından hazırlanmıştır.

2.5. Son Dönemeçte İstihbarattaki Kırılma: Post- Modern İstihbarata Yöneliş

XX. Yüzyılın konjonktüründen uluslararası sisteme istihbarat açısından genel olarak bakıldığında dönemi 'istihbarat yüzyılı" olarak tanımlamak mümkündür. İstihbaratın ilk ortaya çıkışı oldukça eski çağlara dayansa da modern istihbarat, II. Dünya Savaşı ve Soğuk Savaşın bir ürünüdür. XX. Yüzyılın ikinci yarısından sonraki dönemi kapsayan bu süreçte kademeli olarak birçok devlet istihbarat gereksinimleri karşılamak için resmî kurumlar oluşturmaya başladılar (Rathmell, 2010, s. 90) ve sonrasında birbirlerine karşı espiyonaj faaliyetleri yürüttüler. Soğuk Savaş döneminde 'statik' ve 'hiyerarşik' bir tehdit ve ya risk karşısında istihbarat üretimi için geliştirilen birçok analitik araç ve teknik gereçler ile yürütülen süreçlerin yöntemleri, günümüzde halen kapsamlı ve farklı nitelikteki birçok tehdit karşısında kullanılmaktadır. İstihbarat alanında sürekli yenilenen gelişmeleri takip edebilmek ve uluslararası sistemde yeni ortaya çıkan tehditlere karşı da hazırlıklı olabilmek için sözü edilen unsurların dışında

başka analiz tekniklerinin de geliştirilmesi gerekmektedir. Bu amaçla yapılmakta olan alan araştırmaları hızla devam etmektedir (Yılmaz, 2017, s. 16).

Sistemde diğer taraftan modern dünyanın bir ürünü olan devletlerin güvenlik rolüne post- modern dünyadan devlet dışı aktörler (özel sektör, baskı grupları, sivil toplum örgütleri vb.) gibi unsurlarında alana müdahil olmaya başladıkları görülmektedir. Günümüzün merkezi olmayan ve akışkan sınırlarında istihbaratın müşterisi kimdir? (Rathmell, 2010, s. 101) sorusuna yanıt İstihbarat Çalışmaları açısından artık net bir şekilde cevap verilemez olmuştur. Yaşanan gelişmeler karşısında özellikle 1990'lı yıllar ile birlikte modern istihbarat anlayışında belirgin kırılmalar meydana gelmiştir. İstihbarat tarihinin bu son dönemi, kendinden önce var olan dönemlerden (premodern ve modern dönem) oldukça değişik bir rota takip etmiştir. Bu dönemde istihbarat için salt bir ideolojik bakış açısının çok gerilerde kaldığı ve yeni bir istihbarat yaklaşımına gereksinim duyulduğu açıkça ortaya konmuştur. Bu durum karşında devlet dışı ve yeni güvenlik tehditleriyle ortaya çıkan ve bir manada meydan okumaları olan; 'terörizm', 'çevre sorunları', 'başarısız devletler', 'küreselleşme', 'salgın hastalıklar' ve benzerlerine (Avcı, 2021, s. 751) karşı istihbaratın yenilenmesi zorunluluğu kendiliğinden belirmiştir. Bu alanlarda yeni istihbarat modelleri üzerinde çalışmaların yapılması gerekliliğinin önemi daha iyi anlaşılmıştır.

İstihbarat analistleri ise istihbaratı uzun vadede nelerin beklediği konusunda bugünün şartlarının da sebep olduğu muğlaklıkta uzak dönem için şimdiden sağlıklı bir öngörüde ve değerlendirmede bulunamamaktadırlar. Bunun yerine analistler kısa süreli dönemler için maddi deliller üzerinden oluşturdukları birtakım senaryolara odaklanmayı tercih etmektedirler. İstihbarat operasyonları açısından güncel durum ele alındığında, yeni metotların (*stratejik, taktik ve operasyonel olarak*) belirli bir sistematik ile süreklilik içerisinde haberin toplaması ve raporlaması gerekmektedir. Bu durumun sağlanması ise mevcut istihbarat çarkı ile pek mümkün gözükmemektedir. Yeni bir istihbarat çarkı modellemesi için uygun modellemenin bazı özelliklere sahip olması beklenmektedir. Bu nitelikler, bugünde düzenli kullanımı ve tartışmaya olanak sağlamasının yanında kültürel önyargı ile grup düşüncesini örtbas edecek şekilde çalışılması olarak kısaca izah edilebilir. Politik karar vericilere sosyal rekabetin mevcut olduğu aynı zamanda kişiye özel görüşleri sunabilen geniş bir kapsama sahip olmalıdır. Dolayısıyla bu özellikleri barındırması hasebiyle yeni istihbarat çarkı

modellemesi; *mozaik metot modellemesi* olacak gibi görünmektedir (Seren, 2021, s. 385).

Alfred Rolington (2013, ss. 12-13), mozaik bir metot olan ve stratejik istihbarat için de önerdiği post-modern modeli, küreselleşen dünya toplumunun ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bir yaklaşım olarak önermektedir. Rolington'un 'post-modern' olarak adlandırdığı yeni istihbarat modellemesi kendisinin de belirttiği üzere esasında 'stratejik istihbarat' yaklaşımına yeni bir anlayışla yaklaşıp mevcut olan klasik istihbarat çarkını eleştiren ama onu da ihmal etmeden (bir şekilde revize ederek) post-modern bir istihbarat modelini öngördüğü süreçtir (Yılmaz, 2017, s. 16). Rolington (2013, ss. 156-157) bunun için post-modern 'mozaik şebeke yöntemini' kullanmaktadır. Mozaik şebeke metodu; var olan probleme 'siyasi', 'ekonomik', 'tarihi' ve 'kültürel' perspektiften bakarak tüm yönleriyle ele almaktadır. Ayrıca analiz ederek problemin neden ortaya çıktığını bulmak içinde mevcut verilerden, trendleri ve göstergeleri izleyerek tahminlerde bulunmaya çalışmaktadır.

Rolington'un (2013) dışında bir istihbarat modellemesi için başka alternatif model önerileri sunanlarda bulunmaktadır. Bunlardan başat olanlarına; Arthur S. Hulnick'in (2006) karşı espiyonaj ve örtülü operasyonları da istihbarat çarkına ilave ettiği dört aşamalı 'Matriks Modeli'; Peter Gill ve Mark Phythian' ın (2013) istihbarat çarkı modellemesinin yerine önerdikleri ve istihbarat sürecindeki çoklu ilişkileri yansıttığını öne sürdükleri 'İstihbarat Şebekesi'; istihbarat çarkının karmaşıklığını ortaya koyarak günümüzün modern şartlarına göre güncelleddiklerini ifade eden Quarmby ve Young'un (2010), 'Sistemlerin İstihbarat Sistemi'; Robert Clark'ın (2007) müşteriler dahil tüm aktörleri istihbarat sürecine katarak problemleri beraber çözmelerine imkân sağlayan ve Ford istihbarat üretim modelinin bir anlamda yeniden yapılandırıldığı 'Hedef Merkezli Modeli' ve son olarak Julian Richards'ın (2013) politika yapıcılar ile istihbaratı üretenlerin bir arada bulundurduğu 'Birleşik Aktör Modeli' alternatif istihbarat çarkı modellemeleri olarak sayılabilirler (Yılmaz, 2019, ss. 128- 133).

Sıralanan geleneksel ya da alternatif istihbarat modellemelerinden herhangi biri tercih edilebilir ancak mevcut istihbarat modellemesinin daha iyi şartlara getirilmesi ileriye dönük olarak temel amaç olmalıdır. Dikkat edilmesi gereken ise bu tercihin, bilgi devrimi ve modern istihbaratın yerini, yeni bir istihbarat anlayışı sürecine bıraktığının göz ardı edilmeden problemlere çözmeye odaklanması gerekliliğidir. Görüldüğü üzere

değişen ve dönüşen aynı zamanda da derinleşen ve genişleyen ‘güvenlik kültürü’, küresel, bölgesel ve ulusal boyutlarda meydana getirdiği zihni dönüşüm beraberinde teknolojinin hızla gelişmesiyle birleşince, istihbaratın da kavramsal ve organizasyon bakımından sürekli bir değişim göstermesi kaçınılmaz olmaktadır (Avcı, 2021, s. 788).

Günümüzde sıklıkla sözü edilen değişim karşısında sadece yapısal formatta değil aynı zamanda metodolojik yönden de birtakım yeniliklerin gerçekleştirilmesi bu serencamda oldukça elzemdir. Modern dünyanın bir öznesi olan devlet merkezli ‘klasik güvenlik yaklaşımı’ ile spesifik olarak istihbarat anlayışının yerini her geçen gün artık kendini daha da belli eden post-modern bir istihbarat anlayışa bıraktığı görülmektedir. Julian Richards’ın (2013, s. 43) da belirtiği gibi Soğuk Savaş Dönemi’nin tek kaynaklı ve oldukça yavaş seyreden tehdit ortamı artık geride kaldı. O günün istihbarat anlayışı günümüzün post- modern tehdit ve zorluklarına hâlihazırda cevap verememektedir. İstihbaratın, değişen tehditlere karşı dönemsel olarak ‘aktör’ ve ‘faktör’ etmenleriyle gerçekleşen evrimine arka sayfadaki Tablo 2.2’ de karşılaştırılmalı olarak yer verilmektedir.

İstihbarat dünyasının yeni paradigması olarak post-modern istihbarata geçişin ise sosyal değişimlerle beraber uzun bir dönemde gerçekleşmesi beklenmektedir. Değişim sürecinin istihbarat sistemini sorgulayan ‘statükocu’ olmayan ve alternatif gelecekler bulabilecek yapıda olması ve daha da önemlisi kültürel değişime de adapte olması gerekmektedir (Barger, 2005, s. 3). Bu duruma karşılık 21. Yüzyıl istihbaratının en önemli eksiği görülen durum ise istihbarat kültürünün de değişmesine karşılık bu alanda tarihsel bir perspektifin gerekliliğinin, halen net olarak alanda algılanamamış olmasıdır.

Bu noktada İstihbarat Çalışmalarının, gerek istihbarat çarkının bugünün şartlarına adaptasyonu gerekse tarihsel bir yaklaşımla oluşturulacak araştırmalar için en uygun akademik zemine an itibariyle sahip olduğu görülmektedir. Nitekim bu başlık altında verilen istihbarat çarkı modellemeleri, istihbaratın bir meslek olarak algılanmasının ötesine geçerek bilimsel bir alan olarak da tanındığını göstermektedir. Buna ek olarak alanda yapılan çalışmaların bir anlamda istihbaratın meslek yönünü tamamladığını da ortaya çıkarmaktadır.

Tablo 2.2: İstihbarat yaklaşımlarının karşılaştırılması

Özellikler	***Modern Öncesi İstihbarat***	***Modern Dönem İstihbarat***	***Post- Modern İstihbarat***
Bilgi Kaynağı	▪ Açık kaynaklar ▪ Tamamı insan faktöründen elde edilen bilgi ve veriler	▪ Açık kaynaklar ▪ İnsan faktöründen elde edilen bilgi ve veriler ▪ Bütün yeni istihbarat türleri (Siber istihbarat Sinyal istihbaratı, Elınt, Imınt, Masınt)	▪ Açık kaynaklar ▪ İnsan faktörü önemli ancak biricik değil, elektronik kaynaklardan elde edilen veriler ▪ Yeni bir bilgi sistemi, ayrışma ve sınıflandırma önemli ▪ Bilgi bankaları ▪ Teknolojik uygulamalar
Güvenirlilik	▪ Güvenirlik düşük; doğrulamalar zor ▪ Aldatma için kullanmaya eğilim	▪ Görece yüksek, doğrulanabilir ▪ Değişik istihbarat kaynakları tarafından desteklenebilir	▪ Sürekli mobil veri, bilgi ve istihbarat güncellemeleri ile doğrulamalar ▪ Ortam ve kimlikler bulanık
Elde Edilebilirlik	▪ Yavaş; önemli olmak için çok geç, olaylar tarafından aşılıyor	▪ Çabuk; gerektiğinde elde edilebilir	▪ Bulmacalar değil sırlar ▪ Dijital çağda bilgiye elde etme oldukça kolay
İstihbarata Verilen Önem ve Talep	▪ Az sayıda talep ▪ Önemli görülmekle birlikte yaşamsal derecede değil ▪ Genelde istihbaratın kötümser ve negatif değerlendirilmesi	▪ Çok yüksek talep; savaş ve barışta ▪ Önemli, yaşamsal görülmekte ▪ İstihbaratın olumlu/pozitif değerlendirilmesi	▪ Bilgi devrimi ve istihbaratın dönüşümü sonrası artan önemi, organize yapı ▪ Özel istihbarat şirketleri ile istihbarata yeni alternatifler ▪ İstihbaratın şeffaflaşması ve denetimi tartışmaları
Örgüt	▪ Genellikle geçici ▪ Ayrı bir meslek grubu değil ▪ Az sayıda üye	▪ Büyük ve profesyonel örgüt, ▪ Bir meslek grubu ▪ Çok sayıda üye	▪ Teşkilat yapısı ve kişiler sürekli değişim içerisinde muğlak bir yapı ▪ Önemli bir meslek grubu ▪ Yeterli sayıda kalifiye üye
İstihbarat Döngüsü	▪ Temel dört aşamalı sistem: Tespit, Toplama, İşleme, Dağıtım	▪ Beş aşamalı sistem: Tespit, Toplama, İşleme, Dağıtım ve Geri Dönüşüm	▪ Sekiz aşamalı sistem: Misyon, Brifing, Analiz, İstihbarat çarkı, Planlama, Senaryo oluşturma, Mozaik metodu, Planlama toplantısı
Analiz	▪ Sınırlı enformasyon ▪ Yoğun insan gücü	▪ Sürekli artan enformasyon ▪ Ortam bilgisayar desteği	▪ Oldukça fazla enformasyon ▪ Yapay zekâ ▪ Sürekli, irtibatlı analiz süreci

Kaynak: (DH Dearth & RT Goodden, 1995, s. x)'den bir kısmı alınmış ve üzerine ekleme yapılmıştır.

Çalışmada bu aşamaya kadar öncelikle istihbaratın ilkel olarak adlandırılan erken dönemlerine sonrasında ise dönüşümü ile birlikte yaşadığı modern döneme evrilmekte olduğu post modern döneme ait bilgilere kısaca verilmeye çalışılmıştır. Böylece ilk olarak istihbarat olgusunun bir meslek/ sanat olarak algılandığı ve kavramsal alt yapısının oluşumunu geçirdiği erken süreç verilmeye çalışılmıştır. İstihbaratın sonraki

tarihsel süreci olan ve Soğuk Savaş dönemi ile başlayan bilimsel dönemine geçmeden önce istihbarat olgusunun disipline olmasında katkıları olan ve sosyal bilimler alanında ilişkili olduğu disiplin- bilim dalları olan yakın etkileşimi incelenecektir. Böylelikle tez çalışmasında araştırma sorusu ve alt sorularının yanında istihbaratın akademik konumlanışının neden Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde olması gerektiği savı argümanlarıyla birlikte bu başlık ve üçüncü bölüm itibariyle savunulmaya başlanılacaktır.

2.6. İstihbaratın Olgudan Disipline Bilimselleşme Çabalarında Sosyal Bilimlerde Yakın İlişkili Olduğu Alanlar ve Akademik Katkıları

Literatürde yer alan çoğu yaklaşıma göre istihbarat olgusu, son dönemde geçmişten olduğundan oldukça farklı bir şekilde gelişim göstermektedir. İstihbarat neredeyse her disiplin ile anlamlı bir ilişki kuran, bilginin her çeşidini toplayan, topladığı bilgileri işleyen ve yanı sıra kullanılacak hale getirebilen, daha da önemlisi bugün itibariyle kompleks bir olgudan ziyade akademik bir alanı ifade etmektedir. Bu yönden istihbarata yaklaşan görüşlere göre ise istihbarat bugün itibariyle geldiği noktada artık bir bilim dalı olmayı başarmıştır. Ayrıca bilgi çağının devamlı gelişmekte olan dinamik yapısında, bilimsel alanda var olan çok sayıda disiplin arasında en çok değişmeye ve gelişmeye açık olanı da, uluslararası sistemin güncel şartlarının bir getirisi olarak istihbarat olmaktadır (P. Şimşek, 2017, ss. 10-11). İstihbarat, birçok disiplini belirli ölçülerde içerisinde barındırdığı gibi bu disiplinler ile de yakın ve sıkı ilişkiler içerisindedir. Bu farklı disiplinlerden gerek profesyonel olarak (istihbarat örgütleri) gerekse istihbarat ile akademik alanda ilgilenen ve uğraşan kişilerin, öncelikle uzmanlaşmaları ve ortak paydada buluşmaları gereken (Yılmaz, 2019, s. 625) disiplinlerin başında; Tarih, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler gelmektedir. Ayrıca geçmişe göre ve diğer alanlara oranla son yıllarda Uluslararası İlişkilerin bir alt disiplini olan güvenlik çalışmaları ile istihbaratın, bilimsel yönünün daha fazla ön plana çıktığı tespit edilmektedir.

İstihbarat tarihi yazımında alanda öne çıkan isimlerinden biri olarak Christopher Andrew' da, Tarih, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkilerin ana temaları üzerinden istihbarat tarihini anlatır. Yazar sözü edilen disiplinlerin, istihbaratta karar alıcıların ve analizcilerin kısa dönemli yaklaşımlar ile değil tarihsel bir bakış açısıyla yaklaşmaları gerektiğini savunur. Andrew (2018) ayrıca otoriter rejimlerde analistlerin istihbarat

üretiminde mevcut iktidara duymak istediklerini değil doğruları söylemeleri yönünde tavsiyede bulunur. Diğer taraftan yazar güncel istihbarat ile ilgili olarak da özellikle Tarih ve Uluslararası İlişkiler uzmanlarının, sinyal istihbaratının önemli bir faktör olduğunu çoğu zaman göz ardı ederek de alanı ihmal ettikleri yönünde bir serzenişte bulunmaktadır.

Christopher Andrew kendine ait olan ve İstihbarat Çalışmaları alanında önemli bir kitap olarak gösterilen yanı sıra 2022 yılında Türkçeye de çevrilen 'Gizli Dünya' adlı kitabında, geçmişten bugüne kadar istihbaratı anlatmaktadır. Birçok disiplin ile teması olan istihbaratı öncelikle tarih (yazar, tarih istihbarat ilişkisi hakkında son dönem istihbarat anlayışının uzun süreli "tarihsel amneziden mustarip olduğunu belirtse de") sonrasında Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler temalarını kullanarak aktarmaktadır (Andrew, 2018). Dolayısıyla istihbaratın bilimselleşme çabalarının neden oluştuğu, nasıl şekillendiği ve ne yönde bir ilerleme gösterdiğini anlamak adına üç disipline sırasıyla yer vermek faydalı olacaktır. Bu insicamda sözü edilen disiplinler ile olan istihbaratın ilişkisinin anlatılacağı bu kısa yolculuğa ilk olarak tarihle başlamak isabetli bir karar olacağı değerlendirilmektedir.

İstihbaratın, bugünün nabzını tutabilmesi adına öncelikle geçmişte meydana gelmiş ve alanın karşılaşmış olduğu sorunların kökenlerini öncelikle kısa süreli, orta vadede ve uzun dönemli olmak üzere ortaya çıkan etkilerini detaylı ve yorumlayıcı bir şekilde, çalışma alanında incelemek zorunda olduğu bilinmektedir. Yanı sıra istihbaratın, aynı sorunların ya da benzerlerinin tekrar gün yüzüne çıkma ihtimallerini iyi hesaplayabilmesi diğer taraftan ise geçmişi tarafsız bir şekilde arşivleyebilmesi gerekmektedir. İstihbaratın bunu yapabilmesi için de geniş kapsamlı bir tarih bilgisi oluşturması alan için bir anlamda mecburiyet olmaktadır.

Bernard Lewis'in "Geleceği görebilmek için tarih bilmek çok önemli. Birey için hafıza neyse, bir ulus için tarih odur" (Aktaran: H. Ateş, 2017, s. 261) sözünden de anlaşılacağı üzere geçmişi bilmeden bugünü ve geleceği anlamlandırabilmek mümkün gözükmemektedir. Tarihsel gerçekçilik de istihbaratın en önemli unsurlarından biri olduğuna göre geçmişi ve bugünü iyi analiz edebilmek (Özdağ ve Güven, 2017, s. 6) ve doğru öngörülerde bulunabilmek için de istihbaratın, neden Tarih ile yakından ilişkili olması gerektiği daha iyi anlaşılmaktadır. Tarihin aynı zamanda siyasi istihbaratın içinde yer alan temel bir faktör ve alanda olmazsa olmaz bir analiz aracı

olarak görülmektedir. Bu nedenle istihbaratın hem meslek yönü hem de bilimsel tarafı için tarih, son derecede ehemmiyetli bir konuma sahiptir (Özdağ, 2020, s. 63).

İstihbaratın bir diğer ilişkili olduğu alan Siyaset Bilimidir. Zira Siyaset Bilimi, çalışma alanın kapsamı gereği birçok bilim dalıyla oldukça yakın ilişkiler kurmak zorundadır (Kışlalı, 2016, s. 36). Siyaset bilimi bu yönüyle istihbarat ile yolu çoğu kez çakışmakta veya paralel bir seyir izlemektedir. Diğer taraftan çalışmada istihbarat ne ifade ettiğinden sıkça bahsedildi dolayısıyla 'siyaset' kavramını burada kısaca açıklamak, nerede çakıştıklarını anlamak adına faydalı olacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda siyaset özetle; devlet ile ilgili olan ve 'hükümet etme sanatı' olarak tanımlanmaktadır. Bir devletin içerisinde olup biten ve diğer devletler ile arasındaki ilişkilerde var olanları birbirinden ayırmaktadır. Yerel ve uluslararası ayrımı Siyaset Bilimi'nin, daha çok yerel ile ilgilendiğini göstermekte ancak küreselleşme bu farklılığın muğlaklaşmasına neden olmaktadır (Heywood, 2016, s. 50). Siyasetin bu belirsizleşen ortamda, ulusal ve uluslararası platformlarda sağlam politikalar üretebilmesi ve uygulayabilmesi için güncel konjonktürde özellikle ulusal güvenliğe ve ulus devlet yapısına yönelik fırsat ve tehditleri önceden görebilmesi gerekmektedir. Bu anlamda istihbarat, gerekli olan her türlü konuda ihtiyaç duyulan öngörüyü devletlere sağlayabilmesi adına, bugünde devletler için hayati bir unsura haiz olduğu, açıkça görülmektedir (Aköz, 2020, s. 26).

İstihbarat ise, bir devletin görünen ordularının bir anlamda görünmeyen kaynağı, esası ve en önemli faktörüdür (Yurtsever, 2013, s. 8). Bu yönden yüksek politika konusu olan uygulamalar ve sınırlarını belirlemenin artık oldukça zor olacak bir şekilde son dönemde iç içe geçmesi sonuç itibariyle 'siyaset ve istihbarat' arasında, zorunlu ve bir o kadar da yakın bir ilişkinin olduğunu bariz bir biçimde gözler önüne sermektedir (Jervis, 2013, s. 18). Literatürüne bakıldığında ise *istihbarat* ve *siyaset* arasındaki bu ilişki çokça tartışılan konuların başında gelmektedir.

Tartışmalar genel olarak irdelendiğinde, istihbarat ve siyaset arasındaki mesafenin boyutlarının nasıl olması gerektiği ekseninde şekillendiği görülmektedir. Mesafenin yakın olmasında sakınca görmeyenler ile olabildiğince ilişkilinin mesafeli olmasını savunanlar arasında tartışmaların süregeldiği alandaki aktüel çalışmalardan anlaşılmaktadır. İki uç görüşü ortak bir noktada ve uygun bir seviyede tutmayı başaran farklı bir görüş bulunmaktadır. Bu yaklaşıma göre 'istihbarat' ve 'siyaset' ilişkisinin,

her iki tarafında birbirlerinin *görev, sorumluluk ve yetki* alanlarına saygı duyduğu ortak bir paydanın sağlanmasıyla ve en yüksek dengenin gözetilmesiyle ortaya çıkacak bir inşayla gerçekleşebileceğini savunmaktadır. Başka bir yaklaşım da ise önceki görüşten biraz daha idealist bir perspektif sunabilmekle beraber diğer taraftan, siyasetin istihbaratı menfaatleri doğrultusunda kullanması ve ya istihbaratın siyaset üzerinde herhangi bir hükümdarlık kurmasının, mutlak bir şekilde önlenmesi gerekliliğini de savunmaktadır (Seren, 2021, s. 375).

İstihbarat ve siyaset arasındaki bağıntıda, tarih ve istihbarat ilişkisinde görüldüğü gibi bir uyumdan çoğu zaman söz edilememektedir. Zira istihbarat- siyaset ilişkisinde en uygun biçimde sağlanacak bir dengenin oluşması bazı zamanlarda mümkün olamamakta veya gerçekleşmesi zor olmaktadır. Dolayısıyla ortaya beklenmedik şekilde çok çeşitli sorunsallar çıkabilmektedir. Burada sözü edilen dengeden kastedilmek de olan, istihbarat üreticileri ile müşteriler (istihbarat tüketicileri) arasındaki ilişkinin belirlenmesinde kullanılacak ilkeler ile karar verme süreçlerinde tarafların nasıl belirleyici olması gerektiği konusudur. Bu noktada, istihbarat ve stratejinin karşılaşması ve bütünleşmesi ile ortaya çıkan 'stratejik istihbarat' deyim yerindeyse anahtar rol üstlenerek devreye girmekte ve oldukça ön plana çıkmaktadır. Stratejik istihbarat, bir devletin menfaat ve hedeflerine yönelik bir planlamanın çok ötesinde olup, bir planlama yapmayı sevk eden ve ona temel teşkil eden bir mantaliteyi temsil etmektedir (Seren, 2017, s. 496; 500). Bu bağlamda stratejik istihbaratın kalbi de 'siyasi istihbarat' olmaktadır (M. Şenel ve T. Şenel, 1997, s. 46).

İstihbaratın, siyaset ve strateji kavramları ile kuramsal bakımdan mevcut olan sıkı ve korunaklı ilişkisi, devletlerin kurumsal sistemleri içerisinde sahip oldukları 'siyasal güvenlik' ve 'ulusal güvenlik stratejileri' kavramları açısından da bugün etkin bir konuma sahiptir. İstihbarat ve siyaset kavramlarının birleşmesiyle oluşum ve gelişim göstermiş bir disiplin olan *siyasi istihbarat,* istihbarat analizinde dinamik parametreleri göz önünde bulundurmakta ve stratejik istihbarat yöntemini de kullanmaktadır. Bunların yanı sıra Siyaset Bilimi'nin, teorik çerçevesinden de mümkün mertebede azami derecelerde yararlanılarak, devletin güvenliğine yönelik her türlü tehdit ve riski önceden tahmin edebilmesi ve yanı sıra devletin bekası için gerekli olan işlevsel özelliklerin kazanılması adına sunduğu ciddi katkılarıyla birlikte siyasi

istihbaratın, güvenlik stratejileri için önemli faydalar sağladığı açıkça görülmektedir (Aköz, 2021, ss. 162-164).

Günün şartlarında istihbarat, bir devleti veyahut bir devletlerin oluşturduğu siyasi-askeri yapılara yöneltilen gizli bir haber toplama faaliyeti olmanın artık çok ötesini ifade etmektedir. Dünyanın dört bir köşesinde bütün gelişmeleri tarihsel ve siyasi boyutlarıyla sistemli bir biçimde analiz etmeye çalışan, devletlerin ilgi ve etki alanlarını belirleyerek oldukça kapsamlı ve tutarlı bir şekilde siyasetin neden oldukları ile bunların olması muhtemel sonuçlarını, karar alıcılara objektif olarak iletebilen bir süreç olarak istihbarat ile karşılaşılmaktadır. Söz konusu olan bu durum, istihbaratın bir gerekliliğin de ötesinde, önemli bir sorumluluk alanı olarak da değerlendirilmesi gerektiğini bir kez daha gözler önüne sermektedir (Biçer, 2017, ss. 440-441).

İstihbarat ve Siyaset ilişkisinin önemli bir diğer boyutu da kendini dış siyasette göstermektedir. Dış siyasette, sağlam ve doğru bir dış politika tasarlayabilmek için iyi bir istihbarata ihtiyaç vardır ancak iyi istihbarat her zaman iyi bir politikayı garanti edemezken zayıf bir istihbaratın ise dış politikanın başarısızlığında, çoğu zaman ciddi bir etkisinin olabildiği bilinmektedir (Fidan, 1999, s. iv). Dolayısıyla siyasetin dışarıya bakan yüzü olan dış politika yapımı ve uygulamalarına başarıyla istihbaratı dâhil etmek beraberinde dış politikayı olumlu yönde ilerlemesini de getirmektedir. Aksi bir durumda ise siyaset açısından olduğu kadar istihbarat yönünden de birtakım başarısızlıkları beraberinde doğurabilmektedir. Sonuç itibariyle ortaya çıkan bu tabloda, istihbaratın ve siyasetin el ele olması gerekliliği ortaya çıkarmaktadır. Diğer taraftan ise istihbaratın, politikadan bağımsız olması gerekliliğine ve politika yapıcılar üzerinde açık veya gizli bir baskının olmaması durumuna özen göstermek gerekmektedir (Wirtz, 2006, s. 15). Bunların aynı zamanda iyi kararlar almanın ön şartı olduğu gerçeğinin de göz önünde bulundurulması (Lowenthal, 2006, s. 8) ve istihbaratın siyasallaşmaması için de mümkün olduğunca büyük bir ihtimam ve gayretin gösterilmesi beklenmektedir (Hastedt, 2013, ss. 5-31).

Devlet güvenliği yönünden de çok kritik bir yer teşkil eden istihbarat, dış politika ve güvenlik politikaları içerisinde ele alındığında, uluslararası ilişkiler ile arasındaki dinamik olan bağlantının kökleri, XVII. Yüzyıl gibi henüz istihbaratın kurumsallaşmaya yeni başladığı dönemden çok daha önceki çağlara kadar uzandığı görülmektedir. Bu tarihsel süreç için literatüre bakıldığında, istihbaratı Uluslararası

İlişkilerin bir alt alanı olarak kabul gören genel kanaate ek olarak istihbaratın salt Uluslararası İlişkiler disiplini için değil aynı zamanda ulusal güvenlik ile ilgili konularda da önemli bir unsur olduğu mevcut yaklaşımlardan anlaşılmaktadır (Özdemir, 2021, s. 143). Kemal Girgin (2003, s. 13), Uluslararası İlişkiler ile istihbaratın çok yakın olan ilişkisine dair ilginç bir benzetme yaparak, öz kardeş sayılamasa da "iki üvey kardeş" gibi çok ilintili olduklarına dair vurguyu kendi üslubunca ifade etmektedir.

Uluslararası İlişkiler, ulus devletlerin modern dönemde uluslararası sistemin temel bir aktörü oldukları oldukça dinamik sürece ayna tutmaktadır. Öte yandan ise devletlerin asli görevi sayılan kendi uluslarının güvenliğe yönelik endişelerini de içerisinde barındırmaktadır. XXI. Yüzyılda devletler açısından sistemde ilişkili oldukları diğer devletlerin potansiyelleri hakkında bir şekilde haber alma zorunluluğu iyice su yüzüne çıkarmıştır. Tam bu noktada, istihbaratın doğasındaki güvenlik hissinden kaynaklı hayata dair her şeyi bilme arzu ve merakı aynı zamanda, Uluslararası İlişkilerin doğasıyla adeta örtüşen düzlemde birleşince sonuç itibariyle istihbarat için her daim disiplin vazgeçilmez bir alan olmuştur. Bu kaçınılmaz birliktelikteki uyumlu süreç halen devam etmektedir (Tılısbık ve Akbal, 2006, s. 175).

Aktarılanlardan anlaşılacağı üzere, istihbaratın tarihle de benzerlik gösteren geçmiş köklere inebilme yeteneği, Uluslararası İlişkilerin yakın tarihi inceleme (Özkan, 2019, s. 6) kabiliyeti ile tamamlanmıştır. İstihbaratın disiplinler arası bir özellik taşıdığı gerçeği '11 Eylül Saldırıları' sonrasında 'tehdit' ve 'güvenlik' bağlamında oluşan 'istihbarat zafiyeti' olgusu etrafında daha fazla çalışma yapılması ile de iyice gün yüzüne çıkmıştır. Son virajda istihbaratın, öncelikle 'güvenlik- istihbarat' ve 'istihbarat- uluslararası ilişkiler' ekseninde yakın ilişkisi, onu aynı zamanda literatürde Güvenlik Çalışmalarının ve Uluslararası İlişkilerin bir alt dalı olarak yer almasını sağlamıştır (Bulut, 2015, s. 3).

Uluslararası sisteme 'yön veren' ve aynı zamanda sistemden 'etkilenen' bir olgu olarak istihbarat, Soğuk Savaş sonrasında düzende yaşanan 'tehdit' ve 'riskler' ile gözle görülür hale gelen değişim ve dönüşümden bir hayli etkilenmiştir. İstihbarat artık bir gerekliliğin ve ihtiyacın sonucunda bilimsel bir şekilde ele alınmaya başlanmıştır. Netice itibariyle de istihbarat akademik bir alan olma yolunda XXI. Yüzyıl ile birlikte hızla bir ivme kazanmıştır (Sarı, 2021, s. 805). Kahn'e (2001, s. 4) göre istihbaratın,

Soğuk Savaş sonrasında Uluslararası İlişkiler ile literatürde fazlaca ele alınması, disiplinin bir alt dalı olarak düşünülmesine ve beraberinde kabul görmesine olanak sağlamıştır. Sonuçta, istihbaratın birçok disiplin ile yakın temasına karşılık bilimsel dönem ile literatürdeki ortak kanaat üzerine Uluslararası İlişkiler disiplinin bir alt dalı olarak akademik alanda kabul görmeye başladığı görülmüştür.

Ayrıca istihbaratın, teoriden çok uygulamaya yakın bir doğasının olması ve Uluslararası İlişkilerin de akademik anlamda 'Siyaset Bilimi' ve 'Tarih'e kıyasla pratiğe daha yakın durması yanı sıra uygulanabilirlik yönünün oldukça fazla olması onu istihbarat ile aynı paydada buluşturmaktadır. Dolayısıyla bu durum, yukarıda sözü edilen genel kabulün doğruluğunun altını bir anlamda doldurmaktadır. Buradan hareketle gerçekleştirilen tez çalışmasında, istihbaratın bilimselleşme süreci ve akademik bir disiplin olma serüveni Uluslararası İlişkiler disiplini dâhilinde ele alınacaktır. Diğer taraftan başka disiplinlerle metodolojik ilişkisi olmasına karşılık istihbaratın kendine özgü bir yapıya haizdir (Özdemir, 2021, s. 155). Bu yönüyle bağımsız bir disiplin olması gerektiğine dair başka bir çalışmanın konusu olabilecek kadar geniş tartışmaları bir tarafa bırakarak istihbaratı Uluslararası İlişkilerin bir alt disiplini olarak çalışmada ele alınıp aynı zamanda öne sürülen sav irdelenmeye çalışılacaktır.

3. BÖLÜM: İSTİHBARATIN BİR ALT DİSİPLİN OLARAK AKADEMİK ALANDAKİ VAROLUŞ SERÜVENİ VE EVRİMİ

3.1. Uluslararası İlişkiler Disiplini ve Bir Alt Disiplini Olarak İstihbarat

Uluslararası İlişkiler[3]teriminin, literatürde bir olgunun ve aynı zamanda bir disipline karşılık gelmekte olan iki ayrı şekilde kullanımına rastlanılmaktadır. İlk olarak kavramın bir olguyu ifade ettiği karşılığına bakıldığında, dünyanın modernleşme dönemi sürecine kadar geçirmiş olduğu beş yüzyıllık olay ve gelişmeleri kapsadığı ve tanımladığı görülmektedir. Terimin diğer bir karşılığı olan akademik yapılanma/ disiplin olma yönünün ise Uluslararası İlişkiler olgusunu inceleyen, onu anlamaya çalışan yanı sıra metotları ile açıklamaya çalışan bir alanı ifade etmesiyle karşılaşılmaktadır. Dolayısıyla genel bir ifadeyle kavram, Uluslararası İlişkiler alanı içerisinde çalışmaların ve araştırmaların yapıldığı bir 'bilimsel evreni' tarif etmektedir. Bu bağlamda Uluslararası İlişkiler kavramı birinci şekliyle; uluslararası aktörlerin (bürokratlar, siyasetçiler, diplomatlar ve sivil gruplar vb. gibi) pratiklerinden, ikinci şekli ve bilimsel yönüyle; akademisyenler, yazarlar ve araştırmacılardan oluşmakta olan uzmanların ürettikleri ve geliştirdikleri bir dizi terimleri yanı sıra teorilerinden oluşan bir alanı ifade etmektedir (Gözen, 2017, s. 11).

Uluslararası İlişkiler disiplinine kavramsal açıdan daha bir geniş çerçeveden bakıldığında, devletler ile uluslararası sistemde bulunan diğer 'uluslararası' ve 'uluslar ötesi' aktörlerin yerini tanımlanması, davranışlarını açıklanması ve bunlara benzer şekilde olası tutumlarını önceden tahmin edilebilmesi ile ilgili çalışmaları yapmakta olan bir sosyal bilimler alanı ile karşılaşılmaktadır. *Webster's Third New International Dictionary'*de, Uluslararası İlişkiler kavramının sözlük anlamı ise "Siyaset biliminin, ulusal düzeydeki politik birimleri arasındaki ilişkilerle özellikle dış politikalarla ilgilenen, dış politika ile ilgili hükümet kurumlarının organizasyonları ve işleyişi ile dış politikalarını belirleyen coğrafya ve ekonomi gibi faktörlerle uğraşan dalı" olarak tanımlamaktadır. Disiplinin sözlük anlamına ek olarak ve sınırları daha belirgin bir tanımlaması ise şu şekilde yapılmaktadır: "Uluslararası İlişkiler, tek tek devletlerin

[3]Bu çalışmada büyük harflerle yazılı olan 'Uluslararası İlişkiler' akademik bir anlamı diğer bir deyişle de bir disiplini, küçük harflerle yazılı olan 'uluslararası ilişkiler' ise disiplinin konusunu ifade etmekte ve ayırt edilmeleri yönünden bu şekilde kullanımları tercih edilmiştir. Benzer bir uygulama için bkz. Ramazan Gözen Uluslararası İlişkiler Teorileri (2017, s. 31).

etki alanlarının ötesindeki bütün insani ilişkiler ve etkileşimler ile bunları belirleyen faktörleri anlama çabasıdır" (Aydın, 1996, ss. 71-73).

Uluslararası İlişkiler bir çalışma alanı olarak kökleri bakımından ele alındığında, modern anlamda bilimsel çalışmaların başlangıç tarihinin her ne kadar bugünde halen tartışmalı bir konu olsa da dünya tarihinde ulus devletlerin ilk olarak ortaya çıktığı tarih olan 1648 Vestfalya Antlaşmasını ile başladığı yönünde genel bir kabul bulunmaktadır. Bu anlayış çerçevesinde, Uluslararası İlişkilerin çalışma alanı olarak uluslararası sisteminde Vestfalya Antlaşması ile kurulduğu, egemenlik teriminin bu şekilde kabul gördüğü ve dini temelli bir sistemin bir şekilde geride bırakılarak alanın oluştuğu anlaşılmaktadır. Nitekim de 17. Yüzyıl ile birlikte modern tarzda ulus devletlerin uluslararası sistemde belirlemeye ve etkin rol oynamaya başladıkları görülmektedir (Yılmaz, 2017, s. 447).

Uluslararası İlişkilerin, akademik bir disiplin olma süreci tarihsel gelişimini anlama adına biraz daha detaylandırıldığında, 1. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan son derece trajik savaş sonuçlarının neticesinde barışçıl bir dünya yaratma arzusu ile yapılması gerekenleri saptamak için 1919 tarihinde Galler' de Aberystwyt Üniversitesi'nde bir bölüm altında ilk olarak şekillenmeyi başardığı görülmektedir. Bu duruma karşılık kavramsal çalışmaların tarihsel arka planını alan için Aristoteles ve Eflatun'a kadar dayandırmak hatta Eski Yunan Şehir Devletleri gibi oldukça geçmiş tarihlere kadar köklerini uzandırmak da mümkündür (Yılmaz, 2017, s. 37). Nitekim Schmidt'de (2006) Uluslararası İlişkilerin disiplin olması konusunda 1919 yılının akademik anlamda bir bölümün başlangıcını simgelediğini öte yandan ise Uluslararası İlişkiler ile bağlantılı bilgi üretiminin hatırı sayılır bir şekilde geçmişinin ve tarihçesinin olduğunu belirtmektedir (Aktaran: Gözen, 2017, s. 32). Ayrıca Beril Dedeoğlu da Uluslararası İlişkiler disiplininin tarihsel arka planını, önemli ölçülerde 'çatışma-uzlaşma' evreleriyle şekillenmiş olan ve bu olgulardan teşekkül etmiş /etmekte olan bir tarih olarak tanımlamaktadır (Dedeoğlu, 2018, s. 40).

Uluslararası İlişkilerin oldukça eskilere dayanan geçmişine nazaran ilk olarak bilimsel bakımdan ele alındığı ülke Amerika Birleşik Devletleri (ABD) olmuştur. Buradan hareketle, Uluslararası İlişkilerin İngiltere'de akademik/bilimsel bir bölüm/alan olarak kurulduğunu ancak bu duruma karşılık sahip olduğu paradigmaları ABD'den aldığı anlaşılmaktadır. Bu yönüyle dış politika çerçevesinde şekillenen bir akademik alan

olarak tanımlayanlar hatta daha ileri bir boyuta geçerek Uluslararası İlişkileri, bir "Amerikan toplum bilimi" olarak kabul eden yaklaşımlar da literatürde azımsanmayacak kadar çok sayıda bulunmaktadır (Waever, 1998, s. 687). Bu yaklaşımlar başka bir açıdan değerlendirildiğinde, ABD'nin uluslararası sistemde bir '*dünya gücü'* olarak belirmesinin hemen ardından Uluslararası İlişkiler alanında da ilk ve önemli nitelikte çalışmalarının belirgin bir şekilde gün yüzüne çıkması, sözü edilen yakın ilişkiyi kanıtlar mahiyettedir (Yılmaz, 2017, s. 37).

ABD ve Uluslararası İlişkiler arasındaki bu yakın ilişkiye karşılık ABD gibi birçok büyük devletin ise iyi kurumsallaşmış bir istihbarata sahip olmadan uluslararası sistemde yaşamayacakları inkâr edilemez bir gerçek olarak karşılaşılmaktadır. Ayrıca uluslararası sistemin tüm aktörlerince bu alanın ehemmiyeti bilinmektedir. Bu noktada öncelikle belirtmek gerekir ki, sistemde istihbaratın önemi ve rolü yeni ortaya çıkmış değildir. Dünya tarihi boyunca devletler sahip oldukları sivil ve askeri yönetimleri, belirsizlikleri azaltacak ve karar vermede önemli avantajları elde etmeyi sağlayacak birtakım bilgilerden menfaatleri doğrultusunda her daim yararlanmaya çalışmışlardır. Devletler aynı zamanda tehlike ve riskler konusunda önceden haberdar olma ve en kötü senaryoya karşı hazırlıklı olmak adına birtakım önlemler almış ve gerekli olan her türlü itinayı da göstermişlerdir (Yılmaz, 2019, s. 29).

Görüldüğü üzere devletler açısından değişen uluslararası sistemde yeni ve çeşitlenen tehdit ve risklere karşı Uluslararası İlişkilerin en önemli aracı olarak 'istihbarat' ile karşılaşılmaktadır. Özellikle Soğuk Savaş döneminde 'yeni güvenlik konsepti' ile alanın ön plana çıktığı görülmektedir. Uluslararası ilişkiler alanın akademik boyutunda olduğu gibi istihbarat çalışmaların da ilk kaynaklar ABD' de ortaya çıkmıştır. 1941 tarihinde gerçekleşen Pearl Harbor saldırısı üzerine 1946 yılında yayınlanan Kongre Raporu istihbarat çalışmalarının genel kurallarını ve hatlarını oluşturmuştur (Scott ve Jackson, 2004, s. 22). Anlaşılacağı üzere, Uluslararası İlişkiler Disiplini içerisinde istihbaratın kendine yer bulması, 'güvenlik- tehdit' ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla da bu ilişki aynı zamanda sistem içerisinde Uluslararası İlişkilerin bir nevi özünü oluşturmaktadır (Yılmaz, 2017, s. 354).

Uluslararası sistemde var olan 'güvenlik- tehdit' bağıntısı uluslararası güvenlik işlevlerinin, disiplinde 'bilgi- eylem' ilişkisi içerisinde gerçekleştirilebilmesine yönelik istihbarat fonksiyonlarıyla birlikte kullanımını doğurmaktadır. Bu bağlamda

istihbarat olgusu Uluslararası İlişkiler alanında istihbaratla olan ilişkisi ‘bilgi- eylem’ bağıntısı üzerinden ele alındığında bu insicamda ‘ulusal güç’ ve ‘ulusal çıkar’ gibi kavramlara binaen devletlerin istihbarat olgusu tehdit ve tehlikelere karşı bir anlamda mecburiyetten ürettikleri anlaşılmaktadır (Seren, 2017, s. 229). Neticede, Uluslararası İlişkiler ve İstihbaratın gerçek manasıyla iç içeliği bariz bir şekilde böylelikle ortaya çıkmaktadır.

Devletlerin böyle bir ortamda alternatif yöntemler bulma zorunluluğu ile dışarıdan gelebilecek tehlikelerden korunabilmeleri (Yılmaz, 2017, s. 483) için uluslararası sistemde kayda değer ölçülerde bir güce sahip olmaları gerekmektedir. Gücün anlamlandırabilmesi için en temel gereksinim olarak bilgiye ihtiyaç duyulmaktadır. Bilgi eşittir güç olduğuna göre (Yazar, 2021, s. 63) ve aynı zamanda uluslararası sisteminde güçlü olanın hayatta kalabilmesine izin veren bir mizan üzerine kurulu olmasından mütevellit, Uluslararası İlişkiler ve istihbarat ilişkisinin net bir şekilde anlaşılabilmesi gerekmektedir. Bu noktada sözü edilen ilişkinin bilgi- eylem çerçevesinde irdelenmesi, istihbaratın olgudan bilimsel alana geçişini aktarabilmek adına yapılan bu çalışma için bu aşamada bir zorunluluk olmaktadır.

3.2. Uluslararası İlişkiler Disiplininde Bilgi-Eylem Ekseninde İstihbaratın Yeri

Uluslararası sistemin etkin güç merkezlerinde yer alan ‘iktidar’ ve ‘bilgi’ unsurları dünya tarihi boyunca daima önemli birer güç çarpanı olmuşlardır. İktidarı sağlayan ise güçtür ve ‘güç’ olgusu çağlar boyunca çoğu kez boyut değiştirmiştir. Bugünde, imkân ve kabiliyetleri temsil eden gücün, son güncel boyutu ise ‘bilgi’ olmakta ve bilgiye sahip olan sistemde güçlü sayılmaktadır. İstihbaratın sistemdeki önemi de tam olarak bu düzlemde ortaya çıkmaktadır. İstihbaratın kaynağı ile iş alanı bilgi olmasından dolayı esas itibariyle istihbaratın ana faaliyeti de bilgi elde etmek olmaktadır. Bilgi ise açık, gizli ve örtülü olmak üzere farklı formlarda olabilmektedir. Burada elzem ve hassas nokta ise bilgiyi elde etmek kadar onu değerlendirmek, analiz etmek ve mevcut bilgiden yeni bir bilginin elde edilerek fayda sağlanması raddesi olmaktadır. Bu anlamda ‘bilgi’ ve ‘istihbarat’ ayrılmaz ve bir o kadar da anlamlı bir kavuşumu ve bütünleşmeyi ifade etmektedir (Aydın, 2018, ss. 17-18). David Kahn’ninde kısaca özetlediği gibi “istihbarat, bilginin en geniş manadaki hali”dir (Kahn, 2001, s. 5).

Bilgi ile sağlanacak doğru bir istihbarat ulusal güvenlik açısından da karşılaşılacak her türlü sürprizin önlenmesi sürecinde şüphesiz en önemli unsurunu oluşturmaktadır.

Bilginin etkin ve doğru bir şekilde toplanamadığı ya da bir nedenle birleştirilmesinin gerçekleşemediği durumda ise ortaya istihbarat başarısızlığı çıkmaktadır. Bu durumda sürpriz olarak nitelendirilen çeşitli istihbarat zafiyetlerine sebebiyet vermektedir. Uluslararası İlişkiler ve savaş tarihi literatüründe sıkça kullanılan bir kavram olan sürpriz ise düşman ya da rakibin niyetlerini saklamak için istihbaratın temel bir unsuru olan gizliliği, iyi bir şekilde kullanması sonucunda ortaya çıkan bir ürün olarak tarif edilmektedir. Politika yapımında ve uygulamaların gerçekleşmesinde gizlilik olgusu ise önemli derecede güç başvurusunu arttırmakta ve uluslararası ölçek bakımından da güce olan başvuruyu büyütmektedir. Dolayısıyla devletlerin amaçları doğrultusunda kullanmakta oldukları güç başvurusu için gizlilik faktörünün ne denli önemli olduğu realitesi ile karşılaşılmaktadır. Diğer taraftan bu kapalı bilgiyi ortaya çıkarmak için kurumsallaşmış bir istihbarata ihtiyaç duyulmaktadır (Marrin, 2004, s. 656). Aynı zamanda karar vericileri sürprizlerden koruyan yine istihbaratın bizzat kendisi olmaktadır (N. Özcan, 2021, s. 498).

İstihbarat bugün geldiği son noktada, devletlerin imkân ve kabiliyetleri ile eksik yönlerini/zaaflarını göz önünde bulundurarak, güncel ve olası politikalarını öngörülebilmesi yönüyle anahtar vazifesi gören önemli bir niteliğe ve kapsam alanına ulaşmıştır. Bu bağlamda devletler, hem bölgelerinde hem de global olarak dünyada olup bitenleri ve gelişen olayları bu anahtar ile açarak öğrenmektedirler. Açılan kapının ardında bulunmakta olan bilgilerin analizleri sonucunda da sistemi anlamaya çalışmaktadırlar. Bunların yanı sırada anlamlandırabildiği kadarıyla devletler gerekli tedbirleri almakta veya harekete geçmektedirler. Dolayısıyla ülkeler, bekalarını devam ettirebilmek ve temel güvenliklerini sağlayabilmek için istihbarat faaliyetlerini, aralıksız ve büyük bir itina ile yürütmektedirler (Aköz, 2020, s. 2).

Uluslararası sistem içerisinde varlıklarını devam ettirmek isteyen devletlerin öte yandan kendi çıkarlarını gözeterek uluslararası politikaya hâkim olma arzuları ve devletlerarası ilişkileri istedikleri gibi yönlendirme düşünceleri beraberinde ‘güvenlik’ ve ‘istihbaratın’ sistematik olarak bir arada değerlendirilmesi ihtiyacını doğurmaktadır. Neticede de zorunlu bir hale getirmektedir. Uluslararası ilişkiler disiplininde yer alan teorilerde belirtildiği üzere ve gerçekçi bakış açılarının da öne sürdüğü gibi ‘anarşik’ olan dünya sisteminde, devletlerin bekalarını ve ulusal menfaatlerini ön plana çıkarmaları aynı zamanda geleneksel güvenlik anlayışının

bugünde halen istihbarat olgusu üzerinde etkisinin devam ettirdiğini göstermektedir (Özdemir, 2020, ss. 234-235).

Uluslararası İlişkiler disiplini çerçevesinde ulusal güvenliğin temini ve devletlerin dış politikalarını yürütmekle sorumlu olan karar vericilerin, planlama ve uygulamalarında kaçınılmaz bir şekilde istihbarat ihtiyaçları hep bulunmaktadır. Bu durum aynı zamanda süreklilik arz eden bir döngüyü de ifade etmektedir. Diğer taraftan politika oluşturma sürecinin etmenlerini meydana getiren kadro ve yapılanmalar; hem doğru algılanmanın sağlanmasında diğer bir ifadeyle bilgi elde etmenin ve analiz oluşturmanın sağlıklı yapılabilmesinde, hem de 'bilgi-eylem' bileşkesinde uygulanabilir politikaların ortaya konulabilmesinde ve uygulanabilmesinde önemli işlevler olarak görülmektedirler (Yılmaz, 2005, ss. 11-12). Kısacası, bir zaman sınırlaması olmaksızın istihbaratın en önemli görevlerinden birisi olarak siyasi karar vericilere gerek ülkenin sınırları içerisinde gerekse dışarısında her türlü avantajı ellerinde bulundurmalarını sağlayacak nitelikte raporları ve analizleri sunmaları gerekmektedir (Seren, 2017, s. 229).

Devletlerin ulusal politikalarını oluşturmalarında temel unsurlar olan 'istihbarat' ve 'siyasal irade' arasındaki mevcut ilişkiye daha geniş bir perspektiften bakıldığında, en az 'bilgi- eylem' ilişkisi kadar önem arz ettiği görülmektedir. Bununla beraber 'dış politika' ve 'güvenlik politikası' kavramları, savaşa mahal vermeden diğer bir deyişle devletlerin sert güçlerini kullanmadıkları yöntemlerle sonuç almalarını sağlamasını ifade etmektedir. Devletler açık ya da gizli faaliyetler ile yapamadıklarını, dış siyaset ve güvenlik politikaları oluşturarak ve bunları icra ederek gerçekleştirmektedirler. Böylece devletlerin, kendi menfaatleri ekseninde politikalar üreterek uluslararası sistemde istediklerini karşı tarafa bir şekilde (çoğunlukla güçlü devletlerin zayıf devletlere karşı isteklerini) kabul ettirdikleri görülmektedir (Öymen, 2011, s. 70).

Devletlerin izledikleri politikalar ile ortaya çıkan bu tabloda, kavramın Uluslararası İlişkiler disiplininde kullanımıyla karşılaşılması ise ilk olarak 1947 yılında ABD'nin diğer devletlerle olan ilişkilerini hangi temeller üzerine oturtarak belirlediğini açıklamasıyla birlikte olmuştur. Ulusal güvenlik kavramı, devam eden süreç olan II. Dünya Savaşı sonrasında yeni oluşan uluslararası sistemde yer alan devletlerce de dış politikalarında ve aralarında cereyan eden ilişkilerinde kullanmayı tercih ettikleri bir argüman haline dönüşmüştür (Özdoğan, 2019, s. 5). Akabindeki dönem olan Soğuk

Savaşı'n son otuz yılı ise 'istihbaratın altın çağı' olarak ifade edilmektedir (Betts, 2009, s. 7). Bu dönemin ardından, 'tehdit' ve 'terör' kavramları ciddi boyutta değişimlere uğramıştır. Yeni durumda ise sadece devletlerin değil küreselleşme ile birlikte gelişen süreçte diğer devlet dışı aktörlerinde uluslararası sistemde aktif bir şekilde yer almasıyla birlikte ve aynı zamanda bu aktörlerin siyasal ve sosyal faktörleri de kimi zaman olumsuz etkilemeleriyle beraber ulusal güvenliği tehdit eden birer unsur haline geldikleri yakın tarihte gelişen olaylarda idrak edilmiştir (Gün, 2014, ss. 107-109).

Sayılan durumlar ve ulusal güvenliğin sağlanması açısından istihbarat son dönemde tarihin geçmiş dönemlerinden daha fazla hayati önem arz ederken, rolü açısından da devletler için oldukça ehemmiyetli bir konuma gelmiş bulunmaktadır. Politika yapıcılar yönünden de bilgi- eylem bileşkesinde, mizanın her iki kefesinde eşit bir dengeyi gözetmeleri gerekmektedir. Özellikle politika yapıcıların istihbaratın doğru bir şekilde zamanında ve sistemli bir şekilde analiz edilmesini sağlayarak sisteme dâhil etmeyi de başarmış olmaları kendilerinden ayrıca beklenmektedir (Yılmaz, 2005, s. 473). Bununla beraber Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde yer alan dış politika ve güvenlik politikasına ait olan analizlere oldukça önem verilmesine karşılık esas itibariyle sözü edilen analizlerin temel bileşenleri arasında bulunan istihbarat analizleri için aynı gerekli önemin varlığından bahsedilmesi ise halen tartışmalı bir durumdur. Zira istihbaratın analiz boyutu akademik literatürde hem en çok ele alınan hem de en fazla tartışılan konuların başında yer almaktadır (Seren, 2017, s. 235). Aynı zamanda istihbaratın son yıllarda karşılaştığı zorlukların özelliklerinde de önemli farklılıklar ve değişikliklerin meydana geldiği görülmektedir. İstihbarat için gelinen son noktada en büyük zorluğun ise 'bilgi kirliliği' yüzünden doğru bilgiye ulaşmada yaşanılan güçlükler/ engeller olduğu gerçeğiyle beraberinde karşılaşılmaktadır (Betts, 2009, ss. 6-7).

İstihbarat olgusu ise sadece 'haber', 'bilgi' ve ya 'istihbaratın üretimi' ile sınırlı olan bir fonksiyonu ifade etmez. Uluslararası sistemin 'güvenlik- istihbarat' ilişkisinde devlet dışında da çok yönlü olarak yeni aktörler ile birlikte istihbaratın birtakım yeni araçlar ve yöntemler kazandığı görülmektedir. Yanı sıra istihbarat daha geleneksel olarak Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde *istihbarat üretimi, gizli faaliyetler/ örtülü operasyonlar, koruyucu güvenlik ve propaganda* gibi fonksiyonların bulunduğu

bir yapıyı ve uygulama sahalarını da kapsamaktadır. Güvenlik stratejileri dâhilinde örtülü bir şekilde gizli amaçlar doğrultusunda asıl görünüşlerinden oldukça farklı şekillerde kullanma gibi yöntemlerde, ayrıca istihbarat fonksiyonlarının etkinliklerini artmasında önemli ölçüde belirleyici olmaktadır (Yılmaz, 2005, s. 474).

Güvenlik stratejileri ise sert gücün kullanıldığı açık savaşlar yerine modern dönemin bir getirisi olarak yerini örtülü ve gizli bir şekilde yürütülen savaşlara bırakmıştır (Yılmaz, 2017, s. 355). Güvenlik stratejilerinin diğer taraftan çağlar boyunca 'güç' kavramı üzerinden anlamlandırılması değişmemiştir. Bununla birlikte güç kavramı yalnızca Uluslararası İlişkiler Disiplininde yer alan teorilerin açıklanmasını ve analiz düzeylerine göre yapılan ayrımı ifade etmemektedir (Özer, 2018, s. 169). Güç aynı zamanda istihbarat açısından da oldukça anlamlı olup doğru zamanda ve doğru bilgiye ulaşmayı bir anlamda mecburi kılmaktadır. Beraberinde 'güç' ve 'bilgi' denkleminin de sağlıklı bir şekilde kurulabilmesi için 'istihbarat' kavramının alana dâhil edilmesini de yanı sıra getirmektedir. Sözü edilen durum istihbarat faaliyetlerini de sistemin olmazsa olmazı bir konuma getirmiştir. Dolayısıyla Uluslararası İlişkilerde, sistemde yer alan her bir devletin siyasetten ekonomiye, bilimden teknolojiye kadar uzanan geniş bir yelpazede, güçlü ve etkin olabilmeleri (Yazar, 2021, s. 91) onları sistemi doğrudan ve bir bütün olarak etkileyebilen bir 'istihbarat' olgusuna ve icraatlarına mecbur ve bağımlı bırakmıştır. Uluslararası İlişkiler disiplinindeki "bilgi, güçtür" önermesi (Yazar, 2021, s. 91) ile geleneksel anlayışın önemli bir sloganı olan "Güçlü istihbarat, güçlü devlet" anlayışının haklılığını bu yaklaşım ile bir anlamda gözler önüne serilmektedir. Disiplin içerisinde istihbarat olgusunun ve başarısının ne denli hayati rol üstlendiğini de etkili bir biçimde ortaya koymaktadır (Seren, 2017, s. 323).

3.3. Uluslararası İlişkiler Disiplininde İstihbarat Olgusunun Önemi

Son dönemin modernleşmiş görünümüyle *siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik* yönlerden dünyayı anlayabilmenin en tesirli yolunun "Uluslararası İlişkileri" anlamak, bilmek, iyi analiz etmek ve sentezleyebilmek olduğu anlaşılmaktadır. Yanı sıra sistemde etkili bir yol haritası çizebilmenin bu olgulara ve olguları kullanabilme kabiliyetine sahip olabilmekten geçtiği görülmektedir. Nihayetinde günün gereklerine uygun hareket edebilmek için çok yönlü bir yol haritasının izlenmesinin gerekliliği uluslararası sistemde birçok çevrenin üzerinde fikir birliği yaptığı bir yaklaşımdır. Kimileri sistemdeki durumu, 'dünya dengelerini' anlamlandırmak olarak kimileri de

‘dünya dinamiklerini’ farkına varabilmek gibi söylemlerle ifade etmekte ve Uluslararası İlişkileri oluşturan olguların rolünü ve önemini bu şekilde belirlemektedirler. Dolayısıyla dünyanın sahip olduğu nimetlerden azami derecede yararlanmak ve menfaat sağlamak için bilgi-siyaset alanı olarak Uluslararası İlişkilerin önemi gittikçe artmaktadır. Uluslararası İlişkilerin deyim yerindeyse ‘moda’ bir ilgi mecrası haline geldiği son dönemde bariz ve daha baskın bir şekilde görülmektedir (Girgin, 2003, s. 15).

Uluslararası sistemin son dönemde etkin olan bu modern vizyonunun şekillenmesi ise uluslararası ilişkilerin ve insanlığın yeni ve bir o kadar da farklı gerçeklerle yüzleşmek zorunda bırakıldıkları adeta görsel bir şov biçiminde şekillenmiştir. Yeni oluşan konjonktürde tehdit ve riskler özellikle 11 Eylül 2001 sonrasında kendiliğinden gelişen ve çorap söküğü şeklinde gibi oluşan olaylar zinciri halen devam etmektedir. Birçok ulusal ve uluslararası güvenliği derinden etkileyen olgular ile bu son dönemde yoğun bir şekilde karşılaşıldığı görülmektedir. Yeni olmayan fakat sistemde daha bariz bir şekilde ön plana çıkan bu olguların başat olanları (terörizm ve illegal oluşumlar vb.) biçimlerini ve boyutlarını hızla değiştirdiler. Sözü edilen olgular bugün uluslararası sistemin başını oldukça ağrıtan sorunlar olarak varlıklarını ve ağırlıklarını etkin olarak sürdürmektedirler. Bu süreçte aynı zamanda terörizm ve illegal olarak nitelendirilen bu faaliyetlerin yöntemlerini de bir hayli değiştirdiği ve dolayısıyla dönüşüme uğradıkları da gözlemlenmektedir. Milat sayılabilecek 11 Eylül 2001 tarihi ile de uluslararası sistemin, ‘güvenlik’ ve ‘çatışma’ olgularının baskın ve etkin olduğu bir çerçevede şekillendiği diğer bir ifadeyle de uluslararası ilişkilerin bu iki kavram etrafında yürütüldüğünü bir kez daha iyice bu vesileyle anlaşılmaktadır (Tılısbık ve Akbal, 2006, s. 1).

21. yüzyıl ile beraber başlayan bu tarihsel süreçte, Uluslararası İlişkiler Disiplininin ilgilenmek zorunda kaldığı konu ve sorunlar bunlarla sınırlı kalmadı. Küresel ve bölgesel krizler gibi konular başta olmak üzere dünyanın birçok yerinde görülen başarısız devletler ve bu devletlerin yeniden inşası, çevre sorunları, örgütlü suçlar ve sınır aşan suçlar gibi çok sayıda irili ufaklı sorunlar ile disiplin ilgilenmek zorunda kalmıştır. Bu sorunlar karşısında, dünya konjonktürünün daha iyi anlaşılması adına doğru, detaylı ve zamanında bilgiler elde etmek için istihbarat toplamaya olan ihtiyacın önceki dönemlere göre daha fazla artış gösterdiği özellikle disiplin açısından

gözlemlenmiştir. İstihbaratın başlıca özellikleri olan önleyici tedbirlerin alınmasını sağlaması, risk ve tehditleri önceden haber verebilmesi ve gelişen durumlar için en uygun stratejilerin belirlenmesine yönelik katkıları yönüyle Uluslararası İlişkiler ile istihbarat arasında sarsılmaz ve kuvvetli bir bağ bulunmaktadır. Bu ayrılmaz bağa olan gereksiniminde ne denli fazla olduğu bugünün zor şartlarında artık daha açık bir şekilde görülmektedir (Erol ve Bingöl, 2012, s. 275).

İstihbaratın öneminin hızla artmaya başladığı Soğuk Savaş döneminden itibaren bugüne değin süregelen süreçte, güvenlik ve istihbarat faaliyetleri iki kutuplu dünyadan tek kutupluya ve aynı zamanda asimetrik dengesizliğe doğru çağımızda hızlı bir evrilme göstermiştir. Sonrasında yeni bir denge arayışına giren uluslararası sistem, güvenlik yaklaşımlarına ve faaliyetlerine yön vermenin ve beraberinde şekillendirdiği yeni bakış açısıyla oldukça benzer bir şekilde süren arayışlarını aynı zamanda istihbarata paralel bir biçimde yansıtmıştır. Diğer taraftan derinleşen ve genişleme gösteren güvenlik yaklaşımlarının, ulusal ve uluslararası arenada yarattığı 'mental dönüşüm' teknolojik gelişmeler ile bir araya gelince savaşın şeklini değiştirdiği gibi istihbaratında dönüşümünü kaçınılmaz bir hale getirmiştir. Teknolojik gelişmelere karşılık "Savaşın şekli nasıl gelişirse gelişsin insanlar her zaman muharebe etkinliğinin temel unsurudur"[4] desturuyla bu da bitmek bilmeyen terörizm ve sınır aşan suçlar ile etkin bir mücadele karşısında gün geçtikçe artan HUMINT (insan istihbaratı) ihtiyacı, bu istihbarat türünün öneminden hiçbir şey kaybetmediğini ispatlar mahiyettedir.

İstihbarat öte yandan insansız araç teknolojisinin katkılarıyla hızla gelişmektedir. Bu durum siber alanın yarattığı yeni tehditlerin ve yanı sıra fırsatların baskılamış olduğu teknoloji merkezli istihbarat ve diğer taraftan dünya çapındaki güncel ekonominin zorunlu hale getirdiği ekonomik istihbarat ile birleşince, ortaya farklı bir düzen çıkmaktadır. Uluslararası sistemde oluşan bu yeni düzende, devletleri sözü edilen alanlarda birlikte çalışmalar yapmaya beraber yeni yetenek (Avcı, 2021, s. 788) ve kabiliyetler kazanmaya mecbur bırakmaktadır. Tehdit ve riskler karşısında ülkeler, ortak istihbarat paylaşımına kadar gitmelerine gerektiren süreçlere ve günün sonunda gelinen son kertede devletleri adeta bu işbirliklerinin içine mahkûm etmiştir.

[4] [4](殷 涛 孙东亚, 2022, s.7). Akıllı savaşın anlatıldığı makaleyi okumak için bkz. http://www.81.cn/jfjbmap/content/1/2021-05/18/09/2021051809_pdf.pdf.

Dolayısıyla istihbarat olgusu, uluslararası ilişkiler gündemindeki mevcut yerini ve yanı sıra her geçen gün artarak büyüyen önemli konumunu, korumaya ve sürdürmeye devam etmektedir. İstihbarat için bu bağlamda son tahlilde rahatlıkla ifade edilebilir ki, bugünün şartlarında Uluslararası İlişkiler disiplininde gündemin öncelikli maddeleri sıralamasında en üst saflarda yer almaktadır (Tılısbık ve Akbal, 2006, s. 1).

Dünyanın içinde bulunduğu bu son dönemde ise istihbaratın Uluslararası İlişkiler ile olan etkileşiminin yakinen görülebildiği alan ve beraberinde uluslararası güvenlik durumunu da tüm boyutlarıyla ele alarak inceleyen bir mecra olarak 'stratejik araştırma merkezleri' ile karşılaşılmaktadır. Bunların içinde en önemlilerinden biri olarak *STRATFOR* adındaki özel bir istihbarat merkezi gelmektedir. Merkez geniş bir alanda (Ortadoğu'dan Amerika kıtasına, Güney Asya'dan Avrupa'ya, Pasifik Asya'sından Afrika ülkelerine kadar) bulunan mevcut devletlerde, gelişen önemli siyasi olayları, ekonomik sıkıntıları ve enerji politikaları ile ilgili konular başta olmak üzere sayılan bölgelerde, ciddi manada istihbarat toplama faaliyetleri yürütmektedir (STRATFOR, 2022).

STRATFOR'a oldukça benzeyen birçok stratejik araştırma merkezi daha bulunmaktadır. Buna mukabil, sözü edilen kuruluşların teşkilat yapılarında açıkça istihbarat ibaresinin belirtilmediği görülmektedir. Bu merkezler, bir 'araştırma birimi' oldukları şeklinde kendilerini tanımladıkları gibi diğer taraftan neredeyse önemli ölçülerde istihbarata benzer fonksiyonlara da sahip oldukları gözlemlenmektedir. Ayrıca sözü edilen kuruluşların, Uluslararası İlişkiler alanındaki birçok soruna yönelik yapmış oldukları çalışmalar ve hazırlamış oldukları raporlar veya benzeri ürünlerle karar alıcılara işlerine yarayacak önemli bilgileri de aktardıkları inkâr edilmeyecekleri bir gerçek olarak faaliyetlerinden net bir şekilde anlaşılmaktadır (Erol ve Bingöl, 2012, s. 278).

Uluslararası İlişkilerde araştırma merkezleri ve devlet dışındaki önemli aktörlerinden biri olan uluslararası örgütlerinin de bünyelerinde istihbarat birimleri teşekkül ettikleri görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında sayılarında patlama yaşanan ve 1990'lı yıllar ile birlikte aralarına yenileri de eklenmeye devam eden bu uluslararası örgütler esas itibariyle çok devletli bir dünya düzeninin doğal bir çıktısı mahiyetinde oluşan bir nizam olarak görülmektedirler. Bu bağlamda bu örgütlerin devletlerarasındaki ilişkilerle ilgilenmesi ve bu ilişkilerin sürdürülmesine yönelik yeni yöntemler

getirmeye yönelik çabaları olağan karşılanmaktadır. Ayrıca devletlerarasında mevcut olan farklı politikalardan dolayı ortaya çıkan kriz ve çatışmalar için gerekli uyumun ve uzlaşının sağlayabilmesine yönelik bir çaba olarak kurumlar ve görüşme platformlarını oluşturmaları gelinen noktada normal karşılanmaktadır (Yılmaz, 2017, ss. 335-337). Örgütlerin sözü edilen durumları gerçekleştirilebilmelerine yönelik bilgi toplamaları ve kendi bünyelerinde istihbarat birimlerine sahip olmaları da şartların zorunlu bir getirisi olarak çıkan tabloda bugünde kabul edilmektedir. Örneğin NATO'nun, Brüksel'de bulunan karargâhı ve askeri komuta sistemindeki tüm yönetim düzeylerinde, istihbarat departmanları bulundurmaktadır (NATO, 2022).

İstihbaratın kurduğu ilişki yalnızca uluslararası sistemde yer alan NATO, AB gibi güvenlik ve siyaset örgütleriyle sınırlı değildir. Ekonomik, ticari ve mali olan başka uluslararası örgütler ile de sıkı bağlantıları bulunmaktadır. Örneğin, Dünya Bankası ile IMF (Uluslararası Para Fonu) aracılığıyla devletlerin, küresel sorunlar ve mevcut eğilimlerle ilgili kendi alanlarını ilgilendiren hususlarda bilgi topladıkları ve bu amaçlar doğrultusunda da istihbarat edindikleri bilinmektedir. Müteakiben de, birçok ulusal ve dünya çapında faaliyet gösteren finansal ve kredi kuruluşlarının yapılanmalarında istihbarat birimleri bulundurdukları görülmektedir. Uluslararası sistemde yer alan ve fazlasıyla önem teşkil eden başta devletler, uluslararası örgütler ve sivil toplum örgütleri olmak üzere bunlar ve benzeri aktörlerin, uluslararası ilişkiler nezdinde yer alan sorunlar, risk ve tehditlere yönelik azami derecelerde istihbarat çalışmaları yaptıkları yukarıda sözü edilen durumlardan da anlaşılmaktadır (Erol ve Bingöl, 2012, ss. 279 -280).

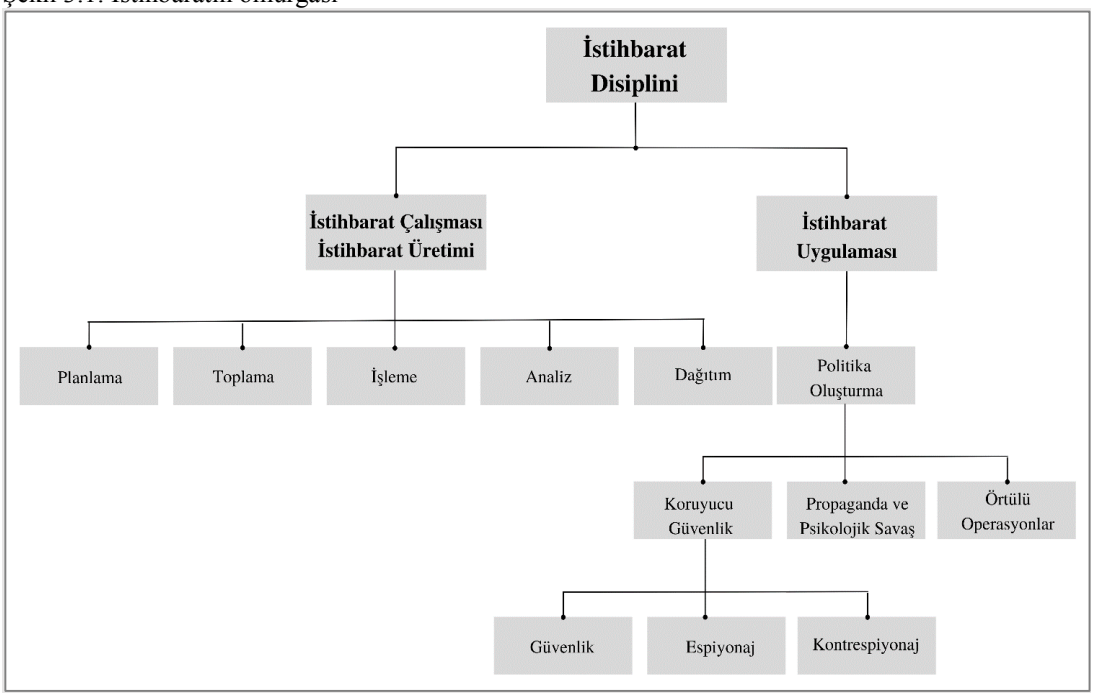
Uluslararası platformda yer alan bu uluslararası aktörlerin öte yandan karar vericiler gibi davranmalarıyla ve yanı sıra sanki birer potansiyel propaganda yapımcısı gibi hareket etmeleriyle sistemde sıkça karşılaşılmaktadır. Uluslararası ilişkilerde güvenlik için ortaya konan alternatiflerin olabilirliği aynı zamanda tamamen gerçekçi olmaları ilkesine sıkı sıkıya bağlı olduğundan, uluslararası aktörlerinde sistemdeki ve disiplin içindeki yerleri ve önemleri burada daha iyi anlaşılmaktadır. Dünya düzenin bir anlamda yeniden yapılandırıldığı son dönemde her bir ulusun diğer uluslarla etkin bir şekilde rekabet edebilmesi bir anlamda zaruriyet olmaktadır. Bunun içinde istihbarat üretiminin yanında bilhassa propaganda ve koruyucu güvenlik alanlarında yeni ve özgün istihbarat vizyonuna, yapılanmasına ve metotlarına sahip olmaları ve

beraberinde bu haiz olunan özelliklerinde caydırıcı olabilecek şekilde iyi bir konuma taşınmaları gerekmektedir (Yılmaz, 2017, ss. 479-480).

Buraya kadar ifade edilen konulardan hareketle mevzunun özetlenmesi gerekirse; Uluslararası İlişkiler Disiplini ile istihbarat olgusu arasında sıkı ve iç içe geçmiş bir şekilde yakın bir o kadar da birbirini tamamlayan anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Çağımızda istihbaratın ulusal güvenliğin temini olacak şekilde sırasıyla vatandaşların can ve mal güvenliğinin sağlanmasında, ulusal hedeflere ulaşılmasında, ulusal menfaatlerin korunmasında ve uluslararası ilişkilerin olabildiğince sağlıklı ve güvenli bir şekilde yürütülmesi için oldukça etkin ve bir o kadar aktif rolünün bulunduğu görmektedir (Erol ve Bingöl, 2012, s. 285).

Uluslararası İlişkiler Disiplini ile istihbarat arasında böylesi yakın bir etkileşimin oluşturmuş olduğu temel dinamiklerin ve gelinen düzey itibariyle ortaya çıkan istihbaratın, uygulama yönünün ve akademik olarak karşılığının netleştirilmesi yararlı olacaktır. Bu bağlamda bir alt başlıkta istihbarat olgusunun akademikleşme sürecine yer vermenin faydalı olabileceği değerlendirilmektedir. Böylelikle çalışmanın bu kısmından sonra istihbarat olgusu ikiye ayrılmakta, araştırmanın kısıtlılığı ve sınırlılıkları dâhilinde kavramının, akademik diğer bir ifadeyle teorik yönü ele alınmaya başlanılacaktır.

Şekil 3.1: İstihbaratın omurgası

Kaynak: (Yılmaz, 2019, ss. 91-97)' den uyarlanarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

3.4. Kadim İstihbarat Anlayışından Akademik Disipline: İstihbarat Çalışmaları

İstihbarat ve Uluslararası İlişkiler Disiplini arasında uygulamada görülen yakın ilişkinin, teorik kısma gelindiğinde yetersiz bir etkileşime bıraktığı farkedilmektedir. Biraz daha açık bir ifadeyle Uluslararası İlişkiler alanında yer alan temel nitelikli istihbarat ve güvenlik odaklı geliştirilen yaklaşımların, istenilen kavramsal beklentileri karşılayamadığı bilinmektedir. Anlatıldığı üzere, teorik çalışmalar içerisinde istihbarat olgusuyla ilgili ortaya konulan verilerin analiz düzeyinde kaldığı ve dış politika yapımı süreci ile ilişkili olan kısımının ise, pratik boyutta bırakıldığı bir gerçek olarak disiplinin önünde önemli bir sorun şeklinde durmaktadır. Diğer taraftan süreç ve yaklaşımlar ile hızla evrilen ve Uluslarası İlişkiler ve İstihbaratın ortak litaratürlerini de oluşturan bir takım kavram ve olgulara bu süreç zarfında beraberce sahip oldukları görülmektedir. Yılmaz (2019, s. 106) ortak literatüre olan katkıları şu şekilde sıralamaktadır:

- Bilgi birikimi
- Bilgi ve bilişim ile ilgili alanlarda etkili olabilme
- Kararların verilmesi ve uygulanması aşamasında istihbarat desteği
- Gizli haber alma metotları
- Algılama
- Dış politikayla ilgili etkin haberleşme
- Durum tespiti
- Önceden fark edebilme
- Gizli güç kullanımı
- Gizliliğin korunması

Anlaşılacağı üzere istihbarat olgusunun, Uluslararası İlişkiler Disiplinine hizmet eden ve fonksiyonel olarak destekleyen bir niteliği bulunurken diğer taraftan ise disiplinin içerisinde kavramsal ve teorik anlamda gelişememiş olduğu görülmektedir (Yılmaz, 2019, s. 106). Teorik boşluklar ise istihbaratı tam olarak kapsayacak bir tanımın ortaya çıkmasını engellediği gibi aynı zamanda bu durum istihbaratın akademik olarak gerçek yerini bulmasına bir anlamda engel teşkil ettiği de gözlemlenmektedir. Philip H.J. Davies (2009, ss. 186-187) ise bu konuya farklı bir açıdan yaklaşarak akademik çalışmalar için ve istihbarat uygulayıcıları için teori teori geliştirme adına bir ayrım yapmaktadır. Davies'e göre, "İstihbarat uygulayıcıları için teoriler"[5] ile "İstihbarat hakkında teoriler"in birbirinden ayrışması gerekmektedir. Dolayısıyla yazara göre istihbarat için tek bir teori oluşturma zorunluluğu bulunmamaktadır. İstihbarat için

[5]'İstihbarat uygulayıcıları için teoriler' literatürde genel kanaat üzerine 'istihbarat teorisi' olarak da bilinir

gerekli olan bir teori meydana getirme çabaları hem teoriyi oluşturmanın oldukça zor olması hem de oluşturulmaya çalışılan ve ortaya çıkan teorilerin gerek çeşitleri gerekse de sonuçları bakımından birbirlerinden oldukça farklı olabilecekleri gibi bir o kadar karmaşık sonuçları da peşi sıra doğurabilmektedir (Davies, 2009, ss. 186-187).

İstihbarat büyük ölçüde uygulamaya dayalı bir alandır ancak akademik alanda ekseriyetle uygulamadan önce teori gelmektedir. Bu aşamada genel itibariyle Uluslararası İlişkiler Disipilinine ait teorilerle, kendine özgün test edilebilir bir teori oluşturamayan istihbaratın, 'teorik', 'metodolojik' ve 'epistemolojik' varsayımlar ile kendine genel bir çerçeve oluşturması zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda istihbaratın, 2. Dünya Savaşından sonra bir akdemik dal olarak görülmeye başlanmıştır. Akabinde istihbarat için uygun 'test edilebilir' bir teori geliştirilmesi için girişimler başlatılmış ve ortaya çıkan yaklaşımlar ile istihbarat, tam manasıyla bir 'disiplin' olarak akademik kimliğine kavuşmuştur. Netice istihbarat, Uluslararası İlişkiler Disipilinin 'güvenlik ve stratejik çalışmalar' kapsamında yer alan alt düzey bir akademik disiplin olarak uluslararası sistemde yerini almıştır. Özetle istihbarat, devletlerin güvenlik anlayışıyla tanımlanmakta olan stratejik menfaatlerini korumak ve yanı sıra sürdürmek için yürütülen uygulamadaki gerçekçi politikaların bir örneği olarak bilimsel bir hüvviyet kazanmıştır. İstihbarat Çalışmalarının amacı da tam olarak bu noktada ortaya çıkmaktadır. Genel olarak istihbaratın temel amacının, uygulayacıların geçmişi sağlıklı yorumlamalarını sağlamak olurken diğer taraftan, bugünü anlamalarını ve gelecek hakkında gerçekçi tahminler yürütebilmerini olanaklı hale getirmek şeklinde belirginleştiği görülmektedir (Mansour, 2018, s. 3).

İstihbarat Çalışmaları olarak adlandırılan ve yeni filizlenmekte olan bu akademik alan, bir 'kavram' ve 'süreç' olarak istihbarat olgusunun akademik camia içerisinde bir zemin üzerinde şekillendirilmesini ifade etmektedir. Bununla beraber kapsam olarak akademik alanda istihbarat, 'bilimsel araştırma', 'kavramsallaştırma' ve 'akademik eğitim' gibi bazı aşamaları içermektedir (Özdemir, 2021, ss. 153-154). İstihbarat çalışmalarının durumuna ilişkin yakın tarihte gerçekleştirilmiş olan bir incelemede, literatürün önde gelen savunucularının İstihbarat Çalışmalarını akademik olarak güvenlik çalışmalarının bir alt alanı olarak kabul ettiğine yer vermektedir. İncelemede istihbaratın esas itibariyle Uluslararası İlişkilerin güvenlik ile bağlantılı bir alt kümesinde konumlandığı belirtilmektedir. Bununla birlikte istihbaratın ilk

dönemlerinde bu şekilde akademik bir zemine orturtulmasıyla birlikte bazı önemli tartışma soruları da gün yüzüne çıkmıştır. Örneğin, İstihbarat Çalışmaları gerçekte tam olarak bilime nasıl bir katkı sunabilir? ya da İstihbarat Çalışmalarının akademik alanda ne sunması kendisinden beklenmelidir? (Corvaja , Jeraj & Borghoff, 2016, ss. 80-81).

Bu sorulara istihbarat gibi doğası gereği içeriğinde önemli bir unsur olarak 'gizlilik' barındıran bir olgunun, bilimsel bir disiplin olarak kabul edilmesi ya da başka bir açıdan istihbaratın akademik bir hüviyet kazanmasının ne gibi bilimsel faydaları olabilir gibi başka sorularda eklenebilir. Sonuçta bu ve benzeri sualler zihinleri oldukça meşgul edebilmektedir. Gustavo Díaz Matey'de (2005, s. 1) biraz daha farklı bir perspektiften bakarak istihbarat çalışmalarının oldukça yeni bir 'entelektüel araştırma' ve 'bilimsel bir tartışma' alanı olarak doğası gereği gelişimi açısından zaten önemli ölçekte literatürde tartışılırken, algılanan 'sınırlamaların' olumlu yorumlanabilmesi (Matey, 2005, s. 1) bu şartlarda ne şekilde mümkün olabilecektir? diye bir başka soru yöneltmektedir.

İstihbarat Çalışmalarına yöneltilen bu soruların cevaplarını aramadan önce evvela araştırma alanın daha iyi anlaşılabilmesi adına 'akademik disiplin' nedir? Ve neden istihbarat bir disiplin olarak kabul edilmelidir? Şeklindeki soru önermelerine yanıtlar bulunması gerekmektedir. Bu bağlamda ilk olarak disiplin kavramını tanımlamakla başlamak yerinde olacaktır. Evveliyatla disiplin terimi etimolojik olarak etraflıca incelendiğinde; Latince de 'disciplina' kelimesinden köklendiği ve 'Disciple' sözcüğünün de öğrenci ve müritlerin 'öğretisi' manasına geldiği görülmektedir. Aynı zamanda 'Disciplina' kavramı, bir doktrin dâhilinde terbiye edilmek ve eğitilmek anlamını taşımaktadır. Akademik karşılığında ise disiplinler üzerinde araştırma yaptıkları nesneyi oldukça farklı açılardan yaklaşıp anlamlandırmaktadır. Gerçek anlamda 'özgün gelişmeler' ortaya koyabilmek adına bir disiplinin içinde olmak icap etmektedir. Disiplin içerisinde yapılan araştırmalarında kim/kimler için yapılmakta olduğu ve bu çalışmalar kim/kimlerin ne işine yaracak? (Hepkon, 2006 s. 20) gibi sorularının da yanıtlarının bulunup verilmesi beklenmektedir. Sorulara verilen cevaplar ile bir alan disiplin haline gelebilmektedir. Zira sözü edilen sorular, bugün İstihbarat Çalışmalarını akademik olarak yerleşik hale getirmeye çalışan ülkelerin başını oldukça ağrıtmaktadır. Örneğin istihbarat eğitimi kimler verecek?; kimlere verilecek? Ve ne amaçla eğitimler verilecek? Gibi sorular yanıtlanmadığında, konu

oldukça girift bir hal almaktadır. Bu bağlamda bir disiplin nasıl oluşur? Konusunun iyice idrak edilmesi gerekmektedir. Oluşan serencamda disiplin konusunu biraz daha irdelemek adına kısaca tarihsel arka plana bakmak yeterli olacaktır.

Disiplinlerin tarihsel oluşum sürecine background açısından bakıldığında, 19. Yüzyılda başlayan oluşum süreçlerinin, 'modern' ve 'uygarlaşmış' olan dünyayı inceleyen akademik alanlar ile 'modernleşmemiş' bir dünyayı incelemekte olan alanlar arasında, sınırları keskin olan bir ayrım ortaya konulmaya çalışıldığı görülmektedir. Meydana getirilen bu ayrım ile disiplinlerin ve fakültelerin oluşum göstermeleri için gerekli olanakların sağlandığı anlaşılmaktadır. Sözü edilen ayrım ile de son dönemde disiplinler arası ayrımın yanı sıra kültüründe bir inceleme alanı olarak ortaya çıkmasıyla birlikte disiplinlerin arasındaki sınırların da beraberinde muğlaklaşmaya başladığı görülmektedir (Değirmenci, 2011, s. 75).

20. ve 21. Yüzyılı içine alan yakın tarihe disiplinlerin oluşumu süreciyle ilgili tarihsel gelişim periyodu takip edildiğinde, yeni alanların ortaya çıktığı ve aynı zamanda da bu alanların disiplin olarak kabul gördükleri verimli bir dönem ile karşılaşılmaktadır. Bu duruma karşılık akademik disiplin kavramının tanımının halen net olarak yapılamadığının dolayısıyla da bu durumun birçok soruyu beraberinde getirmekte olduğu ve bir başka sorun olarak ortada durduğunu da bir dipnot olarak vermek gerekmektedir. Krishnan (2009 ss. 9-10) ise akademik bir disiplin olmanın gerekliliklerini maddeler halinde sıralamıştır. Öncelikli olarak yeni alanların akademik bir bilim dalı olarak kabul edilebilmeleri için taşımaları gereken özellikleri (temel karakteristik nitelikleri) belli başlıklar altında toparladığı görülmektedir. Bu özellikler:

- Diğer disiplinler ile ortak bile olsa belirli bir çalışma/araştırma amacının olması
- Çalışma/ araştırma amacı üzerine farklı disiplinlerden ayrı olarak bir bilgi birikimine sahip olması
- Haiz olduğu bilgi birikimini düzenleyecek 'teori' ve 'konsept' varlığının olması
- Kendine özgü bir terminoloji ve aynı zamanda teknik bir dile sahip olması
- Okul, fakülte, bölüm gibi ya da akademik bir kuruluş biçiminde kurumsal bir yapının var olması (Krishnan, 2009, ss. 9-10).

Kriterler ve disiplin kavramı çerçevesi içinde yukarıda belirtilen hususlar göz önünde bulundurulduğunda, aynı 'güvenlik çalışmaları', 'yeni uluslararası ekonomik düzen çalışmaları', 'savaş çalışmaları', 'barış çalışmaları' alanlarında olduğu gibi İstihbarat Çalışmaları da, bir alt disiplin olarak bu şartları taşıması hasebiyle kabul görmektedir. Genel itibariyle akademik camia da kabul gören bu algıyla istihbaratın akademik konumlanışı hakkında İstihbarat Çalışmalarının Uluslararası İlişkiler Disiplininin bir alt disiplini olduğu yönündeki yerleşmiş bir kanaat bulunduğunu bu koşullar altında söylemek mümkün olabilmektedir. İstihbaratın metodolojik bakımdan kendine has bir alanı (Özdemir, 2021, s. 155) olduğu gerçeğinden hareketle sırasıyla, 'disiplinler arası' olduğu yönünde de yaygın bir görüş, 'multidisipliner' bir alan olarak (Özdemir ve Kâhya, 2021, s. 11) diğer disiplinler ile ilişkileri olduğuna dair yaklaşımlar, istihbaratın farklı disiplin konularını da destekleyebildiği yönünde (Matey, 2005, s. 3) düşünceler ve ayrı bir bilim dalı (Yılmaz, 2005, s. 6) olduğu doğrultusunda da literatürde öne sürülen ve azımsanmayacak kadar fazla savın bulunduğunun da gelinen noktada altının önemle çizilmesi gerekmektedir.

Peter Gill ve Mark Phythian (2016, s. 11) ise İstihbarat Çalışmalarının, bir akademik alan haline nasıl geldiği sorusu karşısında kökleri itibariyle disiplin statüsü için çabalamaması gerektiğini savunmaktadırlar. Gill ve Phythian savlarına ilave olarak İstihbarat Çalışmalarının zengin ve her geçen gün genişleyen bir akademik alan olduğunu da ekleyerek, 'bilgi alanı' olarak disiplin ile "bir çalışma dalı bilim alanı olarak akademik 'alan' tanımları açısından çok fazla bir fark" olamadığını ileri sürmektedirler (Gill ve Phythian, 2016, s. 11).

Stephen Marrin'e (2016, s. 278) göre de 'bilgi alanı' olarak İstihbarat Çalışmaları, tarih ve siyaset başta olmak üzere diğer birçok geleneksel akademik disiplin (antropoloji, sosyoloji, psikoloji ve iletişim disiplinleri vb.) ile yakından ilişkilidir ve onlara tabiidir. Buna mukabil, İstihbarat Çalışmalarının akademik alan olarak disiplinler arası kabul edildiğinden, yerleşik olarak tabir edilen diğer disiplinlere bağlı ve tabii değildir. İstihbarat yalnızca karşılaştığı olayları ve olguları anlamaya ve açıklamaya yönelik olarak diğer disiplinlerden veya bilim dallarından mümkün mertebede yardımcı olabilecekleri formatlarda ve azami ölçülerde yararlanmaya çalışmaktadır.

Kavil edilenleri destekler mahiyette Peter Gill ve Mark Phythian'da İstihbarat Çalışmalarının, Stephen Marrin'in belirttiği gibi salt bir ulusal güvenlik istihbaratının

bir tamamlayıcısı olmaktan çok daha fazlasını ifade ettiğini öne sürmektedirler. Yazarlara göre İstihbarat Çalışmaları bir disiplin olarak kabul edildiğinde, daha 'teknik' bir anlam taşımaktadır. Bu durum onun disiplinler arası olma özelliğini toplumsal ve siyasa bağlamını kaybetme riski ile de aynı zamanda karşı karşıya bırakmaktadır. Sayılan durumlara istinaden özetle; istihbarat bir 'alt disiplin' olmaktan ziyade 'disiplinler arası' bir nitelik taşımaktadır (Gill ve Phythian, 2016, s.12).

Belirtilen konulardan da anlaşılacağı üzere, günümüzün istihbarat çalışmalarının öncü isimleri olarak görülenler arasında dahi İstihbarat Çalışmalarının akademik alandaki yeri ile ilgili yapılan tartışmalarda, tanım ve teorik çerçeve üzerine yapılan müzakerelerde olduğu gibi ve benzer şekilde bir açıklıktan tam manasıyla alanda bahsedilememektedir. Burada atlanılmaması gereken önemli nokta, İstihbarat Çalışmalarının 'disiplinler arası' bir nitelik taşıması ve bu özelliğin alana ayrı bir 'zenginlik' ve 'özgünlük' kattığı gerçeği olmaktadır (Özdemir, 2021, s. 155). Kısacası, İstihbarat Çalışmaları çok sayıda farklı konu alanını destekleyebilmekte ve bu yönüyle rahatlıkla 'multidisipliner' bir alan olarak ifade edilebilmektedir (Matey, 2005, s. 3).

Stephen Marrin' de (2012) başka bir makalesinde yukarıda sözü edilen tartışmaları bir başka boyuta taşıyarak istihbarat analizlerinin 'bilim' ve 'sanat' olarak, her iki yönüyle birlikte kabul edilmesi gerektiğini savunmaktadır. İstihbarat analizlerinin sanat yönünün, büyük ölçülerde sezgisel/öznel yargılara bağlı olduğunu belirten Marrin, bilim yönünü ise önemli ölçüde yapılandırılmış ve yanı sıra sistematik analitik metotlar üzerinden açıklamaktadır. Stephen Marrin (2012, s. 529) bu anlamda istihbarat analizlerinde, yapısalcı ve sezgisel metotların bir arada kullanılması gerekliliğini makalesinde Robert Folker'ın görüşlerine atıf yaparak daha da vurgulu hale getirirken bu konudaki tartışmaların on yıllardır süregeldiğini ve devam edebileceğinin de altını çizmektedir.

Stephen Marrin'in bu başlık altında aktarılmaya çalışılan makalelerinin de özü itibariyle üzerinde durduğu önemli husus, literatürdeki istihbarat teorisi oluşturma çabalarının 'teori' ile 'pratik' arasında sıkı bir bağlantının kurulması gerektiği ve aynı şekilde birlikte hareket etmeleriyle ancak beraber ilerleyebileceğidir. Dolayısıyla *akedamyanın fildişi kulesi'*nin aslında uygulamadan farklı bir seyir izleyerek gelişmediğini hatırlatan Marrin, diğer taraftan ise İstihbarat Çalışmalarında bilimsellik

ile uygulama arasında büyük bir boşluğun olduğunu ileri sürmektedir[6]. Marrin'e göre akademinin sağlayacağı 'bilim' ve uygulayıcıların deneyimleri ile ortaya çıkan 'uygulama' çıktıları bir araya getirilerek İstihbarat Çalışmalarının mevcut potansiyel değeri ortaya çıkarılırken nihayetinde gelişimi için aynı zamanda önemli katkılarda bu durum sunabilecektir (Marrin, 2011, s. 3).

Bununla beraber istihbarat uygulamalarının daha ziyade 'devlet sırrı' olduğu yönündeki yerleşmiş bakış açısıyla bilimsel çalışmalara getirilen sınırlamalar sonucunda bilgilerin açılmaması akademik gelişime büyük ölçüde engel olmakta ve disiplinin gelişimini olumsuz etkileyebilmektedir. Gizlilik ve örtülü faaliyetleri ele alan yaklaşımların Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi bir anlayış sergilemeleri ile de akademik alanda halen karşılaşılmaktadır. Bunun yanı sıra söz konusu dönemin Amerikan istihbaratındaki yansımalarına benzer bir şekilde akademik araştırmaların devletin adeta birer 'denetleme aracı' olarak görülen algısının bugünde de devam etmesi alanla ilgilenenlerin mesafeli bir duruş sergilemeleri sonucunu da beraberinde getirmektedir (Özdemir, 2021, s. 156).

İstihbarat Çalışmaları söz konusu durum karşısında doğal bir sirkülasyon göstererek 1960'lı yıllara tam manasıyla kadar akademik çalışmalarına başlayamadı. Bununla birlikte güçlü bir şekilde resmi ve gayri resmi olarak bulunan gizlilik kurallarının tüm engellemelerine rağmen İstihbarat Çalışmalarının evrimini gerçek manasıyla 21. Yüzyılın ikinci on yılıyla birlikte başarıyla gerçekleştirebildiği görülmektedir (Mansour, 2018, s. 3).

İstihbarat çalışmaları alanı için araştırmalar yapan istihbarat uzmanları, 'etik', 'teori' ve 'kültür' gibi alanlarda diğer akademik disiplinlerin kavramlarından faydalanarak amaçlarına hizmet edecek olan yeni yolları zamanla keşfetmektedirler. Böylece araştırmalar sonucunda ve ilerleyen süreçte uzmanların alana dair yapacakları öngörülerle İstihbarat Çalışmalarını uygulayıcılar için daha değerli bir noktaya taşınacaktır. Eğer bu durum gerçekleşmezse ya da gerçekleştirilmek istenmezse, Stephen Marrin'in de (2007, s. 842) ısrarla belirttiği üzere alan büyük ihtimalle derin bir sessizlik içerisinde kaybolacaktır. Alan için umulur ki araştırmacılar hedeflerini

[6] İstihbarat Çalışmalarındaki boşluklar ile ilgili başka önemli bir görüş için bkz. "Mark Phythian, Framing the Challenges and Opportunities of Intelligence Studies Research. Keynote Speech Given at theNational Security Studies Institute Annual National Security Colloquium. Texas: University of El Paso, March 2017". Accessed January 25, 2022 https://www.youtube.com/watch?v=MDAyOePghjo.

gerçekleşsin ve 'İstihbarat Çalışmaları Disiplini' sahip olduğu bilgileri bir araya getirerek bir ilerleme kaydedebilsin. Bunların yanı sıra ortaya çıkan sonuçları İstihbarat Çalışmaları, istihbaratı uygulayıcılarına sağlıklı bir şekilde yayabilsin diğer taraftan, birçok alt uzmanlık alanın geliştirilmesine ve iyileştirilmesi içinde gerekli katkıları da sağlayabilsin (Marrin, 2007, s. 842).

Akademikleşme sürecinde İstihbarat Çalışmalarının gerek coğrafi alan üzerinden gerekse analiz düzeyi bakımından, giderek değişen ve genişleyen bir aktör yelpazesine sahip olduğu gözlemlenmektedir. Aynı zamanda alanda önemli ve bir o kadar da ilginç soruların sorulabildiği ve bu sorulara yanıtların önerebildiği gelişmiş bir aşamaya ulaşıldığı görülmektedir. Sayılan gelişmelerin ışığında, geniş bir tabana kısa sürede yayılan ve beraberinde uluslararası kaygılar da taşıyan İstihbarat Çalışmalarının, kendi akademik yörüngesini belirlemesinin artık mümkün olabildiği saptanmaktadır (Gill ve Phythian, 2016, s. 14). Ayrıca İstihbarat Çalışmalarının Tablo 3.1'de görüldüğü üzere tarihsel sürecindeki değişim ve dönüşümler sürekli bir değişimin de habercisi olduğu gibi yanı sıra alanın kavramsal ve teorik gelişimin de bir süreklilik içerisinde olduğuna işaret etmektedir.

Tablo 3.1: 1950'li yıllardan günümüze istihbarat çalışmalarının evrimi/dönüşümü

Özellik	***Erken dönem***	***Modern dönem***
Sınıflandırma	✸ Disiplin olma çabası	✸ Disiplinler arası çalışma alanı
Odak noktası	✸ Dar kapsamlı çalışma alanı: Stratejik ulusal istihbaratı konu alan tek ve dar alan	✸ Geniş kapsamlı çalışma alanı: güvenliğin kapsadığı alanlar, İnsan odaklı güvenlik istihbaratı
Kavramsal öncelik	✸ İstihbarat için teori geliştirmek	✸ İstihbarat ile ilgili geliştirilen teorileri incelemek
Anahtar sorular	✸ Analiz nasıl yapılır? ✸ Analist- politika yapıcı ilişkileri nasıl olmalıdır? ✸ İstihbarat hatası nasıl önlenir?	✸ İstihbarat, devlet ve birey arasındaki ilişki ✸ Denetim ve hesap verebilirlik kapsamında istihbarat ✸ İstihbarat başarısızlıklarının nedenleri
Odaklanılan alan	✸ ABD/İngiltere	✸ Uluslararası/ karşılaştırmalı analizler
Analiz seviyesi	✸ Ulusal düzeyde	✸ Çok katmanlı: Organizasyonel, ulusal, bölgesel ve uluslararası
Öncelikli (hedef) kitle	✸ Ulusal güvenlik uygulayıcıları, özellikle ABD	✸ Uygulayıcılar, politika yapıcılar, araştırmacılar, akademisyenler, öğrenciler ve ilgili vatandaşlar

Kaynak: (Gill ve Phythian, 2016, s. 15)'den uyarlanmıştır.

İstihbarat Çalışmalarının disiplin şeklini almasını sağlayan temel esasta yukarıda sayılan durumların gerçekleşmesine bağlıdır. Ortaya konulan çalışmalar sayesinde alanın sadece istihbarat ile ilgilenen profesyonellere hitap etmenin çok daha ötesine geçtiği, farklı disiplinlerden de araştırmacıların alana ilgi göstermesiyle serencamında

istihbaratın, akademik birikimini inşa etmeyi başardığı yakın gelecekte görülecektir. Son kertede İstihbarat Çalışmaları, diğer disiplinlerle ilişkili bir şekilde onların kesişimi olarak tutarlı ve yerleşik bir alandır. Diğer disiplinlerden faydalanabilmesi ve disiplinler arası olan özelliğinin ortaya konabilmesi adına aynı zamanda disiplin olarak nasıl bir gelişim sergilendiğini çerçeveleyebilmesi gerekir ki alan proje ve yöntemlere bu noktada ihtiyaç duymaktadır. Diğer bir ifadeyle İstihbarat Çalışmalarının bir dizi araştırma perspektiflerine haiz olması gerekmektedir (Gill ve Phythian, 2016, s. 8). Bu araştırma perspektifleri ile alan gelişmekte ve büyümektedir.

3.4.1. İstihbarat Çalışmalarının Araştırma Perspektifleri ve Gelişimini Etkileyen Başlıca Faktörler

İstihbarat Çalışmaları örtük de olsa araştırma perspektiflerinden oluşan bir çerçeveye sahiptir. Bu çerçeve dâhilinde İstihbarat Çalışmaları için akademik bir alan mıdır ya da daha açık bir ifadeyle de disiplin midir? Sorusu en az istihbaratın kavramsal ve teorik tartışmaları kadar literatürde sıkça tartışılmaktadır. Bu bağlamda alanla ilgili bu ve benzeri sorulara yanıtlar verebilmek için çeşitli araştırma perspektifleri kullanılmaktadır. Akademik konumlanışı ile ilgili de bu perspektiflerin yardımıyla çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Yapılan araştırmalarda, İstihbarat Çalışmalarının 'disiplinler arası' bir nitelik taşıdığı konusunda literatürde daha baskın ve yaygın bir anlayışın olduğunu görülmektedir. Wesley Wark'da (1993)[7] istihbaratın çalışma alanında kullanabileceği araştırmaları esas itibariyle sekiz (8) farklı proje üzerinden yürütüldüğünü ifade ederek şu şeklide sıralamaktadır:

- Tarihsel yaklaşım (Vaka incelemesi zemininde şekil alan)
- Araştırmalar (Arşivden istifade etme şeklinde)
- Tanımsal çalışmalar (İstihbaratın temel kavramlarını/ kavramsal alt yapısını şekillendirme)
- Metodolojik çalışmalar (Sosyal bilimlerin araştırma yöntemlerinin istihbarata bir şekilde entegre edilmesine yönelik)
- Anılar/hatıratlar (Birinci kaynaklardan istifade etmeyi amaçlayan yaklaşım)

[7] Örtük ve daha ziyade tablo 3.1'de izah edilen ve istihbaratın erken dönem çalışmalarının gelişimi hakkında bir çerçeve sunan.

- Sivil özgürlükler (İstihbarat – sivil hak ve özgürlükler ilişkisini ortaya koymaya yönelik çalışmalar)
- Araştırmacı gazetecilik (Aktüel olaylar ve konular üzerinde yoğunlaşarak yapılan araştırmalar)
- Popüler kültür (Anglosakson kültürün yansımaları neticesinde ortaya çıkan çalışma alanı ile ilgili araştırmalar), (Aktaran: Gill ve Phythian, 2016, s. 8).

Peter Gill ve Mark Phythian (2016, s. 8) ise erken dönemi ifade eden ve yansıtan Wesley Wark'ın yukarıdaki gruplandırmasını takip ederek İstihbarat Çalışmalarının geride bıraktığı son çeyrek yüzyılda (Modern aşamada) ortaya konan literatürün bir çıktısı olarak oluşturulan ve geliştirilen araştırma yöntemlerini dört ana grupta olacak şekilde aşağıdaki gibi sınıflandırmaktadırlar (Gill ve Phythian, 2016, s. 8): i) *Arşiv Araştırmaları / Tarihsel Araştırmalar; ii) Kavramsal Tanımlamalar/ Metodoloji; iii) Organizasyonel/ Fonksiyonel Çalışmalar; iv) Yönetim/ Politik Faaliyetler.*

Len Scott ve Peter Jackson'ında (2004, ss. 143-144) alanla ilgili araştırma perspektifleri üzerine bir gruplandırması bulunmaktadır. 2004 yılında yayınladıkları "*The Study of Intelligence in Theory and Practice*" adlı makalelerinde, İstihbarat Çalışmalarının göstermiş olduğu disiplinler arası özellik hasebiyle çeşitli bakış açılarıyla ve nispeten farklı hedeflerin peşinden koşan bilim insanlarının, istihbaratı çoğunlukla üç değişik yönden ele alma eğilimde olduklarına dikkat çekmektedirler. Yazarlar birbirinden farklı üç (3) araştırma perspektifini kısaca şu şekilde izah etmektedirler (Scott ve Jackson, 2004, ss. 143-144):

i) İlk araştırma perspektifi çoğunlukla Siyasi Tarihçilerin tercih etmiş oldukları, organizasyon yapısı ve politika yapımı arasındaki ilişkinin boyutlarının ortaya konulmaya çalışıldığı yaklaşımdır.

ii) İkinci araştırma perspektifi ise istihbarat sürecinde ortaya çıkan başarı ve başarısızlıklar için açıklanabilir bir çerçeve içerisinde genel modellemeler oluşturulmaya çalışmaktadır. Özellikle siyaset bilimcilerin bakış açısını yansıtan bir yaklaşımdır.

iii) Son araştırma perspektifi olarak ilk iki yaklaşımın, dış politika ve savunma politikasının önemli bir aracı olarak ve istihbarata odaklanmasından farklı bir şekilde istihbaratın siyasi işlevini merkeze almaktadır. İstihbaratı adeta bir devlet kontrol

vasıtası olarak görmektedir. Bu yönüyle son yaklaşım, İstihbarat Çalışmalarının araştırma alanını olabildiğince genişletmektedir.

Bu yaklaşımlara ilave olarak Scott ve Jackson'ın (2004) istihbarata daha geniş bir perspektifle bakan ve yaklaşan 'kültürel yaklaşımları' da eklenebilir. İstihbarat Çalışmalarının 'kültür' unsurundan ayrı bir şekilde gerçekleştirilmesinin esas itibariyle pek rasyonel olamayacağını öne sürmekte olan yazarlar, kültürel yaklaşımlar (A. Ateş, 2013, s. 26) bilhassa istihbarat sürecinin toplama ve analiz aşamalarında, 'kültürel özellikler', 'sosyal değerler', 'etnik ve dinsel yapı' ile 'siyasi görüşler' gibi konularında göz önünde bulundurulmasının gerekliliğine savunmaktadırlar. Bu yaklaşıma göre, analiz sürecinde elde edilen bilgilerin yorumlanması ve aynı zamanda bir istihbarat ürününe dönüştürülmesinde 'tarihsel süreç' ve 'sosyal yapı' kadar 'kültür' unsurunun da çalışmalara dâhil edilmesinin çok önemli avantajlar sağlanabileceği öne sürülmektedirler. Bu duruma karşılık, sosyal bilimler gibi kültürel yaklaşımların da faydaları olduğu kadar 'pragmatik' kullanımları esnasında uzun vadede çok fazla yararlı olamayacaklarının bilhassa bu yaklaşımları kullanacak olanların gözden kaçırmaması gerekmektedir (Özdemir, 2021, s. 153).

İstihbarat Çalışmaları disiplinin gelişimini olumlu yönde etkileyen faktörler olarak araştırma perspektifleri ile karşılaşılırken aynı zamanda disiplin içerisinde yapılan araştırmalar ile de alanın diğer disiplinlere olan bakışının belirli ölçülerde değişebildiği görülmektedir. Bu duruma Mark Stout, zamanla gizliliği kaldırılan ya da ifşa edilen istihbarat dosyalarından sonra tarih anlayışında da ciddi değişikliklerin olmasını somut bir örnek olarak göstermektedir. Ayrıca Stout, önemli olarak görülen tarihsel olayların temelinde de istihbarat hikâyelerinin olduğunu üzerine eklemektedir. Yazar bunun yanı sıra istihbarat ile ilgili var olan sorunları gerçek manada değerlendirmeden, *Gettysburg Savaşı, Pearl Harbor Baskını, 1968 Tet Taarruzu, Küba Füze Krizi ve 2003 Irak Savaşı* gibi önemli tarihsel olayların da arka planının tam olarak kavranamayacağını öne sürmektedir (Aktaran: Marrin, 2013, s. 69).

İstihbarat Çalışmalarının bir disiplin olarak gelişimine katkı sağlayan diğer önemli faktörleri ise genel olarak aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Mansour, 2018, ss. 3-4):

i) Devlet desteği

ii) Belirli politikaların teşviki (örneğin kamuoyu desteğini arkalarına almak isteyen politikacılar tarafından gizli bilgilerin içinden uygun görülenlerin halkla paylaşılması yönünde oluşan son dönemdeki belirgin istek ve girişimler)

iii) Teröristleri ve suçluları cezalandırmada istihbarata duyulan ihtiyacın artması

iv) İstihbarat başarısızlıkları (özellikle *11 Eylül Saldırısı* ve sonrası gelişen olaylar İstihbarat Çalışmalarını harekete geçiren en önemli etmenlerden bir tanesi olarak görülmekte).

Eski istihbarat görevlilerinin deneyimleri (Michael A. Turner. William J. Daugherty ve Bruce D. Berkowitz gibi isimler) ve bunların yanı sıra başat olarak istihbarat uzmanlarının akademide görev almaları, ders vermeleri, konferanslara katılmaları ve makaleler üretmeleri gibi akademik katkıların sonucunda disiplinin gelişimine sağladıkları faydalar ve alandaki tartışılmaz rolleri önemli katkılar olarak sayılabilir. Bunları dışında alanda istihbarat kurumlarından emekli olmadan ve aktif görev yaparken İstihbarat Çalışmalarına katkı sunan isimlere de rastlanılmaktadır. Örneğin; CIA meslek memurları Jack Davis ve Arthur B. Darling ile İngiliz istihbarat subayı Sir Percy Cradock en göze çarpan isimlerdir (Johnson, 2007, ss. 5-77). Sonuç itibariyle disiplini iyileştirmeye çalışan eski ya da halen çalışan istihbarat görevlileri ile akademisyenlerin ilgili oldukları alandaki uzmanlıklarından faydalanmalarıyla ortaya çıkardıkları çalışmalar ve bunların yanı sırada Sosyal Bilimler'in yöntemlerinin de kullanılmasıyla İstihbarat Çalışmaları için araştırma perspektifleri her geçen gün gelişmektedir (Mansour, 2018, s. 6). Araştırma perspektiflerinin gelişmesiyle İstihbarat Çalışmalarının ilgi alanları ve konuları da aynı anda çeşitlenmekte beraberinde de disiplinin araştırma alanı hızla genişlemektedir. Dolayısıyla artan olgunluk sayesinde gün geçtikçe büyüyen ve gelişen aynı zamanda oldukça da zengin sayılabilecek bir istihbarat literatürü oluşmaktadır.

3.4.2. Akedamyanın Fildişi Kulesi Olarak Literatür ve İstihbarat Çalışmaları

İstihbarat olgusunun akademik bir zemine yerleştirilmesiyle birlikte İstihbarat Çalışmalarının bir disiplin haline gelmesinde ve oluşan disipline hâkim olma hususunda sıklıkla belirtildiği üzere ABD'nin yadsınamaz bir ağırlığının olduğu görülmektedir. Bu nedenle akademik alan olarak İstihbarat Çalışmalarının kökleri ve kök saldığı yer ABD'dir. Baskın bir unsur olarak ilk bilimsel çalışmaların da buradan çıkması şaşırtıcı gelmemektedir. Ayrıca 1950'li yıllar ile başlayan literatürün oldukça

az olan eserlerinin önemli çoğunluğunun da ABD kaynaklı olduğu görülmektedir (Michael ve Kornbluth, 2019, s. 119). İlk dönem olan İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasında, ABD'de bazı istihbarat profesyonellerinin istihbarat analizi için bir takım doktrin ve uygulamalar üretmeye çalıştıkları (Marrin, 2005, s. 2) kaynaklardan tespit edilmektedir. Bu esnada, istihbarat uygulayıcıları ve akademisyenler arasındaki istihbarat üretimiyle ilgili yapılan güncel tartışmalar sonucu doğan entegrasyonla birlikte istihbaratın profesyonel gelişimi için temel teşkil eden ve gerekli olan bir literatüründe yanı sıra yavaştan oluşmaya başladığı görülmektedir (Michael ve Kornbluth, 2019, s. 119).

Literatürün ilk ciddi çalışması da, bir istihbarat uygulayıcısı ve akademisyen olan Sherman Kent'ten gelmiştir. 1949 yılında yayınladığı "Strategic Intelligence for American World Policy" adlı kitabında 'stratejik istihbarat' kavramını ortaya atmış ve istihbaratın akademik bir boyut kazanarak yeni bir disiplin olarak oluşmasına katkı sağlamıştır. Kent, yapmış olduğu analiz ve çalışmalar ile istihbaratın teorik alt yapısını oluşturmayı başarmış ve istihbaratın bir 'bilim' dalı olarak kabul edilmesine bir anlamda ön ayak olmuştur (Beşe ve Seren, 2011, s. 128).

Sherman Kent'in, stratejik istihbarat ile ilgili önermeleri bugün de önemini ve değerini korumaktadır. Geliştirmiş olduğu 'analitik doktrin' ve bunun yanı sıra 'metodolojik yaklaşımlar' genel olarak istihbarat çalışmalarının; spesifik olarak da stratejik istihbarat alanında oluşan literatürün 'birincil referans' kaynaklarını teşkil etmektedirler. John R. Ferris (2005) ise stratejik istihbarat literatürüne farklı bir bakış açısıyla yaklaşmaktadır. İstihbarat Çalışmalarında 'Bloomsbury Sendromu'ndan diğer bir ifadeyle analiz yerine özellikle anekdotlara odaklanılmasından itinayla sakınılması gerektiğini belirtmektedir. Söz konusu durumun yerine sebep- sonuç ilişkisi üzerinden tüm faktörlerin incelenerek İstihbarat Çalışmalarının yapılması gerektiğini savunmaktadır. Ferris'e göre İstihbarat Çalışmaları uzmanları, iki temel kaynaktan yararlanarak literatür oluşturmaktadırlar (Aktaran: Seren, 2017, s. 363):

Didaktik literatür: Birincil kaynak olup Sherman Kent'in klasik çalışmasında yer verdiği 'profesyonel istihbarat analiz metodu' ve Roger Hilsman ile Ray Cline tarafından geliştirilen 'analiz değerlendirmeleri' ile ortaya çıkmıştır.

Hatasızlık okulu/ No fault school: İkincil kaynak olup didaktik literatüre tepki olarak ortaya çıkmış ve 'kısmi teorik' ve 'kısmı ampirik' değerlendirmelerden oluşmaktadır.

Hatasızlık Okulu, Eliot A. Cohen tarafından birtakım eleştirilere maruz kalmış olsa da istihbarat profesyonelleri tarafından sıkça kullanılmaktadır. Okul diğer bir açıdan ise geleneksel bakış açısını yansıtmaktadır. Esas itibariyle de akademik temelini aşağıdaki kılavuz eserlere ve yapıtların ana temalarına dayandırmaktadır:

i) Robert Jervis'in "Bilgi, algı ve eylem ilişkisi"

ii) Richard K. Betts ve Michael I. Handel'in "Sürpriz, yanıltma, yorumlama"

iii) Roberta Wohlstetter'in "İstihbarat başarısızlığı" gibi konular üzerine ortaya koydukları ve istihbarat literatürü için oldukça önemli çalışmalardan, okul akademik kaynak olarak beslenmektedir (Seren, 2017, s. 363).

Literatürde diğer taraftan sadece Hatasızlık Okulu değil yukarıda bahsi geçtiği üzere literatürün birincil kaynakları arasında gösterilen ve Sherman Kent'in klasik eseri sayılan çalışmasına da birtakım eleştirilerin geldiği görülmektedir. Willmoore Kendall, 1949 tarihli "The Function of Intelligence"[8] adlı istihbaratın fonksiyonunu anlattığı makalesinde Kent'in (1949) kitabını akademik bir dille de olsa ağır bir şekilde tenkit etmektedir. Yazar, yapmış olduğu terminolojik ve yapısal istihbarat tanımlamasını doğru bulmamakta ve Kent'i analizi öne çıkararak istihbaratın işlevini görmezden gelmekle itham etmektedir (Kendall, 1949, ss. 542-552). Kendall, esas itibariyle istihbarat ve karar alma arasında yakın bir ilişkinin olduğunu savunmaktadır. ABD Dışişleri Bakanlığında dönemin İstihbarat ve Araştırma Bürosunun müdürlüğünü yapmış olan Roger Hilsman' da, Kendall gibi düşünmekte ve 1952 yılında yayınlanan yazılarında Kent'in fikirlerini bu bağlamda eleştirmektedir (Marrin, 2016, ss. 6-7). Sözü edilen bu tartışmalar aynı zamanda İstihbarat Çalışmalarının teorik dinamiklerini oluşturmaları yönünden alan için oldukça önemlidirler.

Literatürde yaklaşımlar üzerine tartışmalar bir yandan sürerken Stephen Marrin (2016, s. 8) ise literatüre başka bir açıdan bakarak ve ele alarak tenkit etmektedir. Marrin, literatürdeki istihbaratın analizi ve karar alma arasındaki ilişki hakkında Kent'in görüşlerinin ve Kendall 'ın meydan okumalarının bilindiği halde Hilsman'ın son dönemle de alakalı olan ve halen güncelliğini koruyan yazılarının ise unutulduğundan dert yanmaktadır. Marrin, literatürde unutulan diğer isimlere de başka örnekler de vermektedir. İlk isim olarak ise Washington Platt ile başlamaktadır. Platt'ın 1957

[8] Willmoore Kendall, 1949 yılında aynı isimle bir de kitap yayınlamıştır.

yılında yayınladığı "*Strategic Intelligence Production: Basic Principles*" isimli kitabının bugünün istihbarat uzmanlarının ve uygulayıcılarının ilgi alanlarına tam manasıyla hitap edebildiğini belirtmektedir. Ayrıca Stephen Marrin, kitaptaki bazı bölümlerde İstihbarat Çalışmaları için; *analitik süreç, artan hayal gücüne olan ihtiyaç, sosyal bilimlerin katkı ve faydası, geleceğe yönelik tahminler ve çalışmalar ile profesyonelleşmeyle* ilgili bugün de devam etmekte olan tartışma konularına da yer verildiğini eklemektedir. Bu yüzden de Platt'ın eserinin aslında önemli katkılar sağlayabilecekken yapıtın bir anlamda unutulduğunu aktarmaktadır. Stephen Marrin serzenişlerine devam ederek literatürde çok az atıf yapılan iki esere yer vermektedir. İlk olarak 1964 tarihli Klaus Knorr'un "*Foreign intelligence and the social sciences*" adlı monografisinde, analistlerin sosyal bilim metodolojisini nasıl kullandıklarına ilişkin en iyi değerlendirmeleri içermesine karşılık eserden çok az sayıda alıntılama yapıldığına dikkat çekmektedir. Yazar, diğer nadiren alıntılanan eser olarak dış politika ve istihbarat ilişkisi hakkında yazılmış kısa bir monografiden oluşan ve 1976 tarihinde yayınlanan Thomas L. Hughes'ın "*The fate of facts in a world of men: Foreign policy and intelligence-making*" adlı eserine de değinmektedir (Marrin, 2014, s. 8).

Stephen Marrin'in bu değerlendirmelerinin dışındaki tespitler için literatür incelenmeye devam edildiğinde, olumlu bir gelişme olarak bazı eserlerin literatürde hak ettiği değeri gördüğü saptanmaktadır. Örneğin, 1962 yılında yayınlanan Roberta Wohlstetter'a ait olan "Pearl Harbor: Warning and Decision" ile literatürün önemli eserleri arasında gösterildiği ve yukarı da sözü edilen klasik eserlere oranla unutulmadığı için daha şanslı olduğunu yanı sıra da alanda gerekli değeri gördüğü gibi önemli bir akademik tespit ile karşılaşılmaktadır. Eseri önemli yapan ise detaycı tarih çalışmalarına ve teorik önermelere sahip olmasıdır. Bu yönüyle de eser, İstihbarat Çalışmalarının 'inter-disipliner' yöntem yönünden ne denli zengin bir potansiyele sahip olduğunu etkili bir şekilde ortaya çıkarabilmektedir (Seren, 2017, s. 234). Wohlstetter'ın eserinde istihbarat başarısızlığı olarak bahsettiği, merkezi bir sorun olarak gördüğü ve ortamın vaziyetini tarif ettiği "gerçek sinyalleri ortam gürültüsünden ayırmanın zorluğu" içinde olmak esas itibariyle 21. yüzyılın yüzleşmek zorunda kaldığı istihbarat sorunlarını bu açıdan tam olarak tanımlamaktadır (Wark, 2003, s. 3).

Görüldüğü üzere İstihbarat Çalışmalarının, disiplin olmaya başladığı ilk yıllara ait bu klasik eserler, istihbaratın önemini ve sahip olduğu potansiyeli ortaya çıkarmalarının yanı sıra aynı zamanda istihbaratın akademik metotları ve teorik yaklaşımlarından istifade edilerek bu alanda nasıl çalışılabileceği dair önemli ipuçlarını da vermektedirler. Gelecekte yapılacak çalışmalar içinde bu eserler yol gösterici özellikte birer kılavuz niteliği taşımaktadırlar (Seren, 2017, s. 234). Aşağıda yer alan Tablo 3.2'de İstihbarat Çalışmalarının akademik oluşumun başladığı ve bu başlık altında sözü edilen ilk eserlerinin verildiği 1945-1975 yılları arasındaki literatürünün başat gösterilen eserleri yer almaktadır. Tablo 3.2'den anlaşılacağı üzere ilk dönem eserleri sayıca yetersiz olmakla beraber İstihbarat Çalışmaları alanı için her biri mihenk taşı sayılabilecek değerdedir.

Tablo 3.2: İstihbarat çalışmalarının 1945-1975 yılları arasında oluşan literatürünün başlıca eserleri

Yayın Tarihi	***Yazar/Editör İsmi***	***Kitap / Makaleler (Orijinal İsimleriyle)***
1946	George S. Pettee	The Future of American Secret Intelligence
1949	Sherman Kent	Strategic İntelligence For American World Policy
1949	Willmoore Kendall	The Function of Intelligence (World Politics, Volume 1, Issue 4, pp. 542 – 552)
1956	Roger Hilsman	Central Intelligence and National Security and The Intelligence Establishment
1957	Washington Platt	Strategic Intelligence Production: Basic Principles
1958	Harry H. Ransom	Central Intelligence and National Security
1962	Roberta Wohlstetter	Pearl Harbor: Warning and Decision
1962	Jack Zlotnick	The Economics Of National Security: National Intelligence
1962	H. Montgomery Hyde	The Quite Canadian
1962	Roberta Ross	Pearl Harbor: Warning and Decision
1964	David Wise and Thomas Ross	The Invisible Goverment
1964	Klaus Knorr	Foreign intelligence and the social sciences
1966	M.R.D. Fott	SOE in France: An Account of the Work British Special Operations Executive in France,1940-1944
1967	David Kahn	The Codebreakers: The Story of Secret Writing
1970	Harry H. Ransom	The Intelligence Establishment
1972	John C. Masterman	The Double-cross System in the War of 1939 to 1945

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

İlk dönem sonrasında literatür gelişmeye devam etti ve bugünkü İstihbarat Çalışmaları akademik alanını oluşturdu. Bu süreci iyice bilmek ve anlamak özellikle Anglosfer dışında istihbaratın yeni yeni akademik bir alan olarak teşekkül etmeye başladığı ülkeler için oldukça gerekli ve elzemdir. Bu bağlamda İstihbarat Çalışmaları literatürünün geçirmiş olduğu tarihsel süreç ve meydan getirdiği bilgi birikimi tez çalışmasının bu kısmında detaylıca ele alınacaktır. Bu amaçla literatürün tarihsel

gelişim sürecini son dönemde en iyi şekilde derli toplu halde değerlendiren ve alanın öncü ismi olan Stephen Marrin'in yakın bir tarihte yayınladığı makalesi üzerinden alanın evrimi analiz edilmeye çalışılacaktır.

Stephen Marrin sözü geçen "Is Intelligence Analysis an Art or a Science?"[9] adlı 2012 yılında kaleme aldığı makalesinde, istihbarat analiz metotları ve süreçlerine dair çalışmaların Tablo 3.2'de görüldüğü üzere 1940'lı yıllarda *George S. Pettee, Sherman Kent, Willmoore Kendall* gibi öncü isimlerle ile başladığını belirterek alanı tarihsel sürecinde aktarmaktadır. Marrin, 1950'li yıllarda *Roger Hilsman, Washington Platt, Harry H. Ransom* ile sürdüğünü; 1960'lı Soğuk Savaş yıllarında Klaus Knorr ile iyileştirmelerin yapılmasıyla birlikte derinlik kazanıldığını ve 1970'li yıllara gelindiğinde ise Richards J. Heuer (1978)'in *Quantitative Approaches to Political Intelligence* (Siyasal İstihbarata Nicel Yaklaşımlar) adlı kitabıyla birlikte istihbarat literatürünün genişlediğinden bahsetmektedir (Marrin, 2012, s. 530).

Sözü edilen çalışmalardan kanıksandığı üzere literatürde ilk yazınlarında ele alınan konuların, istihbaratın tarihsel gelişim serüveni üzerine kaleme alınmıştır. Genellikle İkinci Dünya Savaşı yıllarında insan istihbaratı (HUMINT) ve sinyal istihbaratı (SIGINT) çabaları ile ve bunların yanı sıra da istihbarat-güvenlik ilişkisi etrafında oldukça yoğunlaşıldığı görülmektedir. Örneğin 1960'lı yıllarda İngiltere' de yaşanan ve dönemin Savaş Bakanı olan John Profumo'nun bir mankenle olan ilişkisi ile ilgili ortaya çıkan durum, güvenlik-istihbarat bağlantısı içerisinde anlamlandırılmıştır. Akabinde yaşanan gelişmeler, istihbaratın konu alanlarına belirli ölçülerde 'hesap verebilirlik' ve 'şeffaflık' gibi temalarında eklenmesi gibi olumlu sonuçlar ortaya çıkarmıştır (Özdemir, 2021, ss. 158-160).

Soğuk Savaş Dönemi 'istihbarat- güvenlik' ilişkisi üzerinden okunmaya devam edildiğinde, dönem boyunca sürmüş olan uluslararası politika alanındaki konularla birlikte güvenlik merkezli ve stratejik çalışmalar ile şekillenmiş olarak teorik yaklaşımların ve tartışmaların ortaya çıktığı görülmektedir. Bu durum güvenlik kavramını, bir taraftan akademik alanda Uluslararası İlişkilerin bir alt kümesi haline getirirken diğer taraftan istihbarat ve ulusal güvenlik konulu akademik çalışmaların da

[9] İstihbarat Çalışmaları hakkında daha geniş ve detaylı bilgilerine ulaşmak için Stephen Marrin'in "Improving Intelligence Analysis: Bridging the Gap between Scholarship and Practice" adlı 2011 tarihli kitabına bakınız.

artmasına vesile olduğu dönemin genel tablosundan bu şekilde okunabilmektedir (Özdemir, 2020, s. 244).

Lock Johnson (2007b, s. 2) ise ortaya çıkan bu tablodan literatürün özellikle de 1975 yılından önceki İstihbarat Çalışmalarının çoğunluğunun 'spekülatif' olduğu yönünde değerlendirmektedir. Yazar, ortaya çıkan literatürü de güvenilmez bulmakta ve bazı eserlerinde değersiz olduğunu öne sürmektedir. Johnson dönemin istihbarat algısının, okuyucu ve araştırmacıların zihinlerinde çoğunlukla devlete ait dikenli teller ile çevrili ve entrikaların planlandığı kurum binaları ile sınırlı bir biçimde şekillendiğini ifade etmektedir. Lock Johnson, 1975 yılı ve sonrasında ise istihbarat olgusu üzerine daha güvenilir belgelere dayanan çalışmaların ortaya konulabildiğini belirtmektedir. Sağlıklı araştırma bulgularının da yapılanlara eklenmesiyle mevcut algının da değiştiğinin gözlemlendiğini hatta ortaya konulan çalışmaların sayısında da bu doğrultu bir patlama bile yaşandığını yazar değerlendirmelerine eklemektedir (Johnson, 2007b, s. 2). Aşağıdaki Tablo 3.3'de sözü edilen 1976-1990 yılları arasında İstihbarat Çalışmaları alanında yayınlanmış olan başlıca eserlere yer verilmiştir.

Tablo 3.3: 1976-1990 tarihleri arasında istihbarat çalışmaları alanında yayınlanan kılavuz eserler

Yayın Tarihi	***Yazar/ Editör İsmi***	***Kitaplar / Makaleler (Orijinal İsimleriyle)***
1976	William Stevenson	A Man Called Intrepid
1978	Richard K. Betts	War and Decision: Why Intelligence Failures Are Inevitable
1981	Roy Godson (ed.)	Intelligence Requirements for the 1980s: Covert Action
1983	James Bamford	The Puzzle Palace (Boston: Houghton Mifflin, 1984);
1983	Richard K. Betts	Warning Dilemmas: Normal Theory vs. Exceptional Theory
1983	Nigel West	MI6: British Secret Intelligence Operations, 1909–45
1984	Klaus Knorr	Failures in National Intelligence Estimates: The Case of the Cuban Missiles
1984	Christopher Andrew and David Dilks (edts.)	The Missing Dimension: Governments and Intelligence Communities in the Twentieth Century
1985	Walter Laqueur	A World of Secrets: The Uses and Limits of Intelligence
1986	Lawrence Freedman	U.S. Intelligence and the Soviet Strategic Threat
1986	Robert Jervis	Intelligence and Foreign Policy
1987	Michael Handel	War, Strat Intelligence, Espionage, and Cold War Origins,'' Diplomatic History 13 egy and Intelligence
1987	Christopher Andrew ve Richard J. Aldrich, Michael Handel ve Wesley K. Wark	Studies in Intelligence Book Series
1989	Loch K. Johnson	America's Secret Power: The CIA in a Democratic Society
1989	Rhodri Jeffreys-Jones	The CIA & American Democracy

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

İstihbarat Çalışmaları literatüründe 1980'li yıllara gelindiğinde, istihbarat analizlerinin nispeten biraz daha iyi yapılandırıldığı görülmektedir. Nihayetinde alanda konulara yöneltilen soruların çeşitliliğinde de önemli bir sıçrama yaşandığından bu dönem için bahsedilebilmektedir (Marrin, 2011, s. 2). Peter Gill ve Mark Phythian'a (2016, s. 8) göre ise profesyonel yansımalarla birlikte İstihbarat Çalışmaları literatürünün gelişmesine dair yapılan açıklamaların ve tartışmaların açık bir şekilde artış gösterdiğini kabul etmekle beraber sözü edilen bu gelişimi iki boyutta değerlendirirler. Birinci boyutu, dünya savaşlarında istihbaratın önemli rolüne dair bilgilerin açıklanması ve sonrasında da Soğuk Savaş Dönemi'nin bitmesiyle beraber arşivlerin açılmasıdır. Nihayetinde de bu boyutta, istihbaratın liberalleşmesini sağlayan istihbarat tarihi çalışmaları başlamış olmaktadır. İkinci boyut ise bir Sosyal Bilimler alanı olarak istihbarat hakkında nasıl düşünmemiz ve onu nasıl anlamamız gerektiği gibi kilit soruların ortaya konulması, cevaplanması ve diğer disiplinlerle olan ilişkileriyle birlikte bir anlamda şekillendiği boyuttur. Böylece istihbarat literatürü bu iki boyuttan geçerek son 40 yılda önemli bir ölçüde genişlemiştir (Gill & Phythian, 2016, s. 8).

1990 ve 2000'li yıllara geniş kapsamlı bakıldığında, Soğuk Savaş'ında sona ermesiyle birlikte istihbaratın gereksinimlerinde ciddi anlamda değişikliklerin meydana geldiği ve aynı zamanda ortaya konulan çalışmalara da kayda değer ölçüde 'açıklık' getirilmesiyle istihbarat literatürünün çeşitlilik ve nitelik açısından bilime getirmiş olduğu katkıda da büyük bir patlama olduğu görülmektedir (Marrin, 2011, s. 3). İlave olarak 1945-1990 yılları arasında cereyan eden olaylara ait belgelerin yayınlanması ardından özellikle de tarihçiler ve tarih alanı için önemli bir fırsatı bir nevi önlerine sunmuştur. Bu durum aynı zamanda alana ait yayınlarında hızla çoğalmasına olanak sağladığı bizatihi dönemin eserlerinin içeriklerinden açıkça anlaşılmaktadır[10] (Varouhakis, 2012, s. 182). Bu noktada dönem için eleştirel bir değerlendirme yapılmak istendiğinde, tüm olumlu gelişmelere rağmen çalışma alanına dair önemli bir noksanlığın hemen dikkat çektiği söylenebilir. Zira bu eksikliği Shady Abdelwhab Mansour (2018, s. 6) kısaca şu şekilde izah etmektedir: 1980'lerde istihbarat kurumlarının karşılaştırmalı analizlerin yapıldığı istihbarat analizleri sayısında ciddi

[10] Detaylı bilgi için bkz. Miron Varouhakis'in 2012 yılında yayınladığı "What is Being Published in Intelligence? A Study of Two Scholarly Journals" adlı makalesinde, 2006–2010 yılları arasında literatürde yayımlanan çalışma sayısındaki önemli artışı rakamlarla ortaya konmaktadır.

artışlar görülmüştür. Kazanılan ivmeye rağmen bugün gerçek manada derinlemesine ve sistematik bir biçimde yapılarak ortaya çıkarılmış olan karşılaştırmalı analiz çalışmalarının içeriklerinde ciddi eksiklikler bulunmaktadır (Mansour, 2018, s. 6).

Tablo 3.4: 1991-2022 tarihleri arasında istihbarat çalışmaları alanında yayınlanan kılavuz eserler

Yayın Tarihi	***Yazar/ Editör İsmi***	***Kitap / Makaleler (Orijinal İsimleriyle)***
1991	Christopher Andrew	Secret Service: The Making of the British Intelligence Community
1992	Mark M. Lowenthal	1.Mark M. Lowenthal, U.S. Intelligence: Evolution and Anatomy, 2nd ed.
1993	Abram Shulsky	Understanding the World of Intelligence
1994	Michael Warner (ed.)	The CIA Under Harry Truman, CIA Cold War Records
1995	Christopher Andrew	For the President's Eyes Only: Secret Intelligence and the American Presidency
1995	Jack Davis	A Policymaker's Perspective on Intelligence Analysis
1996	Michael Herman	Intelligence Power in Peace and War
1996	Christopher Andrew	For the President's Eyes Only: Secret Intelligence & the American Presidency from Washington to Bush
1999	Richards J. Heuer	Psychology of Intelligence Analysis
2000	Mark Lowenthal	Intelligence: From Secrets to Policy
2001	Richard Aldrich	The Hidden Hand: Britain, America and Cold War Secret Intelligence
2001	David Kahn	An Historical Theory of İntelligence
2006	Jan Goldman	Ethics of Spying: A Reader for the Intelligence Professional
2006	Loch Johnson (ed).	Handbook of Intelligence Studies.
2006	Roger Z. George & Robert D. Kline (eds.)	Intelligence and the National Security Strategist: Enduring Issues and Challenges
2007	Amy Zegart	Spying Blind: The CIA, the FBI, and the Origins of 9/11
2008	Philip H. J. Davıes	Theory and intelligence reconsidered
2008	Don McDowell	Strategic Intelligence
2008	Jerome Clauser	An Introduction to Intelligence Research and Analysis
2008	Peter Gill, Stephen Marrin &Mark Phythian (eds.)	Intelligence Theory: Key Questions and Debates
2009	Christopher Andrew, Richard J. Aldrich ve Wesley K. Wark	Secret intelligence: A Reader
2010	Peter Gill	Theories of Intelligence
2010	Loch K. Johnson	Oxford Handbook of National Security Intelligence
2010	Richards J. Heuer, Jr., and Randolph H. Pherson.	Structured Analytic Techniques for Intelligence Analysis
2010	Henry W. Prunckun	Handbook of Scientific Methods of Inquiry for Intelligence Analysis
2011	Loch K. Johnson	İntelligence, Vols I-II
2013	John W. Bodnar	Warning Analysis for the Information Age: Rethinking the Intelligence Process
2014	Philip Davies	Intelligence and Politics: An Introduction
2015	Mark M. Lowenthal and Robert M. Clark	The Five Disciplines of Intelligence Collection
2017	Carl J. Jensen III, David H. McElreath	Introduction to Intelligence Studies
2019	Mark M. Lowenthal	Intelligence: From Secrets to Policy
2022	Amy B. Zegart	Spies, Lies, and Algorithms: The History and Future of American Intelligence

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Görüldüğü üzere istihbaratın bir nevi sinir sistemi olan analiz aşamasının literatürdeki yetersizliği, önemli bir sorunu ortaya çıkarmakla beraber öncelikle yoğunlaşılması gereken noktayı bir anlamda işaret etmektedir. Buna karşın tüm akademik alanlarda yaşanabilecek olan bu noksanlıklara rağmen çalışma alanı genel olarak değerlendirildiğinde, Sherman Kent'in istihbarat çalışmaları için 1953 yılında sarf ettiği "Eksik olan şey literatürdür" sözünün üstünden geçen onlarca yıldan sonra ve yukarıda aktarılan tarihsel süreçten de anlaşılacağı üzere, literatür tam manasıyla bir olgunluğa erişememiş olsa da çalışma alanı için "büyük ve büyüyen bir literatüre" sahip olduğunu söylemek (Marrin, 2016, s. 2) bugün artık mümkün olabilmektedir. İstihbarat literatürünün çoğunluğu ise makalelerden oluşmakta ve disiplin olmanın getirdiği bir gereklilik olarak alandaki akademik dergiler ile makalelere erişim sağlanmaktadır. Anglosfer'deki çalışma alanının ise önemli sayılmakta olan üç temel akademik dergisi bulunmaktadır (Marrin, 2013, s. 70). Bu dergilerden, 1986 yılında yayın hayatına başlayan *Intelligence and National Security (INS)* istihbarat ile ilgili dergiler içinde ilk bakılacak yer olarak tabir edilmekte ve dergi alan için oldukça önemli görülmektedir. Akabindeki 1987 tarihinde yayın hayatına başlayan ve yılda dört kez yayınlanan *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence (IJICI)* alanın diğer bir önemli dergisi olarak akademik dergiler arasında ön sıralarda yerini almaktadır (Marrin, 2013, s. 70; Özdemir, 2021, ss. 164-165).

Alanın bir başka önemli dergi ise ABD Merkezi İstihbarat Teşkilatı (CIA) içerisinde yer alan ve İstihbarat Araştırmaları Merkezi tarafından yılda 4 (dört) kez yayınlanmakta olan *Studies in Intelligence- CIA* isimli yayındır (CIA- studies-in-intelligence, 2022). Bunların yanı sıra J. Ransom Clark'ın çevrimiçi olarak ulaşılabilen ve istihbaratın konularına göre bir dökümünün bulunduğu açıklamalı bibliyografyası da istihbarat alanında araştırma yapacaklar için önemli bir kaynaktır[11] (Marrin, 2013, s. 70). İstihbarat Çalışmaları alanında yayın yapan dergiler incelenmeye devam edildiğinde, ilk olarak Tablo 3.5'te görüldüğü üzere en köklü derginin 1955 tarihli olan ve Sherman Kent'in kurucusu olduğu *Studies in Intelligence* ile karşılaşılmaktadır (Kent, 1955, s. 3). Alanın diğer bir başat dergisi de geçmişi Soğuk Savaş Dönemi'ne dayanmakta olan ve ilk defa 1974 yılında yayınlanan *National Military Intelligence*

[11]J. Ransom Clark'a ait istihbarat dökümünün bulunduğu açıklamalı bibliyografyası ile ilgili detaylı bilgi için bkz. http://intellit.muskingum.edu/.

*Foundation (NMIF)'*dır. Spesifik konu alanlarıyla yılda iki kez yayın yapan bu dergi, askeri istihbarat alanında bir hayli dikkat çekici bilimsel çalışmalar yürütmektedir (Varouhakis, 2013, s. 176).

Tablo 3.5: İstihbarat çalışmaları alanındaki başlıca dergiler

İlk yayın tarihi	***Dergi Adı***	***Yıllık Yayın Sayısı***	***Derginin Merkezi***
1955	Studies in Intelligence	4	ABD
1977	American Intelligence Journal	2	ABD
1986	Intelligence and National Security (INS)	6	ABD
1987	International Journal of Intelligence and CounterIntelligence	4	ABD
1998	Cyber, Intelligence, and Security	4	İsrail
2001	Journal of Intelligence History	2	İngiltere
2001	International Intelligence History Association	2	Almanya
2006	The International Journal of Intelligence, Security, and Public Affairs	4	İngiltere
2006	Journal of Policing, Intelligence and Counter Terrorism	4	İngiltere
2016	İntelligence in Theory and Practice	2	İsrail
2018	The Journal of Intelligence, Conflict, and Warfare	2	Kanada
2018	International Journal of Cybersecurity Intelligence and Cybercrime	2	ABD
2018	Journal of European and American Intelligence Studies	2	Yunanistan

Kaynak: (Marrin, 2013, s. 70; Özdemir, 2021, ss. 164-165)'den uyarlanarak ve eklemeler yapılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Sözü geçen dergilerin dışında doğrudan istihbarat ile ilgili olmayan ancak dış politika ve güvenlik konulu yayın yapmakta olan birçok derginin de kapsamında istihbarat ile ilgili çalışma konularına, yayınlarında önemli sayılabilecek oranlarda yer ayırdıkları görülmektedir (Özdemir, 2021, ss. 164). Bu tarz dergilerden önemli sayılabilecek örneklere Tablo 3.6'da verilmiştir.

Tablo 3.6: İstihbarat çalışmalarına yer veren alan dışı dergilere önemli örnekler

İlk Yayın Tarihi	***Dergi Adı***	***Yıllık Yayın Sayısı***	***Ülke***
1886	Political Science Quarterly	4	ABD
1922	Foreign Affairs	6	ABD
1937	The Journal of Military History	4	ABD
1957	Conflict Resolution	6	ABD
1959	International Studies Quarterly	4	İngiltere
1976	International Security	4	ABD
1977	American Intelligence Journal	6	ABD
1977	Diplomatic History	5	ABD
1978	Comparative Strategy	6	ABD
1988	Journal of Cryptology	4	ABD
2007	Journal for Intelligence, Propaganda and Security Studies	6	Fransa

Kaynak: (Özdemir, 2021, ss. 164-165)'den alıntılanarak ve dergilerin internet örün sayfalarından faydalanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

İstihbarat Çalışmaları literatürünün büyük bir kısmını oluşturan bu dergilerin makalelerine ek olarak klasikleşmiş makaleleri derleyen ya da İstihbarat Çalışmaları

alanında kitap serisi yayınlayan yayınevlerinin de disiplinin akademik gelişimine önemli katkıları olduğu tespit edilmektedir. Bunlardan başat bir örnek olarak *Routledge, Georgetown University Press* ve *CQ Press'ı* göstermek mümkündür. Dergilerin dışında çeşitli düşünce kuruluşlarının[12] ve derneklerin düzenledikleri konferanslar, sempozyumlar, kongreler gibi akademik çalışmalarda, literatüre zenginlik ve çeşitlilik kazandırarak alanın gelişmesine ehemmiyeti büyük faydalar sağlamaktadır. İstihbarat Çalışmalarının sahip olduğu birikimiyle akademide geldiği noktayı nihayetinde gözler önüne seren gelişmede, *Chronicle of Higher Education* tarafından 2009 yılında 'büyüyen' bir akademik disiplin olarak alanın lanse edilmesi olmuştur (Marrin, 2014, s. 3).

Tablo 3.7: Anglosfer ülkelerinde yer alan uluslararası ilişkiler alanındaki başlıca düşünce kuruluşları

Kuruluş tarihi	***Düşünce Kuruluşlarının Adları***	***Çalışma Alanları***	***Menşei***
1835	*Royal United Services Institute (RUSI)*	Savunma- Uluslararası Güvenlik	İngiltere
1910	*Carnegie Endowment for International Peace*	Uluslararası Barış-İşbirliği	ABD
1916	*Brookings Institution*	Uluslararası İlişkiler/Dış politika	ABD
1919	*Hoover Institution*	Dış politika ve Ulusal Güvenlik	ABD
1920	*Royal Institute of International Affairs at Chatham House*	Savunma ve Güvenlik	İngiltere
1921	*Council on Foreign Relations*	Uluslararası İlişkiler/Dış politika	ABD
1948	*RAND Corporation*	Güvenlik Stratejileri	ABD
1958	*International Institute for Strategic Studies*	Savunma ve Ulusal Güvenlik	İngiltere

Kaynak: (Karabulut, 2010, s. 97)' den alıntılanarak tablo yazar tarafından hazırlanmıştır.

Bu akademik disiplininin gelişiminde emekli olan istihbarat profesyonellerinin hatıratları ile Soğuk Savaş dönemi ile başlayan popüler kültür filmlerinin, hatırı sayılır ölçüde alana büyük etkileri olmuştur. En bilinen örneklerinden biri olarak *James Bond*[13] serisi ile çizilen etkin ajan portresi sadece insanların değil akademik boyutta da istihbarat konularına olan ilginin arttırmasını sağlamıştır. Bu süreç, alanın gelişimi üzerinde popüler kültür filmlerinin ne kadar büyük ehemmiyet taşıdığını gözler önüne sermiştir (Rudner, 2008, s. 111). Bu bağlamda İstihbarat Çalışma alanına ilgi

[12] Anglosfer ülkelerinde bulunan uluslararası ilişkiler alanındaki başlıca düşünce kuruluşları için Bkz. Tablo 3.7.

[13] James Bond, 1953 yılında İngiliz roman yazarı Ian Fleming tarafından yaratılan 'hayalî bir İngiliz ajan' karakteri olup karaktere ilham veren ise gerçek bir İngiliz casus olan Sidney Reilly'dir.

duyanların genel bir kanaat edinmeleri için evvela Tablo 3.8'de yer alan filmleri izlemekle başlamalarının çok faydalı olabileceği değerlendirilmektedir.

Tablo 3.8: İstihbarat konulu seçkin film örnekleri

Film adı	***Sinema Filminin Konusu***	***Erişim adresi***
Tinker Tailor Soldier Spy	İngiliz İstihbarat Servisi içerisinde bulunan Sovyet çifte ajanını bulma arayışının hikâyesi	https://movieweb.com/feed/movie/tinker-tailor-soldier-spy/
The Lives Of Others	Berlin sakinlerinin gizli ajanlarca izlenmesi anlatılmakta (film, istihbaratta kullanılan gözetleme ve sorgulama yöntemlerine yer vermesi açısından önemli)	https://www.beyazperde.com/filmler/film-111643/
Munich (Münih)	İsrail'in Münih Olimpiyatları'ndaki katliamın sonrasında Filistin Kurtuluş Örgütü'ne misilleme yapmasının gerçek hesaplarını anlatılmakta	https://movieweb.com/munich-the-edge-of-war-review-netflix/
Zero Dark Thirty	Usame bin Ladin'in yakalanması/ uluslararası insan avının hikâyesi	https://movieweb.com/feed/movie/zero-dark-thirty/
Spy Game	CIA ajanlarının görevleri gereği üstelendikleri oldukça zor hatta ölümcül riskleri ve meşakkatli eğitimlerine film odaklanmakta	https://movieweb.com/feed/movie/spy-game/
Bridge Of Spies	Soğuk Savaş dönemi casusluk dünyasını film betimlemekte	https://movieweb.com/feed/movie/bridge-of-spies/
The Good Hepherd	CIA'de karşı istihbaratın başlangıcına odaklı, oldukça etkili casusluk draması	https://movieweb.com/feed/movie/the-good-shepherd/

Kaynak: (Movieweb.com, 2022)'den uyarlanarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

İstihbarat Çalışmaları literatürünün tarihsel serüveni özü itibariyle 1945-1990 yılları arasında özellikle askeri istihbarata odaklanan istihbarat anlayışının, günün değişen ve dönüşen tehditleri sonrasında nispeten rotasını değiştirerek son dönemde farklı bir seyir izlediği görülmektedir. Tarihsel gelişimin etkisi, istihbaratın giderek artan önemi ve rolü karşısında alanda yapılan çalışmaların üzerinde de kendini yoğun bir şekilde hissettirmektedir. Bu durumun yakın tarihte görülen en çarpıcı örneği olarak ise 11 Eylül saldırıları ve 'Teröre karşı savaş' görüşünün etkisiyle ortaya çıkan '*Pre-emptive self- defence'* (önleyici meşru müdafaa) doktriniyle ABD'nin istihbarat anlayışında yaşanan belirgin değişim ve keskin dönüşüm verilebilir (Scott ve Jackson, 2004, s. 151). Dolayısıyla bu türden vuku bulan ve istihbaratın ilgi alanına giren tarihi olaylar ya da girişimler ile aynı istihbarat örgütleri ve istihbarat başarısızlıkları sonucu üzerine yazılan eserlerin sayısının artması örneğinde olduğu gibi uluslararası sistemde meydana gelen güncel gelişmeler, İstihbarat Çalışmalarının araştırma alanına giren konuların sayısını da doğrusal oranda her geçen gün arttırmaktadır. Bu durumda doğal olarak literatüre önemli katkılar sağlanmaktadırlar (Gill ve Phythian, 2016, s. 8).

İstihbarat Çalışmaları Disiplininin oluşturmuş olduğu bu literatürün ayrıca oldukça kapsamlı ve zengin bir bilgi birikimine sahip olmasının yanı sıra muğlak sınırlarının

bulunması ve aynı zamanda konu bakımından da deyim yerindeyse devasa olan alanı çalışan uzmanları da, istihbarat literatürünü daha iyi inceleyebilmek adına farklı bakış açılarına göre ve belirli ülkelerin literatürlerine odaklanarak istihbaratın akademik/ bilimsel durumunu araştırmaya itmiştir (Marrin, 2016, s. 4). Nitekim araştırmada, evren olarak Anglosfer ülkeleri seçilirken örneklem olarak ise Anglosfer dışından bir ülke olarak Türkiye'deki akademik İstihbarat Çalışmaları, nedenleri çalışmada daha sonra sıralanacak şekilde tezin örneklemi olarak tercih edilmiştir.

3.5. İstihbarat Çalışmalarının Akademik Bir Disiplin Olarak Gelişiminin Ülkeler Bazındaki Değerlendirmesi: Anglosfer ve Ötekiler

Uluslararası İlişkiler kürsüsünün, aynı dönemde İngiltere'de *Aberystwyth (Galler) Üniversitesi* ve Amerika'da *Georgetown Üniversitesi*'nde idealistlerin yoğun şekildeki gayretleriyle bağımsız bir akademik alan halini almasından da (Uyar, 2021, s. 22) anlaşılacağı üzere Uluslararası İlişkiler Disiplininin bir alt kümesi olan *İstihbarat Çalışmaları* bu iki ülkedeki akademik çalışmalar ile doğmuştur. Kanada'nın İstihbarat Çalışmalarındaki ilk örnekleri verdiği de göz önünde bulundurularak ülke de eklendiğinde, disiplinin ortaya çıkışı ve süregelen gelişiminde Anglosfer[14] ülkelerinin büyük bir etkisinin olduğu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu ülkeler içinde literatürde istihbarat olgusunun akademik/bilimsel bir temele yerleştirilmesinde ve İstihbarat Çalışmaları disiplinin oluşumunda ABD'nin etkisinin diğerlerine nazaran daha büyük olduğu yönünde genel bir kanaat bulunmaktadır (Özdemir, 2021, s. 157). Bu sonuçlar doğrultusunda bir genelleme yapılacak olunursa ABD'de ortaya konulan çalışmalar olmasaydı büyük bir ihtimalle İstihbarat Çalışmaları bugün sözü edilen akademik oluşumunu ve gelişimini gösteremezdi. Zira İstihbarat disiplini üzerinde ABD'nin hegemonyasının varlığı bir gerçektir. Buna karşın tek başına disiplini taşımamaktadır.

Anglosfer ülkeleri arasında birbirine oldukça yakın iki kültür olan ABD ve İngiltere'nin, mevcut alandaki derin deneyimlerden yararlanılarak titizlikle üretilen tarihsel ve teorik çalışmaların, disiplinin gelişimine oldukça büyük katkıları olmuştur.

[14]Anglosfer (Anglosphere); İngiltere ile ortak kültürel ve tarihi bağları paylaşan yakın siyasi, diplomatik ve askeri işbirliğini sürdüren ve bir grup İngilizce konuşan ülkelere verilen genel addır. İstihbarat Çalışmaları disiplini için Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya, İngiltere, Kanada ve Yeni Zelanda'yı kapsadığını söylenebilir ancak başka alanlar için terim aynı zamanda İrlanda Cumhuriyeti ile Bahamalar, Barbados ve Jamaika gibi Karayip ülkelerini de içine alabilmektedir. Detaylı bilgi için bkz. https://artsandculture.google.com/entity/m01l6g4?hl=tr. Ayrıca Anglosfer ülkeleri beş göz/ five eyes ittifakı olarak da bilinmektedir.

Ayrıca alanda faydalı stratejiler ile geliştirilmiş farkındalıklar, ABD ve İngiltere'deki İstihbarat Çalışmalarını diğer ülkelerden ayıran önemli bir özellik olarak öne çıkmaktadır. Ne var ki ABD'deki 'iç kamu politikası kaygıları' ve aynı şekilde İngiltere'nin 'tarihsel özgünlüğü' gibi olgulara sahip olmaları nedeniyle İstihbarat Çalışmalarında bu iki ülkenin birbirlerini 'dar görüşlülük' ile suçlamasına sebebiyet vermektedir (Robertson, 2007, s. 101).

Anglosfer dışındaki alan ile ilgili deneyimlerin ise yukarıda sözü edilen devletlerin yanında daha küçük ve sınırlı kaldığı görülmektedir. Örneğin Almanya ve Fransa'da İstihbarat Çalışmaları, Anglosfer'e göre oldukça mütevazı kalmaktadır (Özdemir, 2021, s. 163). Fransa'da akademik alanda İstihbarat Çalışmaları, 1990'lı yıllardan sonra gelişmeye başlamış ve çalışmalar daha ziyade siyaset bilimi, yönetim bilimleri ve tarih alanına odaklanmıştır (Mansour, 2018, s. 4).

Almanya'daki İstihbarat Çalışmaları da deyim yerindeyse tam olarak 'Var olmayan' bir akademik alanı ifade etmektedir (Corvaja, Jeraj ve Borghoff, 2016 s. 80). Gözler Üçüncü Dünya ülkelerine çevrildiğinde ise bu konuda bir değerlendirme yapabilmek bir kenarda dursun, bir bilgiye ya da bilginin kendisine ulaşmak bile oldukça zor olmaktadır. İstihbarat Çalışmalarının bu ülkelerdeki gelişimini bir bakıma derinden etkiyen başlıca olumsuz faktör ise olarak 'kuşku' ile karşılaşılmaktadır (Robertson, 2007, s.101). Olumsuz düşünce ve çekincelerin bilhassa istihbarat örgütlerine yönelik alanların daha büyük ölçülerde cereyan ettiği görülmektedir. Bu algı sorunu yalnızca geri kalmış ülkelerde değil Anglosfer dışında kalan Fransa, Almanya ve İspanya gibi gelişmiş Batı ülkelerinde de açık bir şekilde kendini hissettirmektedir. Netice itibariyle İstihbarat Çalışmalarının, sözü edilen bu ülkelerde gelişimini daha yavaş sürdürdüğü görülmektedir (Michael ve Kornbluth, 2019, s. 117).

Literatürde üzerine mutabık olunan kanaat ile istihbaratın, akademik alan içinde 'tabu' olarak görülmesi ve 'gizlilik' unsuru ile özdeşleştirilmesi süreci, bugünde devam etmektedir. Sonucunda da 'açıklık' kültürünün, istihbaratın doğasına aslı itibariyle aykırı olduğu gerekçesiyle istihbaratın gizem algısının ısrarla sürdürülmesi ile oluştuğu görülmektedir. Dolayısıyla, 'gizli değil ise istihbarat değildir' zihniyetinden, istihbaratın sıyrılmasının daha uzunca bir zaman alacağı da (Andrew, 2004, s. 2004) toplumsal dinamikler göz önünde bulundurularak son tahlil de öngörülmektedir.

Arap ülkelerindeki duruma da alan için bir fikir verebilmesi açısından dönüp bakıldığında, yukarıda sözü edilen 'algının en ilkel biçiminde bulunduğu ve İstihbarat Çalışmalarının halen bir tabu olarak bu bölgede idrak edildiği gözlemlenmektedir. Hâlbuki Orta Doğu, bulunduğu coğrafi konum itibariyle sadece ulusal ve bölgesel değil dünyayı da ilgilendiren önemli olayların çok öncelerden beri cereyan ettiği özel bir alan üzerinde yer almaktadır. Bölgenin neredeyse kanıksanma noktasına gelen terör saldırıları ve bunlar üzerine yapılan analizleri istihbarat dünyası için bir hazine niteliği taşımaktadır. Bu yönüyle Orta Doğu, çalışma alanı için oldukça zengin bir bilgi kaynağına sahiptir. Buna karşılık Arap istihbarat uzmanları, tecrübelerini akademik bir yazı üretmek için kullanmayı tercih etmemektedirler. Sonuç olarak da İstihbarat Çalışmaları akademik anlamda bu bölgede gelişemediği ve var olan çalışmaların ise yabancılar tarafından kaleme alınmış olduğu görülmektedir. Örneğin *"A History of the Egyptian Intelligence Service, A History of the Mukhabarat, 1910–2009"* adlı ve Mısır İstihbaratı ile ilgili kitabı, ABD'li bir istihbarat subayı olan *Owen Sirrs* tarafından yazılmıştır. Arap ülkelerinin birçoğunda istihbarat arşivleri ile ilgili bir düzenleme olmadığı gibi İstihbarat Çalışmaları için de sözü edilebilecek bir devlet desteğinden bugün için bahsetmek henüz mümkün olamamaktadır (Mansour, 2018, s. 4).

İstihbarat Çalışmaları alanı için çalışmada buraya kadar yer verilen bilgilerden hareketle, Anglosfer ve Ötekiler arasında algılar bakımından bir karşılaştırma yapıldığında, istihbarat algısının günün şartlarının bir gereği olarak hızla değişmekte olduğunu Anglosfer ülkelerinin iyi bir şekilde farkında oldukları gibi yanı sıra bu evrilmeyi iyi analiz edebildikleri anlaşılmaktadır. Anglosfer'de yapılan çalışmalarda çoğunlukla ele alınan konuların ise gizlilik niteliğinden çıkmış ve kamuoyuna mal olmuş olan vakalar veya teorik bilgilerden teşekkül ettiği görülmektedir. Bu ifadenin biraz daha açılması gerekirse, istihbarat başarısızlıkları ve birtakım skandal sonucunda ortalığa dökülen 'istihbarı bilgiler' ile önemli tarihsel hadiseler sonucunda ortalığa saçılan kimi zaman sarsıcı kimi zaman da bir hayli çarpıcı biçimde gelişen vakaların sonuçlarıyla literatürün oluştuğu anlaşılmaktadır. Yakın bir tarihten somut bir örnek verilecek olunursa Edward J. Snowden'in sızdırdığı belgelerin aynı zamanda Amerika ve İngiltere'nin önemli gazetelerinde yayınlanması verilebilir. Bu ve benzeri olaylar, istihbarat literatürü için zengin ve bir o kadar çeşitli veri kaynaklarını oluşturmaktadır (Johnson vd., 2014, s. 793).

Çalışmanın bitirilen bu başlığı altında Anglosfer ve dışındakiler olarak çalışma alanı ikiye ayrılmıştır. Akabindeki başlık altında ise bu iki grup, İstihbarat Çalışmalarına olan katkıları açısından karşılaştırmalı olarak analizlerinin yapılabilmesi için ayrı ayrı ele alınacaktırlar. Bu planlama dahilinde öncelikle Anglosfer'deki İstihbarat Çalışmalarına, ardından da 'Ötekiler' adı altında gruplanan ve Anglosfer dışında yer alan ülkelerde gerçekleşen İstihbarat Çalışmalarına yer verilecektir.

3.5.1. Anglosfer'deki Akademik İstihbarat Çalışmaları

İstihbarat Çalışmalarının akademik alandaki gelişimine geçmeden öncelikle belirtmek gerekir ki; Uluslararası İlişkiler Disiplininden önce de nasıl dünyada uluslararası ilişkiler varsa tarihin çok eski zamanlarından bu yana da istihbarat olgusu ve çalışmaları da aynı şekilde var olagelmiştir. Geçmişi bu kadar eskilere dayanmasına karşılık ise yakın bir tarihe kadar istihbarat için yerleşik bir alanın varlığından söz edilememektedir. Bu durumun temel nedenini, Sherman Kent 1953 yılında açıklığa kavuşturmuştur. Nitekim Kent'de istihbarat için "eksik olan şey literatürdür" diyerek öne sürdüğü savından hareketle istihbarat için bir literatür oluşturulması gerekliliğini savunmuştur. Zira kendinden sonrada istihbaratın akademik alana taşımasıyla birlikte bir disiplin olmasının da gerçek manada böylece temellerini atmıştır. Kent'in bu atılımının öncesinde 1949 yılında yayınladığı "*Strategic Intelligence For American World Policy* (Amerikan Dünya Politikası için Stratejik İstihbarat)" kitabı, temelleri atılan bu yeni disiplinin ilk eseri olarak kabul edilmektedir (Gearon, 2015, s. 263).

Sherman Kent'in alanın ilk örneklerini vermesi ve kendisinden sonra literatürün gerekliliğinin somut bir şekilde ortaya konulmasıyla başlayan İstihbarat Çalışmaları alanındaki 'kavramsallaşma' ve 'kuramsallaşma' çabalarının, ABD'de alanın ilk yıllarında verilen örneklerinde olduğu gibi 1980'li yıllara gelindiğinde de halen istihbarat teşkilatından ayrılan istihbarat profesyonellerinin ve askeri alanlardan akademiye geçen emekli askerlerin katkılarıyla geliştiği görülmektedir. Sözü edilen duruma iyi bir örnek olarak Mark M. Lowenthal[15] gösterilebilir. Zira Lowenthal alanda yaptığı araştırmalar ile önemli çalışmalara imza atmış, bu yönüyle de İstihbarat Çalışmaları literatürü için öncü bir ismidir.

[15] Mark M. Lowenthal'ın (2009) yazdığı "Intelligence: From Secrets to Policy (İstihbarat: Sırlardan Politikaya)" adlı eseri İstihbarat Çalışmaları alanında temel bir kaynak niteliği taşımakta ve kitapta istihbarat ile ilgili temel bir kavramsal çerçeve çizilmektedir.

İstihbarat Çalışmaları için diğer önemli bir isim de Georgetown Üniversitesi'nden Roy Godson'dır. Godson'ın kurmuş olduğu İstihbarat Çalışma Konsorsiyumu'nun sonrasın da yayınlanmış beş (5) ciltten birisi olan "Intelligence Requirements for the 1980s: Covert Action", ABD istihbaratı üzerine yazılmış oldukça seçkin bir akademik eserdir. Kitap "Terörizme karşı küresel savaş" konusunda gizli eylemin kullanılmasına yönelik tarihsel bir karşılığının olduğuna dair vurgusuyla istihbarat eğitimi için faydalanılması gerekli olan bir kaynaktır (Godson, 1981). Godson'ın bunların yanı sıra inceleme makaleleri de bulunmaktadır. Ayrıca Roy Godson'ın düzenlemiş olduğu konferanslar ve yaz okullarıyla istihbarat eğitimine kayda değer katkıları da olmuştur (Özdemir, 2021, s. 159).

ABD'de istihbarat eğitiminin gelişimi ve aynı zamanda İstihbarat Çalışmalarına olan farkındalığı arttırmak için *İstihbarat Eğitimi Derneği (International Association for Intelligence Education (IAFIE)* ve *Eski İstihbarat Görevlileri Derneği/ Association of Former Intelligence Officers (AFIO)* adlı kurumların ev sahipliği yaptığı çalışmalar da alana anlamlı katkılar sunmaktadır (AFIO, 2022). Eski istihbaratçıların oluşturmuş olduğu bu dernekten söz açılmışken Amerikan istihbarat topluluğunda görev alıp sonrasında akademiye geçiş yapan çok sayıda ismin olduğunu da hatırlatmak gerekir.

İstihbarat servislerinden ya da istihbaratla ilgili diğer kurum ve kuruluşlardan, akademik camiaya geçenlerden diğer bir ifadeyle 'istihbaratın mutfağından gelenler' içinde en bilindik isim şüphesiz ki Sherman Kent'tir. Kent aynı zamanda 1940' lı yıllar ile ortaya çıkan ancak Pearl Harbor Baskını ile geliştirilmesi gerektiği anlaşılan 'stratejik istihbarat'ın da 'kurucu babası' unvanına mazhar olmuş, alan için öncü bir isimdir. Stratejik istihbarat türü ise kısaca; "Bilgilerin yöneltilmesi, sentezlenmesi, değerlendirmesi ve kullanılmasını" temel alması hasebiyle istihbaratın akademik ve bilimsel nitelik kazanmasında çok önemli bir yere sahiptir. Bu özelliğiyle de diğer istihbarat türlerinden belirgin bir şekilde ayrılmaktadır. Stratejik istihbarat, devletlerin menfaat ve amaçları için planlama yapmanın çok ötesine geçip aynı zamanda yapılacak olan "plana/planlamaya sevk ve esas teşkil eden mantığı" da bir anlamda simgelemektedir (Seren, 2017, ss. 347-348; 500).

İstihbaratın akademikleşmesine stratejik istihbaratın önemli bir katkı sağladığı literatürde önemle vurgulanırken; bu durumun doğal bir çıktısı olarak İstihbarat Çalışmalarının başlangıcının da doğrusal olarak bu istihbarat türünün, ortaya

çıkmasıyla başladığı kabul edilmektedir. Bu duruma karşılık Ulusal ve uluslararası politikalar konusunda ulusal çıkarların belirlenmesinde ve dış politikaların uygulanmasında da önemi oldukça büyük olan stratejik istihbaratın temellerini atan Kent'e yönelik birtakım eleştiriler de literatürde yer almaktadır. Getirilen bu eleştirilerinde yine ABD İstihbarat Çalışmaları alanında araştırmalar yapan isimlerden geldiği görülmektedir. Bu tartışmaların alana katkısı ise farklı perspektifler ile istihbarat konularının ele alınmaları sonucunda ortaya çıkan eserlerle alanın alabildiğince genişlemesidir. Dolayısıyla bu çalışmalar, İstihbarat Çalışmalarının kurulması kadar gelişmesinde de ABD'de üretilen çalışmaların, ehemmiyeti büyük katkılarının olduğunun somut göstergesidirler (Michael ve Kornbluth, 2019, s. 119).

İstihbaratın, dünyada yaşanan ve yaşanmakta olan "siyasi, jeopolitik, ekonomik ve toplumsal olaylarla doğrudan bağlantılı olduğu" (Bozkurt, 2021, s.865) göz önünde bulundurulduğunda, hegemon bir güç olan ABD'nin yerkürede gerçekleşen birçok olayla doğrudan ve dolaylı bir bağlantısının olmasına bu manada şaşırmamak gerekmektedir[16]. ABD'nin dahlinin olduğu bu olaylar, her ne kadar uluslararası hukuka aykırı durumlara yol açmış vakalar olarak anılsalar da İstihbarat Çalışmaları literatürü için oldukça verimli birer kaynaktırlar. ABD'nin sağladığı bu veriler ile İstihbarat Çalışmaları adına olumlu gelişmeler yaşanmış ve ciddi adımlar atılmıştır. Örneğin 1976 yılında oluşturulan *Church Committee*[17] gibi yapıların (Johnson vd., 2014, s. 793) sayesinde istihbarat ile ilgili 'bilinmezlik' ve 'dokunulmazlık' gibi olumsuz algılar bertaraf edilmiştir. Bunların yanı sıra Amerikan Merkezi İstihbaratı tarafından yayınlanan ve içeriğinde Soğuk Savaş Dönemi SSCB'ye yönelik yürüttüğü espiyonaj faaliyetlerine ait belgelerin bulunduğu veri tabanı (*Brill Cold War Intelligence*)[18] diğer bir ifadeyle de arşiv açılmıştır (Cold War Intelligence, 2013).

Sayılan gelişmeler ile beraberinde birtakım yeni kavramlar da ortaya çıkmış ve yanı sıra güvenlik, analitik süreç ve metodolojinin kullanılmasıyla yapılacak istihbarı

[16] Fidel Castro'ya düzenlenen suikast girişimleri ve benzeri durumlar olan birçok örtülü operasyon buna örnek verilebilir.

[17] Church Committee raporlarının, şimdiye kadar kamuya sunulmuş olan istihbarat faaliyetlerinin en kapsamlı incelemesi olduğu literatürde belirtilmektedir.

Detaylı bilgi için bkz. https://www.senate.gov/about/resources/pdf/church-committee-full-citations.pdf

[18] Brill Cold War Intelligence (Soğuk Savaş İstihbarat Bilgileri): ABD istihbarat teşkilatının SSCB üzerindeki casusluk çalışmalarının 'başarı' ve 'başarısızlıkları' ile ilgili ilk defa açıklanan kayıtları içermektedir. Detaylı bilgi için bkz. https://primarysources.brillonline.com/.

değerlendirmelerin sonuç olarak dış politika yapımındaki belirleyiciliğin ne denli önemli olduğu anlaşılmıştır. Bugün alanın temel konuları sayılan 'istihbarat teorisi', 'istihbarat analizi', 'örtülü faaliyetler' ve 'hesap verebilirlik' gibi İstihbarat Çalışmalarında yeni terimler bu gelişmeler ile ışığında ortaya çıkmıştır. İstihbarat Çalışmalarında yer alan diğer önemli bir konu olarak ise Amerikan tarihinde bir dönüm noktası olan Pearl Harbor Saldırısı ile gün yüzüne çıkan sonrasında 11 Eylül Saldırıları ile tekrardan beliren 'İstihbarat Başarısızlıkları' ile karşılaşılmaktadır. Dolayısıyla skandallar ile ortaya çıkan kamuoyu tartışmaları (hak ve özgürlükler, gözetim vb. gibi) ve istihbarat başarısızlıkları ile dile getirilen, yoğun eleştirilerle şekillenen çalışmalar sonucunda İstihbarat Çalışmalarının akademik bir zeminde yerleşik bir disiplin haline gelmesini bir manada sağlamlaşmıştır (Michael ve Kornbluth, 2019, s. 118).

Aktarılanlardan da anlaşılacağı üzere tüm güçlüklere rağmen Krishnan'ın (2009, ss. 9-10) akademik bir disiplin olmanın gereği olarak belirlediği ölçütler arasında yer alan "kendi alanına atıfta bulunmak, genel olarak başka disiplinlerle paylaşılmayan araştırma nesnesine ve alana özgü bir bilgi birikime" sahip olmak gibi şartları sağlaması konusunda sadece ABD' de ortaya çıkan eserler bile baz alındığında, bu çalışmaların istihbaratın bir disiplin olarak sayılması için fazlasıyla yeterli geldiği anlaşılmaktadır. Esas itibariyle bu durum, ABD'nin İstihbarat Çalışmalarında olan mevcut hâkim pozisyonunu bir anlamda belirginleştirirken aynı zamanda İstihbarat Çalışmaları akademik bir disiplin midir? Sorusunun yanıtını esas itibariyle net bir şekilde vermektedir. Burada özellikle belirtmek gerekir ki; sıklıkla sözü edilen bilgi birikimi, istihbaratın tutarlı bir akademik disiplin olması için gereklidir. Aynı doğrultuda yapılan çalışmalardan habersiz olanlar içinde literatürün genişliğini ve derinliğinin vurgulaması açısından bilgi birikiminin sağlanmış olması oldukça elzemdir (Marrin, 2016, ss. 13-14).

Akademik yeri bu şekilde belirgin hale gelen İstihbarat Çalışmalarının Anglosfer ülkeleri bazındaki değerlendirmelerine bakmak, alandaki benzerlikler ile farklılıkları görebilmek ve ayrıca alanın nüanslar ile zenginleşen bir çalışma alanı olduğunu ortaya çıkarmak adına faydalı olacaktır. Bu amaçla Anglosfer'in, istihbarat alanındaki avangart ülkeleri sayılan ABD ve İngiltere'ye ait istihbarat literatürü mercek altına alındığında bilgi birikimi ile istihbaratın kendi akademik alt yapısını oluşturmasının, sözü geçen iki ülkenin ortak birçok noktası olmasına rağmen bu ülkelerde alanın farklı

bir seyir izlediği dikkat çekmektedir. ABD'de yapılan çalışmalar Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler alanına bir anlamda hâkim ve yaklaşım olarak ise stratejik istihbarata odaklı bir durumda bulunmaktadır. İngiltere'de çalışmalar, *tarihçiler, sosyologlar, siyaset bilimciler* ve istihbaratla ilgili diğer alanlar ile ilişkili uzman ya da araştırmacıların yer aldığı daha geniş bir çevre tarafından ele alınmaktadır. Çalışma alanında benimsenen yaklaşım ise ülkede genel olarak tarihsel bir bakış açısını yansıtmaktadır. Ayrıca İngiliz literatürünün, 2. Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş Dönemi'nde İngiliz istihbarat birimlerinin başarılarını konu alan ve umumiyetle İstihbarat Tarihi üzerinden işlenen istihbarat araştırmalarını merkeze alarak İstihbarat Çalışmalarına yoğunlaştığı görülmektedir. İlaveten İngiltere, 'sinyal istihbaratı' ve 'kriptoloji' gibi alanlara da daha fazla odaklanmıştır ki bu durum ABD (Bkz. Ek-1) ile arasındaki en önemli farklılıklarından biri olmaktadır (Özdemir, 2021, ss. 161-162).

İstihbarat Tarihi alanında ABD'nin ve İngiltere'nin farklı noktalara odaklanmalarıyla ilgili olarak 1993'te kurulmuş olan Güvenlik ve İstihbarat Çalışmaları Grubu'nun kurucusu olan Ken Robertson'ın görüşlerinden hareketle son yıllarda İstihbarat Çalışmalarının, kendi içerisinde iki (2) ayrı biçimde gelişmeye başladığının alanda gözlemlendiği söylemek mümkündür. İlave olarak Robertson'ın yaklaşımlardaki bu farklılıkların nedenlerini, devletlerin içinde bulundukları farklı ve bir o kadar da özel koşullara bağlandığının da altını çizmek gerekmektedir (Robertson, 2007, s. 96). Bu minvalde, İstihbarat Çalışmalarında tarihsel bir perspektifi benimseyen İngiltere'de kılavuz bir ülke olarak tarih eğitimi almış bir akademisyenin, bu alanda ön saflarda yer alması da elbette şaşırtıcı gelmemektedir.

Bahsi geçen önemli isim, istihbarat ve akademi camiasını birbirine yaklaştırmak için çabalayan öte yandan da istihbaratı tartışmak üzere uygulayıcılar ile akademisyenleri bir araya getiren yanı sıra bu maksatla bir akademik alan açmak gayretiyle *Oxford Intelligence Group* kurmuş olan Michael Herman'dır. Herman, 1987 yılında GCHQ'dan emekli olmuştur. İstihbarat alanındaki tüm tecrübesini de akademiye taşımıştır. Bu duayen ismin, istihbarat teşkilatlarının rolleri ve etkileri üzerine adeta çığır açan ve alanda kaynak eserler arasında gösterilen çalışması "*Intelligence power in peace and war*" ile istihbaratın akademikleşmesinde önemli katkıları olmuştur. Herman'in, tarihin alana bu katkılarına karşılık genel olarak tarihçilerin teoriyi sevmemeleri yanı sıra teoriye çalışmalarında yer vermek istememeleri sonucunda

oluşan ironi (Uyar, 2021, s. 30) istihbarat tarihinde de bariz bir şekilde görülmektedir. Bu durum ise Michael Herman'in çalışmalarında pek görülmez. Zira onun, istihbarat tarihine olan derin ilgisinin yanında "teorinin kapsamlı bir şekilde tarihsel araştırmaya dayandırılması gerektiğine dair kesin bir inancı" vardır (Phythian, 2016, s. 1).

Tablo 3.9: İngiliz istihbarat tarihi literatürünün kılavuz eserleri

Yayın Tarih	***Yazar/Editör Adı***	***Eser Adı***
1976	William Stevenson	A Man Called Intrepid
1983	Nigel West	MI6: British Secret Intelligence Operations, 1909–45
1984	Christopher Andrew and David Dilks (edts.)	The Missing Dimension: Governments and Intelligence Communities in the Twentieth Century
1986	Lawrence Freedman	U.S. Intelligence and the Soviet Strategic Threat
1986	John Ranelagh	The Agency: The Rise and Decline of the CIA
1989	Rhodri Jeffreys-Jones	The CIA & American Democracy
1990	Christopher Andrew and Oleg Gordievsky	KGB: The Inside Story
1995	Christopher Andrew	For the President's Eyes Only: Secret Intelligence and the American Presidency
1996	Michael Herman	Intelligence power in peace and war
1999	Christopher Andrew and Vasili Mitrokhin	Mitrokhin Archive: The Kgb In Europe And The West
2001	Richard Aldrich	The Hidden Hand: Britain, America and Cold War Secret Intelligence
2002	Harold Shukman (ed.)	Agents for Change: Intelligence Services in the 21st Century
2002	Rhodri Jeffreys-Jones	Cloak and Dollar: A History of American Secret Intelligence
2002	Peter Hennessy	The Secret State: Whitehall and the Cold War
2002	Philip H. J. Davies	Ideas of Intelligence: Divergent national concepts and institutions
2002	Percy Cradock	Know Your Enemy: How the Joint Intelligence Committee Saw the World
2003	Peter Jackson	The Politics of Secret Service in War, Cold War and Imperial Retreat
2004	M. R. D. Foot	SOE in France
2008	Christopher Andrew, Richard J. Aldrich, Wesley K. Wark	Secret Intelligence A Reader
2008	Nigel West	Historical Dictionary of World War II Intelligence
2010	Richard J. Aldrich	GCHQ: The Uncensored Story of Britain's Most Secret Intelligence Agency
2013	Richard J. Aldrich| Rory Cormac |Michael S. Goodman	Spying on the World: The Declassified Documents of the Joint Intelligence Committee, 1936-2013
2013	Philip H. J. Davies and Kristian C. Gustafson	Intelligence Elsewhere: Spies and Espionage Outside the Anglosphere
2018	Christopher Andrew	The Secret World: A History of Intelligence
2018	John Hughes-Wilson	The Secret State: A History of Intelligence and Espionage

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tarihsel vaka çalışmaları/araştırmaları üzerine kurulu olan İngiliz Okulu'na karşın ABD'nin İstihbarat Çalışmalarında istihbarat projelerinin daha baskın bir şekilde yer aldığı görülmektedir (Gill ve Phythian, 2016, s.8). Bu noktada iki ülke arasındaki

mevcut yaklaşımların farkı daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin İngiliz İstihbarat Çalışmalarının tarihsel vaka çalışmalarına odaklanan ve arşivlemeye dayalı bir istihbarat yaklaşımı olduğu alan için kesin durumdadır. Amerikan yaklaşımı için de soyut, teorik ve Sosyal Bilimler'e dayalı teorileşmeyi vurgulayan yanı sıra açık istihbaratın teknik yönlerini tercih eden bir duruşa sahip olduğunu alan için söylemek mümkündür. Bu iki ülke sıklıkla belirtildiği gibi Anglosfer'in öncül ve ortak geçmişe sahip birer ülkesidir ancak buna rağmen yukarıda sayılan durumlardan anlaşılacağı üzere istihbarat araştırmalarında tarihsel ve kavramsal olarak aralarında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar aynı zamanda istihbarat eğitimi anlayışında da kendini belirgin bir şekilde göstermektedir (Michael ve Kornbluth, 2019, s. 126).

İstihbarat eğitiminin ise yükseköğretimde esas itibariyle *Uygulamalı/Pratik ve Teorik* olarak iki ayrı şekilde verildiği görülmektedir. Genel olarak bu sınıflandırma, Eğitim Bilimleri'ndeki karşılığı olan 'formal' (teorik) ve 'informal' (pratik) istihbarat eğitimi olarak iki farklı biçimde de adlandırılmaktadır. İnformal istihbarat eğitimi, istihbarat teşkilatları bünyesinde usta-çırak ilişkisi içerisinde zaman içinde edinilen tecrübelerin aktarılması yoluyla bir anlamda doğaçlama şeklinde kendiliğinden meydana gelen eğitim modeli/ türüdür. Formal istihbarat eğitim de kendi içinde iki farklı biçimde yapılmaktadır (Türken, 2021, ss. 53-54):

- Birincisi, istihbarat teşkilatları tarafından kurum içinde gerçekleştirilen hizmet içi eğitimler ile gerçekleştirilmektedir. Eğitimler ile istihbarat öğrencilerinin, hedeflenen doğrultuda istihbarat mesleğine hazır hale getirilmeleri amaçlanmaktadır.
- İkincisi ise yükseköğretim düzeyinde gerçekleştirilmekte ve okullarda verilen istihbarat derslerinden teşekkül etmektedir.

İstihbarat Çalışmalarının akademik bir disiplin olduğunun önemli ve somut bir göstergesi de yükseköğretimde istihbaratın farklı boyutları üzerine verilen istihbarat dersleridir. Dolayısıyla İstihbarat Çalışmalarının bir disiplin olarak kurumsallaşması ve Krishnan'ın da (2009, ss. 9-10) belirttiği üzere üretilen bilgilerin yeni nesillere aktarılmasının ancak eğitim yoluyla gerçekleşebileceği göz önüne alındığında, üniversitelere ve bünyelerinde oluşturacakları istihbarat ile ilgili akademik bölümlere muhakkak ki oldukça fazla ihtiyaç bulunmaktadır.

Kesafetle belirtildiği üzere Anglosfer'in İstihbarat Çalışmalarında iki öncül devleti olan ABD ve İngiltere'nin, istihbarat eğitim süreçlerine bakıldığında ise Amerika Birleşik Devletleri'nde istihbaratla ilgili yapılan çalışmaların hızla artmasına paralel olarak derslerin/kursların İngiltere'den zamanlama olarak daha erken dönemde başladığı görülmektedir. Son dönemde bu derslerin, İstihbarat Çalışmalarının ulusal güvenlik istihbaratının akademik alandaki tamamlayıcısı olması yönüyle ve oluşturduğu bilgi gövdesiyle sadece istihbarat profesyonellerinin değil aynı zamanda akademisyenlerinde ilgisini çektiği daha iyi anlaşılmaktadır (Bkz. 3.10). Örneğin ABD'de yükseköğretiminde özellikle de Siyaset Bilimi ve Tarih Bilim dallarında (Marrin, 2014, s.3) 1980'li yıllar ile birlikte istihbaratın akademik müfredata girmeyi başardığı görülmektedir. Belirtilen dönemde ABD kolejlerinde toplamda 54 adet ders ile istihbarat öğretimine başlandığı tespit edilmektedir (Rudner, 2008, s. 113).

Tablo 3.10: Anglosfer ülkelerindeki lisans derecesindeki istihbarat ile ilgili programlar

Derece	*Ülke*	*Yükseköğretim Kurumu*	*Programlar*
LİSANS PROGRAMLARI	**Amerika Birleşik Devletleri**	Mercyhurst University	• İstihbarat Çalışmaları • İş ve Rekabet İstihbaratı
		National Intelligence University	• İstihbarat
		American Military University	• İstihbarat Çalışmaları
		Embry-Riddle Aeronautical U.	• Siber İstihbarat ve Güvenlik • Küresel Güvenlik ve İstihbarat
		Pointpark University	• İstihbarat ve Ulusal Güvenlik
		Coastal Carolina University	• İstihbarat ve Ulusal Güvenlik
		Liberty University	• Stratejik İstihbarat
		Bellevau University	• İstihbarat ve Ulusal Güvenlik
		University of Arizona	• İstihbarat ve Bilgi Operasyonları
		James Madison University	• İstihbarat Analizi
		Indiana State Univesity	• İstihbarat Analizi
		Angelo State University	• İstihbarat Analizi ve Güvenlik Çalışmaları • İstihbarat Analizi
		Fayetteville State University	• İstihbarat Çalışmaları
		Saint Louis University	• Güvenlik ve Stratejik İstihbarat
		Citadel Collage	• İstihbarat ve Güvenlik Çalışmaları
	İngiltere	University of Buckingham	• Güvenlik, İstihbarat ve Siber
		King's College University of London	• Güvenlik ve İstihbarat
		Aberystwyth University	• Strateji, İstihbarat ve Güvenlik

***** Kanada ve Yeni Zelanda'da lisans programı yoktur. Sadece Avustralya'da Edith Covan University de 'Terörizmle Mücadele, Güvenlik ve İstihbarat' adında bir adet lisans programı bulunmaktadır.

Kaynak: (Türken, 2022, ss. 160-162)'den ve üniversitelerin örün sayfalarından istifade edilerek yazar tarafından hazırlanmıştır.

1999 yılına gelindiğinde de *Joint Military Intelligence* tarafından düzenlenen takip konferans organizasyonunda, Amerika'da Yükseköğretim kurumlarındaki İstihbarat

Çalışmaları eğitimi ‘gelişen’ akademik alan olarak nitelendirilirken bu dönemde istihbarat konulu ders sayısının yaklaşık 200 ila 300 arasında bir sayıya ulaştığı tahmin edilmektedir. ABD’de 11 Eylül Saldırıları sonucunda Senatonun yayınladığı Irak Raporu ve ayrıca 2004 yılında Terörizmi Önleme İstihbarat Reform Yasası'nın (IRTPA) yürürlüğe girmesiyle (Walsh, 2017, s. 1005) İstihbarat Çalışmalarının ele alması yanı sıra çözmesi gereken konuların sayısının da oldukça çeşitlendiği ve arttığı gözlemlenmektedir. Bu durumun sonucunda ABD’nin istihbarat alanında özellikle de özel/vakıf üniversitelerinde, lisans ve lisansüstü derslerin en fazla sayıya ulaştığı ülke konumuna yerleştiği ortaya çıkarılan güncel sayısal verilerden tespit edilebilmektedir (Rudner, 2008, s. 113; Gill ve Phythian, 2016, s. 13).

İngiltere’nin yükseköğretim sisteminde yer alan İstihbarat Çalışmaları Disiplini içinde akademisyenlerin en çok üzerinde çalıştıkları konu ve projeleri sırasıyla; 11 Eylül Terör Saldırıları, Irak Savaşı, Anglo- Amerikan istihbarat iş bilirliği, Terörist Paramiliter Örgütler, İstihbarat Örgütlerindeki İstihbarat Kültürü ve İstihbarat Zafiyeti (N. Aydın, 2018, s. 367) şeklinde sıralamak mümkündür. Özellikle bu konulara yoğunlaşarak yayın yapan akademisyenlere*; Michael S. Goodman, Len Scott, Peter Jackson, Lawrence Freedman, Joe Maiolo, Gerald Hughes, Richard Dearlove, David Omand ve Anthony Glees* gibi alanın öne çıkan isimleri örnek olarak verilebilir.

İstihbarat Çalışmalarında ABD ve İngiltere’nin yanı sıra önemli bir diğer ülke olarak Kanada’daki akademik alanın izlediği genel seyire bakıldığında; arşiv araştırmalarına olan ilginin artmasının doğal bir sonucu olarak ve 1970’li yıllar ile İstihbarat Çalışmalarının gelişim sürecinde yakalanan ivme ile alana hızlı bir girişin yapıldığı görülmektedir. Örneğin, *Kanada Güvenlik ve İstihbarat Çalışmaları Derneği* (*Canadian Association for Security and Intelligence Studies*) özellikle akademisyenleri ve istihbarat profesyonellerini bir araya getiren önemli bir platformu ifade etmektedir. Bu platform, akademik kurumlar içinde istihbarata olan mevcut ilgiyi artırıp alanın önünün açılması konusunda ciddi katkılar sağlamaktadır. Bunun yanı sıra İstihbarat Çalışmaları alanında Kanadalı tarihçilerin hâkim olduğu önemli bir merkez durumundadır. Kanada’da diğer bir istihbarat ile ilgili akademik çalışmalar yürüten merkez *Carleton University* bünyesinde bulunan *Centre for Security, Intelligence and Defence Studies (CSIDS)’*dır (Michael ve Kornbluth, 2019, s. 122).

Kanada'da İstihbarat Çalışmalarının seyri genel olarak değerlendirildiğinde, dar bir çalışma alanına sahip olduğu görülmektedir. Bununla beraber bu dar alanın, yerleşik bir durumda olduğu da saptanmaktadır. Ülkede çalışmalar çoğunlukla Kanada'lı akademisyenler tarafından gerçekleştirilmekte ve dışarıdan sadece birkaç kişinin ülkedeki İstihbarat Çalışmalarına odaklandığı görülmektedir[19]. Kanada'daki istihbarat eğitimi, kurs ve programlar yönünden spesifik bir perspektif ile ele alındığında daha önce de belirtildiği üzere ülkede ekseriyetle tarihsel bir yaklaşımın benimsendiği ilk olarak ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda Kanada'da, ağırlıklı olarak yüksek lisans düzeyinde ve disiplinler arası olarak eğitimler verilmektedir. Ayrıca ülkede bulunan üniversitelerin tarih bölümlerinde, İstihbarat Çalışmalarına ilginin daha yoğun olduğu görülmekte dolayısıyla da tarihçilerin, baskın bir şekilde alana hâkim oldukları değerlendirilmektedir. Bu yönüyle değerlendirildiğinde Kanada'nın istihbarat eğitimi, İngiliz sistemine oldukça benzemektedir (Michael ve Kornbluth, 2019, ss.132-133).

Anglosfer içerisinde yer alan diğer ülkeler olan Avustralya ve Yeni Zelanda'nın İstihbarat Çalışmalarındaki durum ise Kanada ile benzerlik sergilemektedir. Bunun yanı sıra Avustralya ve Yeni Zelanda'nın mevcut istihbarat kültüründe görülen İngiliz etkisi, İstihbarat Çalışmalarında da yoğun bir şekilde kendini hissettirmektedir (Walsh, 2017, s. 1008). Avustralya ve Yeni Zelanda'nın, istihbarat ile ilgili henüz lisans programları olmasa da yüksek lisans düzeyinde eğitim programları bulunmaktadır.

Yükseköğretimde verilen doktora derecesindeki programlara bakıldığında ise sadece Amerika'daki *American Military University'*de, *Stratejik İstihbarat* programı ile İngiltere'nin Brunel University London' da *İstihbarat ve Güvenlik Çalışmaları* adında birer adet doktora programı ile istihbarat eğitiminin bu ülkelerde verilmeye çalışıldığı görülmektedir. Doktora programı sayısının ise tüm dünyada oldukça az olduğu güncel verilerden anlaşılmaktadır. Hâlbuki İstihbarat Çalışmalarını kurumsallaştırmanın önemli bir aracı ve aşaması olan doktora programları, teorik araştırmalar üreterek alanın bilgi gövdesini meydana getirmektedirler. Bir nevi doktora dereceleri, disiplinin bilgi birikimi için kilometre taşı niteliğinde ciddi katkıları bilime sunmaktadır (Zegart, 2007, s. 24). Doktora programlarının Anglosfer dışında sayıca az olmasının nedenleri

[19] Ek- 2'de, Kanada'da yer alan üniversitelerde İstihbarat Çalışmaları alanında dersler açan bölümler, dersleri veren akademisyenler ve onların en çok bilinen bazı eserlerine yer verilmiştir.

genel olarak; algılar ve sorunlar (eğitim için finansman endişesi gibi daha çok ekonomik problemler ve aynı zamanda fiziki engeller) gibi birtakım olumsuzluklarla kökleri itibariyle bağdaştırılmaktadırlar (Marrin, 2014, ss. 13-14).

Tablo 3.11: Anglosfer ülkelerinde bulunan istihbarat ile ilgili yüksek lisans programları

Derece	*Ülke*	*Yükseköğretim Kurumu*	*Programlar*
YÜKSEK LİSANS PROGRAMLARI	**Amerika Birleşik Devletleri**	Mercyhurst University	Uygulamalı İstihbarat
		National Intelligence University	Stratejik İstihbarat Teknoloji İstihbaratı
		American Military University	İstihbarat Çalışmaları
		Georgetown Univesity	Uygulamalı İstihbarat
		John Hopkins Univesity	Coğrafi İstihbarat İstihbarat Analizi
		Augusta University	İstihbarat ve Güvenlik Çalışmaları
		Embry-Riddle Aeronautical University	Siber İstihbarat ve Güvenlik Güvenlik ve İstihbarat Çalışmaları
		Pointpark University	İstihbarat ve Küresel Güvenlik
		Bellevau University	İstihbarat ve Ulusal Güvenlik
		National American University	İstihbarat Yönetimi
		University of Detroit Mercy	İstihbarat Analizi
		Northeastern University	Stratejik İstihbarat ve Analiz
		Institıte of World Politics	Stratejik İstihbarat Çalışmaları
		Angelo State University	Güvenlik ve İstihbarat Analizi
		Notre Dame Collage	Ulusal Güvenlik ve İstihbarat Çalışmaları
		Citadel Collage	İstihbarat ve Güvenlik Çalışmaları
		The University of Texas at Al Paso	İstihbarat ve Ulusal Güvenlik Çalışmaları
	İngiltere	University of Buckingham	Güvenlik ve İstihbarat Çalışmaları Güvenlik, İstihbarat ve Diplomasi
		King's College University of London	İstihbarat ve Uluslararası Güvenlik
		Liverpool John Moores University	İstihbarat ve Güvenlik Çalışmaları
		Aberystwyth University	Savaş, Strateji ve İstihbarat
		University of Portsmouth	İstihbarat
		University of Salford Manchester	İstihbarat ve Güvenlik Çalışmaları
		University of Leicester	İstihbarat ve Güvenlik
		University of Glasgow	Güvenlik, İstihbarat ve Strateji
		Brunel University London	İstihbarat ve Güvenlik
		Burmingham City University	Kolluk ve İstihbarat Analizi
	Yeni Zelanda	Massey University	Uluslararası Güvenlik (İstihbarat)
	Kanada	University of Guelph	Siber Güvenlik ve Tehdit İstihbaratı
	Avustralya	Macquarie University	İstihbarat
		Charles Sturt University	İstihbarat Analizi

Kaynak: (Gill ve Phythian, 2016, s. 13; Türken, 2022, ss. 160-162)'de verilen bilgilerden yararlanarak ve üniversitelerin örün sayfalarından istifade edilerek yazar tarafından hazırlanmıştır.

Çalışmada bu kısmına kadar üzerinde durulan mevzulardan da anlaşılacağı gibi Anglosfer ülkeleri, İstihbarat Çalışmalarının başladığı ve geliştiği alanlardır. Özellikle ABD, İngiltere ve Kanada'da yapılan çalışmalar, alanda inkârı mümkün olamayacak

derecede önemli bir yere sahiptirler. Hızla büyümekte ve gelişmekte olan bu literatüründe neredeyse tamamına yakınının sözü edilen ülkelerin katkılarıyla oluşturulduğu görülmektedir. Bu duruma karşılık İstihbarat Çalışmalarının, akademik bir disiplin olarak gelişimini engelleyen birtakım ciddi sorunları da bulunmaktadır. Esas itibariyle literatür, tarihsel bir derinliğe sahiptir ancak bu derinliğin zaman içinde bir araya getirilmesi diğer bir deyişle de bilgi birikiminin oluşması ve toplanması konusunda yaşanan birtakım sıkıntılar nedeniyle sonuç olarak alanda bazı başarısızlıklar ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla da bu durum İstihbarat Çalışmalarının, bir manada tecrit edilmesi ve teorik olarak zayıf kalması gibi başka problemler ile de karşılaşmasına sebebiyet vermektedir. Hülasa İstihbarat Çalışmaları, akademik bir alan olarak entelektüel birikimine yanı sıra yeterli kitap ve dergilere sahip olduğu görülmekle beraber disiplinin geldiği aşamada, belgelenen bilgileri derlemek ve değerlendirmek için gerekli olan 'yapılandırılmış' bir süreçten alan için henüz bahsedilememektedir (Marrin, 2014, s. 4).

İstihbarat Çalışmalarının güncel durumuna daha genel bir pencereden bakıldığında ise Uluslararası İlişkiler Disiplini ve bir alt disiplini olan Güvenlik Çalışmalarında görülen Batı menşeili düşünce ve yaklaşımların hâkimiyetinin (Collins, 2017, s.3) İstihbarat Çalışmaları Disiplinin kapladığı akademik alanı için de aynen geçerli olduğu tespit edilmektedir. Her ne kadar alanda küresel nitelikte çalışmalar yapılmakta olsa da ABD İngiltere ve Kanada'dan oluşan Anglosfer üçlüsünün gerek literatür oluşumu gerekse istihbarat eğitiminde inkâr edilemez bir hâkimiyetinin (birtakım sorunlar yaşansa da) olduğu ve bu durumun yakın gelecekte de devam edeceği değerlendirilmektedir.

Kulvarın gerisinden gelenler olarak adlandırılabilecek olan Anglosfer dışındakilerdeki genel durum incelendiğinde henüz emekleme döneminde bulunan bazı Kıta Avrupası ülkeleri ile yanı sıra İsrail ve Türkiye gibi Anglosfer dışı kalan devletlerde, istihbarat alanında olumlu olarak nitelendirilebilecek birtakım kıpırdanmalar tespit edilmektedir. Bu hareketlenmeler sonrasında akıllara ilk olarak Anglosfer ile bu ülkeler arasında alanın gelişimi açısından karşılaştırmalı bir analiz yapılabilir mi? ve benzeri birtakım soruları getirmektedir. Amy Zegart'ın (2007, s. 23) sıklıkla dillendirmekte olduğu sorulardan biri olan Pelerinler (casuslar), Cüppeler (akademisyenler) ve Fildişi Kule (istihbarat çalışmaları) şeklinde üçlü saç ayağının görüldüğü Anglosfer dışında bir ülke veya ülkeler var mıdır? Varsa hangi ülkelerdir? Bu soruya ilave olarak İstihbarat

Çalışmalarının durumu bu devletlerde hangi aşamadadır? Gibi sayısı çalışma alanıyla ilgili olarak sayısı daha fazla arttırılabilecek sualler de aynı zamanda alanda cevaplarını da aramaktadırlar. Bu bağlamda İstihbarat Çalışmalarının akademik alandaki güncel durumunu anlamak adına Anglosfer ve Anglosfer dışındakilerde disiplinin nasıl bir gelişim gösterdiğini karşılaştırmak yerinde olacaktır. Bu insicamda, bir sonraki başlık altında Anglosfer dışında yer alan ülkelerde, istihbaratın akademik gelişimi genel bir perspektif ile ele alınacak ve güncel durum kısaca aktarılacaktır.

3.5.2. Anglosfer Dışında Gelişen Akademik İstihbarat Çalışmaları

Anglosfer dışında İstihbarat Çalışmalarının gelişimine bakıldığında çalışma alanını kendi içinde batı ve batı-dışı diye iki gruba ayırarak incelemenin, yapılan araştırmada kolaylık sağlayacağı düşünüldüğünden tercih edildiğini evvela belirtmek yerinde olacaktır. Bu bağlamda ilk olarak Batı olarak adlandırılan grup ele alındığında, Kıta Avrupası'nda yer almaları ve kendi istihbarat ekollerini oluşturmayı başarmaları bakımından Fransa ve Almanya[20] gibi ülkelerin, biraz daha ön plana çıktığı görülmektedir. Bu iki ülkede ilk etapta istihbarat teşkilatlarının gelişimi ile akademik olarak istihbaratın evriminin aynı doğrultuda ve birbirleri ile benzer bir gelişim göstermediği görülmektedir. Ayrıca adı geçin ülkelerdeki hareketlilik, ABD ve İngiltere'deki İstihbarat Çalışmalarının yanında oldukça sınırlı bir alanla çevrili kalmaktadır. Kıta Avrupası'nın istihbarat anlayışı üzerinde büyük oranda etkisi bulunan Almanya'daki (Acar, 2019, s. 107) duruma tekil bazda genel olarak bakıldığında ise bir istihbarat tarihçisi olan Wolfgang Krieger'in (2004) "*German Intelligence History: A Field in Search of Scholars*" adlı makalesinde ülkedeki mevcut çalışma alanını net bir şekilde özetleyebildiği görülmektedir. Yazar, Alman tarihçilerinin ulusal ve uluslararası siyasette istihbarat örgütleri ile istihbaratın zanaat yönüne çok az ilgi göstermeleri sonucunda ülkede İstihbarat Çalışmalarında, tam manasıyla yeterli bir gelişmeden henüz söz edilemediğinin altını çizmektedir.

Alman entelektüellerinin ekseriyetle askeri tarih alanında 'savaş' ve 'barış' konularına yöneldikleri görülmektedir. Yanı sıra 1970'li yıllarda kurulmuş olan *Barış ve Çatışma*

[20] Türk İstihbarat Teşkilatlanması önce Fransız sonrasında ise Alman istihbarat ekolü etkisi altına girmiştir. Soğuk Savaş Dönemi ile birlikte ise Amerikan istihbarat ekolünün etkisi belirginleşmiştir. Ortodoks istihbarat anlayışı bazı değişikliklere rağmen halen Türk İstihbarat Teşkilat yapılanmasının istihbarat yaklaşımı olarak görülmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Tuncay Özkan, MİT'in Gizli Tarihi, İstanbul: Alfa Yayınları (Dipnot devam)

*Disiplini'*de bugüne kadar olan süreçte istihbarat konusuna oldukça uzak denilebilecek bir mesafede durmayı tercih ettikleri görülmektedir. Krieger (2004, ss. 185-192) bu ihmalin nedenini, akademik siyaset ve Almanya'nın içinde bulunduğu psikolojik atmosfere bağlamaktadır. Yazar öte yandan Soğuk Savaş sonrası Stasi arşivlerinin açılmasıyla beraber küçük bir grup akademisyenin yapmış olduğu araştırmaların da aracılığıyla sözü edilen olumsuz durumda bir nebze de olsa iyileşme görüldüğünü belirtmektedir.

Akabinde Almanya'da, 1980'li ve 1990'lı yıllarla birlikte uluslararası çalışmaların 'eksik bir boyutu' olan İstihbarat Çalışmalarında, yavaş yavaş değişimler görülmeye başlandı (Corvaja, Jeraj ve Borghoff, 2016, s. 79). Alman akademisyenlerin kurmuş olduğu bu küçük grup tarafından 1993 yılında 'Uluslararası İstihbarat Tarihi Derneği' oluşturuldu. Takip eden sürecin ardından çok geçmeden 2001 yılında da 'İstihbarat Tarihi Dergisi' yayın hayatına hızlı bir giriş yaptı. Aynı dönemde Alman Silahlı Kuvvetleri bünyesinde istihbarat ve güvenlik ile ilgili konulara odaklanan ve Amerikan Okulu benzeri eğitim vermesi için kurulmuş olan *Universität der Bundeswehr München* bünyesinde açılan yanı sıra da Almanya'nın istihbarat teşkilatlarının öğrencilerine eğitim veren 'İstihbarat ve Güvenlik Çalışmaları' yüksek lisans programı açıldı. Öte yandan tüm bu olumlu gelişmelere rağmen Alman İstihbarat Çalışmalarının önündeki zorlu engellerin tam manasıyla aşılmış olduğu söylenememektedir (Özdemir, 2021, s. 163; Michael ve Kornbluth, 2019, s. 134). Krieger'ın (2004, ss. 185-192) Almanya'daki istihbarat araştırmalarının gelişim seyri üzerine yaptığı genel tespiti tarihsel süreç ile birlikte değerlendirildiğinde alanın ülkedeki durumu daha iyi anlaşılmaktadır.

Fransa, İspanya ve İsrail gibi Anglosfer dışında yer alan diğer ülkelerdeki durum biraz daha irdelendiğinde, İstihbarat Çalışmaları Disiplini için bir kırılma noktası yanı sıra da çalışmalara olan ilginin artmasını sağlayan gelişme olarak 11 Eylül Saldırılarının ve oluşturduğu akademik gelişmelerin yansımalarının, adları geçen bu ülkelerde de yoğun biçimde görüldüğü gözlemlenmektedir. Lakin sözü geçen ülkelerdeki akademik ilerleme, Almanya örneğinde olduğu gibi Anglosfer'deki İstihbarat Çalışmalarının yanında oldukça mütevazı kalmaktadır. Bununla beraber Fransa özelinde disiplinin gelişimi için üniversitelerin kapıları aralandığında, istihbarat ile ilgili kurslar ile özel programların birer birer ülkede belirmeye başladığı görülmektedir. Akademisyenlerin

istihbarat başarısızlıklarını geniş kapsamlı bir şekilde ele aldıkları çalışmalar ile de istihbarata olan ilginin Fransa da her geçen gün artmakta olduğu gözlemlenmektedir (Corvaja, Jeraj ve Borghoff, 2016, s. 80). Çalışmalarda ele alınan konuların başında ekseriyetle; 'istihbarat başarısızlıkları', 'istihbaratın siyasallaşması ve denetlenmesi', 'istihbarat etiği', 'ulusal güvenlik ve istihbarat kültürü ilişkisi' gibi çeşitlilik gösteren olgu ve olayların geldiği açık kaynaklardan tespit edilmektedir.

Fransa ve Almanya'daki çalışma alanın sorunları kısaca gözden geçirildiğinde ise ilk olarak Almanya'da istihbarat algısıyla ilgili engellerin henüz aşılamadığı yanı sıra gerek kamuoyu gerekse akademik alanda istihbarata yönelik ciddi bir direncin bu ülkede halen devam ettiği sonucu ile karşılaşılmaktadır. Fransa'daki genel tavırda, Almanya'daki duruma oldukça benzer olarak ilk istihbarata olan ilginin de ancak 1990'lı yıllarla başlayan küresel rekabet sonucunda belirgin bir hale geldiği gözlemlenmektedir. 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleşen saldırıların Fransız İstihbarat Çalışmalarındaki yansımalarının çıktıları ise 'güvenlik', 'askeri savunma' ve 'dış politika' alanlarındaki araştırmalardan oluştuğu görülmektedir (Michael ve Kornbluth, 2019, s. 136). Bu anlamda, 2000 yılında kurulmuş olan *Centre Français de Recherche sur le Renseignement* (İstihbarat Araştırmaları Merkezi) ülkede alan için müstesna bir yere sahip olduğu söylenebilir (CF2R, 2022).

Kıta Avrupa'sının bir başka ülkesi olan İspanya'da İstihbarat Çalışmalarının gelişimi, reform sonrası 'açıklık kültürü' ve 'demokratik istihbarat'ın önem ve rolünü dair artan farkındalığını yansıtmakta lakin bu kadarla da sınırlı kalmamaktadır. Ayrıca istihbarat topluluğunun isteği üzerine yanlış istihbarat algısını düzeltmek ve bir 'istihbarat kültürü' inşa etmek için de akademisyenler ve istihbarat profesyonelleri, çalışma alanı için yoğun bir gayret sarf etmektedirler. Bu çabalar, Ulusal İstihbarat Merkezi *(National Intelligence Centre*) ve üniversiteler arasındaki işbirliğinin sağlandığı bir zemin üzerinde açık bir şekilde gerçekleştirilmektedir (CNI, 2022).

İspanya'daki alana dair girişimlerden bir diğeri olan Ulusal İstihbarat Merkezi (CNI) ve Madrid'de bulunan *Universidad Rey Juan Carlos* tarafından 2005 tarihinde *Centre for Intelligence Services and Democratic Systems* kuruldu. Ertesi yıl da *Universidad Carlos III* tarafından yine Madrid'de *Institute of Intelligence for Security and Defence* (Güvenlik ve Savunma İstihbaratı Enstitüsü)/ CNI'nın desteği ile açıldı. Bu teşebbüslerin sonucunda, İspanya'da son yıllarda İstihbarat Çalışmalarının akademik

alanda normalleştirilme çabalarıyla birlikte ülkede henüz gelişmekte olan disiplin için bir anlamda önemli bir yolun katedildiği anlaşılmaktadır (Michael ve Kornbluth, 2019, s. 134-135; Gill ve Phythian, 2016, s. 13).

İspanya ile benzer bir 'istihbarat kültürü' projesi de diğer bir Avrupa ülkesi olan Romanya' da hayata geçirilmeye çalışılmaktadır. Bükreş Üniversitesi *(University of Bucharest)* ve Ulusal İstihbarat Akademisi (*National Intelligence Academy)* işbirliği ve siyaset bilimcilerin gayretleriyle hayata geçirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bunların yanı sıra OSINT araştırmalarına teşvik sağlayan, aynı zamanda bir STK olan *KROSS* tarafından da Bükreş'te *Academic Intelligence and Security Studies (AISS)* adında yıllık olarak ve aralıksız bir şekilde düzenlenen konferanslar yapılmaktadır (Gill ve Phythian, 2016, s. 4).

Özetle bu bölümde aktarılanlardan anlaşılacağı üzere İstihbarat Çalışmalarında ABD, İngiltere ve Kanada'dan oluşan ülke üçlüsü, alanın akademikleşmesinde ön sıralarda yer almaktadır. Almanya, Fransa ve İspanya gibi diğer batılı devletlerde istihbaratın bilimselleşme süreci ise Anglosfer'e oranla biraz daha ağır ilerlemektedir. Akademik anlamda da ön saflarda yer alan ülkelerdeki İstihbarat Çalışmalarının adeta diğerleri üzerinde izdüşümleri şeklinde istihbaratın bir bilimsel gelişme gösterdiği sonuç olarak değerlendirilmektedir. Bununla beraber öncü devletlerin literatüründe görülmekte olan ve önemli bir boşluğu olarak nitelendirilen 'istihbarat kültürü'nün, İspanya'da daha ciddi bir şekilde ele alındığı görülmektedir. Bu doğrultuda ülkede, diğer ülkelere emsal oluşturacak formatta İstihbarat Çalışmalarının bir gelişim seyri gösterdiği ve yerleşik bir akademik kültür için uygun zeminin oluşturulmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır.

Kısacası Batı ülkelerinde ve Amerika'da bulunan üniversitelerde, siyasi liderlerin ve politika yapıcıların, siyaseti belirleyebilmeleri yanı sıra da karar verebilmeleri adına artan istihbarat ihtiyacını karşılamak amacıyla açılmış olan istihbarat programları ve hızlandırılmış kurslar ile birlikte istihbaratın akademikleşme süreci de başlatılmıştır. Sözü edilen ülkelerdeki bu istihbarat programlarının, batı dışı ülkelerinde bir anlamda kendilerine formüle edilerek ortaya çıkardıkları çalışmalar ile birlikte akademik alanda oluşan güncel yansımalarının da sonucunda istihbaratın akademik gelişim süreci de hızlı bir ivme kazanmıştır (Michael ve Kornbluth, 2019, ss. 117- 135).

Bir diğer saptama da ise İstihbarat Çalışmalarının ülkelerin kendi iç dinamiklerine bağlı olarak ve sorunlar karşısında geliştiği görülmektedir. Bu durum çalışma için

önemli bir bulguyu ortaya çıkarmaktadır. Zira her ülke kendi İstihbarat Çalışmalarını gerek uygulama gerekse teorik olarak akademik alanda oluşturmalıdır. Akademik yansımalar ile alan bir yere kadar gelişim gösterebileceği tez çalışmasında değerlendirilmektedir. Yapılan analizlerden hareketle alan gözlemlenmeye devam edildiğinde, istihbaratın akademik olarak geliştiği ülkelerde bile istihbarat kültürünün daha önce de bahsi edildiği üzere halen ciddi bir boşluğu ifade etmekteyken diğer taraftan ise istihbarat kültürü algısının başarılı bir örneğini sergilemesiyle batı dışı ülkelerden biri olan İsrail yükselmektedir. Bu durumun görünen temel nedeni, İsrail istihbarat kültürünün temellerinin, halkın duyduğu 'güvensizlik duygusu' ile istihbarat servislerinin 'güvenilir kurum' olarak görünme isteği üzerine inşa edilmiş olmasıdır (Yesevi, 2014, s. 245). Esas itibariyle ise İsrail Devleti'nin kuruluşundan itibaren karşı karşıya kaldığı jeo-stratejik gerçeklik ve içinde bulunduğu 'savaş' ve 'çatışma' ortamının yarattığı güvenlik sorunlarının bir sonucu olarak ülke bir 'güvenlik devleti' haline gelmiştir (Seren, 2021, s. 466). Doğal olarak bu durum İsrail halkının, diğer ülke halklarına oranla istihbarat olgusuna ve teşkilatlarına daha sıcak bakmasına olanak sağlamıştır. Aynı esnada söz konusu durum olumsuz bir istihbarat algısını da diğer ülkelere nazaran minimuma indirmiştir. Bu avantajlı duruma karşılık İsrail'de bir paradoks olarak İstihbarat Çalışmalarının ağırlıklı bir şekilde akademik alan olan üniversite ve çeşitli eğitim kurumlarının yerine daha çok düşünce kuruluşları (think-tank) ve araştırma enstitülerinin katkıları ile (Bkz. Ek-3) gerçekleştirildiği görülmektedir (Pascovich, 2017, ss. 137-141).

İsrail üniversitelerinde istihbaratla ilgili akademik alandaki çalışmalara bakıldığında çoğunlukla siyaset bilimciler tarafından ortaya konulan çalışmalar olduğu ve kullanılan metodolojide genellikle tarihsel bir yaklaşımın benimsendiği gözlemlenmektedir. Bu yönüyle çalışmaların İngiltere'deki İstihbarat Çalışmalarına oldukça benzer bir özellik taşıdıkları anlaşılmaktadır. Bu durum diğer taraftan aslı itibariyle kendi istihbarat alanında akademik gelişim sağlamamış ülkeler içinde İstihbarat Çalışmalarının yükseköğretimde nasıl şekillenmesi gerektiğine dair bir takım ipuçlarını da vermektedir. Zira İngiltere ve İsrail'in gerek istihbarat sistemleri gerekse istihbarat eğitimi bakımından oldukça başarılı bir profil çizmektedirler. İstihbarat eğitiminde ise ortak yönlerinin fazlaca ve bu ülkelerde alanın çok gelişmiş olması Anglosfer dışında İstihbarat Çalışmalarını geliştirmek isteyen devletlerin de gözden kaçırmaması gereken önemli bir ayrıntıdır. Bununla beraber İsrail'deki

istihbarat eğitim sisteminin kendine has önemli nüansları da bulunmaktadır. İsrail üniversitelerindeki Güvenlik ve Uluslararası İlişkiler alanındaki istihbaratla ilgili yüksek lisans programları yok denecek kadar azdır. Var olan çok az programda Güvenlik Çalışmaları Disiplininin altında yer almaktadır. İstihbarat Çalışmaları Disiplini içerisinde ise ilk yüksek lisans programı 2015 yılında Bar-Ilan Üniversitesi Siyaset Bilimi bölümünde açılmış, kısa bir süre sonra ise program kapatılmıştır.

Bunların dışında pek de eşine rastlanmayacak bir şekilde İsrail'de güvenlik ihtiyacı devlet, akademi ve istihbarat servisi ile oluşturulan üçlü bir platform tarafından karşılanmaktadır. Bu yönü ile İsrail devletinin, İstihbarat Çalışmalarında oldukça farklı bir rota izlediği ve bir anlamda emsal teşkil ettiği söylenebilir. Ayrıca bu tablo sayesinde kökleri eskilere dayanan ancak yakın tarihte tekrardan gün yüzüne çıkan, diğer taraftan ise İstihbarat Çalışmaları alanı içinde yeni sayılabilecek bir kavram gündeme taşınmaktadır (Michael ve Kornbluth, 2019, s. 137). Bu kavramın adı, 'istihbarat diplomasisi' ya da diğer adıyla 'diplomatik istihbarat' tır. 2020 yılında İsrail'in istihbarat teşkilatı olan MOSSAD'ın Eski Başkanı Yossi Cohen tarafından özellikle Birleşik Arap Emirlikleri'ne yönelik olarak ve sonrasında da resmi politik düzeyde olmayan bir şekilde Suudi Arabistan barış görüşmeleri (Düşünce Mektebi, 2020) şeklinde sürdürülen birtakım istihbarat diplomasisi faaliyetler dizisi gerçekleştirilmiştir. Açık kaynaklarda İsrail istihbarat teşkilatının yeni başkanı tarafından istihbarat diplomasisinin aktif bir şekilde sürdürüldüğüne dair bir emareye rastlanılmamaktadır.

İstihbarat Diplomasisi'ni diğer taraftan etkili bir biçimde benimseyen ve son dönemde istihbarat teşkilatı tarafından aktif şekilde yürüten başka bir devlet bulunmaktadır. Bu devlet İsrail gibi Anglosfer dışında kalan ve alanda sivrilmekte olan modern Türkiye'dir. 2010 yılı itibariyle ülkenin istihbarat teşkilatının başında bulunan Hakan Fidan tarafından dış istihbarata ağırlık verilmesiyle teşkilatın mevcut anlayışında yeni bir yapılanmaya gidilmiştir (A. Ateş, 2013, s. 93). İstihbarat kurumu tarafından 2022 yılı itibariyle bu yaklaşım aktif bir şekilde devam ettirilmektedir. Ülke için istihbaratın dış politikada bu denli etkin olmasının olumlu ya da olumsuz taraflarıyla ilgili net analizlerin ortaya konulması için erken olsa da Türkiye bu yaklaşımıyla hâlihazırda alanda örnek teşkil eden bir ülke olarak gösterilmektedir (Hürriyet, 2019). Bununla beraber yapılmakta olan batı ve batı dışı ülkeler sınıflandırmasında her iki grupta

içerisinde yer alanın Türkiye'nin, diğer bir taraftan taktik istihbarattan Amerikan'ın da istihbarat yaklaşımı olarak bilinen 'stratejik istihbarat'a doğru sancılı bir süreçten geçtiği görülmektedir. Ülkede yerleşik bir istihbarat kültürü olmamasına rağmen akademik alanda sayıları hızla artan istihbarat programları ile her geçen gün gelişmekte olan bir istihbarat eğitimi anlayışına haiz olduğu gözlemlenmektedir. İstihbarat Çalışmalarında ülkede ortaya çıkarılan güncel Türkçe istihbarat literatürü ise halen oldukça zayıftır.

Sayılan özellikleri ile İstihbarat Çalışmaları disiplinin gelişimindeki yeri ve rolü bakımından yanı sıra da istihbarat alanında olumlu ve olumsuz teşekkülleri bir arada bulundurması nedeniyle Türkiye'nin ilgi çekici bir ülke olduğu yönünde bir değerlendirme çalışmada yapılmaktadır. Bu özellikleriyle araştırmanında temel amaçlarından biri olan İstihbarat Çalışmalarının bir alt disiplin olarak gelişim seyrinin aydınlatılması ayrıca istihbaratın evrilmesinde Anglosfer ve dışındakilerin ne tür katkıları olduğunun açık bir şekilde ortaya konulabilmesi adına yapılacak karşılaştırmalı bir analiz için Türkiye örneğinin seçilmesi araştırmada uygun bulunmuştur.

Bu amaçla çalışmanın son bölümünde Türkiye'deki İstihbarat Çalışmalarının akademik olarak gelişim seyrine ve Anglosfer'in ülkedeki çalışma alanı üzerindeki etkisinin ne boyutlarda olduğunun tespitine detaylıca yer verilecektir. Bu şekilde, İstihbarat Çalışmalarının geldiği güncel nokta ortaya konularak Türkiye ölçeğinde disiplinin gelişimi için nasıl ve ne tür bir yol izlenmesi gerektiğine dair bir yol haritası taslağı çıkarılmaya çalışılacaktır.

4. BÖLÜM: İSTİHBARAT ÇALIŞMALARININ TÜRKİYE'DEKİ SEYRİ: ALGILAR, SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

4.1. Türkiye'de İstihbarat Olgusundan Akademik İstihbarat Çalışmalarına Uzanan Tarihsel Süreç

İstihbarat olgusu üzerine yapılan akademik çalışmalara göz atıldığında çoğunlukla çok eski zamanlara kadar uzanmadıkları dikkat çekmektedir (Demircioğlu vd., 2021, s. 9). Hâlbuki istihbarat kavramı, Türklerde aynı çağdaşlarında görüldüğü gibi tarih sahnesine ilk çıktıkları dönemlerden itibaren var olmasına karşılık Türk yazınlarında istihbaratın rolü ve önemine binaen çalışmalar oldukça azdır. Var olan yazılı kaynaklar ise genellikle birbirini tekrarlara mahiyette olup ilk yazılı kaynak olarak Orhun Kitabelerinde/ Yazıtlarında istihbaratla ilgili bilgilere rastlanılmaktadır. Yazıtlarda Çinlilerin hangi metotlarla Türkler hakkında bilgi topladıklarına ve ne tür espiyonaj faaliyetlerinde bulunduklarına dair bilgiler yer almaktadır (H. Ateş, 2014, s. 75).

Eski Türk devletlerine bakıldığında ancak yok denecek kadar az sayıda kaynağın bugüne intikal edebildiği gözlemlenmektedir. Bunların içerisinden tarih sahnesinde önemli bir yer edinmiş olanlar incelendiğinde; Büyük Selçuklu Devleti'nin de yürütmüş olduğu istihbarat faaliyetlerine ilişkin sınırlı kaynağın bugüne kadar gelebildiği görülmektedir. İstihbarat ve önemine binaen bilgilere bu devlette sadece dönemin büyük veziri Nizamülmülk'ün ünlü eseri olan '*Siyerü'l Müluk ya Siyasetname* üzerinden birtakım bilgilere ulaşılabilmektedir (Delibalta, 2018, s.67). Nizamülmülk, yazıtının onuncu bölümünde istihbarat sahiplerine, gizli habercilere ve devlet işlerinde tedbir alınmasına yönelik tavsiyelerde bulunurken; on üçüncü bölümde ise devletin casuslar göndermesinin gerekliliğine, mülkün iyiliğine ve devlet işlerine yönelik alınması gereken tedbirlere yer vermekte, bu konudaki tavsiyelerini de art arda sıralamaktadır (İyiat, 2020, s. 44).

Türk istihbarat tarihinde göze çarpan önemli diğer bir isim olarak ise Karahanlılar Dönemi yazılan Kutadgu Bilig adlı eseri ile Yusuf Has Hacib'le karşılaşılmaktadır. Yazarın eserinde istihbaratın amaç ve önemine yer verdiği, istihbarat olgusunu 'ihtiyat' ve 'ihmal' terimleri üzerinden açıklamaya çalıştığı görülmektedir. Yusuf Has Hacib ayrıca alınacak tedbirler ile devletin güçlenebileceğini, halkın refah düzeyinin artacağını aksi bir uygulamada ise devletin temellerinin kökünden sarsılabileceğini eserinde dikkat çekmektedir. Yazar ayrıca bunların gerçekleşmesi durumunda ise

yönetim zafiyeti doğacağına işaret etmekte ve istihbaratın devlet idaresi için oldukça elzem olduğunun altını önemle çizmektedir (N. Yazar, 2021, s. 91).

Akabindeki dönemde tarih sahnesine çıkan bir başka Türk devleti olan Osmanlı Devleti'nin de, bilindiği ve dillendirildiği gibi istihbarata gereken ehemmiyeti vermediği yönündeki iddiaların aksine 18. yüzyıldan itibaren istihbarat alanında özellikle de dış askeri istihbarata özel bir ihtimam gösterdiği devletin kendi birimlerine gönderdiği raporlardan açıkça anlaşılmaktadır (Abacı, 2019, s. 1). Yeni kuşak Türk tarihçilerinden olan Emre Gör' de (2019, s. 13) "Abdülhamit Döneminde İstihbarat" adını verdiği ve dönemin 'haber alma faaliyetlerini' anlattığı kitabı için incelediği istihbarat raporlarından, Osmanlı Devleti'nin istihbarat ağlarının eksiklikleri olmasına rağmen en azından dış dünyadan çok da kopuk ve habersiz olmadığını belirtmektedir.

Emrah Sefa Gürkan' da (2020, s. 17), Emre Gör ile aynı düşüncede olup "Sultanın Casusları" adlı eserinde, Osmanlı Devleti'nin iddia edildiği gibi dış dünyaya kapalı bir şekilde olmadığını eklemektedir. Bu durumun son yıllarda yapılan çalışmalarda da açıkça görüldüğünü, Osmanlı Devleti'nde espiyonaj tekniklerindeki yeniliklerin, devletin son döneminden çok daha öncesinden, 16. yüzyıldan itibaren kullanıldığına dikkat çekmektedir. Gürkan kitabında yanı sıra Osmanlı istihbaratına ilişkin yanlış bilinen birçok konuya da açıklık getirmektedir (Gürkan, 2020, s. 17).

Türk istihbarat literatüründeki alana dair belirtilen görüşlere karşılık Osmanlı Devleti'nin, Birinci Dünya Savaş'ında Almanya'nın yanında yer alması ise devletin savaştaki durumu açısından ciddi anlamda büyük bir stratejik istihbarat hatası olarak değerlendirilmektedir. Yine aynı dönemde diğer bir açıdan stratejik istihbaratın önemli bir dalı olan sosyolojik istihbaratın da göz ardı edilmiş olması sonucunda Osmanlı Devleti'nin uluslaşmasının da ciddi anlamda sekteye uğradığı da dönemin açık bir gerçeği olarak karşılaşılmaktadır (Sarı, 2021, ss. 816-817). Bu durum aynı zamanda devletin istihbaratın uygulama yönüne ağırlık verdiğini ve istihbarata stratejik olarak yaklaşmadığını göstermektedir. Dolayısıyla Türklerin İstihbarat Çalışmaları için oluşturan kavramsal alt yapıya, 20. Yüzyıla gelindiğinde bile halen kavramsal bağlamda gözle görülür bir katkısına rastlanılmamaktadır.

Osmanlı Devleti'nden sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti'de benzer şekilde istihbarat alanına uygulama yönünden yaklaşmıştır. Bu durumun sonucunda aynı Osmanlı Devleti'nde olduğu gibi kendi istihbarat ekolünü oluşturamamıştır. Sırasıyla, Fransız,

Alman ve Amerikan ekollerinin etkisi altında şekillendirilen bir Türk istihbarat konsepti anlayışı benimsemiştir (H. Ateş, 2014, ss. 189-190; Atılır, 2018, s. 57). Akabindeki süreçte de istihbarat kurumu, bu yoğun etkiler neticesinde bir istihbarat kültürü doğal olarak oluşturamamıştır. Buna mukabil kurum, 2000'li yıllar ile benimsediği diplomatik istihbarat anlayışı ile birlikte yüzünü istihbaratın bilimsel yönüne çevirmiş; akademik çalışmalar yapmak için bir merkez dahi kurmuş yanı sıra bilimsel etkinlikler düzenleyen/destekleyen modern bir istihbarat anlayışına kavuşmuştur. Diğer taraftan istihbarat kurumu dışında gelişen akademik İstihbarat Çalışmaları da aynı şekilde ülkede yeni yeni filizlenmeye başlamıştır.

Özetle, antik çağlardan itibaren tarih sahnesinde görülen istihbarat olgusunun henüz yarım asrı yeni aşmış olan akademikleşmesinde ve Türk İstihbarat Çalışmalarına giden bilimselleşme sürecinde, Türklerde de tüm dünyada görüldüğü gibi kavram önce erken dönemlerde bir meslek olarak algılanmıştır. Eski Türklerin yazılı kaynaklarında da istihbaratın bu yönü ele alınmıştır. Orhun Yazıtları, Divan-ü Lugat-it Türk, Kutadgu Bilig, Siyerü'l Müluk ya Siyasetname ve Dede Korkut hikâyelerinde istihbarat faaliyetlerinden bahsedilmektedir (Arkun, 2019, s. 29). Türk tarihi için son derece önemli olan bu kaynaklarda istihbarat uygulamalarıyla ilgili bölümlerin olması hem istihbarata dair ehemmiyeti ve aynı zamanda istihbarattan uzak kalınmadığını göstermekte hem de Türkçe istihbarat literatürü için oldukça değerli referans kaynaklarını teşkil etmektedirler. Ayrıca eserlerde, istihbarat ve istihbarat ile uğraşan kişilere verilen adlandırmalara/ kavramlara da (çaşıt/ çaşut, yazıkçı/salıkçı, körüg, tıl, kılağuz, elçi vb.) rastlanılmaktadır (Aydın, 2018, s. 110). Eserlerde dikkat çekici önemli husus ise 'Siyerü'l Müluk ya Siyasetname' ve 'Kutadgu Bilig' gibi eserlerin, devlet yöneticilerine sunulmuş yanı sıra da dönemin istihbarat faaliyetlerinin bu kaynaklarda konu edilmiş olmasıdır.

Sözü edilen durum aynı zamanda istihbaratın, Eski Türklerde de bugünde olduğu gibi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler ile ilişkilendirildiğini göstermektedir. Nitekim kadim bir devlet anlayışına sahip olan Türklerin, istihbarat yaklaşımı geliştirmekte dünyadan geri olmadıkları son döneme kadar ulaşan kaynaklardan anlaşılmaktadır. Buna mukabil içinde bulunulan çağın bir gereği olarak ülkedeki akademik istihbaratta, Türkiye'nin yakın dönem tarihinde görülen bazı olaylar ve faktörler sonucunda (toplumda oluşan istihbarat algısı vs.) meslek kadar bilimselleşme sürecinin nasıl ön

plana çıktığı ve son bir asırdaki sürecinin nasıl bir seyir izlediğine dair durumu araştırmalarda pek irdelememektedir. Bu nedenle ve literatürde önemli bir eksiklik olarak görülen bu ahval için alana katkı sağlamak amacıyla çalışmanın yeni başlığı altında istihbaratın Türkiye'deki akademikleşme süreci incelenecektir.

4.2. İstihbarat Çalışmalarının Uluslararası İlişkilerin Bir Alt Disiplini Olarak Türkiye'deki Akademik Konumlanışı

Uluslararası İlişkiler disiplinin hegemon güçleri olan Anglosfer ülkelerinde hızla gelişen ve yer bulan İstihbarat Çalışmalarının, Türkiye'deki muadili çalışmalar üzerinde akademik yansımalarının bulunduğu yadsınamaz bir gerçektir. Dolayısıyla bu şartlarda ülkede gerçekleştirilmekte olan İstihbarat Çalışmaları ve akademik alanın gelişiminin doğal olarak Anglosfer ülkelerine oldukça benzer bir seyir izlediğini daha en baştan söylenebilmek mümkün olabilmektedir. Buna mukabil, bir Tarih Profesörü olan Ahmet Özcan'ın (2021, s. 63), Askeri Tarihin gelişimiyle ilgili şu tespiti İstihbarat Çalışmaları için de geçerlidir: "Türkiye'deki gelişmeler kuruluş, açılış gibi konularda, Batı ile paralel yürümüştür fakat nicelik ve niteliği gösteren gelişme konusunda aynı durum söz konusu olmamıştır". Bu cümleden hareketle ve benzer bir yaklaşımla İstihbarat Çalışmaları irdelendiğinde, Türkiye'de gelecekte akademik olarak alanın nasıl bir gelişim sergileyeceğine dair öngörülerde bulunmak zor olmamaktadır.

Türkiye'nin istihbarat alanında ve alanın disiplin olma yolunda geçirdiği mütevazı tarihsel sürece bakıldığında öncelikle İstihbarat Çalışmalarının üst çatısı olan Uluslararası İlişkiler disiplinin bağımsız bir akademik disiplin olarak yerleşik bir hale gelmesinin diğer bir deyişle kurumsallaşmasının bile ancak Anglosfer ülkeleri başta olmak üzere Batı dünyasından yaklaşık bir asır sonrasında gerçekleşebildiği görülmektedir. Disiplinin Türkiye'deki akademik gelişimi tetkik edildiğinde, ilk olarak kökleri Osmanlı Devleti'ne kadar dayanan yanı sıra Uluslararası İlişkiler disiplini açısından ülkenin en önemli simgesi olan ve Mülkiye adıyla bilinen yükseköğretim kurumu (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi) ile karşılaşılmaktadır (Seren ve Gültekin, 2022, s. 26).

Türkiye'de sonrasında 1980'lerden 2000'li yılların başlarına kadar sayıları hızla artan birçok yeni üniversite kurulmuş ve bu üniversitelerin bünyelerinde Uluslararası İlişkiler bölümleri açılmıştır. Ayrıca Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümlerinde, Uluslararası İlişkilere dair dersler verilmeye başlanmıştır. 2000'li yıllar süresince

Türkiye'nin dış siyasette aktif politika izlemeye başlamasıyla ve aynı zamanda AB müzakereleri gibi gelişmeler ile birlikte akademik ilginin oldukça arttığı ve Uluslararası İlişkiler disiplinin Türkçe literatürünün de zenginleşmeye başladığı görülmektedir (Seren ve Gültekin, 2022, s. 27).

Tüm bu gelişmelere karşılık disiplin içerisinde önemli bir alt dal olan istihbarat ile ilgili programlara ya da derslere, Türkiye'nin Uluslararası İlişkiler alanındaki öncü ve saygın üniversitelerinde bile aktif bir şekilde halen yer verilmediği tespit edilmektedir. Örneğin, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi (Mülkiye), Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi* gibi ülkenin köklü yükseköğretim kurumlarında lisans ve lisansüstü derecesinde istihbarat programı ya da dersine rastlanılmamaktadır. Buradan hareketle devlet veya vakıf üniversitelerinin sayısında 2000'li yıllar ile birlikte önemli bir sıçrama yaşamasına karşın istihbarat gibi dış politikanın tamamlayıcısı olan bir alanın yükseköğretimdeki eksikliği, nicel artışın beraberinde akademik yönden de nitel bir iyileşmeyi de ardından getirip getirmediği gibi bir tartışmayı da kendiliğinden ortaya çıkarmaktadır (Seren ve Gültekin, 2022, s. 27). Bu tartışmaların yürütülebileceği en uygun akademik platform olarak Uluslararası İlişkiler çatısı altında istihbaratın küme/disiplin olarak nasıl bir akademik gelişme gösterdiğine öncelikle bakılması faydalı olacaktır.

4.3. Türkiye'deki İstihbarat Çalışmalarının Gelişimi: Anglosfer'in Çalışma Alanına İzdüşümü ve Akademik Yansımaları

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de, istihbarat olgusunun ve sistematik izlerinin bilhassa kurumsallaşma sürecinin daha çok devlet yapısı içerisinde şekillendiğini gözlemlenmektedir. Aynı şekilde diğer birçok devlette görüldüğü üzere ülkede istihbaratın kurumsallaşmanın devlet olarak geçirmiş olduğu tarihsel sürece bağlı ve her geçen gün istihbaratın girift bir hal alan yapısıyla doğrusal orantı olarak bir gelişim, değişim ve dönüşüm geçirmekte olduğu izlenmektedir. 2. Dünya Savaşı ile birlikte profesyonel istihbarat örgütlerinin kurumsal alanda teşekkül etmesi, bilgi birikiminin inşası için gerekli olan yazılı metinlere erişimi yanı sıra istihbaratın doğasının da devreye girmesiyle (gizlilik unsuru ile çevrili olması) veriye ulaşımı, diğer devletlerde olduğu gibi Türkiye'deki mevcut kurumsal yapının da oldukça güçleştirmekte olduğu görülmektedir (Demircioğlu vd. , 2021, s. 10).

Ülkede diğer taraftan verilere dayalı kurguyu oluşturmanın zorluğu kadar elde edilen verilerin azlığı ve yeteri kadar istihbaratta uzmanlaşmış bir çevrenin olmaması beraberinde Türkiye'de istihbaratın bir meslek dalı olarak uzunca bir süre görülmesine neden olmuş, olgunun bir bilim olduğu gerçeğinin gün yüzüne çıkmasını oldukça geciktirmiştir. Dolayısıyla ülkede istihbaratın akademik dal olarak kurumsallaşması Anglosfer'den oldukça geç olarak ancak yakın bir tarihte başlayabilmiştir (Türken, 2022, s. 48). Bu duruma mukabil, istihbarat özündeki gizlilik unsurunu koruyarak ve aynı zamanda geçirgenlik özelliğini de yitirmeden, birçok disiplin ile mevcut yakın ilişkisi sayesinde bilimsel olarak akademik alanda 'sistemli' ve 'açık bir disiplin' şekline dönüşmeye sonuç itibariyle başarmıştır (Dikmeci, 2021b, s. 1).

Akademikleşmenin başlamasına kadar ki süreçte Türkiye, 20. Yüzyıl boyunca sürmüş olan dünyadaki istihbaratın kurumsal ve sivil alandaki dönüşümü esnasında cereyan eden vakaların vaziyetine göre bu gelişmelerden, doğrudan veya dolaylı bir şekilde etkilenmiştir. Bu etkilenme sonrasında ülkedeki akademik alana da yansımış ve sonuçta istihbaratın "askeri, sosyolojik, ekonomik ve siyasi" boyutları da bulunan bir bilim/ disiplin olduğu kabul edilmiştir (Suiçmez, 2017, s. 1). Nihayetinde akademik alanda istihbarat çalışmaları ve araştırmaları hız kazanmıştır.

Akademik alanda kazanılan bu hız ve her geçen gün artmakta olan istihbarat araştırmaları karşısında çağdaşlarında olduğu gibi Türkiye'de, bu alanın bir disiplin veyahut bilim dalı sayılıp sayılamayacağı sorusu alanda ortaya çıkmıştır. Disiplin olarak akademik camiada kendine yer edinecek olan disiplinlerin, doğal olarak belli bir gelişim aşamalarını geçirmeleri gerekmektedir. Bu bağlamda istihbaratın, Türkiye'de bir alt disiplin olarak kabul gördüğü genel kanaati oluştuğundan doğrudan Türkçe literatürden anlaşılsa da, Türk İstihbarat Çalışmalarının güncel akademik durumunun bilimsel kriterler ile ortaya konulup açıklanması gerekmektedir. Bu çaba aynı zamanda Uluslararası İlişkiler disiplini ile olan ilişkisinin de somutlaştırılması adına faydalı olacaktır.

Gelinen aşamada hatırlatmak gerekir ki; bir akademik alanın disiplin sayılabilmesi için gerekli ve literatürde kullanılmakta olan farklı ölçütlere çalışmanın ikinci bölümünde yer verilmişti. Dolayısıyla sözü edilen kıstaslar göz önünde bulundurulduğunda, bugün Türkiye'de İstihbarat Çalışmalarının akademik bir alan olarak algılandığı ve kabul gördüğünü net bir şekilde söylemek artık mümkündür. Diğer taraftan Türkiye'de yeni

yeni kök salmaya başlayan ve istihbaratla ilgili oluşan akademik alanının hangi yaklaşımlar ile ele alınması gerektiği yanı sıra da alanın bir disiplin olması için gereken aşamaları ne derecede sağlıklı bir şekilde geçebildiği zihinleri bu safhada meşgul etmektedir. Sayılan husus ve problemlerden hareketle Türkiye'de, İstihbarat Çalışmalarında hangi tür yaklaşımların daha çok benimsendiğinin ortaya konulabilmesi adına Stafford T. Thomas'ın (1998 ss. 236-238) istihbarat yaklaşımlarını sıraladığı dört (4) farklı gruplandırmasının kullanılması, ülkede alanın mevcut dinamikleri göz önünde bulundurularak uygun görülmüştür. Bu sınıflandırma ise aşağıdaki gibidir:

- *Tarihsel/ Biyografik Yaklaşım;* İstihbarat Çalışmalarında en yaygın kullanılan yaklaşım olup olayları açık bir şekilde ele alırken nedensellik sıralamasına göre de kronolojik bir biçimde sıralar.
- *İşlevsel yaklaşım;* Karakteristik faaliyetler ile süreçlerini göz önünde bulundurarak inceler diğer bir ifadeyle olayları kendi özellikleriyle birlikte ele alarak açıklamaya çalışır. Esas itibariyle ise yaklaşım, ulusal güvenlik stratejisine uygun istihbarat döngüsünün nasıl olması gerektiğini inceler diğer taraftan ise istihbarat faaliyetleri ve süreçleri ile istihbarat teknolojilerinin gelişimine odaklanır (Cristescu, 2011, s. 7).
- *Yapısal Yaklaşım;* Doğrudan istihbarat örgütlerine odaklanarak İstihbarat Çalışmalarının öncelikle örgütsel yapıların merkeze alınarak ve ulusal güvenlik işlevi ile birleştirilerek çalışılmasını hedefler.
- *Siyasi Yaklaşım;* İstihbaratın 'siyasi' doğasına vurgu yapar. İstihbarat Çalışmalarında siyasi perspektifin, istihbarat olgusunu açıklamanın en uygun ve kullanışlı yolu olduğunu savunur. Politika yapımında karar verme ve uygulama aşamalarındaki siyasi ilişkilere odaklanır.

Stafford T. Thomas'da (1998, s. 236) tarihsel/ biyografik yaklaşımın, İstihbarat Çalışmalarında en yaygın şekilde kullanılan yaklaşım türü olduğunu belirtmektedir. Anglosfer'de bariz olarak görülen bu durumun Türkiye'deki İstihbarat Çalışmalarında da benzer biçimde ağırlığını hissettirdiği görülmektedir. Sözü edilen durumun en önemli sebebi ise sıklıkla belirtildiği üzere istihbaratın gizli doğası ve bilgiye ulaşmanın oldukça güç olmasından kaynaklanmaktadır. Bu manada geçmişi inceleyen Tarih bilim dalının kendi metodolojisini kullanarak geçmişte olan biteni yazıya dökmesi istihbarat alanındaki çalışmalarda oldukça kolay olmaktadır.

Nitekim bugüne yaklaştıkça olayları ele almak zorlaşmaktadır ki, tam bu noktada yakın tarihi incelemenin Uluslararası İlişkilerin alanına girdiği belirginleşmektedir. Bu nedenle Türkiye'de, geçmişi yazmak istihbarat alanında kolay bulunduğu için tarih alanında yazılan istihbarat eserleri çok sayıdadır. Bununla beraber yapılan akademik çalışmaların köklerinin ise çok eski zamanlara kadar dayandığı söylenememektedir. Ayrıca son yıllarda ülkede yazılan makalelerde gözle görülür bir artış olmasına karşılık kitaplarda ise çoğunlukla olaylar, kişiler ve bazı dönemler üzerine yoğunlaşıldığı gözlemlenmektedir. Türkiye'de tarih akademik alanı genel olarak değerlendirildiğinde doktora tezleri ile birlikte aydınlatılan tarihin belirli dönemleri ve sonradan kitap haline getirilen tezler ile İstihbarat Çalışmalarının Türkçe literatürüne, tarih alanından önemli katkıların sunulduğu görülmektedir (Demircioğlu vd. , 2021, s. 9).

Tarih bilim dalının yaptığı İstihbarat Çalışmaları biraz detaylandırıldığında ise yakın döneme ait doktora tezlerinden kitaba dönüştürülen eserler arasından araştırmacı-yazar Dr. Emre Gör'ün, 2018 yılında yayınlanan kitabı olan "Abdülhamid Döneminde İstihbarat, Mutlakıyetten Meşrutiyete İmparatorluğun Haber Alma Faaliyetleri (1876-1909)" dikkat çekicidir. Eser zengin kaynakçası ile son dönemde de çokça tartışılan ve halen güncelliğinden pek bir şey kaybetmeyen 'Abdülhamid dönemi istihbaratı' konusunun doğru bir şekilde değerlendirilmesi adına önemli katkı sağlarken yanı sıra tarihsel/ biyografik yaklaşım türünün güzel bir örneğini sergilemektedir (Gör, 2019).

Tarihsel/ biyografik yaklaşımın bugünün Türkiye'sinde öncü bir diğer ismi Polat Safi'dir. Safi'nin özellikle yakın tarihli olan lisansüstü tezlerinde, bu yaklaşımı başarılı bir şekilde kullandığı gözlemlenmektedir. Aynı zamanda Safi, son dönemde ülkede Teşkilat-ı Mahsusa ve o dönemin istihbaratı hakkında kapsamlı bir bilgiye sahip olmasıyla akla gelen ilk isimdir. Buna karşılık Polat Safi'nin de (2020) belirttiği gibi tarihin istihbaratı açıklayacak kavramsal bir alt yapısı bulunmamaktadır. Bundan dolayı tarihsel bakış açısı, istihbarat disiplini için daha çok bir yaklaşım şeklinde kalmaktadır. Hâlbuki Anglosfer'de Michael Herman gibi birçok isim tarih çalışmalarında da istihbarat teorilerine yer vermektedir. Bu durum tarih alanın da İstihbarat Çalışmalarına kavramsal olarak katkıda bulunabileceğini göstermektedir.

Tablo 4.1'de yer verilen kategorideki çalışmalardan anlaşılacağı üzere istihbaratın ekseriyetle 'tarihsel' yönünü ele alan eserlerden meydana gelen Türkçe istihbarat literatürü daha ziyade tarihsel vaka incelemelerine yer vermekte ya da kronolojik

olarak tarihsel dönemlerin bir grafiği niteliğinde eserlerden oluşmaktadır. Bu eserlerin, hatırat temelli veyahut arşivlere dayalı olarak yazıldıkları görülmektedir.

Tablo 4.1: Tarihsel yaklaşım ile yazılan istihbarat çalışmalarına Türkiye'den başlıca örnekler

Basım Tarihi	***Yazar/ Editör İsmi***	***Kitap Adı***
1978	Erdal İlter	Milli İstihbarat Teşkilatı Tarihçesi
1993	Hamit Pehlivanlı	Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Tetkik Heyeti Amirlikleri
2015	Ümit Özdağ (Editör)	Teşkilatı Mahsusa'nın 100. Yılında Türk İstihbaratı
2017	Emrah Safa Gürkan	Sultanın Casusları: 16. Yüzyılda İstihbarat, Sabotaj ve Rüşvet Ağları
2018	Mehmet Tanju Akad	Tarihten Günümüze İstihbarat
2018	Arif Cemil	Teşkilat-ı Mahsusa-Kafkasya ve Balkanlar'da Operasyonlar
2018	Taha Niyazi Karaca	Sınırları Çizen Kadın-İngiliz Casus Gertrude Bell
2019	A. Sefa Özkaya (Editör)	Hunlar'dan Günümüze Türk Askeri Kültürü: Tarih, Strateji, İstihbarat, Teşkilat, Teknoloji
2019	İlkin Başar Özal	İstihbaratın Kısa Tarihi: Gölge Oyunu
2019	Gültekin Yıldız	Osmanlı Devleti'nde Askerî İstihbarat (1864-1914)
2019	Hüseyin Aziz Akyürek	İstihbarat Savaşları
2019	Ahmet Yüksel	Sınırdaki Casus-Osmanlı Topraklarında Bir Rus Ajanı Kafkasyalı Mehdi Kulu Şirvani
2020	Ali Güneş	Gayrinizami Harp: Balkan Harbi'nde Komita-Çete-Jandarma ve Milisler 1912-1913
2021	İsmail H. Demircioğlu vd.	Türk İstihbarat Tarihi

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Türkiye'de aynı zamanda tarih alanında İstihbarat Çalışmaları ile ilgili son yıllarda dikkat çekici bir gelişme olarak Anglosfer'deki *Routledge, Georgetown University Press* ve *CQ Press* gibi klasikleşmiş makaleleri bir araya getiren ve kitap serileri basan yayınevlerinin benzerleri ile karşılaşılmaktadır. Bunlar arasında öne çıkan bir örnek olarak "Gizli Teşkilatlar Serisi" adı altında yakın bir tarihte onuncu (10.) çalışmasını okuyucularının beğenisine sunan Kronik Kitap verilebilir (Kronik Kitap, 2022). Bu kitaplar tarih alanında ülkenin tanınmış tarihçileri tarafından kaleme alınmaları ya da telif kitaplardan oluşmaları dikkat çekmektedir. Tarihsel yaklaşımla ele alınan bu kitaplar aynı zamanda İstihbarat Çalışmaları alanında istihbarat tarihi açısından da önemli kitaplardır ancak alana kavramsal ve kuramsal olarak katkılarından bahsetmek mümkün olamamaktadır. Öte yandan sözü geçen kitaplar istihbaratın geçmiş ile köprü kurmasını sağlamakta, bugünü analiz etmesini ve yarınları öngörmesinde araç olmaktadırlar. Dolayısıyla aralarında kopmaz bir bağ ve iç içe geçmiş bir yakınlık bulunmaktadır. Tarih ve istihbaratın bu yakın ilişkisine karşılık sıklıkla belirtildiği üzere istihbaratın doğasında bulunan gizlilik unsuru nedeniyle istihbarat tarihinin de üzerinin çoğu zaman kapalı olduğu sanılmaktadır. Gerçek manada ise istihbarat tarihi

tam anlamıyla kapalı durumda değildir sadece tarihçi felsefeye aykırı bir durum söz konusudur (Tılısbık ve Akbal, 2006, s. 19). Oral Sander (2017, s. 20) tarihin ve onu yazan tarihçinin, çözümlemeden/ analizden daha çok betimleme/tasvir ile uğraştığını dile getirerek aslında tam olarak bu noktaya ışık tutmaktadır. İstihbaratın analiz kısmının daha ağır bastığı göz önünde bulundurulduğunda ise tarih ile ayrılan yönü de bu düzlemde ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan istihbaratı oluşturan parçaların, tarihsel bakış açısıyla ancak görünen bölümlerinin yerine yerleştirilmesinden ibaret olduğu da böylece gerçek manasıyla anlaşılmaktadır (Tılısbık ve Akbal, 2006, s. 19) .

İstihbarat Çalışmaları ise istihbaratın uygulama açısından Uluslararası İlişkilere olan yakınlığından dolayı bu disiplinin bir alt dalı olarak Türkiye'de akademik alanda kendisine yer bulabilmektedir. Disiplinde çalışılan konularda genellikle 'tarihsel yaklaşım' kullanılsa da 'yapısal yaklaşım'ın da alandaki İstihbarat Çalışmalarında yaygın bir şekilde kullanıldığı görülmektedir (Bkz. Tablo 4.2) .

Tablo 4.2: Yapısal yaklaşım ile ortaya konulan istihbarat çalışmalarına Türkiye'den başlıca örnekler

Basım Tarihi	***Yazar/ Editör İsmi***	***Kitap Adı***
1969	Aziz Yakın	İstihbarat, Casusluk ve Casuslukla Mücadele
1970	A. Turhan Şenel ve Muazzez Şenel	Stratejik İstihbarat
2002	Emin Demirel	Teşkilat-I Mahsusa'dan Günümüze Gizli Servisler
2003	Tuncay Özkan	MİT'in Gizli Tarihi
2006	Sait Yılmaz	21. Yüzyılda Güvenlik ve İstihbarat
2007	Ömer Urhal ve Ünal Acar	Devlet, Güvenlik, İstihbarat, Terörizm
2008	Ümit Özdağ	İstihbarat teorisi
2011	Ünal Acar	İstihbarat
2013	Sait Yılmaz	ABD İstihbaratı 1947- 2013
2018	Sait Yılmaz (Editör)	Dünyayı Yöneten Güç İstihbarat Bilimi
2014	Ümit Özdağ (Editör)	İstihbarat Örgütleri
2014	Ümit Özdağ	Algı Yönetimi
2014	Ferit Temur	Cambridge Beşlisi:20. Asrın Casusluk Şebekesi
2015	Ümit Özdağ (Editör)	Teşkilatı Mahsusa'nın 100. Yılında Türk İstihbaratı
2015	Gökhan Kuloğlu	İç Güvenlik İstihbaratı ve Kolluk
2018	Tuncay Özkan	Teşkilat - Milli İstihbarat'ın Gayri Resmi Tarihi
2019	Celil Bozkurt	Yüzbaşı Cevat Rıfat Beyin Günlüklerinde Filistin Cephesinde Nili Casusları
2020	Kenan Karataş	T.İ.T - Türk İstihbarat ve Espiyonaj Tarihi
2021	Muhammed Ali Yetkin	Çin İstihbarat Örgütlerinin Stratejik Analizi

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Çalışmalarda yapısal yaklaşım ile doğrudan istihbarat örgütlerine odaklanılmakta ve bu anlamda İstihbarat Çalışmalarının önceliği, örgütsel yapıları merkeze alarak ulusal güvenlik işlevi ile bir noktada birleştirmek olmaktadır. 11 Eylül Saldırıları ve Irak

Savaşı, istihbarat teşkilatlarının başarı ve başarısızlıklarının İstihbarat Çalışmalarında konu edilmesiyle birlikte yapısal yaklaşımın disiplinde kullanımının belirginleştiği tespit edilmektedir. Bu dönemde Türkiye'de de, istihbarat ve güvenlik konularına olan ilgide yoğun bir teveccüh görülmektedir (Aydın, 2018, s. 366).

İşlevsel ve siyasi yaklaşım türlerine Türkiye'de, akademik çalışmalardan daha ziyade amatör yazarlar ve gazeteciler tarafından kaleme alınmış olan yazılarda az miktarlarda da olsa rastlamak mümkündür. Ülkedeki istihbaratla ilgili bu yayınlara bakıldığında ilk olarak çoğunluğunun 'jurnalistik' tarzda yazılmış olduğu göze çarpmaktadır. Bunun yanı sıra yayınların genel olarak araştırmacı gazetecilik adı altında ortaya çıkarıldıkları ancak akademik bir değer taşımadıkları değerlendirilmektedir. Ayrıca sözü edilen yazıların, ticari kaygılar ile ülkedeki güncel talebe yönelik ya da 'konjonktürle tarafgirlik' için bir anlamda malzeme sunma gayesiyle yazıldıkları ve tamamen aktüel konularda toplumun merakını gidermeye dönük yayınlar oldukları da dikkatlerden kaçmamaktadır (Seren, 2017, s. 248).

Ülkenin vardığı noktada, akademi dışındaki istihbarat ile ilgili yazıların yoğunluğuna mukabil "Türkiye'de istihbarat alanı bilimsel/ akademik yönden ve kurumsallaşmaya dönük olarak ihmal ediliyor mu?" yanı sıra "bu alanda akademik gelişmenin boyutları somut bir şekilde verilerle ortaya konulabilir?" gibi sualler İstihbarat Çalışmaları adına akademik bir kaygının ifadesi olarak ortaya çıkmaktadır. Bilimsel bir alanın disiplin sayılması için birtakım ölçütleri sağlaması beklendiği gibi aynı zamanda belirli bazı aşamalardan geçerek bir gelişim sürecini de tamamlamış olması gerekmektedir.

Sözü edilen aşamaları Stephen Marrin (2014, ss. 10-13) "Improving Intelligence Studies as an Academic Discipline" adlı makalesinde takip edilmesi gereken bu kademeleri sırasıyla belirtmiştir. Marrin'in akademik gelişim sürecini unsurlularıyla birlikte tanımladığı aşamaları sırasıyla; i) bilgiye ulaşmak ve bilenenleri belgelemek; ii) literatür taraması ve genişletilmesi; iii) literatürdeki boşlukların doldurulması; iv) literatürü yaymak ve v) literatürü kümülatif hale getirmek şeklinde, birbirini izleyen ve tamamlayan bir süreç olarak ifade etmektedir.

Marrin'in (2014) makalesinde yer verdiği ve beş aşamadan oluşan istihbaratın akademik gelişim sürecini bir nevi modelleme ve ölçüt olarak kabul edip yanı sıra Türkiye'deki İstihbarat Çalışmalarının tarihsel süreçteki gelişimini bu modellemeye adapte ederek, çalışmanın araştırma sorusunun yanıtının önemli bir kısmı bulunmaya

çalışılacaktır. Bu bağlamda öncelikle olarak istihbarat çarkında olduğu gibi bilgi toplamak ile sözü edilen aşamaların takibine başlamak gerekmektedir.

4.3.1. Birinci Aşama: Bilgiye Ulaşmak ve Bilinenleri Belgelemek

Türkiye'deki İstihbarat Çalışmalarının gelişim sürecinin irdelendiği bu başlık altında, ilk aşama olarak bilgiye ulaşmak ele alınacaktır. Bu kapsamda Uluslararası İlişkilerin akademikleşme süreci içerisinde bilimsel bir alt disiplin şeklini almasında tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de önemli roller üstlenen düşünce kuruluşları, dergiler ve dernekler sonrasında ise bu unsurların katkılarıyla gelişmekte olan Türkçe İstihbarat literatürünün geldiği güncel konum, genel bir perspektif ile bu aşamada değerlendirilecektir.

Türkiye'deki aktif düşünce kuruluşlarına geçmeden evvela ülkenin diğer devletler ile arasındaki mevcut farkların ortaya çıkarılması ve sonrasında konunun daha iyi anlaşılması için dünyadan bazı örnekler vermenin yararlı olacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda öncelikle Anglosfer ülkelerindeki düşünce kuruluşlarının açılmalarının ve faaliyetlerine başlamalarının[21], 17. yüzyıl gibi Türkiye'den oldukça eski tarihlere dayandığını belirtmek gerekmektedir. Bugüne yaklaştıkça özellikle 1970'li yıllar ile "daha az devlet, daha çok toplum" anlayışından hareketle düşünce kuruluşlarının sayılarının Anglosfer'den başlamak üzere tüm dünyada oldukça arttığı görülmektedir. Bu süreçte özellikle düşünce kuruluşlarının, sundukları rapor ve analizler ile çeşitli kurum ve kişilere yol haritası belirleyen birer 'politik merciler' haline dönüştükleri gözlemlenmektedir (Dikmeci, 2021c, s. 1).

Anglosfer'de başta RAND[22] olmak üzere bulunan birçok kuruluşun, alanda istihbarat için genel geçer bir teori bulma arayışlarına karşılık Türkiye'de yer alan düşünce kuruluşlarının çalışma alanı için bu türden ses getirecek düzeyde akademik etkinlikleri henüz bulunmamaktadır. Buna duruma karşılık genel olarak ülkedeki alanla ilgili çalışmalar değerlendirildiğinde, Anglosfer'deki İstihbarat Çalışmalarının akademik alt disiplin olarak yerleşik bir hale gelmesi için başta teoriler olmak üzere kavramsal bir

[21] Anglosfer ülkelerinde bulunan uluslararası ilişkiler alanındaki başlıca düşünce kuruluşları, kuruluş tarihleri ve çalışma alanları ile ilgili bilgiler için Bkz. Ek- 4.

[22] Anglosfer'deki düşünce kuruluşlarından biri olan RAND Corporation, Ulusal İstihbarat Direktörü Ofisi *(Office of the Director of National Intelligence*) ile 2005 yılının Haziran ayında düzenlendiği bir günlük çalıştayda, İstihbarat Çalışmalarının geliştirilmesinde teorinin önemi vurgulamışlardır.

alt yapı oluşturmak için gösterilen gayretin oldukça benzerleri ile ülkede akademik alanda karşılaşılmaktadır.

Türkiye'deki bu çabalarda, düşünce kuruluşları konumları açısından ele alındığında, 'dernek' veya 'vakıf' statüsünde faaliyet gerçekleştirdikleri gözlemlenmektedir. Üniversiteler bünyesindeki araştırma ve strateji merkezlerinin ise akademisyenlerin iş yoğunlukları nedeniyle daha çok sempozyum ve benzeri faaliyet ile sınırlı kaldıkları görülmektedir. Ülkede üniversiteler dışında kalan diğer düşünce kuruluşlarının da, gönüllülük esasına dayalı olarak tam ya da yarı zamanlı çalışan yanı sıra profesyonel meslekleri olan ve geri kalan zamanlarında düşünce kuruluşları içerisinde faaliyetlerde bulunan kişilerden teşekkül ettiği bilgisine rastlanılmaktadır (Dikmeci, 2020, s. 320).

Bu kuruluşlarının temel çalışma mantığının ise yıllık ya da aylık olmak üzere belli zaman dilimlerinde gerçekleştirilen ve ara ara tekrarlanan konferansları düzenlemek aynı zamanda makale yayımlamak olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye'deki düşünce kuruluşları bu açıdan ele alındığında, dünyadaki muadilleriyle faaliyetleri açısından oldukça benzerlikler gösterdikleri söylenebilir ancak ayrılan tarafları da mevcuttur. Örneğin, dünya genelinde özellikle de Anglosfer ülkelerinde düşünce kuruluşları, güvenlik bürokrasisi için önemli bir istihdam kaynağını oluşturmaktadırlar. İlave olarak bu kuruluşlar, devletin yönetiminde doğrudan müdahale edebilecek mercileri ifade etmektedirler. Bu yönleriyle kuruluşların devlet kurumları ile eşgüdümlü hareket edebilme yetenekleriyle Türkiye'deki düşünce kuruluşlarından oldukça farklı nitelikte oldukları ve ayrı bir konum da bulundukları açıkça anlaşılmaktadır.

Neticede Türkiye'de, aktif bir şekilde ve sayıları her geçen gün artan düşünce kuruluşlarının, nitelikleri ve nicelikleri yönünden gelişmiş ülkelerin bilhassa da Anglosfer'in oldukça gerisinden geldikleri (Dikmeci, 2020, s. 320) deyim yerindeyse 'kulvarın gerisinden bir varoluş çabası' içerisinde oldukları çalışmada güncel veriler ışığında değerlendirilmektedir.

Türkiye'deki Uluslararası İlişkiler/güvenlik/istihbarat alanındaki düşünce kuruluşları (Think Tank) tekil bazda incelendiğinde[23], ilk olarak güvenlik temalı bir düşünce kuruluşu olan GÜVENSAM (Güvenlik, İstihbarat, Terörizm Araştırmaları Derneği) doğrudan istihbarat konulu çalışmalar yapması yönüyle ülkedeki tek think tank olarak

[23] Türkiye'de Uluslararası ilişkiler/güvenlik/istihbarat alanındaki aktif düşünce kuruluşlarını görmek için Ek- 5'e bakınız.

dikkat çekmektedir. İlave olarak merkezi Ankara'da olan bu kuruluş, dernek isminde ve organlarında *İstihbarat Araştırmaları Merkezi* ifadesi geçen Türkiye'de tek dernek olmaktadır. GÜVENSAM, Türkiye'de Uluslararası İlişkiler, Güvenlik ve İstihbarat alanında katkı sağlamak amacıyla bir de dergi çıkarmaktadır (GÜVENSAM, 2022).

Tablo 4.3: Türkiye'de istihbarat konulu yayınlar yapan veya içeriğinde bulunduran başlıca dergiler

İlk Yayın Tarihi	***Dergi Adı***	***Yıllık Yayın Sayısı***	***Dergiyi Yayınlayan Kurum/Kuruluş/Kişiler***
2000	Güvenlik Çalışmaları Dergisi	2	Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü
2002	Savunma Bilimleri Dergisi	2	Millî Savunma Üniversitesi Alparslan Savunma Bilimleri Enstitüsü
2004	Uluslararası İlişkiler Dergisi	4	Uluslararası İlişkiler Konseyi (UİK) Derneği
2005	Güvenlik Stratejileri Dergisi	4	Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü
2012	Güvenlik Bilimleri Dergisi	2	Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi
2017	Bölgesel Araştırmalar Dergisi	2	Mehmet Seyfettin EROL (Dergi Sahibi)
2019	Global Savunma/Savaş Teknolojileri, Strateji, İstihbarat ve Güvenlik Dergisi	12	Özel Şirket-Murselin TAN (Genel Yayın Yönetmeni)
2020	Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi (SAVSAD)[24]	2	Millî Savunma Üniversitesi Kara Harp Okulu
2021	İstihbarat Araştırmaları Dergisi	2	Güvenlik Araştırmaları Merkezi (GÜVENSAM)
2022	Terörizm ve Radikalleşme Araştırmaları Dergisi - TRAD	2	Terörizm ve Radikalleşme ile Mücadele Araştırma Merkezi Derneği (TERAM)
2022	İstihbarat Çalışmaları ve Araştırmaları Dergisi-İÇAD	2	Terörizm ve Radikalleşme ile Mücadele Araştırma Merkezi Derneği (TERAM)

Kaynak: Dernek ve merkezlerin örün sayfalarından yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 4.3'de Türkiye'de istihbarat konulu yayınlar yapan veya yayınlarının içeriğinde istihbarat ile ilgili çalışmalar bulunduran ülkedeki diğer dergilere yer verilmektedir. Tablodan anlaşılacağı üzere 2020 yılı öncesinde Türkiye'de istihbarat daha çok Güvenlik Çalışmaları içerisinde bir çalışma alanı olarak algılanırken 2020 yılı itibariyle ise tamamen istihbaratı konu alan ve odaklanın dergilerin çıkmasıyla istihbaratın ülkede kendine müstakil bir alan açma yolunda anlamlı bir çaba içerisinde girdiği anlaşılmaktadır. GÜVENSAM ve TERAM'ın yılda iki kez yayınladıkları dergiler bu durumun en somut göstergeleridir.

[24] "SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi 1991 yılında "Kara Harp Okulu Dergisi" adıyla yayın hayatına başlamıştır. 1995 yılında ismi "Kara Harp Okulu Bilim Dergisi" olarak değiştirilmiştir. 2006 yılından itibaren ulusal ve hakemli bir dergi statüsüne uygun biçimde yayın yapmaktadır. 2020 yılı Aralık sayısından itibaren "SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi" olarak yayın hayatına devam etmektedir"(DergiPark, t.y.).

Türkiye'de istihbarat ile ilgili faaliyetler yürüten diğer bir düşünce kuruluşu olarak *Türkiye Ekonomik Siyasal ve Stratejik Araştırmalar Merkezi (TESAM)* yer almaktadır. TESAM ayrıca, "iç – dış politika ve güvenlik, ekonomi, hukuk ve toplumsal bilimler alanlarında faaliyet gösteren" bağımsız bir düşünce kuruluşudur. TESAM'ın İstihbarat Çalışmaları alanına sunduğu önemli katkı, düzenlediği istihbarat konulu çevrimiçi eğitimlerle alanın siviller ile buluşmasına olanak sağlamasıdır. Bu amaçla kuruluş, Uluslararası İlişkiler alanında istihbarat konulu online eğitimler düzenlemekte ve katılımcılarına üniversite onaylı sertifikalar[25] vermektedir (TESAM, 2022).

İstihbarat ve türevi sertifika programları düzenleyen[26] ve istihbarat alanında çalışmalar yapan yanı sıra bünyesindeki uzman kadrosu ile dikkat çeken bir diğer düşünce kuruluşu *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü'*dür (21.YYTE, 2022). Dış Politika Enstitüsü (DPE) de, Türk Dış Politikası ve Uluslararası İlişkiler alanında 1974 yılında kurulmuş Türkiye'de ilk düşünce kuruluşu olup *Türkiye Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Vakfı* ile bağlantılı olarak faaliyetlerini yürütmektedir. Enstitünün, istihbarat ile ilgili sertifika programları bulunmaktadır. Düzenlenen programların en sonuncusu 26-27 Mart 2022 tarihlerinde düzenlenmiş olan "İstihbarat ve Güvenlik Çalışmaları Sertifika Programı" olmuştur. Ayrıca Dış Politika Enstitüsü tarafından düzenlenen 'dönem staj eğitimi' çalışmaları dâhilinde 'terörizm ve istihbarat' konulu webinarlarda gerçekleştirilmektedir (DPE, 2022)[27].

Anglosfer'de görüldüğüne benzer şekilde istihbarat ile doğrudan ilgili olmayıp ancak çalışma alanı içerisinde dış politika ve güvenlik çerçevesinde istihbarat konulu yayınlar yapan düşünce kuruluşu olarak Türkiye'de, *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı* (SETA) ile karşılaşılmaktadır. SETA sırasıyla Türkiye'de, *Ru'ye Türkiyye* (Arapça), *Insight Turkey* (İngilizce) ve *Kriter* (Türkçe/aylık) adlı 3 (üç) farklı dergi yayımlamaktadır (SETA, 2022). Bunlar içerisinde *Kriter* dergisi, Ocak 2022 tarihli 64. Sayısını "İstihbarat Savaşları" isminde çıkarmış ve derginin ağırlık noktasını istihbarat konulu makaleler oluşturmuştur. Dergi bu sayısı ile bir anlamda, istihbaratın

[25] Uluslararası ilişkiler alanındaki akademisyenler tarafından verilen istihbarat konulu online eğitimler hakkında detaylı bilgiler için bkz. https://www.tesamakademi.com/uluslararasi-iliskiler. TESAM akademinin düzenlediği ve açtığı son sertifika programı 9 Mart 2022 tarihinde Kontr Terörizm ve İstihbarat adı altında gerçekleşti.

[26] 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü'nün açtığı son sertifika programı olarak ise 20 Mart 2021 tarihinde Güvenlik ve İstihbarat Teşkilatları Eğitim Programı adında düzenlendi.

[27] Dış Politika Enstitüsü tarafından açılan son sertifika programı 11 Ekim- 14 Kasım 2022 tarihinde düzenlendi.

dünyadaki ve Türkiye'deki yakın dönemini ve güncel durumunu adeta mercek altına yatırmıştır (Kriter, 2022).

Türkiye'de dikkat çekici bulunan yakın tarihli diğer bir dergi sayısı, Global Savunma Dergisi'nin 29. sayısı olmuştur. Derginin, 2022 Ocak ayının kapak konusu "Covid-19 Sürecinde Milli İstihbarat Stratejisi" olarak belirlenmiştir. Ayrıca Kriter dergisi ile aynı tarihte ve benzer bir konu seçen dergi, Türkiye'nin İstihbarat Çalışmalarındaki akademik yerinin diğer bir deyişle bilimsel yönünün kavramsal bağlamda belirlenmesi temasının dergi tarafından da seçildiği gözlemlenmiştir (Global Savunma Dergisi, 2022). Bu sayısıyla derginin, Türkiye'deki İstihbarat Çalışmalarında alanda önemli görülen tartışma sorularına ülke boyutunda da cevaplar arandığını ortaya çıkarması yanı sıra bunları yaparken de kavramsal düşünmeye dikkat çekmesi yönünden göstermiş olduğu çaba, Türkçe istihbarat literatürü için oldukça anlamlıdır.

Türkiye'de, Angolosfer'dekine benzer şekilde doğrudan istihbarat konulu yayın yapan *Studies in Intelligence* (1955), *Intelligence and National Security* (1986), *Journal of Intelligence History* (2001) ve *Journal of Policing, Intelligence and Counter Terrorism* (2006) gibi kökleri Soğuk Savaş dönemine kadar uzanan bazı dergilere sahip olamasa da, Tablo 4.3'de (s. 123'de) yer alan ve 2000'li yıllar ile yayın hayatına başlayan dergilerden anlaşılacağı üzere dış politika ve güvenlik temalı dergilerde son yıllarda istihbarat konuları sıklıkla işlenmeye başlanmıştır. Doğrudan istihbarat alanı üzerine çıkarılan İstihbarat Araştırmaları Dergisi (2021) de ilk sayısını Aralık 2021 tarihinde yayınlamıştır. Bu nedenle derginin henüz nasıl bir yayın hayatı olacağı ve alana ne gibi katkılar sunacağının anlaşılması için önümüzdeki dönemde derginin meyvelerini vermesinin beklenmesi gerekmektedir. Burada altının çizilmesi gereken husus, bu dergilerin tıpkı Anglosfer ülkelerinde görüldüğü gibi düşünce kuruluşları tarafından çıkarılması olmaktadır. Buna karşılık sayıları her geçen gün artmakta olan düşünce kuruluşlarının nicel artışı ile diğer bir ifadeyle sayılarının artması ile nitelik bakımından gelişmelerinin aynı doğrultuda olmadığı görülse de, asıl görevlerinden biri de düşünce merkezlerini desteklemek olan Finans Ofisi'nin yardımları ile 2022 yılı sonrasında think tank'lerin, Türkiye'de öneminin ve alana katkılarının artacağı öngörülmektedir (Dikmeci, 2020, s. 321).

Özetle; Türkiye'de istihbaratla ilgili yayın yapan ve yukarıda sözü geçen dergilerden genel olarak anlaşılacağı üzere bu dergilerin, Anglosfer'in istihbarat alanındaki öncül

ülkeleriyle karşılaştırıldığında ve değerlendirildiğinde, sayıca oldukça az oldukları ve yayınların çoğunluğunun ise düşünce kuruluşları tarafından gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Diğer taraftan istihbarat üzerine yayın yapan dergiler dışında kalan ve ana teması dış politika ile güvenlik şeklinde olan dergilerdeki güncel durumda ise istihbaratın kavramsallaşmasına olan teveccühten daha fazlasının istihbarat teşkilatları ve aktüel güvenlik konularına doğru bir kayma eğiliminde olduğu yanı sıra dergilerin ekseriyetle bu alanlarda yoğunlaştıkları gözlemlenmektedir. Bu ahvalde, istihbarat ile doğrudan ilgili olarak çalışmalar ve araştırmalar yapan düşünce kuruluşlarının ve yayınlarının, Türkiye'deki İstihbarat Çalışmalarının gelişimi için nicel ve nitel yönlerden iyileştirilerek artış göstermelerinin öncelikli bir konu olarak alanın gündeminde üst sıralarda yer almasının oldukça elzem olduğu sonucuna varılmaktadır.

4.3.2. İkinci Aşama: Bilinenleri Adlandırmak ve Sınıflandırmak/ Literatür Oluşturma ve Literatürün Genişletilmesi

Dergiler, dernekler ve düşünce kuruluşlarının istihbarat temalı çalışmaları ile bir araya getirilen ve adlandırılan/sınıflandırılan bilgilerle bir literatür oluşturulması ve bu literatürün genişletilmesi adına bir sonraki adımda düşünce okullarına/ekollerine önemli görevler düşmektedir. İstihbarat Çalışmalarının akademik bir alan olarak gelişim sürecini teşkil etmekte olan bu ikinci aşamada, düşünce kuruluşları kadar üniversitelerdeki çalışmalar da ön plana çıkmaktadır. 2. Dünya Savaşı sonrasında istihbaratın üniversite çatısı altında kendine yer bulması ve Uluslararası İlişkilerin bir alt disiplini olarak kabul edilmesiyle beraber 1970'li yılların hemen akabinde, Anglosfer ülkeleri ve en başta ABD olmak üzere istihbaratla ilgili düşünce kuruluşlarının sayısında hızlı bir artışın olduğu görülmüştür (Yılmaz, 2019, s. 106).

Türkiye'de ise bu dönemde istihbarat ile ilgili alanda herhangi bir düşünce kuruluşuna rastlanılmamaktadır. Bu duruma karşılık aynı dönemde Anglosfer' de, istihbaratın 'test edilebilir' bir teorisinin olmaması ve istihbarat alanının bazı boyutlarında teorik gelişmeler sağlanmasına karşılık diğer taraftan, gelişemeyen boyutlarının varlığının gün yüzüne çıkması hararetle alanda tartışılmaktaydı. Bu durum aynı zamanda Anglosfer' de İstihbarat Çalışmalarının düşünce okullarına ayrılmasına yol açmış ve bir anlamda alan için olumlu bir gelişmeye ön ayak olmuştur. Loch Johnson'da (2009, ss. 33-53) Soğuk Savaş dönemi boyunca varlık gösteren düşünce okullarını iki gruba ayırmıştır. Johnson'a göre ilk okul 'Amerikan Geleneği' olarak adlandırılan ekol olmaktaydı. Diğer ekol ise

ulusal güvenlik istihbaratının ‘konsept’ ve ‘organizasyon’ yönlerini ön plana çıkaran ve gelenekselci olmayan ikinci bir gruptu.

Ahmet Ateş (2013, ss. 22-28) ise dış politikada istihbaratın kullanılmasına yönelik ortaya çıkan bu akademik tartışmaların zaman içerisinde Anglosfer’de başka okulların da ortaya çıkmasına yol açtığını savunmaktadır. Bu nedenle Ateş, düşünce okullarını/ekollerini 3 (üç) gruba ayırmaktadır:

- Sherman Kent Düşünce Okulu/Ekolü (Geleneksel Amerikan Yaklaşımı)
- Wilmoore Kendall Düşünce Okulu/Ekolü (Operasyonel Amerikan Yaklaşımı)
- Kültürel Yaklaşımlar.

Kısaca sözü edilen ilk iki ekol yaklaşımları bakımından incelendiğinde, birinci ekol olarak Sherman Kent’in başlattığı ve geleneksel Amerikan anlayışı çerçevesinde şekillenen okulla, istihbaratın kavramsallaştırılması için uluslararası veya dış politika düzeyinde ‘stratejik istihbarat’ kavramının kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Aynı zamanda Kent’in geleneksel yaklaşımı özellikle Soğuk Savaş yıllarında akademik alanda istihbaratın, Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde bir alt disiplini şekline bürünmesinde oldukça önemli bir rol üstlenmiştir. Bunlara ilave olarak; istihbaratın teorik çalışmalarında oluşan kavramsal boşlukları da gün yüzüne çıkartması yönüyle alanın gelişiminde ve dönüşümünde Kent’in kurduğu ekolün ciddi katkıları olduğu görülmektedir (Yılmaz, 2019, s. 107).

Anlaşılacağı üzere düşünce ekolleri diğer disiplinlerinde oluşumunda olduğu gibi istihbarat alanında gelişiminde, düşünce kuruluşlarının değerli bir çıktısı olarak oldukça önemli bir konuma sahiptirler. Aynı şekilde düşünce ekolleri kadar bu ekollerin arasındaki tartışmalarda istihbaratın gelişiminde oldukça ehemmiyetli bir yer teşkil etmektedirler. Bu duruma en bariz örnek olarak Kent’in geleneksel anlayışına karşılık Wilmoore Kendall’ın (1949) “*The Function of Intelligence*” (İstihbaratın Fonksiyonu) adlı makalesinde, stratejik istihbarat yaklaşımını eleştirmesi verilebilir. Kendall, istihbaratta analizin gerekli olduğunu fakat ortaya çıkan analizin aynı zamanda operasyonel bir boyut taşıması gerektiğini savunmaktadır. Bu nedenledir ki Kendall’ın düşünce okulu; *Operasyonel Amerikan Yaklaşımı* olarak literatürde adlandırılmaktadır. Sonraki süreçte ise literatürde, hem Kent’i hem de Kendall’ı eleştiren başka isimler (Anthony Olcott, John Ferris, Tim Weiner ve Carl W. Ford vb.)

ortaya çıkmıştır (Seren, 2017, ss. 358-383). Neticede düşünce ekolleri ve tartışmaları, istihbaratın akademik gelişiminde oldukça önemli birer mihenk taşı oluşmuşlardır.

Çalışmada daha önce bahsi geçtiği üzere Ahmet Ateş'in (2013, ss. 26-28), Loch K. Johnson'ın (2009) yapmış olduğu ikili sınıflandırmasının dışında kalan ancak benzer bir yaklaşımla düşünce ekollerine dâhil etmiş olduğu bir düşünce okulu daha bulunmaktadır. Ateş'e göre İstihbarat Çalışmaları, 'kültür' olgusundan bağımsız bir şekilde gelişemez. Ayrıca akademik tartışmalarda, nesnel istihbaratın üretilmesinde ve dış politikada kullanılmasında en az Kent ve Kendall'ın 'sistemik analizleri' kadar kültürel yaklaşımların önemli bir yeri bulunmaktadır. Ahmet Ateş'in öne sürdüğü bu düşünce ekolü, istihbarat yapılanmaları, eylemleri ve analizlerinde 'kültür' olgusuna vurgu yapmaktadır. Ateş'in ortaya attığı bu yaklaşım, özgün bir istihbarat kültürünün oluşumunun ana argümanlarından biri olan kültürün, İstihbarat Çalışmalarında bir düşünce ekolü olarak yer almasının gerekliliğinin altını önemle çizerken aynı zamanda Türkiye'de istihbarat alanında bir ekolün oluşabileceğinin anlamlı bir sinyalini vermesi yönüyle de dikkat çekmektedir. Keza İstihbarat Çalışmaları disiplini açısından genel literatürde henüz hâlihazırda Türkiye'den kabul görmüş bir düşünce okulu bulunmasa da sözü edilen yaklaşımla, ülkede temellerinin atılmakta olduğu veya konuyla ilgili çalışmaların yapılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Bu manada son dönemde özellikle 2010 yılı sonrasındaki çalışmalar, Anglosfer'in karşısında nicel ve nitel ölçütler yönünden biraz mütevazı ve cılız kaldığı çalışmada değerlendirilse de, İstihbarat Çalışmalarının Türkiye'deki akademik temsili için de umut verici bulunmaktadırlar.

Türkiye'de İstihbarat Çalışmalarında, sözü edilen yaklaşımlarında etkisiyle son dönemde taktik istihbarattan stratejik istihbarata doğru olan hızlı kaymanın neticesinde istihbaratta bir dönüşümün yaşandığı gözlemlenmektedir. Buradan hareketle Türkiye için istihbarat alanında bir takım çabalara karşın henüz bir düşünce ekolünün oluşumunun vuku bulmamasına ek olarak tıpkı ülkenin istihbarat teşkilatında görülen benzer bir durum olan Amerikan düşünce ekolünün yoğun etkisinin, akademik alanda da kendini hissettirdiği sonucuna varılmaktadır (H. Ateş, 2016, s. 150). Diğer taraftan ise Türkiye gibi 2500 yıllık kadim bir devlet geleneği olan (İyiat, 2020, s. 214) yanı sıra askeri bir kültüre de sahip olan devletin, milli ve akılcı bir dış politika gerçekleştirebilmesi için stratejik istihbaratın kendi milli unsurlarınca oluşturmasının

ülke için gerekli ve bir o kadar da elzem olduğu değerlendirilmektedir (A. Ateş, 2013, s. 98). Bu nedenle istihbarat ile ilgili akademik çalışmaların yapılması, ülkenin bulunduğu şartlarda göz önüne alındığında kaçınılmaz olmaktadır. Bu noktada Türkiye'de yakın bir gelecekte milli ve yerli bir anlayışla düşünce okullarının oluşturulmasının artık ülkenin bekası için bir zorunluluk olduğu anlaşılmaktadır.

Türkçe istihbarat literatürünün düşünce okulu olmaksızın geldiği güncel durumu bu bağlamda değerlendirildiğinde ise Anglosfer ülkelerine nazaran biraz geç bir süreçte başlamış olsa da benzer bir gelişimi gösterebildiği aktüel akademik çalışmalardan anlaşılmaktadır (Özdemir, 2021, s. 170). Diğer taraftan söz konusu benzerlik ile Türkçe literatürdeki çalışmaların konuları yanı sıra da kaynakçalarında atıf yapılan isimlerin çoğunluğunun Anglosfer ülkelerindeki literatürünün bilindik isimlerinden oluşması ve yabancı kaynak kullanımı yaygınlığı, ülkedeki İstihbarat Çalışmalarının genel olarak Anglosfer'in akademik yansımaları olarak nitelendirilmesine sebep olmaktadır. Bu vaziyetin nedenlerini kısaca Türkiye'de istihbarat ile ilgili cereyan eden olayların sadece sansasyonel yönü ile alakadar olunması, dolayısıyla da istihbaratın pratik ve teorik yönüyle ilgili tartışmaların ülkede pek yapılmaması veya itibar görmemesine bağlamak mümkündür.

Sayılan durumların doğal bir sonucu olarak Türkiye'de, İstihbarat Çalışmalarında büyük bir teorik eksiklik ortaya çıkmaktadır. Bu boşluk, Anglosfer ülkeleri başta olmak üzere yabancı devletlerde her geçen gün büyüyen İstihbarat Çalışmalarının akademik eserleri ile bir anlamda giderilmeye çalışılmaktadır (Çağatay ve Karasoy, 2020, ss. 267-268). Sonuçta ülkede istihbarat, metodolojik olarak akademide en az bilimsel yayın yapılan alan olarak öne çıkmakta ve negatif şöhretiyle göze çarpmaktadır (H. Ateş, 2016, s. 169). İlave olarak Türkçe akademik İstihbarat Çalışmalarında ele alınan konular çoğunlukla Anglosfer'de dönemsel olarak ele alınan temalarla oldukça benzerlik taşımaktadır. İstihbarat Çalışmaları alanında ele alınan konulara işlenişleri yönüyle genel bir perspektifle yaklaşıldığında aşağıdaki gibi bir gruplandırma ortaya çıkmaktadır (Dikmeci, 2021a, s. 1):

- İstihbarat tarihine dayandırılarak veya istihbarat örgütlerinde görev almış kişilerin geçmiş dönemlerde gerçekleştirdikleri faaliyetlerinden kesitler ile meydana getirilen tarihsel çalışmalar

- İstihbaratçıların görüş ve deneyimlerinden yararlanılarak oluşturulan teoriler
- İstihbarı örnek vaka analizlerine veya istihbarat olaylarına yer veren çalışmalar
- Geleneksel olarak istihbarat toplama yöntemleri, analiz veya istihbarat çarkı işleyişini açıklamakta olan kavramsal bağlamdaki teoriler
- İstihbaratın dönüşümünü dolayısıyla istihbaratçılarında dönüşen yönlerini bir şekilde ortaya çıkarmaya çalışan ve aynı zamanda sosyal bilimler ile fen veya mühendislik bilimlerinin de her birinden faydalanarak meydana getirilen çoklu yaklaşımlar
- İstihbaratın, bürokrasi, hukuk, kolluk veya toplum ile olan ilişkilerini bir şekilde açıklamaya çalışan yardımcı çalışmalar.

Sözü edilen çalışmaların konularına göre ağırlıklı olarak ve Uluslararası İlişkiler alt disiplini olan İstihbarat Çalışmalarında yer alan sınıflandırması sırasıyla aşağıdaki gibidir (Sezgin, 2022, ss. 145-146):

- *İstihbarat başarısızlıkları*
- *İkaz istihbaratı*
- *İstihbarat örgütleri*
- *Çökmüş/çökmekte olan veya başarısız devletler*
- *Kitle imha (biyolojik, nükleer ve kimyasal) silahlarının yayılımı*
- *Stratejik istihbarat*
- *İstihbarat analizi*
- *Kültürel ve dinsel çatışmalar*
- *Dijital dünya ve terörizmin dönüşen yüzü*
- *Devlet dışı aktörler*

Türkçe İstihbarat Çalışmalarında sıkça ele alınan konulara bakıldığında ise sıralamada başlıca çalışma temaları aşağıda verildiği şekildedir (Özdemir, 2021, s. 171).

- *Tarihsel örnekler*
- *İstihbaratın işleyiş süreci*
- *Stratejik istihbarat*
- *İstihbarat teşkilatları*

Görüldüğü üzere Anglosfer ile Türkiye'deki İstihbarat Çalışmaları alanında ele alınan konular oldukça benzerlik göstermektedir. Bu durum göz önünde bulundurularak Türkiye'deki istihbarat ile ilgili yayınların genel durumu incelendiğinde ise bilimsel açıdan istihbarat alanında geri kalınmışlık, akademik çalışma usulleriyle yapılan çalışmaların azlığından açıkça anlaşılmaktadır. Söz konusu durumun detaylı bir tahlili

için çalışmaların tarihsel sürecine bakıldığında [28]ise ilk olarak, erken Cumhuriyet yılları içerisinde 1926' da Türkiye'de gerçekleştirilen *İstihbarat Konferansları'*nın basılarak doküman haline getirilmesinin hemen ardından istihbaratın doktrine edilmesiyle alanda çalışmaların başladığı görülmektedir. Akademik yönden ilk çalışma sayılabilecek eser ise 1960'lı yıllarda Aziz Yakın tarafından kaleme alınan ve Dışişleri Akademisinden basılan kitaplar sayılmaktadır. Yükseköğretimde istihbaratın bilimsel açıdan bir alan haline gelmesi ve akademik çalışmaların ortaya çıkması da yine Anglosfer'den biraz daha geç bir tarih olan 1988 yılında gerçekleşebilmiştir (H. Ateş, 2016, s. 170).

1980'li yılların ardından 2020'li yıllara gelindiğinde ise halen Türkiye'de, istihbaratın teknik ve pratik yönünü ele alan ve özellikle istihbarat teorisine giden süreçte istihbaratı bilimsel olarak incelemeye veya açıklamaya çalışan akademik çalışmaların sayısının yok denecek kadar az olduğu hemen fark edilmektedir. Dolayısıyla ülkedeki literatür, Anglosfer'deki İstihbarat Çalışmalarıyla karşılaştırıldığında ve yakın tarihe doğru gelindiğinde nitelik yönünden de halen oldukça yetersiz kaldığı görülmektedir. Son yıllarda ise yapılan çalışmalarda bir iyileşmeden azda olsa bahsedilebilse bile istihbarat alanında yeterlilik ve kalite yönünden iyi sayılabilecek eserlerin sayısı an itibariyle parmakla sayılabilecek kadar az kalmaktadır (H. Ateş, 2016, s. 170).

Türkçe literatürün öte yandan 2000'li yıllar ile büyümeye başladığı iddia edilse de, bu aynı zamanda akademik alanda Anglosfer'den geri kalındığının bir başka göstergesi olarak görülmekte ve çalışmada daha önce elde edilmiş olan bulgu ile aynı noktaya tekrar gelinmektedir. Ayrıca akademik kitapların çok az bir bölümünün lisansüstü tezlerden üretildiği gibi bir başka bulguya da ulaşılmaktadır. Anglosfer İstihbarat Çalışmaları literatüründe de sıkça rastlanılmakta olan güvenlik konulu kitapların içerisinde istihbarat temasına ayrı bir başlık açılarak yer verilmesi durumuyla Türkçe istihbarat literatüründe karşılaşılması ile ancak 2000'li yıllar gibi yine geç bir zamanda rastlanılmaktadır. Bununla beraber yapılan çalışmaların bir kısmının istihbaratın akademik konumlanışı hakkında olması Türkiye'deki İstihbarat Çalışmalarının, akademik gelişiminin artık ülkede bilimsel olarak ele alındığının bir göstergesi olarak dikkat çekici bulunabilir. Ayrıca bu çalışmaların içeriğinden, ülkede akademik alanda özellikle de Dünya ve Türkçe İstihbarat literatürüne dair teferruatlı araştırmalarında

[28] Türkiye'de Uluslararası İlişkiler alanında yer alan istihbarat temalı akademik eserler için Bkz. Ek-6.

yapılmaya başladığı izlenimi edinilmektedir. Tablo 4.4'de sözü edilen Türkçe eserlere yer verilmiştir.

Tablo 4.4: İstihbarat temalı makalelerin yer aldığı kitap bölümlerine örnekler

Basım Tarihi	***Yayınevi***	***Kitap Adı***	***Bölüm Adı***	***Yazar***
2015	Nobel Yayıncılık	Güvenlik Sektöründe Temel Stratejiler	İstihbarat Çeşitleri ve Stratejik İstihbarat	Zakir Gül
2020	SAM Yayınları	Covıd-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler	Medikal İstihbaratın Yükselişi	Merve Seren
2020	Nobel Akademik Yayıncılık	Strateji ve Güvenlik Alanında Temel ve Güncel Yaklaşımlar	Stratejik İstihbarat ve Analiz Süreci	Murat Dikkaş
2020	Nobel Akademik Yayıncılık	Savunma Yönetimi ve Uluslararası Güvenlik	İstihbaratın Akademik Bir Disiplin Olarak Şekillenmesi ve Uluslararası Güvenlik	Emrah Özdemir
2021	Kronik Kitap	Savaş Çalışmaları El Kitabı	İstihbarat Çalışmaları	Emrah Özdemir

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Türkçe istihbarat literatürünün, Anglosfer karşısında tarihsel açıdan ve nitel olarak oldukça geri kaldığından çalışmada önemine binaen sıklıkla söz edilmektedir. Nitel olarak 'çalışılan konular' açısından Türkçe istihbarat literatürünün tam olarak ne durumda olduğu ise bu noktada merak konusu olmaktadır. Bu durumun tespiti için öncelikle *The Intelligence Studies Section'ın* (ISS) İstihbarat Çalışmaları literatürünü 20 farklı konuya böldüğü sınıflandırmasına göz atılması faydalı olacaktır (Marrin, 2014, s. 11). Ayrıca pratik olması açısından Türkçe istihbarat literatürünün, Anglosfer' deki İstihbarat Çalışmaları ile kısıtlı da olsa nitel yönden karşılaştırabilmek için Loch Johnson'ın (2007a) dörtlü sınıflandırılmasının kullanılmasının çalışma için uygun olacağı düşünülmektedir.

Bu minvalde, Loch Johnson (2007a, ss. 3-9) editörlüğünü de yaptığı *Strategic Intelligence* adlı kitabın bir bölümünü "An Introduction to the Intelligence Studies Literature" adındaki kendi yazısına ayırmış ve İstihbarat Çalışmaları literatürünü şu şekilde dört kısma ayırmıştır:

- İstihbaratın tarihi, yapısı ve teorisi
- İstihbarat misyonları *(Toplama ve analiz, karşı istihbarat ve örtülü operasyonlar*)

- İstihbarat sorumluluğu, etik ve reformlar
- İstihbarat yönetimi ve liderliği.

Johnson (2007a), Anglosfer ülkelerindeki İstihbarat Çalışmalarının başlıca eserlerini yukarıda maddeler halinde verilen şekliyle başlıklar altında toplayarak makalesinde yer vermiştir. Burada altının çizilmesi gereken önemli husus, Anglosfer'de İstihbarat Çalışmaları alanında çok eser verilmesine karşılık eserlerde çoğu zaman tekrara düşüldüğünün gözden kaçırılmamasıdır. Bu nedenle de çalışmada, literatürün öne çıkan ve kılavuz olarak adlandırılan eserlerine yer verilmiş ve bu eserler üzerinden bir karşılaştırma yapılmıştır. Karşılaştırma da, Türkçe İstihbarat literatüründe yer alan eserlerin kaynakçası üzerinden yapılmıştır. Bu bağlamda yapılan incelemede ilk olarak Türkiye'deki tezlerin bibliyografyaları başta olmak üzere Türkçe istihbarat literatüründe yer alan çalışmalarda ekseriyetle üç isim ve eserlerinin ön plana çıktığı tespit edilmiştir. Bu isimler sırasıyla; Ümit Özdağ, Sait Yılmaz ve Nihat Ali Özcan'dır (H. Ateş, 2016, ss. 170-171; Türken, 2022, ss. 51-52).

İncelemeye Johnson'ın (2007a) ilk kategorisinde yer alan istihbaratın tarihi, yapısı ve teorisine dair çalışmaların yer verildiği grup ile devam edildiğinde bu ilk grupta, Türkiye'de en çok basımı yapılan ve atıf alan kitaplar arasında gösterilen Ümit Özdağ'ın "İstihbarat Teorisi" kitabı konuyla ilgili bulunarak örnek eser olarak incelemeye alınmıştır. Eser ile ilgili Türkçe istihbarat literatürünün Anglosfer[29] karşısındaki durumunun daha iyi anlaşılabildiği genel olarak başlangıçta söylemek mümkündür. Araştırmanın detaylarına gelince öncelikle belirtmek gerekir ki 2008 yılında ilk basımı gerçekleştirilen "İstihbarat Teorisi" kitabının ilk değil 2020 yılına ait son basımı olan 14. baskının 11 sayfalık kaynakçası üzerinden bir inceleme yapılmıştır. Ortaya çıkan sonuçta eserde Türkçe istihbarat literatürünün kullanımı %24 gibi bir düzeyde kalırken özellikle Anglosfer literatürünün çoğunluğunu oluşturduğu yabancı istihbarat literatürü ise %76 gibi yüksek bir oranda kaynakçada yer aldığı tespit edilmiştir. Netice itibariyle eserde, büyük oranda yabancı istihbarat kaynağı kullanımının olduğu görülmüştür.

Bu sonuç dâhilinde kitapla ilgili altının çizilmesi gereken önemli konu, "İstihbarat Teorisi" adlı eserin %24 düzeyinde kullanmış olduğu Türkçe eserlerin kaynakçalarının

[29] Anglosfer ülkeleri ile Türkçe istihbarat literatürü karşılaştırmasını 'istihbarat teorisi' konu başlığında altında anlayabilmek adına Yabancı İstihbarat Çalışmaları literatürünün içinde yer alan istihbarat teorisine dair kılavuz eserler için Ek-7'ye bakınız.

içeriğinin de büyük bir oranda yabancı istihbarat yapıtlarından teşekkül ettiğidir. Bu aşamada kitabın kaynakçasında kullanılan yabancı kaynakların, Loch Johnson'ın (2007a) belirttiği başlıca yapıtlardan oluşup oluşmadığına bakmak gerekmektedir. Nitekim nicel olarak yabancı kaynak kullanımından daha ziyade kullanılan kaynakların istihbarat literatürünün başat olanlarına atıf yapabilmesi eserin niteliği açısından daha önemlidir. Bu bağlamda Ümit Özdağ'ın 'İstihbarat Teorisi' adını verdiği ve 2020 yılına ait 14. baskısının kaynakçasının İstihbarat Çalışmaları literatüründe yer alan istihbarat teorisine dair kılavuz eserlerle karşılaştırmalı olarak analiz etmek bir sonuç elde etmek için yeterli olacaktır.

Eserin kaynakçasına bakıldığında şaşırtıcı olmayacak bir şekilde Ek-7'de yer alan tablodaki yabancı eserlerin tamamına yakın bir kısmının "İstihbarat Teorisi" kitabının kaynakçasında da yer aldığı görülmektedir. Bu insicamda, kitabın kaleme alındığı tarihte yabancı istihbarat literatürünün kılavuz eserlerinin genel olarak bilindiği ve Anglosfer literatürden yoğun bir şekilde istifade edildiği kaynakçadan tespit edilebilmektedir. Kaynakçanın geri kalan Türkçe literatürün ise eserin genellikle istihbarat tarihine yer verilen bölümlerinde kullanıldığı ve Türk İstihbarat Tarihini konu alan kitaplardan oluştuğu görülmektedir. Eser konu içeriği bakımından kıyaslanmak için incelendiğinde, yazarın "İstihbarat Teorisi" kitabında istihbarat olgusunu açıklayan ve istihbarat toplamada kullanılmakta olan temel araçlara detaylıca yer verdiği görülmektedir. Ayrıca istihbarat türlerine ve özellikle 'stratejik istihbarat' çeşidini ön plana çıkarmasıyla eserin 'stratejik analiz yöntemleri'ni merkeze aldığı anlaşılmaktadır (Özdağ, 2020). Dolayısıyla eser konu seçimi ve konuları ele alması yönüyle de İstihbarat Çalışmaları alanında 'İstihbarat toplama, analiz ve yayma' üzerine kılavuz eserlerin[30] kullanması ile bir anlamda şu genel tespiti yapmaya olanak sağlamaktadır: Türkçe istihbarat literatürü, istihbarat teorisi alanında diğer istihbarat konu alanlarında olduğu gibi Anglosferin akademik yansımaları olarak kalmaktadır. Zira eser Türkiye'de istihbarat teorisi konusunda en çok istifade edilen kaynak olarak bilinmekte dolayısıyla da böyle genel bir yoruma da imkân sağlamaktadır. Nitekim bu durumda Anglosfer literatürünü yakından takip etmenin ve eserlerde kullanmanın Türkçe istihbarat literatürünün nitel yönden iyi olduğunu gösterir mi? gibi bir soruyu

[30] İstihbarat Çalışmaları alanında İstihbarat toplama, analiz ve yayma üzerine kılavuz eserlerin yer aldığı yabancı literatür için Bkz. Ek- 8.

gün yüzüne çıkarmaktadır. Bununla beraber sorunun yanıtı ve sorunun dâhil olduğu konunun değerlendirilmesi hem tartışmalı hem de oldukça göreceli bulunduğundan, bu bağlamda tez çalışmasının kapsam sınırlarını aşmaktadır. Bu serencamda, yanıtının bir başka çalışmada verilmesi ümidiyle yapılan bu araştırmada, çalışmanın eksik bir yönü olarak yanıtsız bırakılmaktadır.

Çalışma elde edilen bu sonuçla beraber kaynakçalar üzerinden yapılan incelemeleri, Anglosfer ile Türkçe istihbarat literatürünü karşılaştırmak adına faydalı bulduğundan, konuyu son bir örnekle pekiştirmeye çalışacaktır. Bu bağlamda, Sait Yılmaz'ın 2018 yılında yayınlanan kitabı "Temel İstihbarat Toplama-Analiz-Operasyonlar", Loch Johnson'ın (2007a) ikinci grubu olan istihbarat misyonları (toplama ve analiz, karşı istihbarat ve örtülü operasyonlar) dâhilinde incelenecektir. Johnson'ın gruplandırması ile Sait Yılmaz'ın kitabının ikinci basımı olan ve 2019 yılına ait baskısının 31 sayfalık kaynakçası tahlil edildiğinde; %94 gibi yüksek bir oranda yabancı istihbarat literatürü kullanıldığı, Türkçe istihbarat literatürünün kullanımının ise % 6 düzeyinde kaldığı görülmektedir. Elde edilen verilerden hareketle yazarın, yerli literatürden daha düşük oranda bir faydalanma yolunu tercih ettiği bulgusuna varılmaktadır. Sait Yılmaz'ın, "Temel İstihbarat Toplama-Analiz-Operasyonlar" adlı kitabıyla ilgili bir diğer dikkat çekici bulgu ise %94'lük yabancı İstihbarat Çalışmaları literatürü kullanımıyla Ek-8'de yer alan istihbarat 'toplama, analiz ve yayma' üzerine olan başat eserlere kaynakçasında önemli bir oranda yer verdiği dolayısıyla yazarın dünyada İstihbarat Çalışmaları alanındaki öncü isimleri yakinen takip ettiği olmaktadır.

Ümit Özdağ ve Sait Yılmaz gibi Türkiye'de İstihbarat Çalışmaları alanında eserler veren ve çalışmalar yapan daha birçok akademisyen bulunmaktadır. Bu isimlere tek tek yer vermek tez çalışmasının sınırlılığı açısından mümkün gözükmemektedir. Bununla beraber bu iki duayen ismin çalışmaları, tez çalışmasının hazırlanması sürecinde kullanılan kaynaklardan ve akademik alandaki çalışmalar ile Türkçe istihbarat literatüründen hareketle Türkiye'de Angolosfer'deki istihbarat literatürünün çok yakından takip edildiği ve alanın önemli isimlerinin bilindiği yönünde somut bulgulara ulaştırmaktadır. Bu bağlamda, Stephen Marrin'in (2014, s. 4) serzenişte bulunduğu gibi Anglosfer'deki istihbarat literatüründe görülen 'kümülatif' olamama sorunun henüz Türkçe istihbarat literatüründe görülmediği bugün için rahatlıkla söylenebilir. Buna mukabil, Türkiye'de İstihbarat Çalışmalarının yeni bir alan olması

bu iyimser tabloyu yarattığını da bu noktada eklemek gerekir. Keza bugün yapılan çalışmalarda görülen ve üstüne basa basa vurgulanan Anglosfer'deki çalışmaların yoğun etkileri devam ettirilip özgün çalışmalar ortaya çıkarılamazsa, ilerleyen dönemde Stephen Marrin'in bahsettiği sorunlar ile Türkçe İstihbarat Çalışmalarının yüksek bir olasılıkla yüzleşmek zorunda kalabileceğinin öngörüsünde bulunmak, elde edilen bulgular ışığında tez çalışması için hiç de zor olmamaktadır.

Çalışmanın gelinen bu aşamasında, İstihbarat Çalışmalarında gereken önlemleri almadığında Türkiye'yi ne gibi sorunlar beklediğine yönelik tespitlerde bulunmak için tekrardan Anglosfer'e dönüp mevcut sorunlar analiz edilecektir. Bu insicamda, alanın sorunlarına makalelerinde somut bir şekilde ve nokta atışları yaparak yer veren Marrin'in son dönem çalışmalarına bakmak, sözü edilen durum için yeterli olacaktır. Öncelikle Marrin'e göre Anglosfer istihbarat literatürü son dönemde yeni bilginin ortaya çıkarılmasından ziyade daha önceki fikirlerin tekrarı şeklinde kalmaktadır. Mecazi bir kullanım olan ve Sosyal Bilimler'deki inşa sürecine atıf yapmak için kullanılan "Devlerin omuzlarında yükselmek" bu noktada disiplin yönünden işleyememektedir. Anglosfer'deki yakın tarihli istihbarat alanında yapılan çalışmalara bakıldığında da bu durum net bir şekilde gözlemlenebilmektedir.

Devlerin omuzlarında yükselememek bir diğer sorunu da beraberinde getirmektedir. Bu sorun kısaca şu şekilde gelişmekte ve tekerrür etmektedir. Araştırmacılar tarafından sıklıkla tekerrür ettirilen 'kavramsal tekerlek' düzenli aralıklarla aynı şekilde yaklaşık 15 yılda bir disiplinin gündemine yeniden gelmekte ve istihbarat disiplinin bilgi açısından ilerlemesinin önünde de bu özelliğiyle ciddi bir engel teşkil etmektedir. Bu durum genellikle diğer akademik alanlarda da görülmekte ve deyim olarak "Yeni şişelere eski şarap" tabiri kullanılmaktadır. Netice itibariyle de İstihbarat Çalışmalarına adeta 'bir adım ileri bir adım geri' (Marrin, 2016, s. 4) şeklinde patinaj yapmakta olan bir akademik alan görüntüsü vermektedir.

Türkçe literatürde ise çalışmada daha önce örnek olarak yer verilen eserlerden de anlaşılacağı üzere yukarıda anlatılan durumun tam tersine Anglosfer ve Batı ülkelerinde gelişen istihbarat literatürü gayet iyi bilinmekte ve takip edilmektedir. Buna mukabil ülkedeki çalışmalar, literatürün üzerine yeni bilgiler ekleyememekte ve ekseriyetle var olan yabancı literatürden istifade etme gibi kolay bir yolu tercih etmektedir. Bu durumda genel tablo tam olarak 'devlerin omuzlarında bulunmak fakat

yükselememek' şeklinde mecazi bir anlatımla tasvir edilebilir. Dolayısıyla bugün gelinen son nokta itibariyle Türkçe istihbarat literatürü, Anglosfer'in akademik bir yansımasından daha fazla bir şeyi ifade edememektedir. Genel anlamda ise sözü edilen akademik yansımalar nedeniyle ülkelerin birbirlerinden farklı ulusal güvenlik ve dış politika izlemeleri gerekliliği çalışmalarda doğru bir şekilde algılanamamaktadır. Elde edilen bulgulardan özetle, Türkiye'nin İstihbarat Çalışmalarında akademik gelişimini engelleyen faktörlerin 'algılar' ve bu algıların yarattığı ve diğer etkenlerle ortaya çıkan 'sorunsallar' olduğu sonucuna varılmaktadır. Alandaki mevcut algılar ve sorunlara daha sonra aynı adı taşıyan başlık altında çalışmada detaylıca yer verilecektir.

Görüldüğü üzere Loch Johnson'ın, İstihbarat Çalışmaları literatürü sınıflandırmasının ölçüt alındığı ilk iki ana grubunda Türkçe istihbarat literatürünün durumu buraya kadar anlatıldığı gibi bir seyir izlemektedir. Literatürün tam olarak durumunun tahlili için ise bir üst paragrafta yer alan bulguya dönülerek ve bulgu üzerinden konunun biraz daha netleştirilmesi konunun daha iyi anlaşılması adına faydalı olacağı kanaati araştırmada belirmektedir. Bu anlamda Johnson'ın (2007a) gruplandırmasında geri kalan diğer iki kategorisine de göz atmak yerinde olacaktır. Sözü edilen iki gruplandırmada 'istihbarat sorumluluğu, etik ve reformlar' ile 'istihbarat yönetimi ve liderliği' konuları yer almaktadır. Bu temaların, Türkçe istihbarat literatürünün en zayıf halkaları olduklarını daha en baştan belirtmek gerekmektedir.

Bunlardan ilki olan istihbarat reformu üzerine yazılan makale ve tezler ülkede bulunmaktadır. Bununla beraber yazınsallar Türkiye'den daha fazla ABD'nin istihbarat sistemi üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu tür çalışmalara örnek verilecek olunursa yakın tarihli tezlerden Fatih Türk'ün "İstihbaratın Teşkilatlanma ve Yönetim Sorunsalı: A.B.D. Örneği" (Türk, 2019) ve Murat Bulut'un "İstihbarat Başarısızlığı ve Reform: ABD Örneği" (Bulut, 2015) yüksek lisans tezleri verilebilir. Diğer belirtilen konu olan İstihbarat etiği ve hesap verilebilirlik teması üzerine yapılan çalışmalardaki yetersizlikler tezlerde de kendini belli etmektedir. Bu alanda Uluslararası İlişkiler ve alt disiplinlerinde verilebilecek bir tez örneği Mesut Ertural'ın (2013) "Türkiye'deki İstihbarat Servislerinin Demokratik Gözetimi" adlı yüksek lisans tezi olurken sözü edilen iki farklı konu kategorisindeki güncel duruma, alandaki akademik kitapların sayıca yetersiz olması da eklenince alanın genel ahvali daha da vahim bir hal almaktadır. Türkiye'de sınırlı sayıda olan kitapların listesi Tablo 4.5'te yer almaktadır.

Tablo 4.5: İstihbarat sorumluluğu, etik ve reformlar ve istihbarat yönetimi konulu kitaplar

Basım Tarihi	***Yazar/ Editör İsmi***	***Kitap Adı***
2010	Fatih Beren	Polis ve İstihbarat Etiği
2011	Fatih Beren	Demokrasi ve Özgürlüğün Teminatı Olarak İç Güvenlik İstihbaratı
2013	Biriz Berksoy	Türkiye'de Ordu, Polis ve İstihbarat Teşkilatları: Yakın Dönem Gelişmeler ve Reform İhtiyaçları
2015	Vatan Kösereli	İstihbarat Hukukuna Giriş
2018	Ömer Özmen Baştürk	Milli İstihbarat Teşkilatı'na Ait Bilgi, Belge ve Kimliklere Karşı Suçlar
2020	Feyzan Olgunsoy	Terörle Mücadelede İstihbarat Faaliyetlerinin Özgürlükler Rejimine Etkisi (Türkiye, Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri)

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

İstihbarat örgütleri/ toplulukları kategorisinde yazılan kitaplar açısından Türkiye'de biraz daha iyimser bir tablo ile karşılaşılmaktadır. Alanda tanıdık isimler olan Ümit Özdağ ve Sait Yılmaz'ın belirgin olarak ağırlıkları hissedilmektedir. Alanın öncü isimlerinin editörlüklerini yaptıkları kitaplar Türkçe istihbarat literatüründe oldukça dikkat çekmektedir. Tablo 4.6'da istihbarat teşkilatları/ toplulukları için yazılan bu eserlere yer verilmiştir. Ülkedeki İstihbarat Çalışmaları bakımından önemli olmaları hasebiyle sözü edilen eserlerin içerisinde yer alan kitap bölümlerinden bazılarına göz atmak alanın durumu hakkında fikir vermesi yönüyle faydalı olacaktır.

Öncelikle belirtmek gerekir ki 2014 yılında yayınlanan ve Ümit Özdağ'ın (2014) editörlüğünü yaptığı "İstihbarat Örgütleri" adlı kitabı Türkiye'deki uluslararası güvenlik alanında istihbarat konulu çalışmalar yapan akademisyenlerin çalışmalarını bir araya toplamasıyla o dönemde Türkiye'de ses getirmiş ve alanın ülkedeki güncel durumunu yansıtmaktadır. Bu akademisyenler arasından İstanbul Kültür Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesi Çağla Gül Yesevi'nin "İsrail İstihbarat Örgütleri ve MOSSAD" ve aynı alanda Karabük Üniversitesi'den Ali Asker'in "Rus İstihbarat Sistemi" isimli makaleleri iki önemli yabancı istihbarat örgütünü konu edinmesi bakımından kitapta göze çarpmaktadır. Akabinde alanda bu tür çalışmaların artması adı geçen kitabın bir anlamda diğer araştırmalara öncülük ettiği yönünde olumlu bir şekilde okumaya da imkân vermektedir.

Tablo 4.6: İstihbarat teşkilatları/ topluluklarını konu alan eserlere örnekler

Basım Tarihi	***Yazar/ Editör İsmi***	***Kitap Adı***
2002	Emin Demirel	Teşkilat-I Mahsusa'dan Günümüze Gizli Servisler
2002	Hakan Türk	Milli İstihbarat Teşkilatı
2003	Tuncay Özkan	Mit'in Gizli Tarihi Milli İstihbarat Teşkilatı
2010	Ali Kuzu	Dünyanın En Büyük İstihbarat Örgütü CIA
2010	Ali Kuzu	Mossad; Dünya'nın En Acımasız İstihbarat Örgütü
2012	Erdal Şimşek	Türkiye'de İstihbarat Savaşları ve MİT
2013	Sait Yılmaz	ABD İstihbaratı 1947- 2013
2013	Sait Yılmaz (Editör)	Dünyayı Yöneten Güç İstihbarat Bilimi
2014	Ümit Özdağ (Editör)	İstihbarat Örgütleri
2015	Sait Yılmaz (Editör)	İstihbarat Dünyası
2018	Tuncay Özkan	Teşkilat - Milli İstihbaratın Gayri Resmi Tarihi
2020	Erdal Şimşek	Türkiye'de İstihbaratçılık ve Mit
2021	Yusuf Kalender	İstihbarat Teşkilatları
2021	Muhammed Ali Yetgin	Çin İstihbarat Örgütünün Stratejik Analizi
2021	Emrullah Kaleli	Bizans Casusluk ve İstihbarat Faaliyetleri

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Türkçe literatürde istihbarat örgütleriyle ilgili alandaki çalışmalar incelenmeye devam edildiğinde, Sait Yılmaz'ın editörlüğünü yaptığı "Dünyayı Yöneten Güç İstihbarat Bilimi" adlı 2013 yılı basımlı eserde yer alan Merve Önenli Güven'e ait "İstihbarat ve Terörizm" başlıklı makale kitapta dikkat çekmektedir (Güven, 2013). Bu isimlerin dışında Türkiye'de, istihbarat teşkilatlarını konu alan kitap veya kitap bölümü henüz bulunmayan fakat verdikleri online seminerler ile alana önemli katkılar sunan akademisyenlerde bulunmaktadır. Çoğunlukla toplum tarafından 'şehir efsaneleri' olarak algılanan istihbarat gibi yaşamsal bir konuyu ve alt konularını güçlü bir bilgi temelinde vermeyi başaran akademisyenler, ülkede istihbaratın negatif algısının olumlaması için de önemli bir rolü ve fonksiyonu üstlenmektedirler.

Alanda verilen eserlerden de anlaşılacağı üzere Türkçe İstihbarat Çalışmaları literatüründe yabancı istihbarat örgütleri üzerine bir yoğunlaşma bulunmaktadır. Bu alanda Anglosfer'deki[31] istihbarat toplulukları üzerine yazılmış olan eserlerin de yakından takip edildiği görülmektedir. Türk istihbarat teşkilatı üzerine yazılan eserlerin ise beklenilenin aksine Uluslararası İlişkiler alanında oldukça sınırlı kaldığı

[31] Anglosfer ülkelerinde istihbarat topluluklarıyla ilgili olarak yazılan kılavuz eserler için Bkz. Ek-9.

gözlemlenmektedir. Bu durumun en bariz nedeni, Gill ve Phythian'ın da (2016, s. 10) üzerinde sıkça durdukları gibi 'eski ve yeni demokrasilerdeki teşkilatlar' arasındaki yorumlama ve algılama farkının kaçınılmaz bir şekilde İstihbarat Çalışmalarına yansıtmakta olmasıdır.

Tablo 4.7: Türkiye'den son dönem istihbarat temalı akademik eserlere örnekler

Basım Tarihi	***Yazar/ Editör İsmi***	***Kitap Adı***
2020	Bora İyiat	Türk Devlet Geleneğinde Milli İstihbarat
2021	İsmail Hakkı Demircioğlu, Ahmet Özcan, Namık Çencen, Yücel Yiğit (ed.)	Türk İstihbarat Tarihi
2021	Muhammed Ali Yetkin	Çin İstihbarat Örgütlerinin Stratejik Analizi
2021	Erol Başaran Bural	Sosyal Medya İstihbaratı
2022	Erkan Sezgin	İstihbarat Üzerine
2022	Murat Bulut vd. (ed.)	İstihbarat ve Güvenlik Üzerine Çalışmalar
2022	Cihad İslam Yılmaz (ed.)	İstihbarat Araştırmaları
2022	Kazım Mehmet Erol	Açık Kaynak İstihbaratı ve Askerî İstihbarat Haşdi Şabi Örgütü Üzerinde Uygulama

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

İstihbaratın gelişim aşamalarının ikincisi olan literatür oluşturma ve literatürün genişletilmesi aşamasında elde edilen bulgularla, istihbarat alanında gerekli olan temel kavramları oluşturacak ortak bir 'anlayış' ve 'kültür' ile oluşturulmuş bir düşünce okuluna sahip olmayan (Atılır, 2018, s. 62) Türkiye'nin, doğal olarak aynı alanda özgün bir İstihbarat Çalışmaları literatürüne sahip olmadığı ve akademik bir zeminde yerleşik disiplinin ise varlığından ülke için henüz söz etmenin mümkün olamayacağı sonucuna varılmıştır. Kısacası sayıları hızla artan üniversiteler içerisinde ya da bağımsız bir şekilde oluşum gösteren düşünce kuruluşlarının tüm çabalarına rağmen Türkiye'de, İstihbarat Çalışmaları Disiplinin yeterince gelişemediği ve ülkede gereken değerini göremediği gibi bir netice bu aşamaya kadar toplanan bulgulardan elde edilmiştir. İlave olarak belirtmek gerekir ki, alan dışı dinamikler olarak Türkiye'nin gerek jeopolitiği gerekse tarihsel süreçte var olan ve gelecekte de sürmesi beklenen çok önemli güvenlik sorunlarının (Türken, 2022, s. 53) istihbarat alanına olan yoğun etkilerinin göz ardı edilmesi oldukça sakıncalı durumlar doğurabilir. Bu nedenle çeşitli tehdit ve riskler karşısında son yıllarda iyice belirginleşmekte olan ülkenin ulusal güvenlik sorunları ivedilikle çözüm beklerken Türkiye'de istihbaratın akademik bir tamamlayıcısı olan İstihbarat Çalışmalarının Anglosfer'de olduğu gibi ülkede de

günün şartlarında hayati bir önem kazandığının artık idrakine varılması ve alana gereken ihtimamın gösterilmesi gerekmektedir.

4.3.3. Üçüncü Aşama: Literatürdeki Boşlukların Doldurulması

İstihbarat Çalışmalarında, çalışmada sözü edilmekte olan akademik gelişim açısından birtakım eksikliklerinin Türkiye'de bulunmasına karşılık 21. Yüzyıl ile özellikle de 2010 yılı sonrasında yükseköğretimde önemli bir farkındalığın oluşmaya başladığı görülmektedir. Bu duruma en bariz örnek olarak istihbarat temalı düzenlenen akademik toplantılar (kongre, sempozyum, konferans vb.) verilebilir. Bu etkinliklerin her geçen yıl arttığı ve bazılarının da yıllık olarak düzenli bir şekilde yapılarak faaliyetlerde standardizasyonun yakalandığı gözlemlenmektedir. Söz konusu durumu ülke için umut verici olarak değerlendirmek mümkün olmakla beraber akademik toplantıların nitel ve nicel yönden Anglosfer ile bir karşılaştırılması yapıldığında, yeterli düzeyde olduklarını söylemek hiç de rasyonel görünmemektedir. Bunun yerine akademik toplantıların istihbarat alanında çalışan veya ilgi duyan akademisyenleri bir araya getirmesi, bilgi paylaşımı için imkân sağlaması ve sosyal ilişkilerin geliştirilmesi adına (Türken, 2022, s. 52) ülke için oldukça olumlu adımlar olarak okumak alan için daha gerçekçi bir yaklaşım olacaktır.

İstihbarat Çalışmalarının, akademik gelişim sürecinin izlendiği bu üçüncü aşamada da akademik toplantılar bu anlamda akademikleşmenin oldukça önemli ve olmazsa olmaz adımları olarak görülerek ele alınacaktır. Bu bağlamda bilimsel etkinlikler açısından Türkiye'nin durumu mercek altına alındığında, alanın akademik gelişimine bağlı ve yanı sıra paralel olarak 2000'li yıllar ile faaliyetlerin başladığı görülmektedir. Bilimsel toplantılar düzenlenmeden önce de ülkede akademik olmasa da istihbarat konulu bazı toplantıların gerçekleştirildiğine bazı kaynaklarda rastlanılmaktadır. Bunlardan ilki, İstihbarat Konferansları'dır. Bu konferanslar Türkiye'de ilk olarak, Cumhuriyetin erken yıllarından 1926 yılının sonlarına doğru gerçekleştirilmiştir. Ülkede akademik mahiyette toplantıların yapılması ise belirtildiği üzere 2000'li yıllarda olabilmiştir.

Akademik konferanslar arasında 04- 05 Haziran 2012 tarihinde MİT İSAMER tarafından düzenlenen ve uluslararası bir konferans niteliğinde olan "İstihbarattan Karar Oluşumuna: Karar Alıcılar için İstihbarat Analizi Konferansı (ICINTA'12)" bir hayli dikkat çekicidir (MİT, 2019). MİT kendi bünyesinde 2011 yılı itibariyle kurduğu İstihbarat Araştırmaları Merkezi (İSAMER) ile kurumsal, ulusal, bölgesel ve

uluslararası çapta olmak üzere çeşitli bilimsel etkinlikler (konferans, seminer, atölye çalışmaları) düzenlemekte ve aynı zamanda tartışma platformları oluşturmaktadır. Bu serencamda, literatürdeki boşlukları doldurmak amacıyla konferans, sempozyum gibi akademik etkinlikler düzenlenmesi ile asli görevi istihbarat toplamak olan bir istihbarat örgütünün (MİT'in) bu türden alana bilimsel katkılar sağlamaya çalışması oldukça anlamlıdır. Zira MİT, sözü edilen akademik faaliyetleri yalnızca hizmet içi eğitim kapsamında düşünmemekte aynı zamanda dünya istihbarat literatürünün incelenmesi, yakında takip edilmesi ve istihbarat ile ilgili akademik çalışmaların yapılması gibi bilimsel faaliyetleri de beraberinde teşvik etmektedir[32](Taşdan, 2019). MİT'in, akademik İstihbarat Çalışmaları ile ilgili tutumunda altının çizilmesi gereken önemli konu ise istihbarat eğitimlerinde sıklıkla eleştirildiği üzere 1950'lı ile birlikte Amerikan tarzını benimsemesi durumunun ve geleneksel anlayıştan modern bir istihbarat yaklaşımına geçme konusundaki dirençli tutumun (H. Ateş, 2016, s. 146) bugünde artık yavaş yavaş kırılmaya başlandığı yönünde olumlu gelişmelerin kurum içinde yaşanmasıdır. Zira MİT'in, personel eğitiminde hâkim olan muhafazakâr anlayışının kapladığı kasvetli atmosferin, kurumun dönüşümü ile önemli ölçülerde değişmekte olduğu gözlemlenmektir. Bu önemli değişim kısaca, 2000-2021 yılları arası dönemde dünya konjonktüründeki köklü değişimlerle büyük oranda bağlantılı olarak teşkilatta hâkim olan Ortodoks anlayışın etkisinin de yavaş yavaş dağılması şeklinde özetlenebilir. Bu dönem ile ülkede 'istihbarat diplomasisi', 'operasyonel açılım' ve 'proaktif strateji' ile Türkiye'de istihbaratçılıkta yeni bir ivmenin kazanıldığı açıktan hissedilmektedir (Seren, 2022, ss. 48-50). İlave olarak, istihbarat kurumunun açtığı araştırma merkezi ile yürüttüğü bilimsel İstihbarat Çalışmalarının, ülkedeki istihbarat çalışma alanı üzerinde büyük etkisi olduğu değerlendirilmektedir.

MİT'in İstihbarat Diplomasisi yaklaşımı da İstihbarat Çalışmaları açısından ülkede gelinen noktada oldukça önemlidir. Esas itibariyle Türkiye için yeni bir istihbarat kavramı olan diplomatik istihbarat; bir istihbarat örgütünün yaptığı operasyonlar ile mensubu olduğu devletin dış politikasına bir anlamda yön vermesini ifade etmektedir. Kavram aynı zamanda istihbarat örgütünün mevcut direktörünün, yaptığı gizli/örtülü toplantılar ile temsil ettiği ülkenin dış politikasındaki karar verme süreçlerinde oldukça etkin bir rol üstlenmekte olan aktörünü tanımlamak için de kullanılmaktadır. (Darıcılı,

[32] Türkiye'de düzenlenen istihbarat temalı ulusal ve uluslararası akademik toplantılar için Bkz. Ek-10.

2022a, s. 43). Bu insicamda İstihbarat Diplomasisi, İstihbarat Çalışmaları alanın neden Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde yer alması gerektiğiyle ilgili önemli bir bulguyu da ortaya çıkarmaktadır. Nitekim istihbaratı bilimsel zeminde şekillendirecek olan kavramsal alt yapı da Uluslararası İlişkiler içerisinde bulunmaktadır.

Bu serencamda İstihbarat Diplomasisi gibi kullanımı eskilere dayanan ancak Türkiye'de yeni sayılabilecek birçok istihbarat kavramı ile değişen ve dönüşen Türk İstihbarat sistemi, kendi içerisinde Angolosfer'de olduğu gibi bir düşünce okulu oluşturabilir mi? bu sorunun yanıtını ne olduğunu ve realite de durumun gerçekleşip gerçekleşemeyeceğini zaman gösterecektir. Bu aşamada şu an için yapılabilecek olan ülkenin bugününü anlamak adına kurumsal ile sivil alandaki İstihbarat Çalışmalarına yanı sıra da verilen eğitimlere ve açılan kurslara dönüp bakmak olacaktır. Bir diğer gelişim aşaması ile araştırmaya devam edildiğinde sıradaki başlık altında, akademik gelişim aşamalarının dördüncü boyutuyla İstihbarat Çalışmaları alanında nasıl bir ilerlemenin sağlandığına bakılacak ve ilk üç gelişim boyut ile çalışmada haritası çıkarılmakta olan Türkçe istihbarat literatürü bu amaç doğrultusunda irdelenecektir

4.3.4. Dördüncü Aşama: Yeni Oluşan Bilgiyi (Literatürü) Yaymak

İlk üç aşamadan sonra ortaya çıkmış olan literatürün nihayetinde artık uygulanmaya geçmesi ve yayılması gerekli olmaktadır. Daha açık bir ifadeyle bugün mevcut olan ve gelecekte İstihbarat Çalışmaları alanında istihbarat uzmanı ya da bilim insanı olacak kişiler ile istihbarat uygulayıcıları başta olmak üzere meydana getirilen bilgilerin gerekli yerlere ve kullanabilecek kişilere yayılması/ ulaştırılması gerekmektedir. Bu aşamanın gerçekleşmesiyle nihayetinde İstihbarat Çalışmaları alanında akademik ve pratik anlamda dâhil olan bireyler arasında sağlıklı bir iletişim kurulabilmektedir. Dolayısıyla istihbarat hakkında öğrenmeyi en üst seviyeye çıkaracak olan geri bildirim döngüsü de bu şekilde oluşmaktadır. Bu döngüyü, İstihbarat Çalışmaları yapan veya bünyesinde istihbarat programları açmış olan okullar ile istihbarat kurslarındaki öğrenciler ve akademik çevre birlikte meydana getirmektedir (Marrin, 2016, s. 12).

İstihbaratın okullardaki eğitim ve öğretimiyle ilgili oluşan literatürün ise her ne kadar temelleri Anglosfer'de onlarca yıl önce atılmış olsa da genel olarak dünyada 2000'li yıllar ile daha fazla ilgi çekmeye başladığı görülmektedir. İstihbarat eğitiminin kısaca backgrounduna bakıldığında, 1980'li yıllarda eğitimin saha çalışmalarından oluşurken 11 Eylül'de ABD'de yaşanan terör saldırıları sonrasında istihbarat alanına doğrudan

odaklı bir istihbarat eğitim ve öğretimine olan ihtiyaçtan kaynaklı istihbarat eğitimine yönelik yükseköğretim programları açıldığı görülmektedir. Bu programlar sayesinde istihbarat literatürü de olabildiğince genişlemiştir. İstihbarat eğitiminin temel amacı da devlet istihbaratının nasıl yapılandığını açıklamak, etkinliğini sorgulamak ve mensubu olduğu ülke ile birlikte ülkenin dünya tarihindeki yerini anlamaktadır. Zira istihbarat, dünyada varlık göstermiş olan tüm medeniyetlerin yükselişinde ve düşüşünde etkin bir rol oynamıştır. Bu rolün ne denli önemli olduğu savaşların kazanılmasında ve kaybedilmesinde istihbaratın gösterdiği etkin kuvveti ile daha iyi anlaşılmıştır. Geniş bir perspektifle istihbaratın rolü ele alındığında ise ulusal güvenliğin ehemmiyet taşıyan bir parçası olarak çatışmaların önlenmesinde veya tam tersine vuku bulmasında benzer şekilde önemli bir etken olduğu görülmektedir. Bu bağlamda tarih çalışmalarıyla birlikte istihbarat eğitiminin verilmesi, dış politika oluşturmak için derin ve bir o kadar da farklı yaklaşımların gelişmesine bir anlamda olanak sağlamaktadır. İstihbarat eğitimin tüm bu amaçlarına ek olarak eğitim programları ile bazı öğrencileri istihbarat alanında profesyonel bir kariyere hazırlanmak gibi mesleki ve asli bir amacı da bulunmaktadır (Marrin, 2013, ss. 67-69).

Türkiye'de ise genel olarak akademik istihbaratın eğitim sayesinde güçlenmekte olan bilimsel yönü oldukça geç fark edilmiş olsa da Anglosfer ile benzer amaçlar doğrultusunda istihbarat eğitiminin verildiğini söylemek mümkün olabilmektedir. Buna mukabil Türkiye'de, uzun yıllar adeta askerlerin odağında biçimlenmiş olan ve istihbarat teşkilatında da köklerinde görüldüğü üzere istihbarat eğitimini ilk başlatan yine askeri kesim/kanat olmuştur. Tablo 4.8'den de anlaşılacağı üzere Türkiye'de askeri ve kolluk eğitim kurumları, sivil yükseköğretim kurumlarına nazaran istihbarat eğitiminde daha ağırlıklı olarak ülkede merkezi bir yerde bulunmaktadırlar[33].

İstihbarat eğitimi veren okullara da kısaca göz atıldığında, ilk olarak Kara Harp Okulu bünyesinde istihbarat yüksek lisans programı açıldığı, hemen akabinde Harp Akademileri bünyesinde kurulmuş olan enstitünün içerisinde de İstihbarat Ana Bilim dalının lisansüstü eğitime başladığı görülmektedir. Sonrasında bu okulların, Milli Savunma Üniversitesi'ne bağlanmasıyla okulun bünyesinde bulunan enstitülerde,

[33] İstihbarat derslerinin dönemlik olarak açılıp açılmayacağı belli olduğundan, araştırma kesinlik arz etmesi yönünden araştırma istihbarat lisansüstü programları üzerinden yürütülmüştür.

istihbaratla ilgili yüksek lisans programlarının açıldığı gözlemlenmektedir (MSÜ, 2022).

Tablo 4.8: Türkiye'de istihbarat ile ilgili açılan yüksek lisans programları

Kurum	***Enstitü***	***Ana Bilim Dalı***	***Program***	***Nosyonu***
Milli Savunma Üniversitesi	Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü	İstihbarat Çalışmaları	İstihbarat Çalışmaları Yüksek Lisans Programı	Askeri Okul
Milli Savunma Üniversitesi	Alparslan Savunma Bilimleri Enstitüsü	İstihbarat Çalışmaları	İstihbarat Çalışmaları Yüksek Lisans Programı	Askeri Okul
İstanbul Aydın Üniversitesi	Lisansüstü Eğitim Enstitüsü	Sosyal Programlar	Uluslararası ilişkiler ve istihbarat incelemeleri	Sivil Okul
Marmara Üniversitesi	Sosyal bilimler Enstitüsü	Uluslararası ilişkiler	İstihbarat Yüksek Lisans Programı	Sivil Okul
Polis Akademisi	Güvenlik Bilimleri Enstitüsü	Güvenlik Stratejileri ve yönetimi	İstihbarat Araştırmaları (Türkçe ve İngilizce olmak üzere iki ayrı program)	Kolluk Eğitim Kurumu
Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi	Güvenlik Bilimleri Enstitüsü	Güvenlik Yönetimi	Güvenlik Yönetimi (İstihbarat) tezli ve tezsiz iki ayrı program	Kolluk Eğitim Kurumu

Kaynak: Yükseköğretim kurumlarının örün sayfalarından faydalanarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Milli Savunma Üniversitesi'ne bağlı istihbaratla ilgili ilk programın açılmasından önce ise 2003 yılında *Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü* bünyesinde *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Yüksek Lisans Programı* açılmıştır. Bu program içerisinde istihbaratla ilgili dersler de verilmiştir. 2009-2016 yılları arasında Harp Akademileri Komutanlığı bünyesinde bulunan *Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı* ilk öğrencilerini mezun vermiştir. 2017 yılı itibariyle de okul bünyesindeki *İstihbarat Yüksek Lisans Programı* MSÜ'ye bağlı olarak ATASAREN'de (Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü) müstakil bir ana bilim dalı şeklinde yeniden yapılandırılarak, *İstihbarat Çalışmaları Ana Bilim Dalı* çatısı altında eğitimlerine devam etmiştir (MSÜ, 2022).

Ayrıca ATASAREN'de İstihbarat Çalışmaları Programında, 5 ders güz yarıyılında ve 5 ders bahar yarıyılında olmak üzere zorunlu ve seçmeli olarak toplamda 10 ders verilmektedir. Seminer dersi dışında kalan dersler 3 kredili olup bu dersleri veren öğretim üyesi kadrosu ise asker ve sivil isimlerden oluşmaktadır.

Sözü edilen derslerden zorunlu olanlar;

- *Bilimsel Araştırma Yöntemleri ve Yayın Etiği*
- *İstihbarat Teorisine Giriş*
- *Güvenlik İstihbaratı ve Terörizm*
- *Milli Güvenlik ve İstihbarat Sistemi*
- *Seminer*
- *Bilgi Güvenliği*

Seçmeli olarak verilen derslere başlıca örnekleri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (ATASAREN, 2022):

- *Stratejik İstihbarat ve Ulusal Güvenlik*
- *Savaş Oyunu ve İstihbarat Analizi*
- *Çatışma Yönetimi*
- *İstihbarat Analizi*
- *İstihbarat Hukuku*
- *Askerî İstihbarat*

Milli Savunma Üniversitesi bünyesinde bulunan ve istihbarat alanında eğitim veren diğer bir lisansüstü programda, Alparslan Savunma Bilimleri Enstitüsü içerisinde yer alan ve İstihbarat Çalışmaları Ana Bilim Dalı çatısı altında bulunan İstihbarat Çalışmaları Yüksek Lisans Programıdır. Bu program, istihbarat olgusunu 'teorik' ve 'analiz' çerçevesinde ele alarak istihbarat disiplininin, gerek Türkiye'de gerekse küresel çapta olmak üzere bağımsız ve çağdaş bir akademik araştırma alanı olması yönünde yapılan çalışmalara önemli katkılar sağlamayı amaçlamaktadır. Bu amaçla İstihbarat Çalışmaları Ana Bilim Dalı;

- *Veri ve bilginin üretimi- yönetimi*
- *İstihbarat üretim süreci*
- *İstihbarat analiz süreci*
- *Örgütsel yapı ve işleyişin istihbarat üretimine olan katkısı*
- *Yöntem ve analiz modelleri*
- *İstihbarat kurumları ve istihbarat kurumları arasındaki koordinasyon*
- *İstihbarat hukuku* alanlarında alternatiflen geliştirmeyi hedeflemektedir. Aynı zamanda lisansüstü tez çalışmaları (Yüksek lisans) ve beraberinde geliştirilen bilimsel araştırma projeleri ile alana önemli katkıların sunulması için çalışılmaktadır (Alparslan Savunma Bilimleri Enstitüsü, 2022).

Alparslan Savunma Bilimleri Enstitüsü İstihbarat Çalışmaları Yüksek lisans programının ders havuzuna bakıldığında da oldukça geniş bir yelpazede istihbarat öğretiminin yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu derslerden başat olanları; "İstihbarat Ekosistemi, İstihbarat Endüstrisi, Savaş Dışı Politik Şiddet, İstihbarata Karşı Koyma,

İstihbarat Tarihi, Stratejik Düşünce, İstihbarata Giriş, Uluslararası Terörizm ve Şiddet, İstihbarat Toplama Disiplini, Radikalleşme ve Sosyokültürel İstihbarat, Sosyal Medya İstihbaratı, Terörizmle Mücadele ve İstihbarat, Stratejik İstihbarat ve Ulusal Güvenlik, İstihbarat Hukuku, Askerî İstihbarat, Savaş Oyunu ve İstihbarat Analizi ve Çatışma Yönetimi" şeklinde sıralanmak mümkündür (Alparslan Savunma Bilimleri Enstitüsü, 2022).

Türkiye'de istihbarat eğitimi veren bir diğer askeri yükseköğretim kurumu ise Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi (JSGA)[34] olmaktadır. Akademinin bünyesinde 2016 yılında kurulan Güvenlik Bilimleri Enstitüsü'ne bağlı olan Güvenlik Yönetimi Ana Bilim Dalı (İstihbarat) tezli ve tezsiz olmak üzere iki ayrı lisansüstü program mevcut bulunmaktadır. Güvenlik Yönetimi Tezli/Tezsiz Yüksek Lisans Programı Ders Kataloğunun oldukça zengin olduğu örün sayfasında bulunmakta olan ders listesinden anlaşılmaktadır[35]. Akademik kadroya göz atıldığında, çoğunluğunun askeri nosyona sahip olduğu gözlenmiş yanı sıra çok sayıda misafir sivil öğretim üyesinin de Güvenlik Yönetimi (İstihbarat) Yüksek Lisans Programında ders verdiği gözlemlenmiştir (JSGA, 2022).

Seçmeli olarak verilen derslerden başlıca olanları aşağıdaki gibidir:

- *Ekonomi Güvenliği ve Ekonomik İstihbarat*
- *Türk İstihbarat Tarihi*
- *İnsansız Hava Araçları ve Güvenlik*
- *İstihbarat Yönetimi ve Örgütlenmesi*
- *Siyasal Şiddet ve Terörizm*
- *İç Güvenlik Yönetimi*
- *Siber İstihbarat*
- *Güvenlik ve Yeni İstihbarat Konsepti*
- *Göç ve Güvenlik*
- *Radikalleşme ve Kültürel İstihbarat*
- *Stratejik İstihbarat*

Askeri nosyona sahip olmayan ancak dünyada ve Türkiye'de güvenlik alanındaki gelişmeleri yakından takip etmekte olan, bunları insan haklarına saygılı bir şekilde

[34] JSGA temelde askeri kültüre sahip bir yapı da olsa istihbarat anlayışı, yapılanması, kapsamı, amacı ve işleyişi bakımından askeri istihbarattan uzaktır. Bu nedenle doğrudan askeri okul olarak nitelendirmek geçmişine dayanarak olası bir seçenek görünse de JSGA'nın kendine özgü bir yapı ve anlayışa sahip olduğunu belirtmek gerekir. Askeri istihbarat ile kolluk istihbaratı arasında bir geçiş noktası özelliği dahi bulunmaktadır. Bu yönüne rağmen Askeri okul olarak belirtilmesindeki amaç sivil yükseköğretim kurumu olmadığını vurgulamaktır.

[35] Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Güvenlik Yönetimi Tezli/Tezsiz Yüksek Lisans Programı Ders Kataloğunun tamamını görmek için bkz. http://www.jsga.edu.tr/guvben.

yapmakta ve Türk toplumunun huzur ve güvenliğini temin etmek için var olan Emniyet Teşkilatı da, verimli çalışan ve çalıştırabilen amir yanı sıra da memur yetiştirmek için Polis Akademisi Başkanlığı'na bağlı olan Güvenlik Bilimleri Enstitüsünü bünyesinde sıralanan amaçlar doğrultusunda istihbarat eğitimi için bir Anabilim dalı kurmuştur. Bu enstitüye bağlı olarak *Güvenlik Stratejileri ve Yönetimi Anabilim Dalı* açılmıştır. Akabinde *İstihbarat Araştırmaları Yüksek Lisans Programı (Türkçe ve İngilizce)* olarak iki farklı dilde programda eğitim gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Programın hedefleri ise; istihbarat alanında bilimsel çerçevede çalışmalar yapmak, Türkiye'de henüz yeni olan alanın 'akademik' ve 'uygulama' boyutlarına ve ayrıca politika yapım süreçlerine katkı sağlamak şeklinde detaylandırılmıştır. Sözü edilen hedefler doğrultusunda İstihbarat Araştırmaları Yüksek Lisans Programında,

- *Algı Yönetimi*
- *İstihbarat Analizi*
- *Analitik Düşünme ve Akıl Yürütme*
- *Ekonomi Güvenliği ve Ekonomik İstihbarat*
- *İstihbarat ve Bilgi Yönetimi*
- *Psikolojik Harekât ve Propaganda* gibi dersler öğrencilere sunulmaktadır (Polis Akademisi, 2022).

Türkiye'de yükseköğretimde, askeri mecra ve emniyet dışında yer alan İstihbarat Çalışmaları alanında sivil bir üniversiteye bağlı olarak ilk lisansüstü program İstanbul Aydın Üniversitesi'nde açılmıştır. İstihbarat, terör ve güvenlik alanlarında yetişmiş olan uzman akademisyenlerin, politikacıların ve bürokratların ders verdiği yüksek lisans programında özellikle seçmeli dersler dikkat çekmektedir. Seçmeli derslerden başat olanlar ise aşağıdaki gibidir (İAÜ, 2022):

- *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm*
- *Türkiye'de Güvenlik Sistemleri*
- *İstihbarat Analizi*
- *İstihbarat ve Güvenlik*
- *Türk Siyaset ve Siyasi Kurumlar*
- *Veri ve iletişim güvenliği*
- *Uluslararası Örgütlerin Analizi*

İstanbul Aydın Üniversitesi (İAÜ), *Uluslararası İlişkiler ve İstihbarat İncelemeleri* programı ile hedeflerini üç (3) madde halinde sıralamaktadır. Hedeflerde sivil bir okul olmanın verdiği özellikler istihbarat eğitimine olan bakış açısının akademik alandaki

yansımasında ve stratejik istihbarat üzerinden yapılan 'kavramsal düşünme' vurgusunda kendini göstermektedir. Zira yüksek lisans programı, "istihbaratın uluslararası ilişkilerdeki rolüne odaklanmakta ve istihbarat yaklaşımlarını ulusal güvenlik bağlamında" ele almaktadır (İAÜ, 2022). Yüksek lisans programı sözü edilen hedeflerini;

- Tarihsel bir perspektif ile 'stratejik istihbarat' ve 'ulusal güvenlik' hakkında derinlemesine bir anlayış geliştirmek
- Ulusal güvenlik, stratejik istihbarat kavramlarını ve temel 'teorik' çerçeveyi kavramak
- Farklı istihbarat tekniklerini ve stratejilerini karşılaştırabilme beceri ve yetisini kazanmak, şeklinde kısaca özetlemektedir (İAÜ, 2022).

Türkiye'de İstihbarat Çalışmaları ile ilgili bir diğer sivil yükseköğretim kurumu da Marmara Üniversitesi'ne bağlı olan Sosyal bilimler Enstitüsü bünyesinde açılan "Uluslararası İlişkiler İstihbarat Yüksek Lisans Programı" olmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'de program doğrudan Uluslararası İlişkiler bölümü içerisinde açılan istihbarat ile ilgili ilk lisansüstü derece olarak Türk İstihbarat Çalışmalarındaki yerini almıştır. Nitekim daha önce sözü geçen İAÜ'deki *Uluslararası İlişkiler ve İstihbarat İncelemeleri* programı da esas itibariyle 'Sosyal programlar' içerisinde resmi bir tanımlamaya sahip bulunmaktaydı. Bu yönüyle iki sivil program birbirinden küçük bir nüansla ile olsa ayrılmaktadır. Netice itibariyle de, ülkedeki istihbarat eğitimi veren okullar amaçları yönünden oldukça benzerlik göstermelerine karşılık seçmeli dersler üzerinden bir kıyaslama yapıldığında aralarında bazı farklılıklarında olduğu bulgusu ortaya çıkmaktadır.

Görülen bu farklılıklar dışında Türkiye'deki istihbarat eğitimi program dereceleri açısından incelendiğinde, yükseköğretimde ön lisans, lisans, yan dal, çift dal ve doktora düzeyinde bir programın bulunmadığı görülmektedir. Ülkede toplamda 6 tane olan yüksek lisans programlarından 4 tanesinde verilen eğitimlerin, istihbarat toplamakla görevli kurumlara uzman/ personel yetiştirmek olarak belirleyen yükseköğretim kurumları tarafından verilmekte olan istihbarat öğretiminden teşekkül ettiği, geriye kalan iki tanesinde ise sivil yükseköğretim programlarında sunulan lisansüstü istihbarat derslerinden oluştuğu anlaşılmaktadır. Buna mukabil, askeri yükseköğretim kurumlarındaki İstihbarat Yüksek Lisans programlarına son yıllarda

belirli sayılarda sivil öğrencinin de kabul edilmesi, ülkenin geldiği aşamada olumlu bir gelişme olarak altının önemle çizilmesi gerekmektedir (Dikmeci, 2021b). Türkiye'nin Anglosfer karşısında yükseköğretim dereceleri bakımından mevcut potansiyel durumu Tablo 4.9'da izah edilmeye çalışılmaktadır. Kurum nosyonları, araştırmada incelenen okullar baz alınarak verilmekte, ülkeler için bir genelleme teşkil etmemektedirler.

Tablo 4.9: Türkiye ile Anglosfer'in yükseköğretimdeki akademik derecelerinin karşılaştırılması

Ülkeler	*Yükseköğretim Kurum sayısı (Üniversite-Akademi)*	*Lisans Prog. Sayısı*	*Yüksek lisans Prog. Sayısı*	*Doktora Prog. Sayısı*	*Yan dal Prog. Sayısı*	*Çift dal Prog. Sayısı*	*Kurum Nosyonu*
ABD	35	18	20	1	15	0	Askeri, Kolluk ve Sivil
İngiltere	10	3	11	1	1	0	Sivil
Kanada	2	0	1	0	1	0	Sivil
Avustralya	3	1	2	0	0	5	Sivil
Yeni Zelanda	1	0	1	0	0	0	Sivil
Türkiye	6	0	6	0	0	0	Askeri, Kolluk ve Sivil

Kaynak: (Türken, 2022, s. 59)' dan faydalanılmış ve yazar tarafından üzerine eklemeler yapılmıştır.

Tablo 4.9'da görüldüğü üzere Anglosfer'de ABD dışında kalan ve İstihbarat Çalışmaları alanında bünyesinde istihbarat programları bulunduran yükseköğretim kurumları, ekseriyetle sivil üniversitelerdir. Tablodan faydalanılarak Türkiye'de yükseköğretimdeki durum değerlendirildiğinde ise halen askeri kanata bağlı bulunan enstitüler ve bu enstitüler bünyesindeki istihbarat lisansüstü programlarının sivil üniversitedekilerden daha fazla yer işgal ettikleri görülmektedir. Aynı şekilde ortaya çıkan resimden, son dönemde istihbarat eğitiminin uzun yıllardır Türkiye'de sahip olduğu askeri kisvesinden mütevellit bilimsel yönünün ortaya çıkarılması noktasında arzulanan yere henüz gelememesinde, bu durumun önemli bir etkisinin olabileceği çalışmada değerlendirilmektedir. Dolayısıyla istihbarat eğitiminde askeri alandan sivil akademik camiaya doğru geçiş hususunda, tıpkı istihbarat literatüründe olduğu gibi gözle görünür bir geç kalınmışlığın, eğitim boyutunda da tespit edildiğini bulgular ışığında söylemek mümkün olabilmektedir. Türkiye'de sözü edilen askeri ve sivil 6 (altı) adet lisansüstü programın isimlerine aşağıda yer verilmiştir:

- *İstihbarat Çalışmaları Yüksek Lisans Programı* (2 adet aynı isimde program)

- *Uluslararası İlişkiler ve İstihbarat incelemeleri*
- *İstihbarat Yüksek Lisans Programı*
- *İstihbarat Araştırmaları*
- *Güvenlik Yönetimi (İstihbarat).*

Anglosfer ile Türkiye arasındaki lisansüstü programların isimleri yönünden mevcut olan benzerliğinin aynı şekilde istihbarat eğitiminin kategorilere ayrılmasında da kendisini gösterdiği dikkatlerden kaçmamaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde Anglosfer'deki istihbarat eğitimi veren yükseköğretim kurumlarına yer verilmesinden dolayı ve tekrara düşülmemesi gerekliliğine istinaden aşağıda sadece üniversitelerdeki istihbaratla ilgili programların isimlerine yer verilmiştir[36]:

- *İstihbarat*
- *İstihbarat, Güvenlik ve Stratejik Çalışmalar*
- *Uluslararası İlişkiler ve İstihbarat*
- *İstihbarat ve Güvenlik*
- *İstihbarat, Güvenlik ve Diplomasi*
- *Savaş, Strateji ve İstihbarat*

Türkiye'de istihbarat eğitimi veren yükseköğretimdeki programların ders içeriklerine geçmeden önce karşılaştırma yapabilmek adına Anglosfer'deki akademik alanda kullanılan müfredatları nitelikleri yönünden incelemek yerinde olacaktır. Bu bağlamda öncelikle lisans derecesine sahip olan ders programlarına bakıldığında, ağırlıklı olarak istihbarat hakkındaki bireysel dersleri içerdiği görülmektedir. Yüksek lisans programların müfredatları ise disiplinde yer alan 'teorik' konulara odaklanmaktadır. İleri düzey çalışmalarla verilen derslerde ise istihbarat disiplinin akademik yönünü güçlendirmek amacıyla özellikle de ABD'deki yükseköğretim programlarında Siyaset Bilimi bölümlerindeki 'teorik tartışmalar' ön plana çıkmaktadır ve bu eğitimlerde 'tarihsel vaka incelemeleri' biraz daha geri planda bırakılmaktadır. Avrupa'da ise İstihbarat Çalışmalarında, 'ampirik vaka incelemeleri' önemli bir yer tutmakta ve tarihsel bir zemin üzerinde güçlenerek eğitim alanı şekillenmektedir. Dolayısıyla üniversitelerin Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümlerindeki dersler ile istihbaratın rolüne vurgu yaparken aynı zamanda Tarih bölümlerindeki gibi vaka çalışmalarına dayalı bir müfredatın kullanıldığı görülmektedir. Bunlara ilave olarak alandaki İstihbarat Çalışmalarında, dönemsel olarak devlet ve kurumları ile bu

[36] Yükseköğretim kurumlarının isimleri çalışmada daha önce Tablo 3.14'de yer almıştır.

unsurların faaliyetlerine yönelik doğrudan bir odaklanmanın olduğu mevcut müfredat planlamalarından açıkça anlaşılmaktadır.

Tablo 4.10: İstihbarat müfredatlarında yer alan ders alanları

İstihbarat Ders Alanı Kategorileri ve Alt Kategorilerde Yer Alan Derslere Örnekler	**İstihbarat ders alanı bulunan ülkelerde toplam ders sayısı ve derslerin verildiği üniversitelere başlıca örnekler**	
	Anglosfer ülkeleri	***Türkiye***
1*) İstihbarat temel/ giriş dersleri:*	32 adet ders	11 adet ders
İstihbarata Giriş	Citadel Üniversitesi Amerikan Kara Harp Okulu Merchurst Üniversitesi	JSGA- MSÜ PA
Stratejik İstihbarat		
İstihbarat Teorileri ve Uygulamaları		
2) Analiz dersleri:	89 adet ders	10 adet ders
Çağdaş Tehditler ve Analitik Metodoloji	Brunel Üniversitesi Angelo State Üni. Mercyhurst Üni. John Hopkins Üni.	JSGA- MSÜ İAÜ- MÜ
İleri Düzey İstihbarat Analizi		
Siber Tehdit Analizi		
Büyük Veri Analitiği: Araçlar ve Teknikler		
3) İstihbarat toplama dersleri:	40 adet ders	5 adet ders
İstihbarat Toplama	Ulusal İstihbarat Üni. John Hopkins Üni. Amerikan Kara Harp Okulu	JSGA
Teknik İstihbarat Toplama		
Sinyal İstihbaratı		
4) İstihbarat organizasyonları, yönetim ve Liderlik dersleri:	57 adet ders	7 adet ders
İstihbarat Topluluğunda Yönetim ve Liderlik	Ulusal İstihbarat Üni. John Hopkins Üni.	JSGA-İAÜ
Karşılaştırmalı İstihbarat Sistemleri		
5) İstihbarat hukuku ve etiği dersleri:	31 adet ders	4 adet ders
İstihbarat Etiği	Liecester Üniversitesi Birmingham Üni. Detroit Mercy Üni.	JSGA
Kolluk Etiği ve Çeşitlilik		
İstihbarat Analizinde Etik		
6)İstihbarata karşı koyma (İKK) dersleri:	17 adet ders	2 adet ders
İstihbarata Karşı Koyma	Amerikan Kara Harp Okulu	JSGA- MSÜ
7) Örtülü operasyonlar dersleri:	15 adet ders	5 adet ders
Örtülü Operasyonlar	Ulusal İstihbarat Üni.	JSGA
8) İstihbarat tarihi dersleri:	15 adet ders	1 adet ders
İstihbarat Topluluğunun Tarihsel Gelişimi	Texas at El Paso Üni. Mercyhurst Üni. King College Üni.	JSGA
Karşılaştırmalı İstihbarat Tarihi		
İstihbarat Tarihi benzeri dersler		
9) İstihbaratta iletişim dersleri:	11 adet ders	Ders yok
Uygulamalı İstihbarat İletişimi	Georgetown Üni. Citadel Üniversitesi	✖
Liderlik için İletişim		
10) İstihbarat işbirliği dersleri:	3 adet ders	Ders yok
Beş Göz Topluluğunda İstihbarata Giriş	John Hopkins Üni.	✖
11) Kolluk (Suç) istihbaratı dersleri:	33 adet ders	2 adet ders
İstihbarat Odaklı Polislik	Detroit Mercy Üni. Mercyhurst Üni.	JSGA
Kolluk İstihbaratı		
12) Rekabet (Ticari) istihbaratı dersleri:	9 adet ders	Ders yok
Rekabet İstihbaratı	Mercyhurst Üni. Georgetown Üni.	✖
Küresel Rekabet İstihbaratı		

Kaynak: (Türken, 2022, s.103)'den ve üniversitelerin/akademilerin örün sayfalarından faydalanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Bu serencamda, sözü edilen ülkelerin yükseköğretim programlarında verilmekte olan istihbarat eğitimlerinde başta Uluslararası İlişkiler alanı olmak üzere istihbarat alanında, profesyonel ve akademik yaklaşımları bütünleyici bir şekilde ele alan ve disiplinler arası bir yaklaşımla hazırlanan müfredatların kullanıldığı açıkça görülmektedir (Cristescu, 2011, s. 7). Sözü edilen müfredatlar da yer alan derslerin bir araya getirildiği örnek bir çalışma için önceki sayfada yer alan Tablo 4.10'a bakılabilir.

Bu tabloda Anglosfer ülkeleri ve Türkiye'deki istihbarat ders alanlarının, okullara göre dağılımı karşılaştırmalı olarak gösterilmektedir. Tablo 4.10'da dikkat çeken husus, İstihbarat Çalışmalarının Türkçe literatüründe görülen İstihbaratta İletişim ve İşbirliği yanı sıra Rekabet (Ticari) İstihbaratı gibi alanlardaki akademik eser eksikliğinin aynı şekilde eğitim boyutunda da görüldüğünü ortaya çıkarmasıdır. Bu vesileyle istihbarat eğitiminin, alanın literatürünün gelişimine olan katkılarının ehemmiyeti de bu şekilde ortaya çıkmaktadır. Zira yükseköğretim ile verilen eğitimler sayesinde istihbarat alanının çok çeşitli olan kollarında, sayısız öğrenciler yetişmekte dolayısıyla onların çalışmaları ile de istihbarat literatürü bir anlamda zenginleşmektedir. Ulaşılan bu bulgulardan hareketle yükseköğretimde verilen dersler ile ulaşılmak istenen istihbarat eğitiminin genel amaçlarını[37] maddeler halinde aşağıdaki gibi özetlemek mümkün olabilmektedir:

i) Öğrencilere, 'istihbarat' ve 'güvenlik' alanında meslek edinmelerinde gereksinim duyacakları yeterliliği kazandırmak
ii) Analist yetiştirmek, ihtiyaçlar doğrultusunda istihbarat üretmek
iii) İstihbarat görevlilerinin/ personelinin mesleki gelişimini sağlamak
iv) Bilime ve istihbaratın bir disiplin olarak gelişimine katkı sunmak
v) Kamuoyunu yürütülen istihbarat faaliyetleri hakkında belli sınırlar içinde kalmak suretiyle yeteri miktarda bilgilendirmek
vi) İstihbarat alanında öğrencilerin profesyonelleşmesini olanak sağlamak
vii) Doktoraya hazırlamak (Türken, 2022, s. 80).

Sıralanan istihbarat eğitiminin amaçları eğitimin verildiği ülkenin genel olarak, eğitim politikası ile derslerin verildiği üniversitenin eğitim amacına göre şekillenmekle

[37] Anglosfer ülkeleri ve Türkiye'deki istihbarat programlarının, eğitim amaçları doğrultusunda karşılaştırmalarının yapıldığı detaylı bir tablo için bkz. Burak Türken (2022) "Türkiye yükseköğretim sistemi içerisinde istihbarat eğitiminin karşılaştırmalı analizi ve bir model önerisi" (Yüksek Lisans Tezi), s. 80.

beraber devletlerin, toplumların ve bireylerin güncel ihtiyaçları doğrultusunda da biçimlenebilmektedir. Örneğin, Türkiye'nin istihbarat eğitiminde analist yetiştirmek gibi belirgin bir şekilde ortaya çıkardığı bir amacı yok iken; ABD gibi 11 Eylül Saldırıları ile istihbarat uzmanlarının 'analitik yetersizlikleri' net bir şekilde ortaya çıkan bir devletin yükseköğretim programlarında istihbarat eğitimi, analitik becerilerin geliştirilmesine yönelik şekillenebilmekte ve temel amaç ise istihbarat analisti yetiştirmek olabilmektedir. Verilen örneğin kapsamı biraz daha genişletildiğinde, İngiltere ve Avustralya'da açılan istihbarat programlarının, istihbarat analisti veya uzmanı yetiştirmeyi amaçladığını söylemek mümkün olabilmekteyken diğer taraftan, Kanada ve Yeni Zelanda da böyle bir amaca doğrudan ve ya belirgin bir şekilde vurgu yapılmadığı görülmektedir (Türken, 2022, s. 136). Türkiye özelinde istihbarat eğitiminin öne çıkan amaçlarının "Bilime ve istihbarat disiplininin gelişimine katkı sağlamak, kamuoyunu istihbarat faaliyetleri hakkında bilgilendirmek, istihbarat üretmek" ve sonrasında da istihbarat alanındaki öğrencilerin profesyonelleşmesi için gerekli olanakları sağlamak olarak tezahür ettiği görülmektedir (Türken, 2022, s. 80).

Dünyada istihbarat eğitimi veren sivil üniversiteler, tarihsel ve politika merkezli İstihbarat Çalışmaları için temel araştırmalar yapmaktadır. Aynı zamanda öncü unsurlar olarak bilgi inşa etmenin değerli ve bir o kadar da vazgeçilmez (biricik) yolunu temsil etmektedirler. Buna mukabil dünya ile Türkiye karşılaştırıldığındaki durum ise sivil üniversitelerdeki istihbarat eğitimi için biraz geç kalındığına işaret etmektedir. Bu insicamda öncelikle ülkede istihbarat eğitimi için ciddi mahiyette planlamaların başlatılması ve titizlikle de tatbik edilmesi gerekmektedir (Dikmeci, 2021, s. 4). Türkiye'de istihbarat eğitiminde yapılacak bu planlamalar ile istihbaratın bilimsel yönünün ön plana çıkarılması ile beraberinde olumlu sonuçları da peşi sıra getirecektir. ABD örneğinde olduğu gibi İstihbarat Çalışmalarının geniş yelpazesinin diğer ucunda yer alan istihbarat eğitimlerini profesyonelleşme öncesi bir hazırlık olarak görmek (Dexter, 2017, s. 2) ve mesleğe giriş olarak değerlendirmek, aynı zamanda ülkede İstihbarat Çalışmalarının gelecekte oturmuş bir akademik disiplin olarak şekillenmesi için gerekli olan zeminini bugünden oldukça güçlendirecektir.

Bununla beraber daha önce belirtildiği gibi Türkiye'nin güncel konjonktüründe istihbarat alanında analist yetiştirilmesi gibi doğrudan ve belirgin bir amacının olmaması, öte yandan İstihbarat Çalışmalarının ülkede geldiği noktanın iki şekilde

okunmasına sebebiyet vermektedir. Birincisi, İstihbarat Çalışmalarının akademik alanda bir bilim dalı olarak gerekli bir alt yapının ülkede henüz oluşturulmakta olduğu; ikincisi ise istihbaratın halen meslek olarak algılandığı yanı sıra istihbarat teşkilatının tekelinde bulunduğu ve sivilleşmesinin de ülkede henüz gerçekleşmediğidir. Bu anlayışa ve tutuma karşılık Anglosfer'de istihbaratın, profesyonel istihbarat dışında bir araştırma alanı olarak kabul edilemeyeceği dolayısıyla öğretilemez olduğu inancı, 1980'li yıllarda *International Journal of Intelligence and Counterintelligence* ve *Intelligence and National Security* adında iki derginin yayın hayatına başlamasıyla birlikte çoktan geride kalmıştır (Dexter, 2017, s. 3).

Nihayetinde çalışmada S. Marrin'in akademik gelişim aşamalarının sonuncusuna gelindiğinde önceki dört aşamada yer verilen bulgular ışığında istihbaratın bilimsel alandaki tezahürü olan İstihbarat Çalışmalarının, Türkiye'deki akademik seyriyle ilgili çizilmekte olan genel çerçevenin oldukça belirginleştiği görülmektedir. Son aşamada da ülkede çalışma alanın kurumsallaşmasının güncel durumuna yer verilecektir. Böylelikle araştırmada alanın akademik gelişimine yönelik mercek altına alınan beş aşamasının ardından, İstihbarat Çalışmalarının Türkiye'deki akademik konumlanışı ve gelişimine dair tablonun tez çalışmasında oldukça netleşmeye başladığı görülecektir.

4.3.5. Beşinci Aşama: Literatürü Kümülatif Hale Getirmek/ Kurumsallaşma

İstihbaratta uzmanlaşmanın olması gerektiği gibi Türkiye'de de akademide doktora programlarına ait akademik çalışmalar ve istihbarat teşkilatları/ topluluklarının profesyonel anlamdaki bilimsel çalışmaları ile (istihbarat araştırma merkezleriyle) gerçekleşebildiği görülmektedir. Sözü edilen kurum ve unsurları istihbaratın akademik gelişiminin son ayağını tamamlamasına, sahip olduğu bilgiyi birikimli hale getirmesi yanı sıra da merkezileşmesine oldukça önemli katkılar sunmaktadır.

İstihbaratın kurumsallaşmasına dair bir çerçeve çizilebilmesi adına, alana geniş bir perspektiften bakıldığında, öncelikle en ciddi katkının istihbarat literatürünün oluşumunda olduğu gibi istihbarat eğitiminde de geldiği gelişmiş son nokta ile ABD tarafından sağlandığı görülmektedir. ABD'deki araştırma merkezleri başta olmak üzere sözü edilen merkezlerin, istihbarat topluluğunun 'hizmet içi istihbarat eğitim merkezleri' oldukları ancak yaptıkları araştırmalar ile bu merkezlerin, İstihbarat Çalışmalarında teorik ve uygulamalar hakkında topladıkları bilgiler ile önemli ölçülerde alanın merkezileşmesini katkı sağladıkları görülmektedir. Diğer taraftan

istihbarat araştırma merkezleri elde edilen bilgilerin hükümete aktarılmasını sağlamanın yanı sıra bir meslek/ sanat olarak istihbaratın yapılandırılmış bir şekilde hükümetin akademi, toplum ve sosyal medya ile olan ilişkilerini düzenlemektedirler. Aynı zamanda bu merkezler, bünyelerinde bulundurdukları okul, yetişmiş personel, kütüphane ve diğer birtakım alt altyapı imkânları ile uygun olabilecek en iyi ortamı ilgilenenlere sağlayabilecek ve İstihbarat Çalışmaları alanında bilgi edinmek isteyenlere sunabilecek her türlü kabiliyet ve yeteneğe sahiptirler (Marrin, 2016, s. 13).

ABD istihbarat topluluğu içinde yer alan bu araştırma merkezleri ayrıca istihbarat uzmanlarınca profesyonel ve yapılandırılmış bir şekilde İstihbarat Çalışmaları literatürünün ele alınmasını sağlamaktadırlar. Dolayısıyla bu durum araştırma merkezlerinin, istihbaratın genişleyen bir literatür oluşturması üzerindeki etkisini daha da fazla artırmaktadır. Sonuç itibariyle İstihbarat Çalışmalarının, bir disiplin olarak tutarlılığının ve titizliğinin önemli ölçülerde araştırma merkezlerinin çalışmaları ile şekillenip geliştiğini söylemek bu verilerle mümkün olabilmektedir (Marrin, 2016, s. 14).

Tablo 4.11: ABD'deki kurumsal istihbarat araştırma merkezleri

İstihbarat Araştırma Merkezleri	***Verilen Eğitimlerin Başlıca Amaçları[38]***
CIA Sherman Kent İstihbarat Analizi Okulu (Sherman Kent School for Intelligence Analysis)	İstihbarat analistlerine/uzmanlarına siyasi tarih ve siyasi coğrafya ve bunların yanı sıra istihbarat üretimi, istihbarat sürecinin işleyişi ve analiz süreçlerinin teori ve uygulamaları hakkında akademik eğitimler vermek
CIA İstihbarat Araştırmaları Merkezi (CSI) Center for the Study of Intelligence - CIA	Geçmişten öğrenerek (istihbarat tarihi) ve mevcut uygulamaları değerlendirerek istihbarat görevlilerini gelecekteki zorluklara hazırlamak
FBI Akademi (FBI Academy)	FBI'ın yeni ajanlarını eğitmek ve yanı sıra özel ajanlara, istihbarat analistlerine, kolluk kuvvetlerine, Uyuşturucu Uygulama İdaresi ajanlarına ve yabancı ortaklara eğitimler vermek
Ulusal İstihbarat Üniversitesi (National Intelligence University)	Ulusal güvenliği etkileyen çeşitli jeopolitik, stratejik ve teknolojik tehditleri ve fırsatları anlamak için istihbaratla ilgili bilimsel ve uygulamalı araştırmalar yapmak
Müşterek (Ortak) Askeri İstihbarat Eğitim Merkezi Joint Military Intelligence Training Center-JMITC)	Kurumlar arası ve uluslararası ortaklara, İstihbarat Topluluğunun profesyonellerine ve politika yapıcılarına karar avantajı sağlamak için son teknoloji, entegre ve uyarlanabilir profesyonel eğitimi tasarlamak, geliştirmek

Kaynak: Yazar tarafından araştırma merkezlerinin örün sayfalarından yararlanılarak hazırlanmıştır

[38] Verilen eğitimlerin başlıca amaçları tabloda yer almaktadır. Araştırma merkezlerinin farklı şekillerde olan başka kuruluş amaçları da bulunmaktadır.

İstihbarat teşkilatlarındaki istihbarat eğitimine kurumsal örnekler Anglosfer'in diğer ülkelerinden ve başat olanlardan verilmek istendiğinde; İngiltere'de *Intelligence Officer Development Programme* (MI5, 2022) ; Kanada'da *Canadian Forces School of Military Intelligence* (Goverment of Canada, 2022) ve Avustralya'da bulunan *Avustralya Gizli İstihbarat Servisi* (ASIS) bünyesinde bulunan eğitim programlarını göstermek mümkündür (ASIS, 2022). Anglosgfer dışında araştırma merkezleri bulunan ülke örneklerine ise önemli bir emsal olarak göze çarpması itibariyle Almanya'daki hizmet içi ve teknik şekilde eğitimler sunmakta olan *Zentrum für Nachrichtendienstliche Aus- und Fortbildung* (ZNAF) verilebilir. Almanya'dan bir diğer örnek olarak, ülkenin istihbarat teşkilatı olan BND bünyesinde verilmekte olan eğitimler gösterilebilir. Bu eğitimlerde öncelikle 'teori' ve 'pratik' arasındaki yakın bağlantıdan yararlanmayı sağlayarak erken aşamada İstihbarat Çalışmasının farklı disiplinlerinden deneyimler kazanması amaçlanmaktadır (BND, 2022) .

Özetle sayılan istihbarat araştırma merkezleri, İstihbarat Çalışmalarının kurumsal örnekleri oldukları yanı sıra bu merkezlerin, sadece hizmet içi eğitim bağlamında eğitim ve öğretim faaliyetlerine yoğunlaşmakla sınırlı kalmadıkları, uygulamaya yönelik olarak da katılımcılara istihbarat becerileri kazandırdıkları görülmektedir. Bu durumun en bariz ülke örneği olarak Anglosfer'de ABD gösterilmektedir. Ülkede istihbarat topluluğuna bağlı araştırma merkezlerinde, teorik eğitimlere ayrı bir önem verilerek aynı zamanda zanaattan mesleğe doğru uyumlu bir geçişin sağlandığı görülmektedir. İstihbaratın meslek ve bilim yönleri arasında doğrusal bir geçiş ve yahut bağlantı kurma çabalarında, araştırma merkezlerdeki faaliyetlerin alana ciddi katkılar sağlamış olduklarından, merkezler bu yönleriyle diğer ülkelerde yer alan konumdaşlarına da bir anlamda örnek teşkil etmektedirler.

Türkiye'ye istihbarat araştırma merkezlerinin durumu açısından dönüp bakıldığında ise ABD'yle benzer şekilde bir gelişme gösterdiği görülmektedir. Bu durum Türk istihbarat teşkilatının 2010 yılı ve sonrasında farklı bir ivme kazanarak alandaki gelişmeleri oldukça yakından takip ettiği izlenimi MİT bünyesinde İstihbarat Araştırmaları Merkezi'nin 2011 yılında kurulmasıyla beraber görünür hale gelmiştir. Ortaya çıkan bu büyük resimde, istihbarat teşkilatının geleneksel anlayışı olan "Kadim dünyada 'kervan yolda düzülür'dü; modern dünyada ise 'kervanın bütün yolu önceden plana tâbi oldu'. Post-modern durumda kervan da yol da yolculuk da yalan

(simülasyon) oldu" (Yıldız, 2021) gerçeği karşısında bu yeni konsepte bir anlamda teşkilatında kayıtsız kalmadığı görülmektedir. Aynı zamanda kurum, kendini de güncelleyerek ve farklı bir rota izleyerek bir evrilme göstermektedir.

İSAMER'de bu minval üzerine istihbarat literatürünün incelenmesi ve İstihbarat Çalışmaları alanında yayınların yapılması böylelikle de akademik anlamda güçlü bir vizyonun oluşturulması için çalışmalarını yürütmektedir. Merkez aynı zamanda diğer istihbarat teşkilatlarının, istihbarat eğitimi ve alandaki araştırmalarını da yakından izlemektedir. İSAMER'in dışında Emniyet Genel Müdürlüğüne (EGM) bağlı olan İstihbarat Akademisi (İSAK, 2022), Jandarma Genel Komutanlığı bünyesindeki Jandarma İstihbarat Okul Komutanlığı (JGNK, 2022) ve Genelkurmay Başkanlığı Türk Silahlı Kuvvetleri çatısı altındaki İstihbarat Okul Komutanlığı (TSK, 2022), Türkiye'de resmi statüye sahip diğer istihbarat araştırma merkezleridir. Sözü edilen istihbarat okulları, belirledikleri temel hedefler doğrultusunda, istihbarat eğitimini hizmet içi amaçla gerçekleştirmektedir. İstihbarat dersleri de 'teorik' ve 'uygulamalı' olarak verilmektedirler.

Ülke örneklerinden anlaşılacağı üzere araştırma merkezleri, kurumsallaşmanın önemli bir yolu ve aracıdır. İstihbaratın kurumsallaştırmanın diğer önemli bir yolu ise; yükseköğretimde verilmekte olan ve doktora derecesinde yer alan ileri düzey eğitimlerdir (Marrin, 2014, s. 13). Zira lisans düzeyinde verilen eğitimler, istihbarat konusuna giriş odaklı olan temel ve teorik eğitimleri içermektedir. Lisansüstü eğitimler ise istihbaratla ilgili olan ileri teknikleri ve bilgi setlerini kapsamaktadır (Landon-Murray, 2013, s. 751). Bu bağlamda doktora derecesi, çalışılan alanda "bilime yenilik getirme, yeni bilimsel yöntem geliştirme, bilinen bir yöntemi yeni bir alana uygulama" (A. Balcı, 2013, s. 7) yetisi olarak ileri düzey bir eğitimi gerektirmesi yönüyle bir alanda uzmanlaşmayı ifade etmektedir. Akademik istihbarat ise alanda istihbaratın derinlemesine incelenmesi, yorumlanması ve yapılan çalışmalar sonucunda diğer araştırmalar içinde yeni yöntemler belirleyebilmek için ortaya çıkarabildiği tüm bilimsel kapasiteyi ifade etmektedir. Dolayısıyla akademik eğitimin en yüksek derecesini ifade eden doktora, istihbaratın akademik boyutu içinde bilimsel titizlik ile istihbaratta uzmanlaşmayı beraberinde getirmektedir. Bunun yanı sıra yeni bir bilgi oluşturabilme kabiliyetiyle de akademik istihbarat anlayışına ve geliştirilen yaklaşımlara ciddi katkılar sunmaktadır. Sonuç olarak, istihbarat literatürün birikimli

bir hale gelmesinde ve ilerlemesinde doktora düzeyindeki çalışmalar oldukça önemli bir misyonu üstlenmektedirler (Marrin, 2016, s. 14).

Buraya kadar aktarılan hususlardan anlaşılacağı üzere istihbaratın bilimsel olarak kurumsallaşmasında en başat gösterge, doktora derecesinde eğitim alan öğrenciler ve bu öğrencilerin tezleri ile ortaya çıkan çalışmalar olmaktadır. Doktora tezlerinin dipnotları ve kaynakçaları, İstihbarat Çalışmaları literatürünün kümülatif olmasında, profesyonel ve yapılandırılmış bir etkiyi ve baskıyı oluştururken aynı zamanda gelişmesinde ve ilerlemesinde de önemli bir dinamiği ifade etmektedirler. Zira doktora eğitimi, 'statik' bir temsil değildir (Marrin, 2014, s. 14). Akademide doktora programları ile artan kurumsallaşma ardından istihbaratla ilgili akademik araştırma ve bilimsel yazıları eş güdümlü olarak arttırmayı sağladığından alan için oldukça değerli bulunmaktadırlar. Akademik araştırmalar, İstihbarat Çalışmalarının açık kaynaklara dayalı bir bakış açısı kazanmasına da yardımcı olmaktadırlar (Rudner, 2009).

Kısacası doktora dereceleri, öngörüler, analitik incelemeler ve karşılaştırmalı değerlendirmeler ile bilginin ilerlemesine ciddi katkılar sunmaktadırlar. Bu yönleriyle İstihbarat Çalışmalarının kapasitesini geliştirmesinde doktora derecesindeki araştırma girişimlerinin, alanda ehemmiyetli bir yerde oldukları anlaşılmaktadır. Buradan hareketle istihbarat ile ilgili doktora programlarına sahip olan ABD ve İngiltere'nin, İstihbarat Çalışmalarında öncü ülkeler olarak ön safta yer almaları şaşırtıcı gelmemektedir. Türkiye'de 2022 yılına gelindiğinde halen açılmış İstihbarat Çalışmalarına dair bir doktora programı bulunmamaktadır (Türken, 2022, s. 69).

Çalışmanın bu kısmına kadar beş aşamada incelenmiş olan Stephen Marrin'in akademik gelişme adımlarının, Türkiye'deki İstihbarat Çalışmalarına tatbik edildiğinde tüm aşamalardan toplanan bulgulardan da açıkça kanıksandığı üzere İstihbarat Çalışmaları Türkiye'de tanınmış bir yerleşik 'disiplin' olmaktan ziyade 'disiplinler arası' bir çalışma alanı olarak algılanmaktadır. Neticede son yıllarda İstihbarat Çalışmalarının, bir disiplin olarak dünyada muazzam bir gelişim göstermesine (Richards, 2016, s. 20) karşın Türkiye'de neden alanın geri kaldığının anlaşılması için mevcut problemlerin köklerine kadar inerek ve çalışmanın geri kalan kısmında nedenlerinin irdelenmesi yer ayırmak yararlı olacaktır. Bu insicamda, alanın gelişimini etkileyen faktörler nelerdir? Sorusunun çalışmanın geldiği noktada ve araştırma sorusunun cevabına giden yolda öncelikle yanıtlanması gerekmektedir. Bu

bağlamda, çalışmanın buraya kadar olan bölümlerinde tüm akademik bilim dallarında olduğu gibi yeni bir çalışma alanının gelişmesi ve akabinde bir disiplin haline dönüşmesi için eğitim-öğretim, bilimsel etkinlikler ve eserler (dergiler, kitaplar vb.) ile gerçekleştiği (İÇAD, 2022) göz önünde bulundurularak önceki başlıklar altında tüm sayılan bu unsurlar önemlerine binaen detaylıca ele alınmıştır. Çalışmanın geri kalan bölümünde ise alanda geri kalmışlığın temel nedenleri ve akademik gelişmeyi engelleyen başlıca faktörlerin neler olduğu tespit edilmeye çalışılacaktır.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, bilimin bir gelenek olarak birikimli bir şekilde ilerlediği genel kabulü üzerinden Türkiye'deki İstihbarat Çalışmalarının, alanın öncü devletlerinin oluşturduğu literatürü kullanması bu durum üzerine gayet doğaldır. Diğer taraftan mevcut literatürün üzerine yeni bir bilgiler eklemek yerine literatürün aynen kullanılması ise Türkçe istihbarat literatürünün Anglosfer'in 'akademik bir yansıması' olarak algılanmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda bu akademik yansımalar sonucu, bazı benzerlikler görülebildiği gibi devletlerarasındaki farklılıklardan dolayı alandaki kavramlara yüklenen anlamlar ve uygulamalardan kaynaklı bir takım farklılıklarda ortaya çıkabilmektedir. Dolayısıyla literatürü aynen almak ve kullanmak ülkeler için birebir aynı sonuçları vermemektedir. Neticede Türkiye'deki İstihbarat Çalışmalarının bu koşullar altında bir başarı grafiği yakalayabilmesi de pek mümkün gözükmemektedir. Bununla birlikte Anglosferde İstihbarat Çalışmalarının geliştiği ve büyüdüğü yadsınamaz bir gerçek olmakla beraber yine de disiplinin bazı akademik sorunlarının olduğu bilinmektedir. Bu sorunlara başat örnekler verilecek olunursa; istihbaratın tanım sorunu, test edilebilir bir teorisinin olmayışı, literatürdeki boşluklar ve kümülatif hale getirilemeyişi, istihbaratın doğasının beraberinde getirdiği gizlilik sorunu ve akademisyenlerin istihbarat alanına duydukları ilginin az oluşu şeklinde temel olanlarını sıralamak mümkündür (Gill ve Phythian, 2018, ss.467-468; Michael ve Kornbluth, 2019, ss. 118- 119; Stout ve Warner, 2018, ss. 518-523; Rudner, 2008, ss 125; Marrin, 2012 ss. 405-408).

Bu sorunların bazıları Anglosfer'in akademik yansımaları olarak nitelendirilen Türkiye'deki İstihbarat Çalışmalarında birebir görüldüğü gibi bazılarının da istihbarat araştırmalarındaki algılanması daha farklı şekillerde olabilmektedir. Söz konusu durumdan hareketle Türkiye'deki İstihbarat Çalışmalarının gelişimini etkileyen faktörleri 'algılar' ve 'sorunsallar' olarak somutlaştırarak araştırmada ele almak,

alanın ülkedeki gelişim seyrinin ne durumda olduğunu ortaya çıkarabilmek adına bir çerçeve çizmede kolaylık sağlayacağı ve faydalı olabileceği değerlendirilmektedir.

4.4. Türkiye'de İstihbarat Çalışmalarının Akademik Gelişimini Etkileyen Başat Faktörler: Algılar ve Sorunsallar

Dünya tarihi boyunca her dönemde çeşitli boyutlarda gelişen olaylar (kıtlıklar, savaşlar, devrimci hareketler vb.) ile teknolojik gelişmeler, toplumların yapısında ve yanı sıra devletlerin yönetilmesinde, yapısal ve işlevsel olarak büyük değişimlere yol açmıştır. Ayrıca son gelişmeler karşısında güvenliğin sağlanması da bir o kadar 'karmaşık' ve 'çok katmanlı' hale gelirken; istikrarın algısı ve teminini de bu süreçte olabildiğince güç bir hal almıştır (İÇAD, 2022). Söz konusu gelişmeler ve dönüşümlerin, akabindeki süreçten de anlaşılacağı üzere milli güvenliğin sağlanmasını olabildiğince zorlaştırdıkları gibi güvenliğin tesisi için kullanılan istihbarat faaliyetlerinin alanını da alabildiğince genişletmişlerdir. Bilgi çağının ve küreselleşmenin katkıları ile istihbaratın, devletlerden bireylere kadar her kesim tarafından oldukça geniş bir yelpazede etkin bir şekilde kullanılması ise söz konusu sürecin bir çıktısı olarak tezahür etmiştir (Sezgin, 2022, s. 13).

Bu sürecin ilk somut örnekleri de Anglosfer'de görülmeye başlanmıştır. Belirgin ve en çarpıcı örneği ise ABD'de 2001 yılında gerçekleşen terör saldırıları olmuştur. 2001 yılı sonrasında da küresel düzeyde, istihbaratın rolünü ve etki alanını arttırmasını sağlayan yeni gelişmelerle sistemde karşılaşılmaya devam edilmiştir. Terör saldırıları sadece devletlerin değil, kamuoyu ve medyanın da bu dönemde alana ilgisini oldukça arttırmıştır. Bunlara ek olarak sözü edilen dönemde 'terör' ve 'terörle mücadele' konularına yanı sıra bunların istihbarata yönelik 'akademik' ve 'yarı akademik' yönlerine de ilginin önemli miktarlarda arttığı gözlemlenmiştir. ABD başta olmak üzere geniş bir alanda gelişen yeni konjonktür, istihbarat personellerine yardımcı olmak amacıyla 'akademik korumanın' gerekliliğini de bir anlamda zorunlu hale getirmiştir. Sonuçta İstihbarat Çalışmalarının, akademik bir zemine oturtulması gerektiği ve istihbarat örgütlerinin yardımıyla da saha için de bir 'akademik metodolojinin' geliştirilmesine duyulan ihtiyaç iyice gün yüzüne çıkmıştır (Pascovich, 2017, s. 135).

Bugüne doğru gelindiğinde ise askeri alandan sivil alana doğru biraz yavaşta olsa bir akışın olduğu yakın tarihe ait gelişmelerden anlaşılmaktadır. İstihbarat sadece askerler,

istihbarat profesyonelleri, güvenlik uzmanları ve diplomatların ‘ilgi alanıdır’ algısı bir nebzede olsa da değişim gösterdiği gözlemlenmektedir. Akabinde istihbaratın genel kanaatin aksine bir zanaat/ meslek olmanın ötesinde çok boyutlu bir bilim alanı olduğu (Suiçmez, 2017) başta akademik camia olmak üzere istihbaratla ilgili birçok platformda bilimsel çalışmaların ortaya çıkmasıyla birlikte kabul görmeye başlamıştır.

Tüm bu gelişmelerin doğal bir getirisi olarak politik karar vericiler, bürokratlar, ekonomistler ve araştırmacıların yer aldığı gruplar ile başat Uluslararası İlişkiler olmak üzere çeşitli akademik alandan akademisyenler ve öğrenciler ile istihbarata meraklı vatandaşlar tarafından alana olan ilgide gözle görülür artış olmuştur (Sezgin, 2022, s. 13). Bilhassa ‘şeffaflık’, ‘hesap verebilirlik’ ve ‘sorumluluk’ gibi daha çok kurumsal yönetimi ilgilendiren konuların gün yüzüne çıkması ve istihbarat başarısızlıklarının ön planda yer alması aynı zamanda akademik alanda ve vatandaşlarda da söz konusu merakın artmasında oldukça etkili olmuşturlar. Nitekim toplumda hızla artan merak ve alaka sonucunda başta Anglosfer ülkeleri olmak üzere tüm dünyada İstihbarat Çalışmaları yeni bir alt disiplin olarak akademik alanda nazarı itibar görmeye ve kendine has bir literatür oluşturmaya başlamıştır. Akademik ilginin gelinen noktada dünyanın çeşitli coğrafyalarında birbirinden farklı bir biçimlerde ayrıca da oldukça değişik şekillerde gelişim süreçleri izlemesiyle (Türken, 2022, s. 48) önemli bir farkındalık kazandığı gözlemlenmektedir.

Türkiye özelinde söz konusu duruma bakıldığında akademik gelişimin farklı boyutlarda ve eksenlerde seyretmesinin çok çeşitli sebepleri olabildiği gibi en önemli nedeninin tüm dünyada olduğu gibi olumsuz ‘istihbarat algısı’ olduğu anlaşılmaktadır. Bu hakikatten hareketle konu biraz irdelendiğinde, istihbarat kavramıyla ilgili en ciddi sorunun, yanlış kanılarla kavrama yüklenen anlam ile oluşan ve olumsuz bir manayı çağrıştırmakta olan ‘algılar’ olgusunun olduğu sonucuna daha net bir şekilde ulaşılmaktadır. Kavram, gerçekte insanların hakkında çok az bilgi sahibi olmalarına karşılık çok şey bildiklerini sandıkları bir olgudur (Arkun, 2019, ss 23-24). Bununla beraber insanlar bildiklerinin çoğunun yanlış ve yanlı bilgiler olduğunu bilmemektedirler. Zira bu durum üzerinde Soğuk Savaş döneminden itibaren başlayan ve bugünde halen devam etmekte olan istihbarat faaliyetlerinin büyük oranda ‘anti-demokratik’ usul ve yöntemler içermiş olması nihayetinde söz konusu durumun insanların zihin dünyalarında yerleştirdiği istihbaratla ilgili yanlış kanıların oldukça

büyük bir etkisi olmuştur. Buna sebebiyet veren ana neden ise normal hayatını sürdürmekte olan halk için esas itibariyle istihbaratın günlük rutini içerisinde bilinmezliği ve aynı zamanda tehlikeyi ifade etmesidir. Ayrıca demokratik veya totaliter rejim olsun, birçok devlette görüldüğü üzere istihbaratın devletin, kamuoyu nezdinde topluma yönelik bir 'baskı aracı' olarak görülmesi ve ya kamuoyuna hissettirilmesi sonucu oluşan 'ön yargı' ile ortaya çıkan istihbarat algısıyla benzer şekilde dünyada olduğu gibi Türkiye'de de karşılaşılmaktadır (Darıcılı, 2021).

Sayılan vaziyetler ile beraber istihbarat olgusunun, sürekli gizem ve etrafı sırlarla çevrelenmiş bir alan olarak görülmesinde ve olumsuz istihbarat algısının oluşmasında etkili diğer faktörler olarak 'komplo teorileri' ile 'macera/ hareket' temelinde istihbaratı tanıtan sinema filmi ve diziler ve diğer çeşitli yayınlar yer almaktadır (Darıcılı, 2021). Öte yandan ise bir paradoks olarak çekilen bazı filmlerin, devletler tarafından bir şekilde yerli ve yabancı toplumlar üzerinde oluşturulmaya çalışılan algı yönetiminde ve yumuşak güç unsuru şeklinde kullanılmakta oldukları görülmektedir. Örneğin, 2001 ve 2006 yılları arasında yayınlanan 'Alias' dizisi, bir CIA gizli ajanının hayatını anlatmaktadır. Özü itibariyle dizi, CIA ajanlarının zeki, vatansever ve dürüst olduklarına dair vurgusuyla ön plana çıkarken aynı zamanda 11 Eylül Saldırıları sonrasında toplumda yaygın olarak görülen paranoyayı artırdığı ve endişe ortamını alttan alta sessiz bir şekilde çoğaltarak beslediği anlaşılmıştır (Güngör, 2022, s. 90).

Dünyadaki diğer devletler içerisinde yer alan toplumlar ile Türk toplumu bu konu üzerinden mukayese edildiğinde, istihbaratın olumsuz algısının kamuoyunda oluşmasının çok fazla farklılıklar ile teşekkül etmediği anlaşılmaktadır. Bu duruma karşılık sözü edilen husus, Türk toplumu için başka açıdan çelişkili bir durumu doğurmaktadır. Zira Türk halkı, istihbarat kadar profesyonel olmasa da günlük hayatında 'dedikodu' başta olmak üzere birçok istihbarata benzer faaliyetlerde bulunmakta diğer taraftan ise profesyonel istihbaratı kötü algılamaktadır. Ümit Özdağ (2020, s. 19) sözü edilen durumda aslı itibariyle bir çelişkinin olmadığını belirtmektedir. Özdağ'a göre toplum, dedikodunun kötü olduğunu bilmekte bu nedenle dedikoduya benzettikleri istihbarat olgusunu da, psikolojideki ifadesiyle 'yansıtma' yaparak oldukça olumsuz bir şekilde algılamaktadır. Dolayısıyla istihbaratın "resmi dedikodu" şeklinde algılanmasında adı geçen yansıtmanın önemli bir etkisi bulunmaktadır. Ek olarak, toplumun bilinçsizce yaptığı yansıtmadan hariç 'bilinçli' ve

‘bilinçsizce’ yapılan olumsuz propagandalarında, söz konusu durumda önemli bir etkisinin bulunduğunu da bu noktada ilave etmek gerekmektedir (Özdağ, 2020, s. 19).

Özetle Türk toplumundaki olumsuz istihbarat algısının, toplumun ‘sosyo-kültürel’ yapısıyla oldukça ilgili olduğu görülmektedir (Atılır, 2018, s.49). Tarihsel olarak istihbarat algısının toplumdaki oluşum süreci dinamikleriyle beraber incelendiğinde, Osmanlı Devleti’nin çöküş yıllarından itibaren belirginleştiği görülmektedir. Devletin içerisindeki yıkıcı istihbarı çalışmalara karşı espiyonaj faaliyetlerinde bulunduğu, ancak düşmanın ustalıkla gerçekleştirdiği dezenformasyon ve propagandalar sonucunda toplumda istihbarata gerçek anlamından oldukça farklı şekillerde menfi manalar (dedikoduculuk, hafiyelik, gammazcılık, muhbircilik, ispiyonculuk vb.) yüklendiği bugüne kadar ulaşan kaynaklardan anlaşılmaktadır (H. Ateş, 2014, s. 179).

Dedikoduculuk gibi yanlış olarak ve yanı sıra toplumun zihnine yerleştirilen istihbarat algısı, devam eden sürecin ardından bugün bile halk nezdinde halen tam manasıyla yıkılabilmiş değildir. İstihbarat algısının menfi bir şekilde gerçek tezahüründen farklı olarak toplum tarafından mütemadiyen ‘komplo teorileri’ ve ‘özel kuvvet operasyonları/ örtülü operasyonlar’ ile ilişkilendirilmesine neden olan bu algılamaları, istihbarat anlayışının ülkede gerek akademik alanda gerekse toplum nezdindeki gelişimini ve aynı zamanda istihbarata yönelik ilgiyi de olumsuz bir yönde etkileyebildiği görülmektedir (Darıcılı, 2021). Sonuçta sözü edilen durum:

- İstihbarat kurum/ kuruluşlarının halk ile sağlıklı iletişim kuramamasına
- İstihbarat üretimi çerçevesinde gereksinim duyulan kamuoyu desteğinin yeteri kadar oluşmamasına ya da alınamamasına
- İstihbaratın yapısal yönünün yanında işlevsel yönü ile ilgili olarak bilinçli ve bilinçsiz bir şekilde toplumda oluşturulan yanlış algıların ağırlık kazanması sonucunda, devlet güvenliği için oldukça elzem olan istihbarat kavramının itibarsızlaştırılması gibi oldukça sakıncalı bir durumun ortaya çıkmasına sebebiyet verdiği anlaşılmaktadır (H. Ateş, 2014, ss. 179-182).

Bugüne kadar süregelen tüm bu gelişmelere ek olarak işlevsel anlamından dolayı oluşan olumsuz istihbarat algısı aynı zamanda İstihbarat Çalışmalarının, sıklıkla dile getirildiği üzere yoğunluklu olarak ‘komplo teorileri’, gerçekçi olmayan analizler, istihbarat teşkilatlarının kuruluş amaçları ve işleyişlerine uygun düşmeyen anlamsız

istihbarat değerlendirmeleri ile anılmasına (devlet emri, metaforları, devlet sırrı vb.) ve ortaya çıkan çerçevede de istihbaratın tarihsel süreç ve gelişimi bakımından olumsuz bir periyot takip etmesine neden olduğu anlaşılmaktadır.

Türkiye'de yanlı ve yanlış olarak istihbarat algısının yaratmış olduğu olumsuz algıyı düzeltmek için başta istihbarat teşkilatı olmak üzere istihbarat kurumları tarafından azami ölçüde gayret sarf edilmektedir (H. Ateş, 2014, s.182). Bununla beraber halen devam etmekte olan Soğuk Savaş döneminin bilhassa istihbarat kurumları ile güvenlik bürokrasisi üzerindeki 'bilişsel etkisi'(Ortodoks anlayış) bugün de gerçek manasıyla aşılabilmiş değildir. Dolayısıyla ortaya çıkan tabloda, sözü edilen kurumlarda görev yapmakta olan yöneticilerin, uzmanların ve personellerin istihbaratı önemli ölçülerde halen Soğuk Savaş döneminde tezahür edildiği gibi 'askeri-siyasi' niteliğe haiz bir 'olgu' olarak benimsemeye devam ettikleri gözlemlenmektedir. Doğal olarak izlenilen bu yol ile içinde bulunulan çağın gereklilikleri ve gereksinimlerine yanıt verebilecek bir istihbarat anlayışının/ istihbarat kültürünün tesisini de oldukça zor olacağı anlaşılmakta hatta yakın bir gelecekte oluşması da pek olası görülmemektedir (Ç. Balcı, 2022). Stephen Marrin'in (2016, s. 1) belirttiği gibi bu noktada, istihbarat pratiğinin akademik alandaki tamamlayıcısı olan İstihbarat Çalışmalarına önemli ölçülerde büyük görevler düşmektedir.

İstihbarat disiplini ise tüm bu yanlış algılara ve yaklaşımlara karşın büyük ölçüde işin zanaat/ meslek kısmını öğretmeye veya öğrenmeye yönelik çabalamaktadır. İstihbarat alanın 'sanat' yönü ise bilindiği üzere büyük ölçüde istihbarat teşkilatının 'kültür', 'tecrübe' ve 'insan sermayesinin kalite ve nitelikleri' gibi özellikleriyle doğrudan bağlı bir şekilde devam etmektedir (N.A. Özcan, 2020). İstihbarat olgusunun bilimsel tarafını ifade eden İstihbarat Çalışmaları bu noktada bazı soruları akla getirmektedir. Öncelikle İstihbarat Çalışmalarının birincil amacı; istihbarat uygulayıcılarının daha etkin bir şekilde işlerini icra etmesine yardımcı olmak mıdır?; bu durumun gerçekleşebilmesi için istihbaratın bir akademik disiplin haline gelmesine gerek var mıdır? Ve yahut istihbarattan sayılan nedenlerle bilimsel bir disiplin olması beklenmeli midir? Gibi önemli sorular çalışmada gelinen aşamada kendiliğinden belirlemekte yanı sıra yanıtlarını beklemektedirler (Richards, 2016, s. 27).

Bu sorularla ilgili olarak İstihbarat Çalışmaları Türkiye cihetinde ele alındığında, çalışmada daha önce belirtilmiş olduğu üzere istihbaratın bilimsel değerinin son

dönemde anlaşılmasına karşın istihbaratın salt meslek ve ya gizli bir olgu olduğuna dair eksik algı, toplumun zihninden tam olarak silinebilmiş değildir. Bu nedenle İstihbarat Çalışmaları ile ilgili soruların, Türkiye'de tartışma boyutunda kaldığı ve henüz çalışma alanı oluşturma gibi bilimsel bir derinliğe ulaşamadığı görülmektedir. Ülkede daha temel seviyede görülen alanla ilgili başka bir algı olarak, istihbaratın salt askeri alanda bırakılmayıp sivil akademi içerisine de dâhil edilebilir mi? sorusu gün yüzüne çıkmaktadır. Bu noktada belirtmek gerekir ki, kesafetle sözü edilen olumsuz algılardan dolayı Türkiye'nin önünde alanı ilgilendiren ve engel teşkil eden iki önemli faktör bulunmaktadır.

Birincisi İstihbarat Çalışmalarının sayısının azlığı/yetersizliği; ikincisi ise alandaki akademik çalışmalarının istihbarat bürokrasisi nezdinde ne kadar kayda değer bulunabileceği kaygısıdır. Dolayısıyla bu endişelerle ortaya çıkabilecek motivasyon kayıpları yanı sıra da neticeleri, alan için önemli bir sorun olarak gündem konusu olmaktadır. Sözü edilen engelleri, konunun biraz daha anlaşılması adına açmak gerekirse sorun olarak yukarıda paragrafın başında birinci maddede belirtildiği gibi akademik alanda İstihbarat Çalışmalarının sayıca azlığı hemen dikkat çekmekte ve Türkiye'deki çalışma alanın yetersizliği gözlerden kaçmamaktadır. Özellikle ülkede lisansüstü tezlerin sayısı oldukça azdır. YÖK Tez Kataloğunda yer alan yakın tarihli (1998-2021) lisansüstü tezler 'istihbarat' teması kullanılarak tarandığında 260 adet basılı teze rastlanmaktadır. Bunlardan 226[39] tanesi yüksek lisans tezi iken sadece 34 tanesi doktora tezi olarak katalogda yer almaktadır (Türken, 2022, s. 49). Bununla beraber var olanlarında nitelik bakımından birbirinin tekrarı ya da benzeri şekillerde tezahür etmiş oldukları gibi sonuç ile alanda karşılaşılmaktadır (Dikmeci, 2021a).

Tez sayılarının da gün yüzüne çıkardığı Türkiye'deki yükseköğretimde, Uluslararası İlişkiler ve alt dallarına ait yüksek lisans istihbarat programları açılmış olsa da genel olarak adı geçen bilim dallarında, istihbarat konulu tezlerin sayısı oldukça az/yetersiz kalmaktadır. Lisansüstü tez sayılarının yetersiz kaldığı bir gerçektir ancak Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde yazılan tezlerde[40] 2005 yılı sonrasında görülen artışın, dönem dönem dalgalanmalar göstermiş olsa da tez sayılarının 2018 yılında Türkiye'de

[39] Taramada dizin belirtilmemiş, inceleme genel olarak (disiplinler arası) yapılmıştır

[40] YÖK Tez Kataloğunda Uluslararası İlişkiler dizininde yer alan (disiplinin alt dalları olan güvenlik ve stratejik çalışmalarda dâhil edilerek) ve tez çalışmasında incelenen 105 adet lisansüstü tezi Ek-11'de verilmiştir.

tüm zamanların en yüksek seviyesine ulaştığı görülmektedir. İstihbarat Çalışmalarına yönelik tüm dünyada görülen ilgideki artışa bir anlamda Türkiye'ninde 2001 yılı sonrasında tepki verdiği bulgusuna tez verilerinden hareketle ulaşılabilmektedir. Buna karşın tezlerde görülen ilginin nicel bir artış olduğunu eklemek gerekmektedir. Zira tezlerin içerik olarak birbirine oldukça benzemeleri ve tekrarlar mahiyette olmaları, ülke için lisansüstü tezler açısından birçok akademik alanda olduğu gibi İstihbarat Çalışmalarında da görülen önemli bir akademik sorundur (Dikmeci, 2021a).

Tezlerde sözü edilen durum disiplinlerarası değil de doğrudan Uluslararası İlişkiler disiplini açısından mercek altına alındığında,durumda biraz daha iyimser bir tabloyla karşılaşılmaktadır. Zira Türkiye'deki tezlerin genelinde istihbaratın çeşitli seviyeleri olan "stratejik, taktik ve operasyonel düzeylere" göre akademik açıdan olması gerekli iken tezlerdeki algılamaların ve öncelik sıralamalarının bu şekilde olmadığı ve gözden geçirilmesi gereken bir konu olduğu saptanmaktadır. Bununla beraber Uluslararası İlişkiler disiplini özelinde söz konusu durumun rahatsız edici bir düzeyde olmadığı görülmemektedir. Keza YÖK Tez Kataloğu içerisinde 'stratejik istihbarat' konulu doktora ve yüksek lisans tezlerine, diğer alanlara nazaran Uluslararası İlişkiler dizininde yapılan taramada daha fazla sayıda rastlanılmaktadır. Elde edilen bu bulgu ışığında; istihbaratı açıklayacak kavramsal alt yapının diğer akademik alanlara kıyasla Uluslararası İlişkiler disiplinin daha fazla sahip olduğu sonucuna somut bir şekilde ulaşılmaktadır.

Pratikte ise elde edilen bulguyla açığa çıkan bu durum, Türkiye'de istihbaratın kendini gerçekleştirmek için bir akademik alan bulduğu ya da bulamadığı gibi ayrı bir tartışma konusunu ortaya çıkarmaktadır. Bu tartışma kısaca ve sınırlı bir şekilde çalışmada ele alınacak olunursa okul bazlı olarak irdelenebilir. Duruma bakıldığında ise ilk olarak askeri, emniyet, ve kolluk kuvvetlerine bağlı okullarda yazılan lisansüstü tezlerin, sivil okullara nazaran günümüzde halen sayıca üstünlüklerini korudukları hemen göze çarpmaktadır. Konu genel bir perspektiften ele alınıp akademik alan için yorumlanmaya çalışıldığında ise sonuç, Türkiye'deki İstihbarat Çalışmalarının amacının esas itibariyle alana dair eleştirel bir bakış açısı kazandırmak ve ya analiz yapabilme kabiliyetinin elde edilmesine katkı sağlamak şeklinde henüz gelişemediği anlaşılmaktadır. Keza ülkede çalışma alanı, istihbarat uygulayıcıları için eğitim yanı sıra da bir akreditasyon süreci olarak mütemadiyen algılanmaktadır. Bu bağlamda

istihbaratın sivilleşmesi gerekliliği ülkede alanla ilgili akademik bir tartışmayı ortaya çıkarmakta ve çözüm bekleyen önemli bir gündem konusunu da oluşturmaktadır.

Türkiye'de, *Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Alparslan Savunma Bilimleri Enstitüsü, Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü ve Savunma Bilimleri Enstitüsü*'nün toplamda en fazla lisansüstü teze sahip olduğu ve sivil nosyonlu enstitüler ile aralarında var olan makasın uçlarının her yıl biraz daha açıldığı görülmektedir. Buna mukabil, dünyada İstihbarat Çalışmalarının aynı Güvenlik Çalışmalarında algılandığı gibi askeri alana dahil olan ve sadece askerlerin ilgilendiği bir mesleki alan olmaktan yakın tarihli çalışmalar referans alınarak çıkmakta olduğunu da bu noktada altını çizmek gerekmektedir (N. A. Özcan, 2020). Alanın Türkiye'deki güncel durumunda ise genel bir iyileşme görülmekle beraber yukarıda bahsi geçtiği üzere sivil ile askeri nosyonlar arasındaki makasta açıklık halen belirgindir. Halbuki istihbaratın ekonomik/mali ve akademik yönleri de bulunmakta ve bu alanlar aynı zamanda istihbarat için de oldukça önem arz etmektedir (Suiçmez, 2017).

İstihbarat Çalışmaları son minvalde, küresel anlamda önem kazanmış olan ekonomik rekabetin, istihbaratın varoluş amaçları olarak sıralanan, risk ve tehditler hakkında önceden ikaz edebilmesi yeteneğine oldukça büyük ihtiyacı bulunmaktadır. Bu yönüyle istihbaratın, askeri alandan diğer bir ifadeyle güvenlik çalışmalarının kapsamındaki sınırlı alandan genişletilerek daha fazla akademik alana kaydırılması ve alanın da kendi içinde konu bakımından geniş bir yelpazede çalışılması gerekmektedir. Bu bağlamda, Uluslarası İlişkiler bilim dalı altında yer alan anabilim dalları ve programlarına bakıldığında, Türkiye'deki lisansüstü tezlerde istihbaratın önemin azda olsa farkedildilmeye başlandığı gözlemlenmektedir. Zira programların arasında güvenlik çalışmaları dışında 'uluslararası politik ekonomi', 'küresel siyaset' ve 'stratejik araştırmalar' gibi alanlarda eğitim veren lisansüstü programların yer alması, ülkede üretilen tezlerin yazıldıkları akademik alanların azda olsa genişlemeye başladığı yönünde okuma yapmaya ülkenin genel tablosu bir nevi imkan vermektedir

Bu tablonun oluşumuna sebebiyet veren durumları ortaya çıkarmak en az ülkenin güncel fotoğrafını çekmek kadar önemlidir. Bu amaçla en başta, temel sorunların hangi konu başlıklarında gün yüzüne çıktığını ve alanın Türkiye'de gelişebilmesi için öncelikle nelere ihtiyaç duyduğunun tespiti gerekmektedir. Bu insicamda, İstihbarat Çalışmalarının gereksinimleri aranırken ilk olarak Türkiye'nin gerek bulunduğu bölge

gerek ise küresel çaptaki hedefleri için stratejik istihbarata diğer bir ifadeyle mevcut durumlara ilişkin geliştirilecek olan derinlikli bir 'analiz' ve 'kavrayışa' oldukça fazla ihtiyacı bulunmaktadır. Geleceğe ilişkin detaylı bir şekilde hazırlanacak kapsamlı 'projeksiyonlara' gereksinim duyduğu da yadsınamaz bir gerçeklik olarak alanın karşısında durmaktadır. Aktüel gelişmeler, akademinin istihbarat alanında "istihbarat topluluğu" ile birlikte hareket etmesini gerektiren bir oluşumu ortaya çıkarmakta hatta dayatmaktadır (Balcı, 2022). Stratejik istihbaratta, bu söz konusu durumun çözümünün önemli ve bir o kadar vazgeçilmez bir aracı olmaktadır. Bununla beraber uzmanlaşmanın temel taşı olan doktora tezlerine başta sivil üniversitelerde olmak üzere daha fazla önem verilmesi gerekmektedir.

Göze çarpan diğer hususlar yine kavramsal konular olup sorunların tespiti için Türkiye'deki çalışmaların ekseriyetle referans kaynağı olan Anglosfer'e dönülüp bakılması gerekmektedir. Bu noktada öncelikle belirtmek gerekir ki, Anglosfer ülkelerindeki İstihbarat Çalışmalarının kavramsal önceliği istihbarat için 'teori' geliştirmek iken (halen test edilebilir bir teori mevcut değildir) bugünde söz konusu durum evrilerek, geliştirilen teoriler ile istihbarat alanındaki çalışmaları incelemek olarak halihazırda son şeklini almıştır. Bu bağlamda hiç istihbarat teorisi üretemeyen Türkiye'de de araştırmalar batıda üretilen teoriler üzerinden yapılmaktadır. Bu durum aynı zamanda ülkedeki akademik alan için kısır bir döngüyü ifade etmektedir Bununla beraber istihbarat teorilerinin özellikle yüksek lisans tezlerinde ele alınması ve incelenmesi, Anglosfer istihbarat literatürünün güncel olarak yakından izlendiğine dair olumlu bir takım ip uçlarını da vermektedir.

Diğer bir elde edilen bulguda ise İstihbarat teşkilatlarına/topluluklarına dair konular üzerine yazılmış olan yüksek lisans tezlerinin, Türkiye'de dikkat çekici bir oranda olmasıdır. Yazılan tezlere ekseriyetle hangi konuların ele alındığı açısından bakıldığında, başta yabancı istihbarat kurumlarının açık kaynaklara yansımış olan istihbarat başarısızlıkları olmak üzere istihbarat ile ilgili kurum ve kuruluşlarının yaşadığı başlıca mesleki sorunlar olduğu görülmektedir. Bu mihvalde, Türkiye'de nitel olarak zayıf bulunan yüksek lisans tezlerinin, istihbarat alanında en azından konu seçimi bakımından Anglosfer'le uyumlu bir çizgide ilerlediği ve alanın yakın bir markaja alındığını söylebilmek bu bulgular ışığında mümkün olabilmektedir.

Lisansüstü tezler ile ilgili buraya kadar aktarılanlardan hareketle genel durum İstihbarat Çalışma alanı için olumlu olarak değerlendirilebilir. Zira istihbarat disiplinin akademik yüzünün/yönünün önemli bir amacı; ülkenin istihbarat alanında yaşadığı tecrübeleri bilimsel bir dil ve üslup kullanarak kümülatif hale getirmektir. Aksi bir durumla zaten her gün sıkça karşılaşılmaktadır. Örneğin, araştırmacı gazetecilik yaptığını iddia eden bir kesim tarafından özellikle gündemdeki konular işlemekte ve toplumdaki merakı gidermeye yönelik yayınlar yapılmaktadırlar. Jurnalistik tarzda yazılan ve ticari kaygılarla kaleme alınan bu yayınlarında, bilimsel metodoloji ürünü olamayacakları da tümüyle aşikârdır. Söz konusu durumun vahametiyle en çarpıcı şekilde kavramların hatalı kullanılması veya kavramlara yanlış anlamların yüklenilmesinde karşılaşılmaktadır. Misal 'istihbarat saha memuru' diye bir kavram mesleki istihbarat terminolojisinde yoktur. Sahada görevli olana, *istihbarat meslek memuru/ case officer* denir. Bu ve benzeri örneklerin onlarcasını istihbarat alanı için art arda sıralanabilir. Kavramların doğru kullanılması ve yanlışların tekerrür etmemesi için de akademik dokunuş gereklidir hatta bir mecburiyettir. Alanda görülen bir diğer engel, istihbarat alanında yapılan çalışmaların yanlış istihbarat algısı yüzünden komplo teorileri ile bağdaştırılmaları veya itham edilmeleri olmaktadır (Seren, 2017, s. 248).

Türkiye'de alan bu sorunları yaşarken Anglosfer'de ise İstihbarat Çalışmaları hızla değişmekte ve dönüşmektedir. Önceleri akademik alanda sadece ulusal istihbarat ile ilgili analizler yapılırken gelinen aşamada ulusal nitelikle olanların yanında 'bölgesel' ve 'uluslararası' teşkilatlara yönelik de birçok analize yer verilmeye başlanmıştır. Anglosfer'de akabinde istihbarat başarısızlıkları 2000'li yıllar ile birlikte çok işlenmesine karşılık artık alandaki önemli konu, istihbarat başarısızlıklarının nasıl önlenebileceğinden ziyade istihbarat başarısızlıklarına hangi faktörlerin neden olduğunu bulmak şeklinde bir yaklaşımın alanda geliştirilmesiyle oldukça değişmiştir. Bunun yanı sıra 'istihbarat, birey ve devlet' üçlüsü arasındaki ilişkinin nasıl olması gerektiği hususu ve 'denetim ve hesap verebilirlik' içerisinde yer alan konuların Anglosfer'de bilhassa da son yıllarda daha fazla ön plana çıktığı görülmektedir (Gill ve Phythian, 2016, s. 15). Türkiye'de ise sözü edilen alanların akademik yansımaları, istihbaratla ilgili yapılan çalışmalarda etkisini güçlü ve görünür bir şekilde henüz hissettirmemektedir.

İstihbarat Çalışmalarının Türkiye'de akademik yeri ile ilgili oluşan bilimsel algısında, Anglosfer ile arasında ciddi denebilecek ve aşılması mümkün olamayan sorunları da bulunmamaktadır. Bununla beraber disiplinle ilgili benzer sayılabilecek gelişmelerin yaşanıyor olması, akademik çalışmaların ülkede batı ile birlikte başlamasına karşılık ve aynı dönemlerde benzer konuların çalışmalarda kaleme alınması durumu ise Anglosfer'de gelinen nokta ile ülkede aynı değildir. Keza Türkiye'deki çalışmalarda aktarılan bilgilerin ve incelenen vakaların sonuç itibariyle 'bilimsel metodoloji" ürünü şeklinde kabul edilemeyeceği gibi bir sorun ile güncel olarak Türkçe istihbarat literatürde karşılaşılmaktadır. Dolayısıyla istihbarat ile ilgili bilimsel çalışmaların Anglosfer' deki yayınlar ile 'içerik ve şekil' olarak aynı nitelik ve vasıflara sahip olamadıkları, akademik anlamda değer taşıyan çalışmaların da yetersiz ve sayıca az kalmaları gibi bir durum alanda ortaya çıkmaktadır. Anlaşılacağı üzere Türkiye'de İstihbarat Çalışmalarında olumlu ve olumsuz olarak nitelendirilebilecek gelişmelerin aynı zamanda beraber vuku bulmaktadır. Sözü edilen durum sadece Türkiye'ye has bir özellik değildir. Tüm dünyada az ya da çok bir şekilde başta toplumlar nezdinde başlamak üzere akademik çalışmalara kadar varan oldukça geniş yelpazede kendini kuvvetlice hissettirmektedir. Nitekim tez çalışmasında da sıklıkla dile getirildiği üzere sayılan durumların asıl nedeni şüphesiz ki birçok ülke için istihbaratın 'gizli ve ulaşılmaz bir alan' şeklinde algılanmasının aktüelde devam ediyor olmasıdır (Seren, 2017, s. 248).

Buna karşılık, dünyada hızlı ve baş döndürücü şekilde yaşanan gelişmeler karşısında istihbarat olgusu, ciddi boyutlarda 'kamusal hizmet' alanından bir anlamda soyutlanmadan ancak beraberinde sivil hizmet alanına doğru hızlı şekilde kayan bir görüntü çizmektedir. Bu anlamda istihbarat ciddi bir değişime ve dönüşüme uğramaktadır. Bu noktada istihbarat, 'sivil akademik' alana dâhil edilmeli midir? Sorusu tekrardan alanın gündemine gelmektedir. İstihbarat Çalışmalarının akademik olarak sivilleşmesi gerekli midir? Suali üzerinden alanda süre gelen tartışmalara geçmeden önce küçük bir hatırlatma yaparak çalışma alanıyla ilgili bazı nüansların altını çizmek, konunun önemine binaen gerekli görülmektedir. Bu bağlamda, yükseköğretim temelli İstihbarat Çalışmalarının ve araştırmalarının, tarihsel ve siyaset odaklı olan istihbarat alanı için ehemmiyetli bir noktada yer aldığı ve aynı zamanda istihbarat literatürü için de bilgiyi inşa etmenin önemli ve bir o kadar vazgeçilmez yolunu temsil ettiğini anımsatmak gerekmektedir (Crıstescu, 2011, s. 6).

Türkiye'de sözü edilen soruyla ilgili yapılmakta olan tartışmalar konusuna tekrar dönüldüğünde, alanda farklı düşüncelerin yer aldığı oldukça girift bir tablo ile karşılaşılmaktadır. İstihbarat Çalışmalarını bilimsel olarak değerli bulmakla beraber istihbarat dünyasının akademik alana tam manasıyla entegre olmasının sonuçta bilim dünyasının tarafsızlığını ortadan kaldırabileceği iddiasıyla karşı çıkan bir grup bulunmaktadır. Öncelikle bu grupta yer alanların sayısının hatırı sayılır bir oranda fazla olduğunun altını çizmek gerekmektedir. Ayrıca bu grup içerisinde istihbaratın, 'metot, stratejik sentez ve düşünce' bakımından daha belirgin şekilde görünür vaziyete gelmesini özellikle de istihbaratın doğasına aykırı bularak akademikleşmesine karşı çıkanların sayısı da literatürde öyle sanıldığı kadar az bir oranda bulunmamaktadır. Birbirinden farklı olan sözü edilen yaklaşımlara karşılık İstihbarat Çalışmalarının, sivil yükseköğretime açılmasının ve yerleşik bir akademik alan olmasının gerekliliği son dönemde daha fazla ön plan çıkmaktadır. Günün şartlarının da dayatması ve dahi mecbur bırakmasıyla istihbaratın akademikleşmesinin gerekliliğini ortaya çıkaran nedenleri ise aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür (Dikmeci, 2021a):

- İstihbaratın sadece resmi kurumlara, bu kurumlara ait akademilere ve istihbarat profesyonellerinin/ görevlilerinin inisiyatifine bırakılması durumu beraberinde sonuç olarak istihbaratın teknik boyutunu (siber güvenlik başta olmak üzere) tamamen ya da kısmen dışa kapatır. Nitekim dışa kapalı her yapı da neticede denetimsiz ve hantal yapıları meydana getirebilmektedir.
- İstihbaratın 'gizli doğası' gereği uygulamalarındaki gizliliğe karşılık hukuk karşısındaki durumu yanı sıra da demokratik toplum değerleri de göz önünde bulundurularak, kısmı kontrollü bir yapının kazandırılması bu manada 'demokratik güvenlik toplumunun' inşası içinde oldukça gerekli ve elzem olmaktadır.
- Askeri kurumların ve askeri yapıların dönüşümleri için 'askeri sosyoloji incelemeleri' ne denli gerekliyse istihbarı dönüşümler için de 'istihbarat sosyolojisi' aynı derecede gereklidir. Söz konusu durumun hayat bulması için de akademik çalışmaların desteklenmesi önemli bir gerekliliktir.
- İstihbarat profesyonellerinin görevleri ile ilgili tanık olduklarını muhafaza etmeleri yasal ve etik bir zorunluluktur; ancak tecrübelerini yasal sınırlar içerisinde akademiye aktarmalarında hiç bir mahsur yoktur.

> Bu sebeple sivil İstihbarat Çalışmaları ve bilimsel alanda aynen Anglosfer ülkelerinde görüldüğü ve tatbik edildiği gibi eski/ emekli istihbaratçılardan yararlanılması, istihbarat eğitimi için uygun bir ortamın oluşması için motive edici katkıları da beraberinde getireceği muhakkaktır.

Gelinen aşamada eklenmesi ve altının önemle çizilmesi gerekli diğer bir husus İstihbarat Çalışmalarının, istihbaratın gelişimi ve dönüşümünde tek başına fazla bir anlam ifade edemeyeceği gerçeğidir. İsrail örneğinde görüldüğü gibi Türkiye'de de istihbarat kurumları, özel istihbarat şirketleri ve akademi arasında uyumlu bir saç ayağının kurulması gerekmektedir. Ülkede ise istihbarat kurumunda özellikle sahada çalışan meslek memurlarının/ case officer'ların bilimsel çalışmalara katılmamaları, istihbarat yapılarının akademik çalışmalara katkı sağlamada yetersiz olmaları veyahut destek vermemeleri ülkedeki akademik Türkçe İstihbarat Çalışmalarının önündeki en ciddi engeller olarak aşılması zor bir duvar gibi durmaktadırlar (Atılır, 2018, s. 62).

Türkiye özelinden çıkarak bir karşılaştırma yapabilmek adına Anglosfer üzerinden biraz daha genel perspektiften İstihbarat Çalışmalarının sorunlarına bakıldığında, alanın önünde resmi kaynaklı olarak beliren diğer önemli meselelerinde olduğu göze çarpmaktadır. Bu sorunlardan başat olanları; yetersiz finansman, akademik camiada istihbarat teşkilatlarına yönelik mevcut önyargı, akademisyenlerin sınıflandırılmış raporlara erişimde yaşadıkları kısıtlayıcı sorunlar ile akademisyenlerin bilimsel yazı stillerinin politika yapıcıların ihtiyaçlarından farklı şekillerde tezahür etmesinden mütevellit ortaya çıkan sorunlar şeklinde kısaca sıralamak mümkündür (Cristescu, 2011, s. 4).

Anglosfer'deki sorunlar biraz daha irdelendiğinde bir anlamda Türkiye'nin İstihbarat Çalışmalarını da bekleyen ve geleceğe dair olması muhtemel sorunlarına dair bir portrede belirmektedir. Bu aşamada Anglosfer'deki sorunları nokta atışı yaparak özetleyen ve Amerikalı bir akademisyen olan Amy Zegart'ın değerlendirmelerine kulak vermek, Türkçe İstihbarat Çalışmaları literatürünü bekleyen söz konusu durumun vahametini anlamak adına yardımcı olacaktır. Amy Zegart (2007, ss. 25-27), Anglosfer literatürünün geliştiği yönündeki genel kanaatin aksine istihbarat literatürünün 'nitelik ve nicelik' yönünden yeterliliği konusunda karamsar olan bir tavır sergilemekte öte yandan ise çalışma alanın gelişiminin önünde kendince tespit

ettiği sorunları önem sırasıyla art arda aktarmaktadır. Sorunlardan ilki olarak Zegart, hem akademisyenleri hem de istihbarat topluluklarını aynı kesede sorunun tarafları olarak görmekte yanı sıra da akademisyenlerin, istihbarat alanında araştırma yapmak istemediklerini öne sürmektedir. Bu durumun nedenlerini, uzmanların gizli bilgilere ulaşmada yaşadıkları bir takım zorluklar ve uluşabildikleri sınıflandırılmamış bilgilerinde (açık kaynakların) iyi durumda olmamasına bağlamaktadır. Bunlara ilave olarak istihbarat topluluklarının, 'Sınıflandırma Sistemi'ndeki bürokratik kurallara olan 'bağlılık' konusundaki aşırı ısrarları ve aynı şekilde gizlilik kalkanına duydukları kültürel yakınlığı da sorunlar arasında gözlemlediğini yazar eklemektedir. Amy Zegart, sıraladığı bu sorunlarla beraber aslında akademisyenlerin ulaşabildikleri bilginin de sonuçta 'çalılık' haline geldiğini ve akabinde kolayca geçemeyecekleri engelleri meydana getirdiğini belirtmektedir. Sözü edilen gelişmelerin neticesinde ise akademisyenlerinde istihbarat alanına yoğunlaşmak istemediklerini ileri sürmektedir.

Zegart, girişimci akademisyenlerin hiç kolay olmasa bile isterlerse bu engelleri rahatlıkla aşabileceklerini de savına eklemektedir. Yazar son olarak, akademisyenlerin tüm bu sayılan haklı gerekçelerin dışında, 'maliyeti' göz önünde bulundurarak daha 'popüler araştırma' konularının albenisine kapılarak ve kendi açılarından akademik gelecekleri adına da düşünerek, istihbarattan uzak durmayı tercih ettiklerini belirtmektedir. Alanın sorunlarına başka bir açıdan ve biraz daha spesifik bakan Robert Jervis' de (2018, s. 13) özü itibariyle teşvikler ve kültür açısından ciddi değişiklikler olmadığı sürece bu alanda çalışan analistlerin ve yapılan analizlerinde zaten bir önemi olamayacağını savunmaktadır.

Zegart ve Jervis'in üzerine parmak bastıkları sorunlar, akademik alanda Anglosfer'in akademik yansımalarının görüldüğü Türkiye'de biraz daha minimal düzeyde kalsa da, süregelen etkileşimlerle birlikte her geçen gün ve sonrasında belirginleşmeye başlayacağı öngörülmektedir. Buna mukabil, bir diğer taraftan akademik yansımalar ve etkileşimlerin olması, istihbaratın bilimsel yönünün esas itibariyle ne kadar evrensel olduğunu ve sadece ülkelerin güvenlik politikaları ile ilişkilendirilemeyecek kadar geniş bir alanı ifade ettiğini ortaya çıkarmaktadır.

İstihbarat Çalışmaları sözü edildiği gibi geniş bir alanı ifade etmekte ancak böyle devasa alanın sorunları da bu kadarla bitmemektedir. Özellikle de alanda çalışan akademisyenler açısından ibrenin ucu ekseriyetle olumlu tarafta pek duramamaktadır.

Len Scott ve Peter Jackson' da (2004, ss. 153-154), akademisyenler açısından kendilerince alanla ilgili belirledikleri sorunlara yazılarında kısaca değinmektedirler. Yazarlar, öncelikle istihbaratın resmi olan ve bunun yanı sırada kamuoyundaki algısıyla oluşan temel fonksiyonunun, sürprize karşı gerekli uyarıyı sağlamak olduğunu belirterek sözlerine başlamaktadırlar. Scott ve Jackson sonrasında İstihbarat Çalışmalarının evriminde önemli katkıları olan stratejik sürpriz ve istihbarat başarısızlıklarını ise istihbaratçıların bile ciddi yanılgılara düşebildikleri bir alan olduğunu da ayrıca eklemektedirler (Scott ve Jackson, 2004, ss. 153-154). Bu şartlarda da, akademisyenler için gelecekle ilgili öngörülerde bulunmak bilhassa da gizlilik kalkanı nedeniyle oldukça zor gözükmektedir. Son tahlilde, Türkiye'de dâhil olmak üzere dünyada mevcut akademik alanlar içinde çalışılması daha kolay konular varken akademisyenlerin, İstihbarat Çalışmalarından kaçınmaları bu noktada oldukça anlaşılır bir biçimde gerçekçi bir zemine oturmaktadır.

Sözü edilen duruma karşın "Akademisyenler, İstihbarat Çalışmalarını ihmal ederse ne olur?" sorusu varılan noktada zihinleri bir hayli meşgul etmeye ve zorlamaya başlamaktadır. İhmalin gerçekleşmesi halinde öncelikle iki senaryo akla gelmektedir: İlki, İstihbarat Çalışmalarının önemli bir amacı olan "istihbarat ve istihbarat örgütleri ile ilgili kamu algılarını şekillendirme" yanı sıra da devletlerin "politika konusundaki seçimlerini etkileme ve tartışmalarını yönlendirme potansiyeline sahip" bir alanın boşluğunun vuku bulması devletler açısından ciddi düzeylerde olumsuz sonuçlar doğurabileceğidir. Netice itibariyle de sakıncalı bir durumun oluşmasına sebebiyet verebilir. İkinci senaryonun gerçekleşmesi ise akademisyenler cephesini etkileyebilir. Biraz daha açık bir ifadeyle, alanda 'teori' ve 'gizlilik' ile bir anlamda kısıtlanan uzmanların, daha önce sözü edildiği gibi akademik kariyer teşvikleri için bahsedilen durumdan kaynaklı olarak kolay alanlara yönelmelerine yol açabileceğidir. Sonuçta, akademisyenlerin James Bond'un gizemli dünyasına pek de ilgili olmadıkları aşikârdır (Zegart, 2007, s. 31).

Akademide diğer taraftan akademisyenler için beliren başka bir sorun daha bulunmaktadır. Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkilerin alt dalları olan Siyaset Felsefesi ve Uluslararası İlişkiler Teorileri ya da bu disiplinlerin tarihsel arka planları üzerine çalışan uzmanların, istihbarata önem vermedikleri gibi teori geliştirmek için de alanda oldukça sınırlı sayılabilecek bir çaba gösterdikleri gözlemlenmektedir (Scott

ve Jackson, 2004, ss. 1-7). Türkiye'de alanında uzman akademisyenlerinde, Anglosfer ile yine birçok alanda olduğu gibi benzer bir şekilde Uluslararası İlişkiler disiplini çatısı altında ürettikleri makalelere bakıldığında, sözü edilen ilgideki nicel azlık/ yetersizliğin boyutu, sayısal veriler ile somut bir şekilde ortaya döküldüğünde alandaki ahval ve şerait daha iyi anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, durumu biraz daha netleştirmek adına Türkiye'deki akademik makalelerin güncel durumuna bakmak bu aşamada faydalı olacaktır.

İlk olarak TR Dizininde 'istihbarat' başlıklı makaleler tarandığında, sisteme kayıtlı 49 adet gibi çok az sayıda makalenin yer aldığı görülmektedir. Dizindeki makaleler, tarihleri yönünden incelendiğinde ilk makalenin yayınlanması 2003 yılına tekabül etmektedir. Makale türü bakımından araştırma biraz detaylandırıldığında 43 araştırma makalesi, 3 derleme, 1 kitap tanıtımı ve 3 diğer kategorilerinde makale çeşidine rastlanılmaktadır. Yazıldıkları alana göre makalelerin dağılımına bakıldığında ise ancak 7 farklı konu alanında ve 38 farklı dergide yayınlanmış olan makalelere ulaşılabilmektedir. Bunların ise sadece 5 tanesi Uluslararası İlişkiler alanına ait olup ekseriyetle makalelerin 2011 yılı sonrasında kaleme alındıkları gözlemlenmektedir (TR Dizin, 2022). Dizin olmayan ancak alt yapı hizmeti veren DergiPark üzerinden konuyla ilgili ayrı bir tarama yapıldığında, 2004 yılı sonrasında Uluslararası İlişkiler alanında istihbarat temalı 7 farklı dergide, 17 adet makale olduğu tespit edilmektedir. Makaleler türlerine göre ayrıldığında da 12 araştırma makalesi, 2 konferans bildirisi, 1 kitap tanıtımı, 1 inceleme yazısı ve 1 derlemeye rastlanılmaktadır (DergiPark, 2022).

Türkiye'de kaleme alınan bu makaleler aynı zamanda ilginç bir durumu da gözler önüne sermektedir. Bu tabloda, akademisyenlerin yazınsalları ile istihbarat eğitiminde olduğu gibi (terörizm, savaş çalışmaları vb.) İstihbarat Çalışmalarını, güvenlik çalışmalarının bir alt disiplini olarak benimsemekten ziyade akademik konumlanış olarak çalışmalarında 'Uluslararası İlişkilerin alt bir dalı' olarak (tanımlamasalar da), çalışma alanı gördükleri ve böylece de genel algının bir anlamda dışına çıkabildikleri tespit edilmektedir. Çalışmada incelenen tezler ile tarihsel bakımdan aynı zaman aralıklarının (1999-2021 arası) baz alınarak hazırlandığı görülen ve MSÜ Kara Harp Okulu bünyesindeki Uluslararası İlişkiler Bölümü tarafından yayınlayan "Güvenlik Çalışmaları Türkçe Yayınlar Bibliyografyası (1990-2021)" sözü edilen duruma bir anlamda açıklık getiren güncel bir araştırma örneğidir. Bu çalışma konu bağlamında

incelendiğinde "Güvenlik Alanındaki Makale Çalışmaları" başlığı altında 193 adet[41] makale incelenmiş ve 2 tanesinin başlığında 'istihbarat' kelimesi geçtiği tespit edilmiştir. Araştırmada yer alan diğer makalelere de muhtevaları açısından göz gezdirildiğinde, doğrudan istihbarat ile ilişkili olmadıkları gözlemlenmiştir. Ülkede bu tablonun ortaya çıkmasında, çalışmada bu kısma kadar çalışma alanı ile ilgili aktarılanlarında bir hayli etkisinin olduğu düşünülmektedir. (MSÜ, 2022c).

Türkiye'de öte yandan birçok akademisyenin Amy Zegart'ın (2007, ss. 25-27) belirttiği gibi daha popüler araştırma alanlarına (terörizm, savunma sanayii vb.) yöneldikleri gözlemlenmektedir. Dolayısıyla alanda yetişmiş isimlerin özellikle de doktora düzeyinde istihbarat eğitimi görenlerin, Anglosfer'de görülüğü gibi istihbarat alanın kenarlarında dolaşmaları aynı zamanda Türkiye bandında İstihbarat Çalışmalarının istenilen ölçülerde bir 'niceliğe ve niteliğe' ulaşılmasını da doğal olarak hâlihazırdaki bu durum oldukça güçleştirmektedir. Ayrıca söz konusu bu vaziyet Stephen Marrin'in (2016, s. 4), Anglosfer'deki istihbarat literatürü açısından da önemli bir sorun olarak dile getirdiği 'kümülatif olamama' durumunun gerçekleşmesinin ülke için henüz bir ihtimal dâhilinde olduğu değerlendirilse de, Türkçe istihbarat literatürünün karşı karşıya kalabilme olasılığını biraz daha kuvvetlendirmektedir. Öte yandan Türkiye'de İstihbarat Çalışmaları yeni bir akademik alan olduğu için 'kümülatif olamama' sorunundan bahsetmek için henüz erken bulunduğunu da bu noktada eklemek gerekmektedir. Bununla beraber Türkçe İstihbarat Çalışmalarının büyük oranda Anglosfer kaynaklı olması diğer bir ifadeyle ikincil kaynaklara ve yabancı literatür taramasına aşırı dayanıyor bulunması, alanın ülkedeki akademik akıbeti için önemli bir soru işareti oluşturmaktadır.

İstihbarat Çalışmaları alanında Türkiye'de görülen ve Anglosfer'den farklılık arz eden diğer bir sorun olarak ise meslek ve bilim arasındaki koordinasyonda görülmektedir. Anglosfer'in aksine istihbarat dersi veren akademisyenler ile sahadaki istihbarat uzmanları arasında görülen işbirliği ve koordinasyondaki yetersizlikler ve eksiklikler ülkede oldukça belirgindir. Söz konusu bu ahval, akademik ve kurumsal alanda kuvvetlice hissedilmektedir. Burada hatırlatmak gerekir ki, İstihbarat Çalışmaları uygulamaya yakındır, 'hibrit' bir kariyeri gerektirir ve bazı durumları gerçekleştirmeyi

[41] "Güvenlik Çalışmaları Türkçe Yayınlar Bibliyografyası (1990-2021)" yayınında bazı makalelerde tekrara rastlanılmış ancak çalışmada düzeltme yapılmadan yayında verilen sayılar esas alınmıştır.

ise mecbur dahi bırakabilen özerk bir araştırma alanıdır. Bunlardan mütevellit uygulama alanı olarak sahada edinilen bilgi ve tecrübelerin, teorik alanın kaynağı olması ve alanı beslemesi yönüyle İstihbarat Çalışmaları için saha katkıları oldukça önemlidir ve yokluğunun düşünülmesi ise mümkün değildir. Zira Marc Sageman (2014) "istihbarat analistleri her şeyi bilir fakat anlayamaz; akademisyenler ise her şeyi anlar fakat her şeyi bilemezler" görüşüyle istihbarat profesyonelleri ile akademisyenlerin koordineli olarak işbirliği yapmalarının ve işbirliklerinin getirilerinin de alan için ne kadar ehemmiyetli olduğunu vurgulamaktadır (Aktaran: Avcı ve Demir, 2017, ss. 15-16).

Türkiye'de ise aktarılan bu yaklaşıma karşılık istihbarat profesyonellerinin akademide yer almaları/ almamaları konusunda, olumlu ve olumsuz görüşte olan iki grubun yer aldığı ve belirgin bir şekilde kutuplaştıkları görülmektedir. Birinci grup; istihbarat uzmanlarının, uygulama kısmına iyi vakıf olduklarını buna mukabil istihbaratın bilimsel yönüne özellikle de literatüre tam manasıyla hâkim olamadıklarını ileri sürmektedir. Eski bir istihbarat meslek memuru olan A. Burak Darıcılı'da, söz konusu durumu kabul etmekle beraber bilhassa Şenkal Atasagun'un MİT müsteşarlığı sırasında genç, dinamik ve iyi eğitimli istihbarat çalışanlarının, teşkilatın yoğun iş temposuna rağmen akademik alanda etkin bir şekilde kariyer yapmaya başladıklarını hatırlatmaktadır. Bu sürecin sonradan gelen müsteşarlar tarafından da devam ettirilmekte olduğunu ve akademik kariyer sahibi istihbarat personeli sayısının her geçen gün artarak sürecin devam ettirildiğini sözlerine ekleyen Darıcılı (2021) bu görüşleriyle bir anlamda ikinci grubun tezini belirgin bir şekilde savunmaktadır. Zira ikinci grup, Anglosfer'de olduğu gibi emekli ya da aktif olarak çalışan istihbarat profesyonellerinin katılımıyla istihbarat öğretiminin yapılması gerektiğini, gerçekleşecek aktif katılım ve koordinasyon ile birlikte İstihbarat Çalışmaları literatürünün yerleşik bir alan haline gelip aynı zamanda zenginleşebileceği öne sürmektedirler (Ç. Balcı, 2022). Özetle ikinci grupta yer alanlar, 'güvenlik bürokrasisi ve akademi' işbirliğinin çok önemli olduğunu üstüne basa basa vurgulamaktadırlar.

Türkiye'nin gündeminde bu türden işbirliğine yönelik bir çalışma olduğuna dair kurumsal alandan destekleyici mahiyette bir açık kaynak bilgisi bulunmamaktadır. Güncel olarak alanla ilgili yapılan çalışmalarda gözlenen durum ise akademisyenlerin, güvenlik çalışmaları alt disiplininde yer alan 'terörizm' başta olmak üzere farklı

çalışma alanlarına doğru kaydıklarının görülmesidir. Bu duruma karşılık terörizm çalışmaları alanına yönelik akademik ilgi de ülkede oldukça sınırlı kalmaktadır. Sözü edilen aktüel gelişmeler ışığında genel olarak Türkiye'de, Uluslararası İlişkiler disiplini ve onun alt disiplinlerinde yanı sıra disiplinin altında teşekkül eden çalışma alanlarında, Batıdaki gibi bir 'akademiye ve literatürüne' ancak geç bir dönemde angaje olunabildiğini ortaya çıkmaktadır (Seren ve Gültekin, 2022, s. 62). Netice itibariyle Türkiye'de, akademik çalışma alanı olarak İstihbarat Çalışmalarını oluşturan unsur ve faktörler ile Anglosfer'deki İstihbarat Çalışmalarından açıkça geri kalındığı sonucuna, çalışmanın finaline doğru artık net bir şekilde ulaşılmış olmaktadır.

Akademinin dışında Türkiye'deki istihbarat alanında yer alan çalışmalara çok kısa bir şekilde göz atıldığında da, sözü edilen vahim tablonun benzer bir şekilde değişmediği görülmektedir. Söz konusu menfi tabloda, Türkçe istihbarat literatüründe zaten çok az sayıda yer alan kitaplara ek olarak bazı araştırmacıların, polemik yaratmak amacıyla sansasyonel ya da magazinsel yönü daha cazip gelen yapıtlar ortaya çıkardıkları dikkat çekmektedir. Türkiye'de bu eserlerin alanda bir hayli yoğunlaşmaya başladığı ve aynı zamanda sayılarının da hızlıca artmakta olduğu gerçeği ile karşılaşılmaktadır. Bu durum henüz akademik olarak yerleşik bir hal alamayan disiplin için bir başka handikabı oluşturarak, bilimsel zeminini daha fazla kaygan hale getirmektedir (Çağatay ve Karasoy, 2020, s. 268).

Son kertede Türkiye'de, gerek istihbarat sistemi için oluşturulması gereken milli bir istihbarat ekolüne gerek ise akademik camiada istihbaratın bilimsel yerinin belirlenmesine diğer bir ifadeyle istihbaratın yerleşik bir çalışma alanı olarak akademik konumlanışının netleşmesine oldukça fazla gereksinim bulunmaktadır. Güncel akademik durum kısaca değerlendirildiğinde ise Türkiye'deki İstihbarat Çalışmalarının 2. Dünya Savaşı'ndan an itibariyle 2022 yılına gelinceye kadar geçirdiği tarihsel süreçte istihbarat alanının akademikleşmesinin Anglosfer'de geçirdiği süreç ile kıyaslandığında, çalışmalar açısından zamanlama ve nicel yönden paralel gittiği ancak nitel olarak aynı yeterliliğe ulaşamadığı yanı sıra ülkede, Anglosfer'in akademik yansımalarının çalışmalar üzerinde çok fazla etkisinin bulunduğu gibi oldukça somut bulgular tespit edilmektedir.

Tez çalışmasının bu bölümüne kadar olan kısmında yer alan üç ana başlık altında, araştırmanın amacı doğrultusunda belirlenen "Uluslararası İlişkilerin bir alt disiplini

olarak İstihbarat Çalışmalarının Türkiye'deki gelişimi ne durumdadır ve bu gelişimi akademik anlamda etkileyen faktörler nelerdir?" şeklinde belirlenen araştırma sorusuna yanıtlar verilmeye çalışılmıştır. Nihayetinde varılan son noktada, çalışmadaki üç ana bölümde araştırma sorusunun hedeflediği gibi yanıtlandığı ve bu manada tez çalışmasının hedefine ulaşmış olduğu düşünülerek sıradaki son başlık ile çalışma başlangıçta planlandığı gibi tamamlanmış olacaktır. Araştırma sorusu cevaplandırılırken gün yüzüne çıkarılan sorunlara çözüm yolları bulmak ve ya çözmek, her ne kadar bir tez konusunu oluşturabilecek detayda ve bu tez çalışmasının sınırlılıklarını aşacak kadar geniş kapsamlı olsa da ileride alanda gerçekleştirilecek akademik çalışmalara bir fikir verebilmesi ve literatüre küçük bir katkı sağlayabilmesi temennisiyle birtakım çözüm önerilerinde bulunularak tez çalışması sonlandırılacaktır.

4.5. İstihbarat Çalışmalarının Güncel ve Yakın Gelecekte Olması Muhtemel Sorunlarına Çözüm Önerileri

Bugünün şartları istihbaratın bir meslek olmasının yanında 'bilimsel bir süreç' olarak da ele alınması gerekliliğini ortaya çıkarmakta ve çoğu zamanda dayatmaktadır. Buna mukabil bilindiği üzere Türk toplumunda, istihbarat kavramı halen daha çok MİT nezdinde icra edilen bir meslek olarak telakki edilmektedir. Keza söz konusu bu durum temelde Türk toplumunun istihbaratın kavramlar dünyasına ve icra edilen faaliyetlerin felsefesine yeterince ilgi duymamasından kaynaklanmaktadır. Öte yandan MİT'in görevi dâhilinde yürüttüğü istihbarat faaliyetleri, istihbaratın bilim yönünün en can alıcı kısmını ve asıl yönünü ifade ediyor olsa da teşkilatın yanı sıra Türkiye'de üniversiteler, düşünce kuruluşları, dernekler ve kimi ticari şirketler de oldukça kapsamlı ve etkin bir biçimde akademik İstihbarat Çalışmaları yapmaktadırlar. İstihbarat bir meslek dalı olmasının yanında ticari ve bilimsel/ akademik yönleri başta olmak üzere birçok ilgilendiği ve kapsamı içerisine aldığı alanlar ile aynı zamanda muazzam geniş bir alanı da ifade etmektedir (Suiçmez, 2017, s. 1).

Bu geniş etki alanında istihbaratın bir diğer taraftan devlet, birey ve özel sektör ile bir araya gelebileceği sağlıklı bir platforma ihtiyacı bulunmaktadır. Söz konusu birlikteliğin oluşturulması 'milli istihbarat anlayışı' için de gereklidir. İstihbaratın elzem bir fonksiyonu olan devlet ve halk arasındaki bilgi alışverişini sağlaması adına (Yenal, 2020, s. 7) ve nihayetinde devletin halkın desteğini alması için de bir füzyonun oluşturulması oldukça önemlidir. Aksi yönde gelişecek durum ile halkın desteğini

alamayan ve bir milli istihbarat kültürü oluşturamayan ülkelerin, milli varlıklarını sürdürmeleri ve ulusal güvenliklerini sağlamaları oldukça zor gözükmektedir. Bu mihverde, istihbarat kültürünün toplumda günün koşullarıyla birlikte yeni boyutlarıyla tekrardan ele alınarak geliştirilmesi gerekmektedir (Süpürgeci, 2021).

İstihbaratın toplumdaki olumsuz algısı karşısında ise pusulanın ibresinin olumlu yöne kaydırılması ve istihbaratın bilimsel yönünün ortaya çıkarabilmesi adına akademik İstihbarat Çalışmalarının yapılmasına gereksinim duyulmaktadır. Nitekim istihbaratın, bilimsel bir zemin üzerinde biçimlenmesi ve aynı zamanda analitik bir süreç halinde kavramsallaştırılması gerekmektedir. Bunun için de insan, kültür ve toplum temelinde ele alınmasının yanı sıra içinde bulunulan yüzyılın bir gereği olarak nicel yöntemleri de kapsayan disiplinler arası bir akademik paradigma ile istihbarat olgusunun, oluşan yeni konjonktür içerisinde yeniden değerlendirilmesi hayati önem arz etmektedir (Özdemir, 2020, s. 232).

Bu sadece istihbarat algısının çözümü için gerekli bir durum değildir aynı zamanda özellikle de Soğuk Savaş sonrası dönemde önemli derecede dönüşüme uğrayan ve çeşitlilik gösteren; risk ve tehditler, öngörüsel güçlükler, farklı alanları içerisine alan ve 'eş güdüm' ile birlikte kazanılan bir 'uzmanlık' kapasitesinin meydana getirilmesini de bir zorunluluk şeklinde günün şartları ardından getirmektedir. Dolayısıyla istihbarat alanı yönünden de 'füzyon merkezleri' konsepti ve bu konsepte benzer yapıların oluşturulmasının günün koşullarında ihtiyaçtan öte bir mecburiyet haline geldiği görülmektedir. Bununla birlikte 21. Yüzyılda tehdit ve risklerin bu denli karmaşık hale geldiği ve ayrılmaz bir şekilde adeta iç içe geçtiği koşullarda, kurumların sadece öznel gayretleri ve kapasiteleriyle efektif bir şekilde sonuçlar üretmesi artık gelinen güncel konjonktürde imkânsız hale gelmektedir. Bu ahval ve şerait göstergesinde mevcut olan 'akademi-güvenlik bürokrasisi' işbirliğinin daha fazla geliştirilmesine dair gereksinim apaçık ortaya çıkmaktadır. Söz konusu işbirliğin de ancak 'füzyon merkezleri' konsepti veya bu konsept benzeri bir yapı ile tesis edilebileceği düşünülmektedir (Ç. Balcı, 2022).

Sözü edilen durumla beraber öte yandan füzyon merkezlerinin önemli bir ayağı olacak istihbarat kurumlarının çeşitli konularda ve oldukça fazla miktarda 'yapısal' ve 'işlevsel' sorunları bulunmaktadır. Bu sorunlar, salt dışarıdan gelen ya da gelebilecek tehditlerden kaynaklı oluşmamaktadır. Kronik problemlerin başında ve temel sorun

olarak, istihbarat eğitimi ve personel seçimi gelmektedir. Bu durumda iyi personeli seçmekte tek başına yeterli olamamakta, istihbaratı kavrayabilmiş ve anlayabilmiş kaliteli insan gücüne ihtiyaç bulunmaktadır. Bu noktada, devletin bekasına ve ulusal güvenliğine doğrudan etki eden bir unsur olarak istihbarat eğitimi, oldukça önemli bir konuma sahip olmasıyla birlikte alanda ön plana çıkmaktadır (H. Ateş, 2016, s. 176).

Bu aşamada önemli sayılabilecek diğer bir konu ise istihbarat eğitiminin kimler tarafından verilmesi gerektiği hususu olmaktadır. İstihbarat kurumlarının, verdikleri eğitimlerde ekseriyetle akademide alanlarında uzman olan akademisyenlerden istifade etme yolunu tercih ettikleri bilinmektedir. Öte yandan madalyonun diğer yüzünde ise istihbarat profesyonellerinin akademide istihbarat eğitimi /dersleri vermeleri noktasında ayrı bir tartışma bulunmaktadır. Burada altının çizilmesi gereken önemli mevzu, mesleklerin bilimsel alan ile mevcut ilişkilerinde çoğu zaman ortaya çıkan, pratik ve teorik çalışmaların aralarında görülen keskin ayrıma istihbaratta pek rastlanmadığıdır. Zira Şenkal Atasagun ile başlayan ve devamında teşkilata alınan yeni ve eğitimli kadroların, akademik alanda kendilerini geliştirmeleri yönünde atılan adımlar sonraki süreçte aynı şekilde devam ettirilmiştir. Nihayetinde bu eğitimlerin sahada olumlu sayılabilecek meyveleri de alınmıştır (Darıcılı, 2021). Bununla birlikte hatırlanacağı üzere istihbaratla ilgili algılar ve sorunsallar başlığı altında bu konuda iki farklı görüşün olduğu yönündeki tartışmalara çalışmada değinilmişti. Aktarılanlara ek olarak, sözü geçen her iki karşıt savı test edebilecek somut bir çalışmanın ve girişimin, Türkiye'de henüz yapılmadığıdır[42]. Yabancı istihbarat literatüründe ise bu tür araştırmalara sıklıkla rastlanılmaktadır ve konu güncel çalışmalarda kendine rahatça yer bulabilmektedir.

Bu konuda yakın tarihli bir çalışma 2016 yılında Christopher Moran tarafından yükseköğretimdeki öğrenciler ile yapılmıştır. Moran, bir istihbarat memurunun kampüste ders vermesini izlemiş ve ders sonunda öğrenciler ile röportajlar gerçekleştirmiştir. Topladığı veriler sonucunda, istihbarat uygulayıcılarının akademik alana katılımlarıyla birlikte medya ve popüler kültür ile yayılan istihbaratla ilgili yanlış algıların giderilebileceğini sonucuna ulaşırken yanı sıra istihbarat profesyonellerinin

[42] Söz konusu bir araştırma bu tez çalışması kapsamında düşünülmüş ancak Korona virüs hastalığı (COVID-19) ve tezin süresi açısından değerlendirilerek bu metottan vazgeçilmek zorunda kalınmıştır.

akademiye katılımlarının faydalarını ise aşağıdaki gibi özetlemektedir (Moran, 2016, ss. 121-123):

- İstihbarat meslek memurlarının hepsinin James Bond'a benzediği algısı (istihbarat ile ilgili soyut kavramsallaştırma) görevliyi görünce değişmekte, istihbarat profesyonelleri ile karşılaşmak gerçekçi bir biçimde öğrencinin istihbaratı daha iyi kavramasını sağlamaktadır.
- İstihbarat profesyonellerinin zengin deneyimleri ile aktaracakları hikâyeler, teorinin gerçek dünyada uygulanabilirliğinin zorluğu karşısında daha etkili olmakta ve ders kitaplarında bulamayacakları genel konular ile ilgili öğrencilerin meraklarını giderebilmektedir.
- İstihbarat meslek memurları, istihbaratın bir 'yaşam şekli' ve 'ruh halini' de ifade ettiğinden bu özellikleri ile gerçek yaşamda mesleğin nasıl bir kariyeri ve getirisi olabileceği hakkında öğrencilere fikir edinebilmeleri açısından yardımcı olabilmektedir.

Sıralanan maddelerden anlaşılacağı üzere istihbarat uzmanlarının akademik kariyer yapmaları ya da yükseköğretimde öğrenciler ile yüz yüze diyaloglar geliştirmeleri, istihbaratı insancıllaştırabilir. Meslek ve bilim arasında istihbaratın bütünselliğini sağlayarak birçok miti ortadan kaldırabilir (Moran, 2016, s. 123). Bu duruma karşılık Türkiye'de, istihbarat uygulayıcılarının akademiye geçişleri ekseriyetle istihbarat kurumları ile birtakım sorunlar yaşamaları sonucunda gerçekleşiyor olması, Anglosfer'deki gibi olumlu bir algının ülkede henüz yerleşemediğini de ortaya çıkarmaktadır. Çalışmada daha önce bahsi geçen ve meslek memurlarının akademiye geçişlerine sıcak bakmayan ikinci grubun, istihbarat profesyonellerinin mesleki dezenformasyonunu akademiye taşıdıkları yönündeki eleştirileri, Türkiye bazında ele alındığında kısmen de olsa sözü edilen grubun eleştirilerinde bir haklılık paylarının olabileceğini çalışma açısından düşündürmektedir.

Diğer taraftan ise MİT bünyesinde görev alanlardan akademiye geçişlerin artarak devam edeceği öngörülmektedir. Bu geçişlerin ise Anglosfer ülkelerindeki gibi olması arzu edilmektedir. Gizem ve yanlış algılamalar sonucu istihbarat üzerinde oluşan olumsuz havanın vesayetinden bir anlamda alanın kurtarılması için de bu geçişlerin gerekli bulunduğu çalışmada değerlendirilmektedir. Nihayetinde söz konusu geçişler ile kazanılacak istihbarat anlayışının, Türkiye'deki İstihbarat Çalışmalarına ve

hâlihazırdaki istihbarat algısına olumlu katkılar sağlayabileceği yadsınamaz bir gerçeklik olarak ülkenin yakın geleceğine dair öngörülmektedir (Darıcılı, 2021).

Kısacası istihbarat algısı ve istihbarat eğitimini kimlerin vereceği gibi akademik İstihbarat Çalışmalarını doğrudan etkileyen unsur ve faktörler hakkındaki tartışmalar alanda halen devam etmektedir. Türkçe istihbarat literatüründe ise henüz sorunların çözümüne dair geliştirilmiş somut/ soyut yaklaşımlar ve çözümlerde halen bulunmamaktadır. Buna karşın Claudia Cristescu'nın (2011, ss. 3-4) İstihbarat Çalışmalarının sorunsallarına yönelik belirlediği önerileri Türkiye özelinde de dikkate alınabilir. Zira Cristescu, Türkiye ile akademik alanda benzer bir İstihbarat Çalışmaları profili çizmekte olan Romanya'nın, istihbarat eğitiminin sivil alanda nasıl olması gerektiğine dair bazı çözüm önerileri bulunmaktadır. Claudia Cristescu'nın söz konusu önerileri maddeler halinde şu şekilde özetlenebilir:

- Halkın istihbarata karşı olan duyarsızlığını ve olumsuz algısının silmenin en temel yolu öncelikle istihbaratı destekleyen ve ona güvenen bir siyasi kültür oluşturmaktan geçmektedir.
- Geleceğin kamu görevlilerinin, politika yapıcı ve karar vericilerinin ya da sivil üniversitelerden yetişmiş olan siyasi danışmanların bilhassa istihbarat sürecini iyi anlamaları yanı sıra belli bir bilgi birikimine ve gerekli olan beceriye sahip olmaları gerekmektedir. Tersi bir durumun gerçekleşmesi halinde oluşacak istihbarat eğitimi eksikliğinin, ulusal güvenlik tehdidi haline dönüşme riski kuvvetle muhtemeldir bu durum aynı zamanda telafisi mümkün olmayacak sonuçları da doğurabilecektir.
- Akademi, istihbarat toplulukları, düşünce kuruluşları, araştırma merkezleri, özel istihbarat şirketleri ve ilgili kurum/kuruluşların arasında işbirliği olmalıdır[43] .
- İstihbarat teşkilatlarının/ topluluklarının toplumun ayrılmaz bir parçası oldukları algısının yerleşebilmesi için açık kaynak araştırması yapılmasına imkân verecek internet erişimleri bağımsız olarak akademiye de sağlanmalıdır. Böylelikle devlet yönetiminde, istihbaratın öneminin anlaşılması ve kamuoyu ile olan ilişkilerin iyileşmesi

[43] İsrail bu konuda güzel ve başarılı bir örnektir zira kendisi dünyanın en başarılı istihbarat teşkilatlanmalarından birine sahiptir. Dünya sıralamasında ilk 10 yer almaktadır.

> sağlanabilir. Aynı zamanda istihbarat teşkilatları tarafından gerçekleştirilen faaliyetler, uygulanan politikalar yanı sıra prosedürleriyle ilgili olarak tartışmalarının yapılabileceği bir 'açıklık kültürü' oluşturulmalıdır. Zira üniversitelerin istihbarat farkındalığı geliştirmedeki katkıları da bu noktada gün yüzüne çıkmaktadır. Keza üniversiteler, istihbarat ve ulusal güvenlik konularında toplumsal bilgi isteği karşısında entelektüel uygulamalara liderlik yapacak ortamı sağlamakta ve yapılan İstihbarat Çalışmalarıyla bu anlamda yüksek bir eğitim kapasitesini de ifade etmektedirler (Cristescu, 2011, ss. 3-4).

Claudia Cristescu'nın son maddede belirttiği gibi İstihbarat Çalışmaları için ileri düzeyde gelişmiş bir eğitim potansiyelini akademik anlamda oluşturmak gerekmektedir. İstihbarat eğitiminin iyi olması için de iyi bir şekilde hazırlanmış istihbarat eğitim- öğretim müfredatına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu minvalde alanda, müfredat tasarısı için aşağıdaki yol haritasının izlenmesi önerilebilir:

- Akademisyenler, düşünce kuruluşları, sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri, gazeteciler, iş insanları, üst düzey görev yapmış emekli politikacılar ve özel sektörden uzmanlar ile birlikte çalıştaylar, seminerler ve konferanslar düzenlenmelidir.
- İstihbarat eğitimi için öncelikle ihtiyaç duyulan temel kavramlar ve materyaller belirlenmelidir. Akabinde, İstihbarat Çalışmalarının mevcut kurumsallaşmış metodolojisi ve öğretim yaklaşımları belirlenerek, alan için 'prototip müfredat' şablonu hazırlanmalıdır.
- İstihbarat eğitimi için müfredat hazırlanırken iki gruba ayrılarak ve iki grubun birbirleriyle olan farklarının ayırt edilerek bu müfredatlar hazırlanmalıdır. İlk grup, İstihbarat Çalışmaları alanı yani bilimsel (istihbarat teorisi ve uygulamalarını içeren) alanı kapsamalı, ikinci grup ise istihbaratı meslek olarak seçecek öğrenciler için kariyere odaklı lisans ya da lisansüstü eğitimi de içine alacak şekilde planlanmalıdır.

Müfredat eğer İstihbarat Çalışmalarını bir akademik disiplin olarak ele alacaksa diğer bir ifadeyle bilimsel yönüyle ilgilenilecekse dikkat edilmesi gereken hususlar vardır. Bunlar sırasıyla;

- ❄ İstihbarat eğitiminin mevcut müfredatı yeterli mi? yoksa istihbarat eğitimi için yeni bir akademik disiplin olarak ayrı bir İstihbarat Çalışmaları alanına mı ihtiyaç bulunmaktadır?
- ❄ İstihbarat Çalışmaları bir alt disiplin olarak mı kabul edilmeli? Velhasıl müstakil kendi ayakları üzerinde durabilen bir alan olarak mı ele alınmalıdır?
- ❄ İstihbarat Çalışmalarını 'akademik bir disiplin' olarak tanımak için alan hangi şartları taşımalıdır?
- ❄ İstihbarat eğitimi alacak öğrencilerin istihbarat hakkında bilgi birikimleri var mı varsa ne düzeydedir? Daha bir açık ifadeyle lisans ve lisansüstü öğrencilerin bilgi birikimler farklı olacağından, bu öğrencilere okutulacak müfredatlar nasıl olmadır?
- ❄ İstihbarat topluluklarının/ teşkilatlarının düşünce ve görüşleri ile akademinin görüşleri nasıl koordine edilecek ya da edilmelidir?
- ❄ Yükseköğretimde fakültelerin çeşitli nedenlerle (etik ve politik vb.) istihbarat araştırmalarını desteklemekte isteksiz davranmaları durumunda ders geliştirmeler başta olmak üzere sorunların üstesinden nasıl gelinecek?
- ❄ Yeni açılacak İstihbarat Çalışmaları programlarına ilk nesil öğretim görevlileri/ üyeleri nereden gelecekler?
- ❄ İstihbarat Çalışmaları alanında diploma almak kimlere yarar sağlayacak? (analistler, geleceğin siyasi danışmaları, akademisyenler, kamu görevlileri vb.) şeklinde beliren konu başlıklarını ve bu başlıkların ortaya çıkardığı soruları sıralamak mümkündür (Cristescu, 2011, s. 7).

Türkiye'de son yıllarda, istihbaratı meslek olarak seçecek öğrencilere yönelik kariyer odaklı lisansüstü eğitim müfredatı model önerileri gerek tezler gerek ise akademik yazınlarda yer bulmaya başlamıştır. 2022 yılında ülkede en geniş istihbarat ders havuzuna sahip olan JSGA bünyesindeki Güvenlik Bilimleri enstitünde bir yüksek lisans tezinin konusu 'yükseköğretimde istihbarat eğitimi için bir model önerisi' olmuştur (Türken, 2022). Aynı kurumda öğretim üyesi olan Alb. Dr. Tarık Ak tarafından da yakın tarihte yayınlanan bir kitap bölümünde 'iç istihbarat eğitimi için bir model önerisi' başlıklı makale ile kolluk istihbaratı eğitimi üzerinde durulmuştur (Ak, 2022).

Sivil yükseköğretim kurumları açısından ülkedeki duruma bakıldığında ise bu yönde bir çabaya rastlanılmamaktadır. Söz konusu durum, Türkiye'de halen istihbaratın bir meslek olarak algılandığını tekrardan ortaya belirgin bir şekilde çıkarmaktadır. Dolayısıyla ülkede, istihbaratın pratik ve teorik yönlerinden, uygulama tarafının diğer bir ifadeyle meslek yönünün, bilimsel tarafından daha fazla ön plana çıktığı anlaşılmaktadır. Öte yandan istihbaratın sadece mesleki yönüne değil, bilimsel kimliğine de ağırlık verecek çalışmalar yapılabilir. Bu tarzda tezlerin üretilmesi, yükseköğretimde istihbarat eğitimi için bir pusula niteliği taşıyabileceği gibi aynı zamanda Anglosfer'den bağımsız bir şekilde gelişmesi arzulanan bir Türkçe istihbarat literatürünün oluşumu içinde gerekli olan güncel bilgi birikimini sağlayabileceği çalışmada değerlendirilmektedir.

Son başlık ile İstihbarat Çalışmalarının, olumsuz algısı ve sorunsalları için bir takım çözüm önerileri getirilirken diğer taraftan esas itibariyle Peter Gill ve Mark Phythian'ın (2016, s. 13) "İstihbarat Çalışmaları kimler içindir?" sorusuna da bir anlamda yanıt verilmiş olmaktadır. Zira çalışmanın bütününde aynı makalede yazarların sormuş oldukları "İstihbarat Çalışmaları nedir?; bir disiplin olarak mı görülmeli yoksa bir disiplin olmayı hedeflemeli mi?" şeklinde sorularına da Türkiye veçhesinden cevaplar, Anglosfer ile karşılaştırmalı analizler yapılarak elde edilen bulgular ışığında verilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Anglosfer karşısındaki eksilikler/ yetersizlikler de ortaya konularak Türkiye'deki İstihbarat Çalışmalarının akademik gelişiminin seyri ve alanın gelişimini etkileyen faktörler, araştırmanın her aşamasında 'nesnel bir perspektif' benimsenerek argümanlarıyla birlikte ortaya konulmuştur. Nihayetinde tez çalışması amaçlanan doğrultuda tamamlanmıştır.

5. SONUÇ

Yaşlanmakta olan dünyanın günümüze kadar ulaşmayı başaran en kadim mesleklerinden ikinci, ancak ona vefalı duruşuyla aslında biriciği olan mesleğidir istihbarat. Dünya değiştikçe istihbarat da değişti; o dönüştükçe istihbarat da hızlı bir dönüşümü beraberinde gösterdi. Bu yüzden de dünyayı anlayan ve onu yakından takip eden en eski dostudur istihbarat. Ne var ki kaderleri de birbirine benzemektedir. İstihbaratında aynı dünya gibi seveni de sevmeyeni de çoktur. Yanlış anlayanı, yanlı yaklaşanı da pek çoktur. Hâlbuki istihbarat dünya sahnesinde var olduğu ilk günden itibaren önce insanoğlunun kendini dış tehlikelerden koruma aracı olmuş, sonrasında devletlerin bekaları için ulusal güvenliğin ve dış politikanın vazgeçilmez bir aracı haline gelmiş yanı sıra kapsamını da bir hayli genişletmiştir. Bu önemli konumuna rağmen istihbaratı anlamak ve ondan nasıl istifade edeceğini bilmek gerek insanoğlu gerek ise devletler için her dönem zor olduğu gibi gizemli ve bir o kadar da çekinilmesi gereken bir alanı ifade etmiştir.

20. Yüzyılda günün koşullarının da bir getirisi olarak ve alana duyulan ihtiyaçla birlikte istihbaratın mesleki yönünde bir iyileşme görülmüştür. Bununla beraber istihbaratın anlamlandırdığı ve kapsadığı alanla ilgili mevcut sosyal algıda, dünyanın dört bir köşesinde aynı doğrultuda ve biçimlerde olumlu gelişmeler sağlanamamıştır. Diğer taraftan bu dönemde ve benzer etkileşimler sonucunda istihbarat artık kurumsal bir alan haline gelmiş ve profesyonelleşmiştir. Bu serencamda istihbarat, eski çağlardan itibaren insanlar için istihbarı faaliyetleri anlatan bir meslek iken aynı yüzyılda kurumsal alan ile beraber kendini akademik alanın içinde bulmuştur. Ancak bu gelişme pek çok soru işaretini de beraberinde getirmiştir. Zira belirtildiği üzere dünyanın dört bir bucağında istihbaratın algısı benzer olsa da mesleki açıdan ve kurumsallaşması yönünden aynı gelişimi gösterememiştir. Nitekim akademik gelişimi de aynı akıbete maruz kalmış ve istihbarat mesleki alan olarak hangi ülkelerde geliştiyse, olgudan bilimselleşmeye doğru geçiş çabalarında da yine aynı ülkelerde akademik bir ilerleme kaydedebilmiştir.

Bu insicamda, istihbarat teşkilatlanmasına gerekli önem veren ve başarılı olabilen Anglosfer devletlerinde doğal olarak istihbaratın akademikleşmesin de diğerlerine nazaran daha fazla ön plana çıktılar. Bu ülkelerde alanın sivrilmesinin bir başka nedeni ise günün gerekliliği olarak istihbaratın, bilgi çağında bilimsel bir zemine oturtmanın

artık kaçınılmaz olduğunu Anglosfer devletlerinin çağdaşlarına oranla daha önce fark edebilmesi olmuştur. Ayrıca teknolojik gelişmelerin sonucunda istihbarı bilgilerin açık kaynaklara yansımaya başlaması yanı sıra bu kaynaklardan da çok hızlı bir şekilde yayılma göstermesi, ortaya çıkan bilgilerin, doğru bir şekilde oluşturulması ve tasnifinin yapılmasını da beraberinde zorunlu hale getirmiştir. Bu durum ardından yeni bir ihtiyacı doğurmuştur. Nitekim Sherman Kent'te bulunduğu dönemin konjonktürünü bu açıdan iyi okumuş ve ortaya çıkan ihtiyacı gidermeye yönelik istihbaratın kendi literatürünü oluşturması gerektiğini ifade etmiştir.

2. Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında da başta Kent öncülüğünde Anglosfer'de, ardından diğer batılı ülkelerde istihbaratın akademik alanda bir disiplin haline gelmeye başladığı görülmektedir. Disiplin şeklini alan istihbarat olgusu da böylelikle açık kaynaklardan ortaya dökülen bilgilerin yarattığı bilgi kirliliğinden bir anlamda kurtarılarak bilgi çağındaki ilerlemeleri de yakından takip edebileceği yeni bir hale formatlanmış olmaktaydı. Özellikle siber alanın yaygın bir şekilde kullanımı ve alanda devasa bir hale gelen bilgi hacmi, istihbaratı olabildiğince dönüştürdüğü gibi ona muazzam bir çalışma alanının kapılarını da aralamıştır. Ne var ki alan çok geniş ve çok tekniktir. Bu bilmediği yeni alanda istihbarat artık akademinin ona sunacağı bilimsel imkânlara ve onu taşıyacağı her türlü mesleki ve teknik yardıma oldukça gereksinim duyar hale gelmiştir. Neticede istihbarat akademik alanda kendine yer bulmuştur. Böylece de istihbaratın akademik tamamlayıcısı ve yeni bir bilimsel alanı olarak İstihbarat Çalışmaları disiplini ortaya çıkmıştır.

İstihbarat olgusunun mevcut algısında devletlerarasında yaşanan farklılıklar yeni yeni filizlenmekte olan disiplin için de geçerliydi. İstihbarat Çalışmaları, uluslararası sistemde yer alan ülkelerde, sahip oldukları iç ve dış dinamiklere göre şekil aldı ve aynı zamanda bu ülkelerde birbirinden oldukça değişik şekillerde algılandı. Kimi devletlerde istihbarat oldukça ön plana çıkarken kimilerinde ise istihbaratın varlığı hem var hem yok arasında bir yerde kaldı ve menfi algıların gölgesinde gün yüzüne çıkamadı. Bu dönemde İstihbarat Çalışmalarının yükselen yıldızları ise istihbarat alanında kurumsallaşmasına iyi bir şekilde sağlam bir zemine oturtan Anglosfer ülkeleri oldu. Uluslararası sistemdeki diğer devletler de geleceğe dair öngörülerini bu yükselen yıldızlara göre yaptılar. Netice itibariyle de bu devletler, Anglosfer ülkelerindeki İstihbarat Çalışmalarından istifade etmek zorunda kaldılar. Akademik

alanda yaptıkları çalışmaları ise Anglosfer'in yansımalarından ibaret kaldı. Öte yandan Anglosfer ülkeleri arasında da disiplin farklı akademik alanlarda konumlansa da nihayetinde son dönemde bu ülkelerdeki bilimsel istihbarat araştırmaları ile İstihbarat Çalışmaları akademik ve yerleşik bir disiplin haline gelmeyi başardı. Buna mukabil Anglosfer ülkelerini içine alan dar bir bölgede ve istihbarat olgusunun kendine has doğasının belirlediği sınırlar içerisinde gelişim gösteren İstihbarat Çalışmaları literatürü son dönemde Anglosfer'de ele alınan konular bakımından da belli bir doyum noktasına ulaştı.

Alanın bugünü değerlendirilmeye devam edildiğinde, Anglosfer'de yapılan güncel İstihbarat Çalışmalarının zengin ve büyüyen literatürüne yeni araştırmalar katmak yerine mevcut çalışmaların toparlanmasıyla meşgul olduğu görülmektedir. Bu noktada Anglosfer'deki birçok akademisyenin de dile getirdiği üzere istihbaratın artık "beş göz"ün dışına çıkması gerekmektedir. Başka ülkelerde ve farklı toplumların sahip olduğu çok çeşitli formlarda bulunan zengin kültür ve konular ile beslenmeli, kendine farklı akademik çevrelerde yaşam alanı bulmalıdır. Bu aşamada İstihbarat Çalışmaları aynı Anglosfer'de olduğu gibi yükselebileceği ve başarıyla taçlanabileceği, başka ve farklı akademik bir mecrayı nerede ve yahut nasıl bulacak? Şeklinde alan için kendiliğinden beliren bu soruya yanıt aramak amacıyla bu tez çalışması doğmuştur.

Çalışma bu bağlamda araştırma sorusuna cevap bulmak için iki gruba ayrılmıştır. Üçüncü bölümde Anglosfer ülkelerindeki istihbaratla ilgili disiplinin varoluşu ve gelişimi izlenerek Türkiye'deki akademik alana yansımaları irdelenmiştir. Böylelikle çalışmanın amacı doğrultusunda İstihbarat Çalışmalarının, ülkedeki akademik gelişiminin seyri mercek altına alınmış ve Anglosfer ile karşılaştırmalı bir analizinin yapılmasına olanak sağlanmıştır. Bu insicamda çalışmada öncelikle istihbarat olgusunun bilinen en eski çağlardan günümüze kadar gelen ve istihbaratın bir disiplin haline dönüşmesine kadar süren tarihsel süreci, gelişmelerin her biri dönemsel olarak ve kendi zaman dilimlerinin içerisine yerleştirilerek incelenmiştir. Çıkan sonuç ile istihbarat tarihi Premodern, Modern ve Post-Modern olarak üç ayrı döneme ayrılmıştır. Böylece sonradan disiplin haline gelen istihbarat olgusunun yakından ilişkili olduğu alanlar saptanmıştır. Neticede istihbaratın, Tarih, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler başta olmak üzere birçok bilim / disiplin ile ilişkili olup yanı sıra multidisipliner ve interdisipliner akademik bir alan olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bununla beraber, disiplin haline gelerek kendine teorik bir alan yaratan istihbaratın, uygulamaya yakın bir alan olduğu göz önünde bulundurularak, mevcut akademik alanlar içinde Uluslararası İlişkiler ile daha yakın ilişkili olduğu değerlendirilmesi yapılarak, konjonktürel bir bakış açısıyla bu disiplinin altında bir akademik konuma sahip olması gerektiği çalışmada tezin tezi olarak öne sürülmüştür. İlave olarak istihbaratın, dış politika ve savunma politikalarının bir aracı olduğu da çalışmada belirtilerek salt devlet kontrolü ve ulusal güvenlik babında ele alınması durumunda ise alanın eksik kalacağı savı savunulmuştur. Buradan hareketle istihbaratın, doğrudan Güvenlik Çalışmalarının altında yer almasının yetersiz kalacağı günün koşulları göz önünde bulundurularak öne sürülmüş, bu tarz akademik bir konumlanışın doğru bulunmadığı çalışmada açıkça belirtilmiştir. İleride istihbaratın akademik alan olarak kendine has ve müstakil bir alanını yaratabilecek yeterliliğe de sahip olduğu eklenerek, alanla ilgili gelecekteki muhtemel akademik konumlanışına dair oluşturulabilecek her türlü senaryo için açık bir kapının bırakılması da ihmal edilmemiştir.

İstihbaratın akademik yeri çalışmada yukarıda aktarıldığı şekilde belirlendikten yine aynı bölümde Uluslararası İlişkiler ve alt disiplini olarak kabul edilen İstihbarat Çalışmaları arasındaki etkileşim mercek altına alınmıştır. Yapılan incelemede; disiplin içerisinde istihbarat kavramı üzerine uzlaşılan ortak bir tanımının olmadığı ve test edilebilir bir teoriye de istihbaratın henüz sahip olamadığı görülmüştür. Buna karşılık iki disiplin arasında iç içe geçmiş bir ilişki tespit edilmiş ve aralarındaki yakın ilişkiye istinaden teori sorunun ciddi bir engel teşkil etmeyeceği kanaatine varılmıştır. Zira istihbaratın, Uluslararası İlişkilerin mevcut teorilerini ihtiyaç duyduğu alana göre ve gereksinimleri doğrultusunda kullanabilme yeteneği olduğu görülmüştür. Örneğin son yıllara kadar devlet merkezli bakış açısıyla Realist yaklaşımın, istihbaratın kendini en iyi ifade edebildiği kuram olduğu akademik çalışmalarda gözlemlenmiştir.

Tüm bunlara rağmen istihbaratın kendine ait tek bir teoriye ve bir istihbarat teorisi oluşturmaya mecburiyeti bulunmamakla birlikte bilimsel bir zemine oturtulabilmesi adına teorik bir çerçeveye de ihtiyaç duyduğu çalışmada değerlendirilmektedir. Keza bilindiği üzere akademik alanda pratikten önce teori gelmektedir. Aksi bir vaziyette ise bilimsel alanda araştırma yapmak için zemin oldukça kaygan olabilmektedir. Bu durumda akademik çalışmaların oluşumunu oldukça güçleştirebilmekte çoğu zaman ise imkân vermemektedir. İstihbaratın ilk disiplin şeklini aldığı Anglosfer'de de yarım

asrı aşkın süredir bu konuda tartışmalar sürmektedir. Anglosfer ülkelerinde bir istihbarat teorisi meydana getirilmeye çalışıldığı ve aynı gayretin istihbaratın tanımı için de gösterildiği akademik yayınlardan anlaşılmaktadır.

Çalışma boyunca aktarılanlardan da anlaşılacağı üzere istihbarat akademik olarak Anglosfer'de hayat bulmuş ve literatürünün de büyük bir çoğunluğunu bu ülkelerde oluşturmuştur. Gelinen noktada artık istihbaratın oldukça zengin ve büyüyen bir literatür haline geldiği öte yandan ise her akademik alan gibi gelişmeyle birlikte alanın kendine has sorunlarının da beraberinde baş gösterdiğine dair izlere son dönemde rastlanılmaya başlanmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde bu sorunlara detaylıca yer verilmiş ve alandaki uzman akademisyenlerin hem serzenişlerine hem de çözüm arayışlarına değinilmiştir. Bu sorunlar kısaca hatırlanacak olunursa ilk olarak, alan için büyüyen literatür olumlu bir göstergeyken biriken literatürü bir araya getirmenin ise 2000'li yıllar ile Anglosfer için oldukça zorlaştığı gözlemlenmiştir.

Alanla ilgili diğer bir sorun olarak da akademisyenlerin, istihbaratın doğası gereği gizli bir alanı ifade etmesinden ve zorluklarından dolayı akademik çalışmalar yapmaya pek rağbet göstermedikleri tespit edilmektedir. Özellikle son yıllardaki araştırma sayılarındaki belirgin düşüşten ve alanın öncü isimlerinin bu sorunu dile getirmelerinden durum açıkça anlaşılmaktadır. Sayılan sorunlar sonucunda Anglosfer'deki istihbarat literatürünün, istihbarat olgusunun disipline olmasında ve gelişmesindeki büyük katkıları göz ardı edilmeden, sayılan bu irili ufaklı pek çok sorunun giderebilmesi, disiplinin farklı konular ve çalışma alanlarıyla gelişerek daha zengin bir akademik alan haline gelmesi adına Anglosfer ülkeleri dışında da istihbaratın kendine akademik bir alan yaratmasının gerekli olduğu ve artık zamanın geldiği de çalışmada değerlendirilmektedir.

İstihbaratın kendine gelişebileceği yeni yaşam alanları bulması içinde evvela bugüne kadar akademik alanda nasıl bir profil çizdiğinin ve Anglosfer dışında alanın ne kadar bilindiğinin bir analizinin yapılması gerekmektedir Nitekim bilinmeyen ve anlaşılmayan bir alan cazip olamayacağından alana rağbet de edilmeyecektir. Bu minvalde, istihbarat literatürünün neredeyse tamamı Anglosfer ülkelerinde oluştuğu göz önüne bulundurulduğunda, diğer ülkelerin akademik İstihbarat Çalışmalarını bu literatürü kullanarak oluşturmuş olmaları gayet doğal olduğu düşünülmektedir. Zira bilim bir inşa sürecidir. Sonradan gelen bilginin, önceki bilgi birikiminin üzerine

eklenmesiyle bir bilimsel alan gelişmektedir. Bu bağlamda, Anglosfer dışında gelişmekte olan farklı istihbarat çalışma alanlarının da bir sütun misali istihbarat literatürlerini Anglosfer'de üretilen literatürün üzerine inşa edecekleri muhakkaktır. Dolayısıyla Anglosfer dışındakilerinde yani çalışmada Ötekiler olarak adlandırılan grubunda istihbarat literatürü Anglosfer'inkilerin üzerine eklenecektir. Böylece bugün için Ötekilerin akademik çalışmaları kendi özgün literatürlerini oluşturuncaya kadar mevcut çalışmalar Anglosfer'in birer akademik yansıması olarak kalacaktır. Aynı zamanda Anglosferin geliştirdiği literatür ile Ötekiler üzerindeki akademik yansımalarıyla oluşturulan Anglosfer dışı istihbarat literatürü birlikte İstihbarat Çalışmalarının bugünkü bilimsel çerçevesini oluşturarak bu anlamda genel resmi de belirginleştirmektedirler.

Araştırmada belirgin hale gelen alanın güncel resminin oluşum nedenlerini ortaya çıkarmak ve yapılması gerekenleri belirlemek amacıyla İstihbarat Çalışmalarının akademik yansımalarının görüldüğü yanı sıra istihbaratın yerleşik hale gelebileceği bir ülkeyi kendine örnek olay seçebilmek için üçüncü bölümün sonundan itibaren çalışma örneklem ülkeyi aramaya öncelikle alanın güncel literatürünü sorgulamakla başlamıştır. İlk olarak Anglosfer'deki akademik çalışmalara göz atılmıştır. Bu çalışmalarda istihbarat akademik alanını bazı önemli konu başlıklarıyla öne çıkarmaları ve yapılan araştırmaların devletleri tarafından desteklendiği görülen ülkeler olan Romanya, İspanya, İsrail ve Türkiye gibi ülkeler örnek olay olabilirlik yönünden incelenmiştir. Bu doğrultuda, Anglosfer'in referans grubu olduğu araştırmada karşılaştırmalı analiz için çember daraltılarak örnek olay ülkesi aranmaya başlanmıştır.

Romanya ve İspanya'nın, akademik alanda bir istihbarat kültürü oluşturma gayretleri göz doldurmakta olduğu görülmüş ancak dünyada her ülkenin kendine has yapısı olduğu düşünüldüğünde örneklem olarak seçilmelerinin çalışmayı yetersiz bir sonuca ulaştırabileceği değerlendirildiğinden vazgeçilmiştir. İsrail'de devlet, özel istihbarat şirketleri ve akademi arasında güzel bir istihbarat yapılanması oluşturulduğu ve dünyanın en iyi istihbarat teşkilatlarından birine sahip olduğu görülmüştür. Ülke İstihbarat Çalışmaları açısından değerlendirildiğinde ise İngiltere ile oldukça benzer bir şekilde ve tarihsel bir yaklaşımla yapılan çalışmaların ön plana çıkmakta olduğu tespit edilmiştir. Nihayetinde oluşturduğu üçlü yapıyı aynı şekilde hayata geçirecek

bir ülke bulmanın oldukça zor olabileceği ve İngiltere ile benzer bir akademik yapının alana yeni perspektif sunamayacağı düşünüldüğünden İsrail'in de örneklem olarak seçilmesinden çalışmada vazgeçilmiştir.

Son minvalde vaka seçimi için Türkiye'ye bakıldığında özellikle 2010 yılı sonrasında istihbarat kurumu ile farklı bir istihbarat vizyonunu benimsemiş tespit edilmiştir. Ayrıca ülkede, istihbarat kültürünün pratik zekâ ve beceri üzerine kurulu olması özelliğiyle bugün siber alanda ışık hızıyla gelişen gelişmelere anında çözümler üretebilecek bir potansiyel taşıdığı değerlendirilmiştir. Bu yönüyle ülkenin, ileride akademik alanda İstihbarat Çalışmalarına çok farklı kavramsal ve kuramsal katkılar sunabileceği çalışmada öngörülmüştür. Bu insicamda, Anglosfer'de rutine girmiş olduğu saptanan akademik istihbarat alanına Türkiye'nin bir can suyu olup olamayacağının tespitine yönelik konunun araştırılmasına çalışmada karar verilmiştir.

Araştırmada incelemeye Anglosfer'deki İstihbarat Çalışmalarının Türkiye'deki akademik alanda nasıl algılandığına dair diğer bir ifadeyle de istihbarat literatürünün ülkede akademik alanda ne tür yansımaları olduğuna bakılmasıyla başlanılmıştır. Bu anlamda, ülkedeki istihbaratın gelişim seyri mercek altına alınmıştır. Akabinde son bölümünde Anglosfer'deki İstihbarat Çalışmalarının akademik gelişimini yansıtan ve Stephan Marrin'in makalelerinde belirttiği beş aşamadan oluşan kriterler bu bağlamda tez çalışmasının omurgasını oluşturmuştur. Beş aşama üzerinden Türkiye'deki istihbarat alanının akademideki gelişim seyri incelenmiş ve yapılan tahliller sonucunda birtakım neticelere varılmıştır.

Birinci aşamada, İstihbarat Çalışmalarının Anglosfer'de gelişmesinde önemli bir temel teşkil eden düşünce kuruluşları, dernekler ve dergiler ile Türkiye'deki konumdaşları istihbarat alanında yaptıkları çalışmalar açısından karşılaştırılmıştır. Nicel veriler üzerinden yapılan kıyaslama sonucunda, Türkçe çalışmaların alana oldukça yetersiz katkıları ve var olan çalışmaların da çoğunluğunun ülkedeki düşünce kuruluşları tarafından üretildiği sonucuna varılmıştır. Türkiye'de istihbarat üzerine yayın yapan dergilerin de, ülkede yeni yeni filizlenmeye başladıkları gözlemlenmiştir. Keza Anglosfer'deki istihbarat temalı yayın yapmakta olan dergilerin, 17. Yüzyıla kadar dayanan köklerinin bulunduğu göz önünde bulundurulduğunda, tez çalışmasının Anglosfer'deki İstihbarat Çalışmalarına kıyasla Türkiye'nin alana girişinin ne kadar geç bir tarihte başladığına dair vurgusundaki tespitinin böylelikle altı doldurulmuştur.

Sözü edilen çalışmalar nitel yönden değerlendirildiğinde ise akademik çevre tarafından sıklıkla dillendirildiği gibi Türkiye'deki çalışmaların istihbaratın kavramsal alt yapısına katkı sağlamaktan ziyade daha çok istihbarat faaliyetleri üzerine popüler anlayışla kaleme alınmış yazınsallar olduklarına dair görüşlerin, çalışmada elde edilen neticeyle bir anlamda sağlaması yapılmıştır. Sonuçta çalışmada, istihbaratın akademikleşmesinde Türkçe istihbarat literatürünün nicel yönden eksikleri olduğu, nitel bakımdan ise yetersiz bulunduğu yargısına ulaşılmıştır. Buna rağmen nicel artış ile ülkenin ilk aşamayı düşük bir profil çizerek de olsa geçebildiği değerlendirilmiştir.

Araştırma da ardından ikinci aşamaya geçilerek, Türkçe istihbarat literatürü bu defa tarihsel sürecinde ele alınmıştır. Literatürün oluşturulması ve genişletilmesindeki durumunun incelenmesinde Anglosfer'in alanda önemli bir ismi olan Loch Johnson'ın Anglosfer ülkelerinde ortaya çıkarılan ve alanın kılavuz niteliğindeki eserlerine yer verdiği kitap bölümündeki bilgiler referans alınarak, nitel bir karşılaştırma yapılmıştır. Türkiye'deki İstihbarat Çalışmaları literatürü hakkında genel bir fikir verebilmesi açısından Türkçe istihbarat alanında yer alan iki öncü ismin kitapları bu bağlamda kaynakçaları üzerinden Johnson'ın belirttiği ve tez çalışmasının eklerinde de yer alan tablolardaki eserler ile çalışmalarda işlenen konular bakımından karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Kaynakçalardan elde edilen bulgular ışığında, yabancı kaynak kullanımının, sözü edilen Türkçe iki eserde oldukça fazla olduğu sonucuna varılmıştır. Buradan hareketle kavramsal bağlamda Türkiye'deki İstihbarat Çalışmalarını konu alan tez çalışması bir genellemeye vararak, Anglosfer'in akademik yansımaları altında gelişmekte olan bir Türkçe İstihbarat literatürü olduğunu tespit etmiştir.

İlave olarak ikinci aşamada; düşünce okullarının varlığı ve alana katkılarına yer verilmiştir. Türkiye'de bir düşünce okulu henüz teşekkül ettirilemese de alanda istihbarat kültürünü merkeze alan bazı yaklaşımların oluşturulmaya başlandığı araştırma sırasında gözlemlenmiştir. Elde edilen bulgular ile ileride ülkede bir düşünce ekolünün oluşabileceği yönünde bir kanaate ulaşılarak, söz konusu durum Türkiye'de cephesinden, istihbarat alanı adına olumlu bir gelişme olarak çalışmada değerlendirilmiştir. Bu insicamda, Türkiye'nin istihbaratın akademik gelişiminin ikinci adımını bir takım eksiklikleri olmasına rağmen bazı müspet gelişmelere sahne olduğu için aşabildiği çalışmada kabul edilmiştir.

Üçüncü aşamada ise Türkiye'deki istihbarat temalı bilimsel etkinlikler masaya yatırılmıştır. Akademik etkinliklerin sayıca az olmasına karşın 2000'li yıllar ile birlikte önemli bir artışın olduğu gözlemlenmiştir. Buradaki önemli nokta ise sivil ve askeri kanat arasındaki makasın diğer aşamalarda görülenden bu aşamada daha az olduğunun saptanması olmuştur. Dolayısıyla da bilimsel etkinliklerde her iki kesiminde birbirine yakın bir bantta yer aldıkları araştırmada değerlendirilmiştir. Bu aşamada ayrıca Türkiye'nin belirgin nitelikte olan eksiklikleri tespit edilmemiş, son yıllarda toplantılar ile olumlu yönde bir ivmenin kazanıldığı görülmüştür. Nitekim bu durum araştırmada, ülkenin en iyi profilini özellikle 2004 yılı sonrası çeşitli kurum ve kuruluşların düzenlediği kongre, konferans ve sempozyum gibi akademik etkinlikler ile ortaya çıkarabildiği yönünde bir değerlendirme yapmasına olanak sağlamıştır. Çalışmada tamamlanan ilk üç aşamayı bir şekilde geçmeyi başaran Türkiye'de, literatürün oluşturulmasıyla bir İstihbarat Çalışmaları akademik alanın görünür hale geldiğini ve böylelikle istihbaratla ilgili bir döngünün ülkede başladığı gözlemlemiştir. Bu aşama sonrasında akademik alanı güçlendirecek ve kurumsallaştıracak akademik araçlar ile karşılaşılmıştır.

Dördüncü aşamada, akademik gelişim aşamalarının ilk üçünde birtakım eksiklikleri ve yetersizliklerine rağmen ortaya çıkarılan Türkçe literatürünün yaygınlaştırılması ne durumda olduğu incelenmiştir. Bu amaçla istihbarat eğitiminin güncel durumu ele alınmıştır. Bu kapsamda ülkedeki yükseköğretim programlarındaki istihbarat eğitimi enstitüler düzeyinde incelenmiş, enstitüler dışında farklı bölümler altında açılan istihbarat ile ilgili dersler ise çalışmaya dâhil edilmemiştir. Ders bazında araştırma yapılmamasının nedeni, araştırma için yapılan ön incelemede söz konusu derslerin seçmeli olduğu tespit edilmiş, dolayısıyla da derslerin öğrenci inisiyatifinde kalması ve neticede derslerin dönemlik olarak açılıp kapanmasının da sağlıklı verilere ulaşılamaya engel olacağı düşünüldüğünden, ders bazında bir inceleme çalışmada tercih edilmemiştir.

Enstitüler bazında yapılan detaylı taramada ise altı (6) adet gibi düşük bir sayıda istihbarat eğitimi veren kuruma rastlanılmıştır. Bunlardan dört (4) tanesi askeri, emniyet ve kolluk kuvvetlerine bağlı, iki (2) âdetinin ise sivil yükseköğretim kurumu olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Ayrıca EGM ve JGNK bünyesindeki akademilere bağlı olarak kurulan enstitülerde son yıllarda Güvenlik Çalışmaları çatısı altında istihbarat

yüksek lisans programlarıyla önemli çalışmalara ve bilimsel etkinliklere imza atıldığı tespit edilmiştir. Bununla beraber sözü edilen durum çalışma açısından Türkiye'de istihbarat eğitiminin halen mesleki algının daha ağır bastığı şeklinde bir izlenimin oluşmasına da sebebiyet verdiği değerlendirilmiştir.

Bu insicamda, ülkede istihbaratın bilimsel yönünün ortaya çıkarılabilmesi ve İstihbarat Çalışmalarının akademik olarak mütemekkin bir hale gelmesi için Uluslararası İlişkiler disiplini altında istihbarat eğitiminin verilmesi gerektiği çalışmada daha öncede belirtildiği üzere tezin tezi olarak savunulmaktadır. İlave olarak ülkede sivilleşen bir istihbarat eğitiminin filizlenebileceği, böylelikle de istihbaratın bilimsel zemine yerleşebileceği çalışmada öne sürülmektedir. Ayrıca araştırmada önemle istihbarat eğitiminin mesleki ve sivil olarak iki ayrı müfredat ile verilmesi gerektiği vurgusu yapılmaktadır. İstihbarat eğitimini kimlerin vereceği ve bu eğitimi kimlerin alacağı hususunun da bu açılardan ayrıca ele alınması ve gerekli ehemmiyetin verilmesi de çalışmada önemine binaen şiddetle tavsiye edilmektedir. İstihbarat eğitimini verecek yükseköğretimdeki kadroların doktora tedrisatından geçmesi zorunluğu olduğundan, bu derecedeki tezlere önceliğin ve ağırlığın verilmesinin gerekliliğine çalışmada dikkat çekilmektedir. Çalışmada bunların yanı sıra doktora tezlerinin istihbaratın kurumsallaşmasının önemli bir temsil aracı olduğu hatırlatılarak, bir alt seviyesi olan ve doktoraya temel teşkil etmekte olan yüksek lisans tezlerine de yoğunlaşmanın faydalı olabileceğinin altı çizilmektedir.

Bu bağlamda Türkiye'deki lisansüstü tezlerin, araştırmanın konusu olan istihbaratın ülkedeki akademikleşmesine nasıl eğildiklerini belirlemek için kullandıkları araştırma yöntemleri de araştırmada incelenmiştir. Elde edilen bulgularda, çalışmanın giriş kısmında belirtilen istihbarat nedir? Sorusuna cevap aradıkları ve vardıkları sonuç olan "İstihbarat Çalışmaları 'disiplinler arası' bir alandır" yaklaşımının, Türkiye'de yazılan tezlerin büyük çoğunluğunda 'akademik bir anlayış' olarak benimsendiği tespit edilmiştir. Kent'in çalışmalarıyla 1950'li yıllar ile başlayan ve Soğuk Savaş dönemi sonrasında akademik alanda kendini bir disiplin olarak yerleşmiş halde bulan istihbaratın, 'disiplinler arası akademik bir alan' olduğu algısının Türkiye'deki tezlerde an itibariyle belirginleşmiş olduğu bu çalışmada elde edilen bulgular ışığında değerlendirilmektedir. Ayrıca lisansüstü tezlerde yazarların ekseriyetle tezlerini birden çok bilim dalı ile (Siyaset bilimi, antropoloji, kamu yönetimi, tarih, psikoloji, hukuk,

ekonomi vb.) ilişkilendirerek/ bağdaştırarak ve farklı bilim dallarından yararlanarak yazdıkları tespit edilmiştir. Buna karşın bu tez çalışmasının Türkiye'deki lisansüstü tezler ile ilgili genel tespiti, istihbaratın tüm konu alanlarına yönelik yapılmakta olan tezlerin Anglosfer' deki İstihbarat Çalışmalarına kıyasla nitel ve nicel yönlerden kıyaslandığında halen boy ölçüşemeyecek durumda oldukları yönündedir.

Son aşama olan beşinci adımda, doktora dereceleri dışında istihbaratta uzmanlaşmanın bir diğer ve güçlü ayağı olan istihbarat kurumlarına bağlı olan araştırma merkezleri açık kaynaklara yansıdığı kadarıyla çalışmada ele alınmıştır. ABD'de önemli bir yer teşkil eden istihbarat araştırmaları merkezlerinin bir benzeri ile araştırma sırasında Türkiye'de MİT bünyesinde karşılaşılmıştır. 2011 yılında kurulmuş olan araştırma merkezinin, istihbarat teşkilatının yaklaşımını diplomatik istihbarat olarak belirlemesinin hemen ardından teşekkül etmesinden dolayı Anglosfer' deki gibi bilimsel bir anlayışın neticesinde bu merkezin oluşup oluşmadığı yönünde net bir okumanın yapılmasına tez çalışması dâhilinde imkân bulunamamıştır.

İstihbarat kurumunun benimsediği yeni ve eski istihbarat anlayışlarının akademide nasıl okunduğuna bakıldığında ise başka bir girift durum ile karşılaşılmaktadır. Bu durum biraz detaylandırıldığında kısaca şu şekilde özetlenebilir: İstihbarat kurumunun mevcut yaklaşımının taktik istihbarattan stratejik istihbarata doğru kaydığı ülkedeki akademik çalışmalardan anlaşılmakta öte yandan stratejik istihbaratın anavatanı Amerika olduğu hatırlanmaktadır. Bu ülkede ise istihbarat eğitimi çoğunlukla Siyaset Bilimi çatısı altında yapılmaktadır. Türkiye'de ise Siyaset Bilimine çatısı altında istihbarat eğitimi veren bir kuruma rastlanılmaktadır. Bu işlevin daha çok Uluslararası İlişkiler bölümlerine ait programlar tarafından üstlenildiği gözlemlenmektedir. Bununla beraber Türkiye'de, en fazla akademik yayının yapıldığı alanın ise Tarih Bilim dalı olduğu tespit edilmektedir. Öte yandan tarihin ise Anglosfer' de daha ziyade İngiltere'nin istihbarat eğitiminde tercih edilen bir alan olduğu bilinmektedir. Bu durumdaki tezatlık ve tarih alanın istihbaratı açıklayacak kavramsal alt yapısının olmadığı da göz önünde bulundurulduğunda, bu durum çalışmanın iki açıdan bir değerlendirme yapmasına neden olmuştur.

Birincisi istihbarat kurumu ile akademi arasında makasın uçları oldukça açıktır hatta derin sayılabilecek bir uçurum bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, Anglosfer'in akademik yansımalarının Türkiye'deki İstihbarat Çalışmalarındaki algılanmasının

yaklaşımsal olarak değil de ilgili Türk akademisine doğrudan bir izdüşümü şeklinde değerlendirilebilmektedir. Biraz daha açık bir ifadeyle Anglosfer'in istihbarat eğitimi yaklaşımından ziyade mevcut istihbarat literatürü, Türk akademisi üzerinde etkilidir. Dolayısıyla söz edilen Anglosfer'in akademik yansıması, Türkçe istihbarat literatürü üzerinde baskın ve doğrudan etkilidir. İkinci açıdan yaklaşıldığında ise bu durumun gerçekleşmesi akabinde İstihbarat Çalışmalarının Türkiye'de yerleşik bir akademik alan olmadığının artık net olarak görüldüğü yönünde bir değerlendirmeye sebebiyet verebilmektedir.

Sonuç itibariyle ise beş aşama ile istihbaratın akademik gelişim aşamalarını bir şekilde Türkiye'nin tamamladığı ancak yerleşik ve net bir şekilde akademide İstihbarat Çalışmaları alanı ve bu alanın akademik bir camiasına ülkede rastlanmadığına dair tez çalışmasında somut bir neticeye ulaşılmıştır. Bu noktada çalışmada A. Krishnan'ının akademik disiplin olma koşulların sağlayan ve Stephan Marrin'in akademik gelişim aşamalarını eksiklikleri ve yetersizliklerine rağmen tamamlayan ülkede İstihbarat Çalışmaları neden Anglosfer'deki gibi sağlam bir akademik zemin üzerine kurulu olmadığı sorusu ortaya çıkmıştır. Tez çalışması da Anglosfer'de üretilmiş olan tüm literatürü kullandığı halde sözü edilen sorunun daha temelde yatan derin bir sorunsalı olduğunu tespit etmiştir. Bu sorun istihbarat algısı olmakta ve sadece Türkiye'de değil dünyanın neredeyse tamamında özellikle de toplumlar nezdinde sıkça bu algıya rastlanılmaktadır. Bu noktada olumsuz istihbarat algısını değiştirecek olan da mutlak suretle istihbarat eğitimi olmaktadır.

Tez çalışması da bu nedenle istihbarat eğitiminin nasıl olması gerektiğine son bölümün de detaylıca yer vermektedir. Çalışmanın altını önemle çizdiği konu ise İstihbarat Çalışmalarının gelişmesi için istihbarat eğitimin sivilleşmesi gerektiği olmaktadır. Bunu sağlamanın da akademik alandaki adresinin Uluslararası İlişkiler disiplin çatısı altında olduğu çalışmada üstüne basa basa vurgulanmaktadır. Güvenlikle doğrudan ilişkilendirilen bir istihbarat eğitimi anlayışının ise vizyonunu değiştiren Türk istihbarat kurumuna ayak uyduramayacağı değerlendirilmektedir. İleride İsrail gibi devlet ve akademi arasında güçlü bir istihbarat füzyon merkezinin oluşumunun ancak sivil bir istihbarat anlayışı ile gerçekleşebileceği çalışmada öngörülmektedir. İstihbarat kurumunu yakından takip eden ve onunla uyumlu ancak aynı zamanda Anglosfer'de son dönemde yükselen yaklaşım olan Eleştirel İstihbarat Çalışmalarının (*Critical*

Intelligence Studies) Türkiye'de sivil bir istihbarat eğitimi ile özerk bir alan olan yükseköğretimde filizlenebileceği çalışmada ileri sürülmektedir. Nitekim istihbaratı sadece Güvenlik Çalışmaları ile ele almak, onu dış siyaset ve güvenlik politikalarının tamamlayıcısı olmanın dışında bir yere taşımayacağı çalışmada savunulmaktadır.

Ayrıca tez çalışmasında günün hızlı ve anlık değişen koşullarında, son anda karar verebilme yetisine sahip olan Türk istihbaratının, bu özelliğiyle alanda yakın bir zamanda oldukça ehemmiyetli bir konumda yer alabileceği öngörülmektedir. Keza Ukrayna'daki gelişmeler, yeni istihbarat konseptinin yakın geleceğine dair bir takım ipuçlarını vermekte ve yavaştan olsa kendini belli etmeye başladığı görülmektedir. Ayrıca güncel konjonktürde, anlık akan bilgi akışı ve rakip hakkında her türlü bilgiye çok kısa zamanda ulaşmanın artık zihinlere durgunluk verecek noktalara geldiği gözlemlenmektedir. Bu minvalde, zikredildiği gibi stratejik istihbarat önemlidir ancak bu istihbarat türü daha ziyade geleceğe yönelik istihbarat planlamalarını ifade etmektedir. Her zaman planlama yapılacak bir zamanlamayı bulmak, günün ışık hızıyla gelişen koşullarında istihbarat cephesinde artık oldukça zorlaşmaktadır. İlave olarak stratejik istihbarat esas itibariyle istihbarat için ikincil bir kaynaktır ve öncelik cari istihbaratındır.

Bu serencamda, güncel konjonktürde göz önünde bulundurulduğunda, anlık ve isabetli kararlar almaya yönelik ve sonuç odaklı, aynı zamanda da bilgi üretebilen bir yaklaşım süreci üzerine kurulu istihbarat sistemi ihtiyaç duyulmaktadır. Bu noktada, hızlı karar alabilen ve son anda iş bitirici bir istihbarat konseptinin bu ve bundan sonraki yüzyılın istihbarat yaklaşımı olacağı açıkça görülebilmektedir. Bu çıkarımdan hareketle Türkiye'nin kendine has istihbarat kabiliyet ve yeteneğiyle İstihbarat Çalışmaları için oldukça önemli bir dinamiğe sahip olduğu ve yakın gelecekte alanda söz sahibi olabileceği düşünülmektedir.

Son tahlilde Türk istihbaratının anlık ve her türlü ahval içinde isabetli kararlar alarak doğrudan sonuç odaklı şekillenen istihbarat yaklaşımının ruhunu anlamak, onu gün yüzüne çıkarmak, komplo teorilerinden ve akla durgunluk veren çalışmalardan alanı kurtarmak gerekmektedir. Nihayetinde de ülkenin sözü edilen cevher niteliğindeki istihbarat yetisini işlemek görevinin de bizzat Türk yükseköğretiminde verilecek olan ileri düzey istihbarat eğitimlerine düştüğü de çalışmada değerlendirilmektedir.

Hâlihazırda alana biraz mesafeli duran Türk yükseköğretiminin ise çağın bir gerekliliği olarak yakın gelecekte ilgi göstereceği düşünülmektedir. Öte yandan yükseköğretimin bu kaçınılmaz akıbetine, bugünden sağlam temeller üzerine kuracağı bir istihbarat eğitimi ve müfredatı ile hazır olması gerekmektedir. Dolayısıyla Türk yükseköğretiminden akademik alanı ve uygulama alanını birleştiren bir anlayışla şekillenen bir istihbarat eğitimi planlaması yapması beklenmektedir. İstihbaratın bilimsel alana belirli bir kısıtlılık dâhilinde bile olsa taşınması artık zaruridir. Tersi bir durumunda, bir o kadar sözü edilen gibi önemli bir ihtiyaçtır. Biraz daha açık bir ifadeyle uygulama alanına da, akademik bir disiplin çerçevesi içerisinde (bilimsel karar destek sistemleri, süreç takip anlayışı vb.) dâhil edilmesi gerekmektedir.

İstihbaratın uygulama alanı ile akademik alanı mümkün mertebede uyumlu bir şekilde bir potada eritecek ve yeni istihbarat konseptine kavuşturacak olan da yine dönüp dolaşıp Türk yükseköğretimine ve onun alanında ehil akademik camiasına düşmektedir. İstihbarat ve akademi arasında bu tür istihbarat füzyonlarının başarılı örneklerine başta Anglosfer ülkeleri ve İsrail olmak üzere dünyada birçok devlette artık rastlanılmaktadır. Bu tez çalışmasının da kapsamı dâhilinde yapmış olduğu araştırmalar ve elde ettiği bulgular ışığında, Türkiye'nin bu tür bir istihbarat yapısını yakın bir gelecekte oluşturabileceğine inancı tam bulunmaktadır. Ayrıca yapılan bu araştırmanın da, oluşması muhtemel bir istihbarat füzyonuna ve onun önemli bir ayağı olacak yükseköğretimdeki istihbarat eğitimine, bugünden sunduğu argümanlar ile küçük de olsa bir ışık olabilmesi temenni edilmektedir.

KAYNAKÇA

Abacı, M. (2019*). II. Abdülhamid Döneminde Karadeniz Şehbenderliklerin İstihbarat Faaliyetleri (1876-1909).*(Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Acar, Ü. ve Urhal Ö. (2007). *Devlet Güvenliği İstihbarat ve Terörizm.* Ankara: Adalet Yayınevi.

Ak, T. (2022). Türkiye'de Jandarma Kolluğu Bağlamında İç Güvenlik İstihbaratı Eğitimi İçin bir Model Önerisi. Bulut M.; Demircioğlu, İ. H.; Sungur. B.; Avaner, T.; Kâhya, M. ve Öğünç, G. İ. (Ed.), *İstihbarat ve Güvenlik Üzerine Çalışmalar içinde* (ss. 7-22). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Aköz, S. (2020). *Siyasi İstihbarat.* Ankara: Gazi Kitabevi.

Aksan, S. (2021). İstihbarat dünyasının 'insan' çıkmazı. Erişim Tarihi: 19.01.2022. https://www.trthaber.com/haber/gundem/istihbarat-dunyasinin-insan-cikmazi-570504.html adresinden erişildi.

Andrew, C. (2004), "Intelligence Analysis Needs to Look Backwards Before Looking Forward", History & Policy, 01 June 2004. Erişim Tarihi: 19.01.2022 http://www.historyandpolicy.org/policypapers/papers/intelligence-analysis-needs-to-look-backwards-before-looking-forward adresinden erişildi.

Andrew, C. (2018). The Secret World: A History of İntelligence. London: Yale Universty Press.

Arkun, B. (2019). *2012 Mit Krizi Sonrası Türkiye'de Değişen İstihbarat Algısı*.(Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Australian Secret Intelligence Service (2022). Graduate program. Erişim tarihi: 02.02.2002. https://www.asis.gov.au/Careers/Current-Vacancies/Graduate-Program/ adresinden erişildi.

ASİS (2022). Australian Secret Intelligence Service. Erişim Tarihi: 03.02.2002 https://www.asis.gov.au/. Adresinden erişildi.

Ateş, A. (2013). *Stratejik İstihbarat ve Türk Dış Politikasına Etkisi*.(Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Ateş, H. (2014). *Türk İstihbarat Sisteminin Sorunsalları*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Ateş, H. (2016). *İstihbarat Konferansları Türk İstihbaratında Eğitim Süreci*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Ateş, H. (2017). Türkiye'de İstihbarat Algısı İnşa Çalışmalarında Yeni Bir Yaklaşım: Milli İstihbarat Tarihi Müze Önerisi. Ü. Özdağ ve M. Önenli Güven (Ed.), *Teşkilat-ı Mahsusa'nın 100. Yılında Türk İstihbaratı içinde* (ss 251-267). Ankara: Kripto Basım Yayın.

Atılır, A. (2018). *Türkiye'de İstihbarattan Sorumlu Kurumların Yapısı, Faaliyet Alanları, Aralarındaki Bilgi Paylaşımı ve Sorunların Belirlenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Avcı, E. (2021). Soğuk Savaş Sonrası Türkiye'de İstihbarat. Demircioğlu, İ. H.; Özcan, A.; Çencen, N. ve Yiğit, Y.(Ed. ve diğer.), *Türk İstihbarat Tarihi* içinde (ss. 747-796). İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Avcı, E. ve Demir, C. K. (2017). Terörizm Çalışmaları: Türkiye'deki Araştırmalara İlişkin Betimsel Bir Analiz. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 13 (26) , ss. 1-44 . DOI: 10.17752/guvenlikstrtj.356937.

Aydın, M. (1996). Uluslararası ilişkilerde yaklaşım, teori ve analiz. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 51 (01), doı: 10.1501/SBFder_0000001917

Aydın, N. (2018). *İstihbarat ve İstihbaratçı.* İstanbul: Parola Yayınları.

Balcı, Ç. (2022). "Tez çalışması. Yazara gönderilen e- posta: cagatay@iramcenter.org, 9 Nisan. Kişisel ileti".

Balcı, A. (2013). Doktora Programı: Türk Üniversiteleri Doktora Programları İçin Bazı Öneriler. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 3 (2), ss. 1-20. Erişim Tarihi: 07. 02. 2022. https://atif.sobiad.com/index.jsp adresinden erişildi.

Barger, D. G. (2005). Toward a Revolution in Intelligence Affairs. Rand Corporation arlington va national security research Division.

Berkowltz, B. Goodman& A. (1989). Strategic Intelligence for American National Security. New Jersey: Princeton University Press.

Beşe, E. ve Seren, M. (2011).Stratejik İstihbarat Olgusunun Teorik Çerçevesi, Unsurları ve Terörle Mücadele Politikaları Açısından Rolü ve Önemi. *Polis Bilimleri Dergisi* Cilt:13 (3) *Turkish Journal of Police Studies* Vol: 13 (3). Erişim Tarihi: 14.05.2022. https://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423911005.pdf adresinden erişildi.

Betts, R. (2009). Analysis, War, and Decision: Why Intelligence Failures Are Inevitable", In Gill, P., Marrin, S., & Phythian, M. (Eds.). *Intelligence Theory: Key Questions and Debates* (87-111). New York, NY: Taylor & Francis.

Biçer, S. (2017). Ulusal Güvenlik ve İstihbarat Sisteminde Geleneksel Anlayıştan Modern ve Değişen İhtiyaçlar Dönemine Geçiş. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (2) , 435-464. Erişim Tarihi: 19.03.2022. https://dergipark.org.tr/tr/pub/ksbd/issue/34220/390538 adresinden erişildi.

BND (2022). Almanya Federal Haber Alma Servisi (Bundesnachrichtendienst). Erişim Tarihi: 06.03.2022. https://www.bnd.bund.de/DE/Startseite/startseite_node.htmladresinden erişildi.

Bowers, S. R. (1984). The Political Evolution of Intelligence. Faculty Publications and Presentations. 62. digitalcommons.liberty.edu/gov_fac_pubs.

Bozkurt. İ. (2021). Dünyadaki Bazı İstihbarat Teşkilatlarının Kısa Tarihçesi. Demircioğlu, İ. H.; Özcan, A.; Çencen, N. ve Yiğit, Y. (Ed. ve diğer.) , *Türk İstihbarat Tarihi* içinde (ss. 859-888). İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Bulut, M. (2015). *İstihbarat Başarısızlığı ve Reform: ABD Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi).YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

CFR2 (2022). Centre Français de Recherche sur le Renseignement. Erişim Tarihi: 04.02.2022. https://cf2r.org/ adresinden erişildi.

CIA (2022). Central Intelligence Agency. Erişim Tarihi: 06.04.2022. https://www.cia.gov/static/539a695e2365ed5a17422139fa14e3cf/Need-for-Intelligence-Literature.pdf adresinden erişildi.

CIA (2022). Center For The Study Of Intellıgence. Erişim Tarihi: 08.04.2022.

https://www.cia.gov/resources/csi/studies-in-intelligence/ adresinden erişildi.

Clark, R. (2010). *Intelligence analysis: A target-centric approach.* (3rd. ed.). Washington, DC: CQ Press.

Collins, A. (2017). Giriş: Güvenlik Çalışmaları Nedir?. Collins, A. (ed.) *Güvenlik Çalışmaları* (çev. N. Uslu). İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık.

Cold War Intelligence (2013). advisor: M.M. Aid, Leiden and Boston: Brill. Erişim tarihi: 11.01.2022. http://ekaynaklar.mkutup.gov.tr:2111/browse/cold-war-intelligence.

Corvaja A. S. , Jeraj B. and Borghoff ,U. M. (2016). The Rise of Intelligence Studies: A Model for Germany?. Erişim Tarihi: 09.03.2022. https://connections-qj.org/article/rise-intelligence-studies-model-germany adresinden erişildi.

Cox, J. (2009). Intelligence: Definitions, Concepts and Governance. Library of Parliement.http://www.parl.gc.ca/Content/LOP/Research Publications/prb0922-e.pdf.

Crıstescu, C. (2011). The Online Journal Of New Horizons In Education Volume 1, Issue 1. TOJNED. Erişim tarihi: 23.01.2022. https://www.tojned.net/?pid=showcontent&contenturl=indexed adresinden erişildi.

Çağatay, S. N. ve Karasoy, H. A. (2020). *İstihbarat- Devlet İçin Önemi.* Konya: Literatür Academia.

Çınar, B. (1997). *Devlet güvenliği, istihbarat ve terör*. Ankara: Sam Yayınları.

Darıcılı, A. B. (2021). Kurtlar Vadisi Sendromu: Türkiye'deki İstihbarat Çalışmaları. *Gazete Penceresi,* s.5.

Darıcılı, A. B. (2022a). İstihbaratın Değişen Yüzü. *Kriter dergisi*, 6 (64), ss. 41-43.

Darıcılı, A. B. (2022b). Ekonomik Güvenlik ve Ekonomik İstihbarat Neden Artık Daha Önemli? Neleri yeniden düşünmeliyiz?. Erişim Tarihi: 18.02.2022. https://fikirturu.com/jeo-strateji/ekonomik-guvenlik-ve-ekonomik-istihbarat-neden-artik-daha-onemli-neleri-yeniden-dusunmeliyiz/ adresinden erişildi.

Darıcılı, A. B. (2022c). İstihbaratın Değişen Yüzü. *Kriter Dergisi*, 6 (64), ss. 41-43.

Davies, P. H. J. (2002) .Ideas of Intelligence: Divergent National Concepts and Institutions. *Harvard International Review* Vol. 24, No. 3, 64. Erişim Tarihi: 16.03.2022. https://warwick.ac.uk/fac/soc/pais/people/aldrich/vigilant/davies.ideas_of_intelligence.doc adresinden erişildi.

Davies, P. H. J. (2009). "Teory and Intelligence Reconsidered". (edt.) Gill, P.; Marrin, S. and Phiythian, M.. Intelligence theory: Key questions and debates, Studies in intelligence series. New York: Routledge.

Davies, P. H. J. (2013). The Original Surveillance State: Kautilya's Arthashastra and Government by Espionage in Classical India. Intelligence Elsewhere: Spies and Espionage Outside the Anglosphere. Philip H. J. Davies, Kristian C. Gustafson (edt) , Washington DC: Georgetown Universty Press.

Dedeoğlu, B. (2018). *Uluslararası Güvenlik ve Strateji.* (4.baskı). İstanbul: Yeniyüzyıl Yayınları.

Değirmenci K. (2011). "Sosyal Bilimlerde Disiplinlerarasılığı ve Disipliner Ayrımları Yeniden Düşünmek". *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, sa.15, ss.62-70. Erişim Tarihi: 18.02.2022 https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/788695 adresinden erişildi.

Delibalta, Y. (2018). *Selçuklularda İstihbarat.* İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Demir, K. C. (2021). İstihbarat: Kavram, Süreç ve Temel Prensipler. Demircioğlu, İ. H.; Özcan, A.; Çencen, N. ve Yiğit, Y. (Ed. ve diğer.), *Türk İstihbarat Tarihi* içinde (ss. 13-40). İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Demircioğlu, İ. H.; Çencen, N. ve Arslan, A. (2021). Milli Mücadele Döneminde İstihbarat. Demircioğlu, İ. H.; Özcan, A.; Çencen, N. ve Yiğit, Y. (Ed. ve diğer.) *Türk İstihbarat Tarihi* içinde (ss. 233-366). İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Dexter, H., Phythian, Mark & Strachan-Morris, D. (2017): The what, why, who, and how of teaching intelligence: the Leicester approach, *Intelligence and National Security.* doı: 10.1080/02684527.2017.1328821.

Diaz M. (2011). Forming a definitional framework for intelligence. *In: American Intelligence Journal*, 29 (1), pp. 53-64.
Erişim Tarihi:11.05.2022. https://www.jstor.org/stable/e26201910 adresinden erişildi.

Dikmeci, O. (2020). *Güvenlik 2.0: Savunma ve İstihbaratın Dönüşümü.* Ankara: Gece Kitaplığı.

Dikmeci, O. (2021a). İstihbaratın Dönüşümü ve Akademik İstihbarat. Erişim tarihi: 11.03.2022. https://independent.academia.edu/OnurDikmeci adresinden erişildi.

Dikmeci, O. (2021b). Türkiye'de İstihbarat Eğitimi ve Sivil İstihbarat Eğitiminin Geçmişten Geleceğe Yeni Profili. Erişim tarihi: 11.03.2022. https://independent.academia.edu/OnurDikmeci adresinden erişildi

DPE (2022). Foreıgn Polıcy Instıtute (Dış Politika Enstitüsü). Erişim tarihi: 17.02.2022. https://foreignpolicy.org.tr/ adresinden erişildi.

Dupont, A. (2003). Intelligence for the twenty-first century. *Intelligence and National Security.* 18 (4), pp.15-39. doi.org/10.1080/02684520310001688862.

Düşünce Mektebi (2020). "Mossad Başkanı Cohen: İsrail ve Suudi istihbaratı 'barış görüşmeleri' gerçekleştiriyor". Erişim Tarihi: 23.11. 2022. https://www.dusuncemektebi.com/d/194609/mossad-baskani-cohen-israil-ve-suudi-istihbarati-baris-gorusmeleri-gerceklestiriyor 2020 adresinden erişildi.

Erol, M. S. ve Bingöl, O. (2012). Uluslararası İlişkiler ve İstihbarat. Erişim Tarihi: 23.11.2022. https://www.academia.edu/ adresinden erişildi.

Ertural, M. (2013). *Türkiye'de istihbarat hizmetlerinin demokratik denetimi.* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Falode, A. J. (2021). Found: A Definition of Intelligence. *Journal of Social Sciences,* Vol. IV, no. 1 (2021), pp. 70 – 73. doi.org/10.52326/jss.utm.2021.4(1).09.

FBI Academy (2022). Amerikan İnceleme Bürosu. Erişim Tarihi: 17.05.2022. https://stringfixer.com/tr/FBI_Academy adresinden erişildi.

Ferris, J. (2002). The road to Bletchley Park: the British experience with signals intelligence, (1892–1945). *Intelligence and National Security*, Volume 17, Issue 1. https://doi.org/10.1080/02684520412331306410.

Fidan, H. (1999). Intelligence and Foreign Policy: A Comparison of British, American and Turkish İntelligence Systems. (Yüksek Lisans Tezi).YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Gearon, L. (2015). Education, Security and Intelligence Studies, British Journal of Educational Studies, 63:3, 263-279, To link to this article: doı: 10.1080/00071005.2015.1079363.

Gibson, D.; Ostashewski, N.; Flintoff, K.; Grant, S., and Knight, E. (2015). *Digital badges in education. Education and Information Technologies*, 20(2), 403-410.

Gill, P. (2009). Theories of intelligence: where are we, where shouldwe go and how might we proceed. S. Marrin and M. Phythian (Ed), Intelligence Theory: Key Questions and Debates (p. 208). London: Routledge.

Gill, P. and Phythian, M. (2006). Intelligence in an insecure World. Cambridge, UK: Polity Press.

Gill, P. and Phythian, M. (2016). "What Is Intelligence Studies?," *The International Journal of Intelligence, Security, and Public Affairs*, c. 18:1, 5-19. doi.org/10.1080/23800992.2016.1150679.

Girgin, K. (2003). *Uluslararası İlişkiler Modern İstihbarat ve Türkiye.* İstanbul: Okumuş Adam Yayınları.

Global Savunma (2022). Global Savunma Dergisi. Erişim Tarihi: 16.03.2022. https://www.globalsavunma.com.tr/kategori/dergi/ adresinden erişildi.

Godson, R. (1981). Intelligence Requirements for the 1980's: Covert Action, National Strategy Information Center.

Government of Canada (2022). Kanada Hükümeti'nin resmi web sitesi. Erişim tarihi: 06.02. 2022. https://www.canada.ca/en.html adresinden erişildi.

Gör, E. (2019). *Abdülhamid Döneminde İstihbarat Mutlakıyetten Meşrutiyete İmparatorluğun Haber Alma Faaliyetleri (1876-1909).* İstanbul: Kitap Yayınevi.

Gözen, R. (2017). *Uluslararası İlişkiler Teorileri.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Gudgin, P. (1999). Military Intelligence, A History. Phoenix Mill, U.K.: Sutton Publishing Ltd.

Gül, Z. (2014).İstihbarat Çeşitleri ve Stratejik İstihbarat. F. M. Harmancı (Ed. ve diğerleri), *Güvenlik Sektöründe Temel Stratejiler i*çinde (ss. 83-98). Ankara: Nobel Yayıncılık. doı: 10.26466/opus.773203.

Gün, Ç. (2014). *Ulusal güvenlik politikalarının belirlenmesinde istihbaratın rolü ve önemi.* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Gündoğar, A. Ö. (2007). *Küreselleşme Zemininde Modern İstihbarat.* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Güngör, K. S. (2022). İstihbarat Aracı Olarak İstihbarat. *Kriter Dergisi*, 6 (64), ss.88-90.

Gürkan, E. S. (2020). *Sultanın Casusları: 16. Yüzyılda İstihbarat, Sabotaj Ve Rüşvet Ağları*. İstanbul: Kronik Kitap.

Güven, M. Ö. (2013). İstihbarat ve Terörizm. Ümit Özdağ, Merve Önenli Güven (ed.) içinde *Teşkilat-ı Mahsusa'nın 100. Yılında Türk İstihbaratı* içinde (s.108). 1. Baskı Ankara: Kripto Basın Yayın.

GÜVENSAM (2022). | Güvenlik Araştırmaları Merkezi. Erişim Tarihi: 07.05.2022. https://mobile.twitter.com/guvensam_ adresinden erişildi.

Hastedt, G. (2013). The Politics of Intelligence and the Politicization of Intelligence: The American Experience, *Intelligence and National Security*, 28 (1), 5-31.

Herman, M. (2001). Intelligence Service in the Information Age: Theory and Pratice. London: Frank Cass.

Hepkon, Z. (2006). İletişim Bilimleri ve Kültürel Çalışmalar: Bir Disiplinin Sınırları Sorularımızın Sınırlarını Kapsayabilecek mi*?. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(9), ss. 19-27.

Heywood, A. (2016). *Siyaset.* Ankara: Liberte Yayınları. 17. Baskı.

Holt, M. P. (1995). Secret intelligence and Public policy, United States of America: Congressional Quarterly.

İÇAD (2022). İstihbarat Çalışmaları ve Araştırmaları Dergisi. Erişim tarihi: 24. 04. 2022.https://www.icadergisi.com/Hakkimizda/icad-dergisi-hakkinda# adresinden erişildi.

İlter, E. (2002). Milli İstihbarat Teşkilatı Tarihçesi. Ankara: MİT Basım Evi.

İSAK (2022). İstihbarat Akademisi. Erişim tarihi: 24.03.2022. https://www.egm.gov.tr/istihbarat/isak-istihbarat-akademisiadresinden erişildi.

İSAMER (2022). İstihbarat Araştırmaları Merkezi. Erişim tarihi:17.04.2022. https://www.mit.gov.tr/isamer.html adresinden erişildi.

İstanbul Aydın Üniversitesi (2022). Sosyal Programlar. Erişim tarihi: 22.03.2022 https://www.aydin.edu.tr/tr-tr/Pages/default.aspx. adresinden erişildi.

İstihbarat Akademisi (t.y.). Emniyet Genel Müdürlüğü İstihbarat Başkanlığı. Erişim tarihi: 27. 01. 2022. https://www.egm.gov.tr/istihbarat/isak-istihbarat-akademisi.adresinden erişildi.

İstihbarat Araştırmaları Dergisi (2022). Uluslararası Hakemli Akademik Dergi. Erişim tarihi: 03.05.2022. İstihbarat Araştırmaları Dergisi ile ilgili tweet'in URL bağlantısını (web adresi) bulmak için expand link : https://mobile.twitter.com/istihbaratdergi/photo kullanın. adresinden erişildi.

İyiat, B. (2020). *Türk Devlet Geleneğinde Milli İstihbarat.* Ankara: Kripto Yayınları.

JSGA (2022). Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi. Erişim tarihi:22.04.2022. https://www.jandarma.gov.tr/istihbarat-baskanligi adresinden erişildi.

JGNK (2022). Jandarma Genel Komutanlığı. Erişim tarihi: 13.05.2022. https://www.jandarma.gov.tr/ adresinden erişildi.

Jensen, C. J. ; McElreath, D. H. and Graves, M. (2011). Introduction to Intelligence Studies 2nd Edition, Kindle Edition. Taylor & Francis Inc.

Jervis, R. (2013). Iran: How Intelligence and Policy Intersect, S. Rajaratnam School of International Studies Singapore. Erişim tarihi: 17.05.2022. https://www.files.ethz.ch/isn/164498/WP257.pdf adresinden indirilmiştir.

Jervis, R. (2018). Intelligence and International Politics. Gheciu, A. and Wohlforth, W. C. (edt.).The Oxford Handbook of International Security Print Publication Date: Mar 2018 Subject: Political Science, International Relations Online Publication Date: Apr 2018 DOI: 10.1093/oxfordhb/9780198777854.013.34.

Johnson L. (1997). Intelligence. In: Jentleson, B.- Peterson T. ed. Encyclopedia of U.S. foreign relations. New York: Oxford University Press, pp. 365-73.

Johnson L. K. (2007). An Introduction to the Intelligence Studies Literature, Strategic Intelligence, Volumes 1–5. London: Praeger Securıty Internatıonal.

Johnson L. K. (2007). The development of intelligence studies, in: Loch K. Johnson (ed.), Handbook of Intelligence Studies, (Oxon: Routledge, 1st edition).

Johnson, L. (2009). Sketches for a theory of strategic intelligence. P. Gill, S. Marrin and M. Phythian (Ed.), Intelligence Theory: Key Questions and Debates, London: Routledge.

Johnson, L. K.; Aldrich, R. J.; Moran C.; Barrett, D. M.; Hastedt G.; Jervis, R.; Krieger, W.; McDermott R.; Omand S. D.; Phythian, M. and Wark, W. K. . (2014). An INS Special Forum: Implications of the Snowden Leaks, *Intelligence and National Security*, 29:6, 793-810.
doı: 10.1080/02684527.2014.946242.

JP2-0:JointIntelligence (2013). Erişim Tarihi: 27 Kasım 2021. https://www.jcs.mil/Portals/Documents/Doctrine/jp2_0.pdfadresinden erişildi.

Kahn, D. (2001). An historical theory of intelligence. *Intelligence and National Security*, c.16, no.3.

Kahn, D. (2006) The Rise of Intelligence, Foreign affairs. *Council on Foreign Relations*, 85(5):125. DOI:10.2307/20032075.

Kavsıracı, O. (2020). İstihbarat Süreci ve İnsan Kaynaklı İstihbaratın Analizi. *OPUS International Journal of Society Researches*, 16 (27) , 700-719.
doı: 10.26466/opus.773203.

Kent, S. (2003). *Stratejik İstihbarat.* (B. Y. Özbek, N. Arıca çev.), Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları. 1. Baskı.

Kendall, W. (1949), "The Function of Intelligence", *World Politics,* Volume. 1, No. 4,

July 1949, pp. 542-552.

Kışlalı, A. T. (2016). *Siyaset Bilimi*. Ankara: İmge Kitabevi. 17. Baskı.

Krieger, W. (2004). German Intelligence History: A Field in Search of Scholars, *Intelligence and National Security*, 19:2, 185-198. To link to this article: doi:10.1080/0268452042000302958.

Krishnan, A. (2009). What are Academic Disciplines?. University of Southampton National Centre for Research Methods. Working Paper Series. Erişim Tarihi: 24.04.2022. https://eprints.ncrm.ac.uk/783/1/what_are_academic_disciplines.pdf adresinden erişildi.

Kriter (2022). Kriter dergisi. Erişim Tarihi: 08.05.2022. https://kriterdergi.com/ adresinden erişildi.

Kronik (2022). Kronik Kitap. Erişim Tarihi: 02.06.2022. https://kronikkitap.com/ adresinden erişildi.

Lequeur, W. (1993). *The Uses and Limits of Intelligence*. New Jersey: Transaction Publishers.

Lowenthal, M. M. (2006). *Intelligence: From Secrets to Policy*. Washington D.C.: CQ.

Lowenthal M. & Clark, R. (2015). *The Five Disciplines of Intelligence Collection.* London: CQ Press,

Lowenthal M. (2009). *Intelligence: From secrets to policy.* 4th ed. Washington: CQ Press.

Mansour, S. A. (2018). Intelligence Studies:The New Academic Discipline in Security Studies. Erişim Tarihi: 21.01.2022 https://www.academia.edu/36824466/Intelligence_Studies_The_New_Academic_Discipline_in_Security_Studies adresinden erişildi.

Marmara Üniversitesi (2022). Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erişim Tarihi: 09.01.2022. https://sbe.marmara.edu.tr/ adresinden erişildi.

Marrin, S. (2004). Preventing Intelligence Failures by Learning from the Past, *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 17:4, 655-672, doı:10.1080/08850600490496452.

Marrin, S. (2007). Adding Value to the İntelligence Product. Handbook of intelligence studies, L. K. Johnson (Ed.), New York: Routledge.

Marrin, S. (2007) Intelligence Analysis Theory: Explaining and Predicting Analytic Responsibilities, *Intelligence and National Security*, 22:6, 821-846, doı: 10.1080/02684520701770634.

Marrin, S. (2011) Improving Intelligence Analysis Bridging the Gap between Scholarship and Practice. London Routledge eBook ISBN9780203810200.

Marrin, S. (2012). Is Intelligence Analysis an Art or a Science?, *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence,* 25:3, 529-545. doı: 10.1080/08850607.2012.678690.

Marrin S. (2013) Why Teach About Intelligence. Intelligencer: Journal of U.S. Intelligence Studies. Erişim Tarihi: 24.05.2022. https://www.afio.com/publications/MARRIN%20Stephen%20FINAL%20-%20Why%20Teach%20About%20Intelligence%20-%20AFIO%20Intelligencer.pdf adresinden erişildi.

Marrin, S.(2014).“İmproving İntelligence Studies as an Academic Discipline”, *Intelligence and National Security*, c. 31, no. 2. doı:10.1080/02684527.2014.952932.

Matey, G. D. (2005). ıntellıgence studıes at the dawn of the 21st century: new possıbılıtıes and resources for a recent topıc ınınternatıonal relatıons. Erişim Tarihi: 22.02.2022. https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=76712470005 adresinden erişildi.

Michael, K. and Kornbluth, A. (2019). The Academization of Intelligence: A Comparative Overview of IntelligenceStudies in the West. Cyber, *Intelligence, and Security*, Volume 3, No. 1. https://www.academia.edu/39873234/The_Academization_of_Intelligence_A_Comparative_Overview_of_Intelligence_Studies_in_the_West adresinden erişildi.

MİT (2022). Milli istihbarat teşkilatı. Erişim tarihi: 08.01.2022. https://www.mit.gov.tr/isamer.html adresinden erişildi.

Moran, C. (2016) Note on Teaching Intelligence. *Intelligence and National Security,* 31:1, 118-130, DOI: 10.1080/02684527.2014.989687.

MSÜ (2022a). Milli Savunma Üniversitesi Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü. Erişim tarihi: 05.01.2022. https://atasaren.msu.edu.tr/# adresinden erişildi.

MSÜ (2022b). Milli Savunma Üniversitesi Alparslan Savunma Bilimleri ve Millî Güvenlik Enstitüsü. Erişim tarihi:05.01.2002. http://www.kho.edu.tr/akademik/enstitu/enstitu_anasayfa.htmladresinden erişildi.

MSÜ (2022c). "Güvenlik Çalışmaları Türkçe Yayınlar Bibliyografyası (1990-2021)" Erişim Tarihi: 03.05.2022. https://kho.msu.edu.tr/MyImages/haberler/2022/bibliyografyalar/G%C3%9CVENL%C4%B0K%20%C3%87ALI%C5%9EMALARI%20T%C3%9CRK%C3%87E%20YAYINLAR%20B%C4%B0BL%C4%B0YOGRAFYASI%20(TAM%20K%C4%B0TAP).pdf adresinden erişildi.

National Intelligence University (.2022.). NIU history. Erişim tarihi: 11.01.2022. https://ni-u.edu/wp/about-niu/ adresinden erişildi.

Öymen, O. (2011). *Demokrasiden Diktatörlüğe*. İstanbul: Remzi kitabevi 2. Baskı.

Özcan, A. (2021). Askeri Tarih, Gelişimi, Yazarlar ve Okurları Üzerine Bir Değerlendirme. Uyar M. (ed.) İstihbarat Çalışmaları El Kitabı içinde (ss. 32-64). İstanbul: Kronik Yayınları.

Özcan, N. A.(2021). Güvenlik Akademisi XVI: İstihbarat Disiplini Dersi Tanıtımı. Erişim Tarihi: 06.01.2022. https://www.youtube.com/watch?v=WG3GNvB5P6M adresinden erişildi.

Özdağ, Ü. (2002). Stratejik İstihbarat. *Avrasya Dosyası,* İstihbarat Özel, Yaz, cilt:8, sayı:2, Ankara: Avrasya Bir Vakfı Yayınları, s. 109.

Özdağ, Ü. (2014). *İstihbarat Örgütleri.* Ankara: Kripto Basın Yayın.

Özdağ, Ü. (2020). *İstihbarat Teorisi.* Ankara: Kripto Yayınları.

Özdağ, Ü. ve Güven, M.Ö. (2017). Editörün Sunumu. Ü. Özdağ ve M. Önenli Güven (Ed.), *Teşkilat-ı Mahsusa'nın 100. Yılında Türk İstihbaratı* içinde (s.9) Ankara: Kripto Basım Yayın.

Özdemir, E. (2020). İstihbaratın Akademik Bir Disiplin Olarak Şekillenmesi ve Uluslararası Güvenlik. Dr. Ö. Leblebici, Dr. A. Gürer, Dr. S. Yenal (Ed.), *Savunma Yönetimi ve Uluslararası Güvenlik* içinde (ss. 231-253). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Özdemir, E. ve Kâhya, M. (2021). İstihbarat ve Güvenlik Çalışmalarında Sosyal Bilimlerin Yeri ve Önemi. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 2. Uluslararası Güvenlik Kongresi Özel Sayısı (İstihbarat ve Güvenlik), ss. 1-14. doi:10.28956/gbd.1009411.

Özdemir, E. (2021). İstihbarat Çalışmaları. Uyar M.(ed.) *İstihbarat Çalışmaları El Kitabı içinde* (ss. 141-172). İstanbul: Kronik Yayınları.

Özdoğan, M. (2019). Realizm ve Neorealizm Bağlamında Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Anlayışının Değerlendirilmesi. *Güvenlik Bilimleri Dergisi,* 8 (1) , 1-24 . DOI: 10.28956/gbd.562934.

Özer, Y. (2018). *Kültürel İstihbarat.* Ankara: Karakum Yayınevi.

Özkan, F. (2019). Uluslararası İlişkilere Disiplinlerarası Yaklaşım: Tarih ve Teori Üzerine Bir Değerlendirme. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*,16 (61) , 5-22.

Özkaya, A. S. (2019). Kültür Tasnifi ve Türk Askerî Kültürüne Giriş. A. S. Özkaya (Ed.), *Türk Askerî Kültürü* içinde (ss.11-141), İstanbul: Kronik Yayınları.

Pascovich, E. (2017) Security and Intelligence Studies in Israel, *The International Journal of Intelligence, Security, and Public Affairs*, 19:2, 134-148. doi.org/10.1080/23800992.2017.1336402.

Phythian, M. (2013). Cultures of National Intelligence. Routledge Companion to Intelligence Studies. Doi/ 10.4324/9780203762721.ch3.

Phythian, M. (2016): Profiles in intelligence: an interview with Michael Herman, *Intelligence and National Security*, doı: 10.1080/02684527.2016.1199529.

Polis Akademisi (2022). Güvenlik Bilimleri Enstitüsü. Erişim Tarihi: 19.11.2022. https://gbe.pa.edu.tr/ adresinden erişildi.

Prunckun, H. (2010). *Handbook of Scientific Methods of Inquiry for Intelligence Analyses,* United Kingdom: Scarecrow Press.

Quarmby, N. and Young, L. J. (2010). *Managing Intelligence: The Art of Influence*, Federation Press.

Rathmell A. (2010). Towards Postmodern İntelligence. *Intelligence and National Security*, 17:3, 87-104. https://doi.org/10.1080/02684520412331306560.

Richards, J. (2016). Intelligence Studies, Academia and Professionalization. *The International Journal of Intelligence, Security, and Public Affairs*, 18:1, 20-33, http://dx.doi.org/10.1080/23800992.2016.1150683

Richelson, J. (2008). *The U.S. İntelligence Community*. Boulder, CO: Westview Press.

Robertson, K. (1987). Editorial comment: An agenda for intelligence research, Defense Analysis, 3:2, 95-101, doı: 10.1080/07430178708405287.

Rolington, A. (2013). Strategic Intelligence for the 21st Century: The Mosaic Method, Oxford: Oxford University Press.

Robertson, K.G .(1987). Intelligence requirements for the 1980s, *Intelligence and National Security*, 2:4, 157-167, doı: 10.1080/02684528708431921.

Rudner, M. (2008) Intelligence Studies in Higher Education: Capacity-Building to Meet Societal Demand, *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 22:1, 110-130. doı: 10.1080/08850600802486960.

Rudner, M. (2009). CANADA: Intelligence studies in higher education. Erişim tarihi: 12. 11. 2021. https://www.universityworldnews.com/post.php?story=2009011717424810 adresinden erişildi.

Safi, P. (2021). Teşkilat-ı Mahsusa ve İstihbarat. Demircioğlu, İ. H.; Özcan, A.; Çencen, N. ve Yiğit, Y. (Ed.), *Türk İstihbarat Tarihi* içinde (ss. 217- 232), İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Safi, P. (2020). Teşkîlât-ı Mahsûsa'nın ne "olmadığını" anlattı. . Erişim tarihi: 14. 11. 2021. https://www.savunmatr.com/ozel-haber/dr-polat-safi-tesklt-i-mahssa-nin-ne-olmadigini-h5113.html adresinden erişildi.

Sander, O. (2017). *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*. Ankara: İmge Kitabevi, 32. Baskı.

Sarı, B. (2021). Geçmişten Günümüze Stratejik İstihbarat Çalışmaları. Demircioğlu, İ. H.; Özcan, A.; Çencen, N. ve Yiğit, Y. (Ed.), *Türk İstihbarat Tarihi* içinde (ss. 797-828), İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Scott, L. and Jackson, P. (2004) The Study of Intelligence in Theory and Practice, Intelligence and National Security, 19:2, 139-169. doı:10.1080/0268452042000302930.

MI5 (2022). Security Service. Erişim Tarihi: 23.03.2022. https://www.mi5.gov.uk/careers/opportunities/intelligence-officer-development-programme-iodp adresinden erişildi.

Seren, M. (2017). *Stratejik İstihbarat & Ulusal Güvenlik.* Ankara: Orıon Kitabevi.

Seren, M. (2021). Türk İstihbaratının Değişen Dinamikleri: Son 10 Yılda Reform, Siyasa ve Operasyonel Açılım. *TESAM Akademi Dergisi*, 8 (2) , 371-405. DOI: 10.30626/tesamakademi.956792.

Seren, M. ve Gültekin, E. (2022). Türkiye'de Terörizm Çalışmaları: Lisansüstü Tez ve Program Müfredatlarının İncelenmesine Dair Bir Analiz. *Terörizm ve Radikalleşme Araştırmaları Dergisi*, 1(1), ss. 22-66, doi.org/10.29228/trad.2.

Seren, M. (2022). MİT'in Dönüşümü: İstihbarat Diplomasisi, Operasyonel Açılım, Proaktif Strateji. *Kriter dergisi.* 6 (64), ss. 48-51.

SETA (2022). Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı. Erişim Tarihi: 04.05.2022. https://www.setav.org/ adresinden erişildi.

Sezgin, E. (2022). İstihbarat Üzerine. İstanbul: Cinius Yayınları.

Shulsky, A. (1993). Silent warfare: Understanding the World of Intelligence. Erişim Tarihi: 22.11. 2021. http://www.lander.odessa.ua/doc/Abram%20Shulsky.%20Silent%20Warfare.%20Understanding%20the%20World%20of%20Intelligence.pdf. adresinden erişildi.

Shulsky A. N. &. Schmitt G. J.(2002). Silent warfare understanding the World of intelligence. Washington: Potomac Books.

Stout M. & Warner M. (2018). Intelligence is as intelligence does. Intelligence and National Security, Volume 33, Issue 4, 517-526.

Suiçmez, N. (2017). Türkiye'de sivil istihbarat eğitimi. Erişim tarihi: 26.01.2022. https://www.stratejikortak.com/2017/05/turkiyede-sivil-istihbarat-egitimi.html adresinden erişildi.

Süpürgeci, İ. (2021). İstihbarat Milli Gücün Temel Bileşenlerinden Birisi Olarak Değerlendirilebilir mi?. Erişim Tarihi: 08.02.2022. https://www.sde.org.tr/ adresinden erişildi.

Şenel, M. ve Şenel, T. (1997). *İstihbarat ve Genel Güvenlik Konularımız.* Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü. 3.Baskı.

Şimşek, P. (2017). Türk İstihbaratında Teşkilat-ı Mahsusa'nın Yeri ve Türk, Rus, İngiliz ve İsrail İstihbarat Birimlerindeki İlk Modern Geçişin Bir Karşılaştırması. Ü. Özdağ ve M. Önenli Güven (Ed.), *Teşkilat-ı Mahsusa'nın 100. Yılında Türk İstihbaratı* içinde (ss. 10-25), Ankara: Kripto Basım Yayın.

Şimşek, E. (2004). *Türkiye'de İstihbaratçılık ve MİT.* İstanbul: Kum Saati Yayıncılık.

Taşağıl, A. (2021). İslam Öncesi Dönemde Türklerde İstihbarat. Demircioğlu, İ. H.; Özcan, A.; Çencen, N. ve Yiğit, Y. (Ed. ve diğer.), *Türk İstihbarat Tarihi* içinde (ss. 41-62), İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Taşdan, C. (2019). MİT'ten istihbarat dünyasına akademik bakış. Erişim tarihi: 07.01.2002. https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/mitten-istihbarat-dunyasina-akademik-bakis/1383044 adresinden erişildi.

TDK (2022). Türk Dil Kurumu. Erişim Tarihi: 19.11.2021. https://www.tdk.gov.tr/ adresinden erişildi.

TESAM (2022). Türkiye Ekonomik, Siyasal ve Stratejik Araştırmalar Merkezi. Erişim: 07.12.2021. https://tesam.org.tr/ adresinden erişildi.

Tılısbık, N. ve Akbal, Ö. (2006). *İstihbarat ve Türkiye*. İstanbul: Nüve Kültür Merkezi.

Treverton, G. F. (1995). Covert Action and Open Strategy. D. H. Deart ve R. T. Goodden (ed). Strategic Intelligence: Theory and Application, Washington, Defence Intelligence Agency, Washington D.C.

Thomas, S. T. (1988): Assessing current intelligence studies, International Journal of Intelligence and CounterIntelligence, 2:2, 217-244 Acar, Ü. (2019). Yönlendirici Güç: İstihbarat Servisleri, Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi, 3 (2) , 103-134.

TSK (2022). İstihbarat sınıfının görevleri. Erişim tarihi: 26.04.2002. https://www.kkk.tsk.tr/istihbarat.aspx. adresinden erişildi.

Tzu, S. (2020). Savaş Sanatı (Barış Satılmış, Çev.). İstanbul: İndigo Yayıncılık, Kaynak yapıtın yayın tarihi yok.

Türk, F. (2019*). İstihbaratın teşkilatlanma ve yönetim sorunsalı: A.B.D. örneği.* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Türken, B. (2022). *Türkiye yükseköğretim sistemi içerisinde istihbarat eğitiminin karşılaştırmalı analizi ve bir model önerisi*). (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Urhal, Ö. (2008). *Kamu Güvenliği Açısından İstihbarat ve Örgütlü Suçlar*. Ankara: Adalet Yayınevi.

Uyar M. (2021). Savaş ve Savaş Çalışmaları. Uyar M.(ed.) *İstihbarat Çalışmaları El Kitabı* içinde (ss. 15-31). İstanbul: Kronik Yayınları.

Viotti, P. R ve Kauppi, M. V. (2012). International Relations and World Politics. Pearson Education. ISBN : 9780205854646.

Waever, O. (1998). The Sociology of a Not So International Discipline: American and European Developments in International Relations. *International Organization* Vol. 52, No. 4, International Organization at Fifty: Exploration and Contestation in the Study of World Politics (Autumn, 1998), pp. 687-727 (41 pages).

Walsh, P. F. (2017). Teaching intelligence in the twenty-first century: towards an evidence-based approach for curriculum design, *Intelligence and National Security*,32:7, 1005-1021. doı: 10.1080/02684527.2017.1328852.

Warner, M. (2002).Wanted: A Definition of Intelligence. Studies in Intelligence, c. 46, no. 3, 15-226.

Warner, M. (2018). Sources and methods for the studyof intelligence in Johnson, Loch K. Handbook of Intelligence Studies, Routledge, pp.17-27.

Wesley K Wark (2003) Introduction: 'Learning to Live With Intelligence', *Intelligence and National Security*, 18:4, 1-14. doı: 10.1080/02684520310001688853.

Wirtz, J. J. (2006), The American approach to intelligence studies from: Handbook of Intelligence Studies Routledge. Accessed on: 28 Oct 2021. https://www.routledgehandbooks.com/doi/10.4324/9780203089323.ch2 adresinden erişildi.

Varouhakis M. (2013). What is Being Published in Intelligence? A Study of Two Scholarly Journals, *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 26:1, 176-189, DOI: 10.1080/08850607.2012.705564.

Yakın, A. (1969). *İstihbarat Casusluk ve Casuslukla Mücadele*. Ankara: Dışişleri Akademisi.

Yazar, N. (2021). İslamiyet'in Kabulü ve Sonrası Türklerde İstihbarat. Demircioğlu, İ. H.; Özcan, A.; Çencen, N. ve Yiğit, Y. . (Ed. ve diğer.), *Türk İstihbarat Tarihi* içinde (ss. 63-94), İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Yesevi, Ç. G. (2014). İsrail İstihbaratı ve Mossad. İçinde Ümit Özdağ (Ed.) *İstihbarat Örgütleri* içinde (ss. 217-270). Ankara: Kripto Yayınları.

Yılmaz, S. (2005). *Ulusal güvenlik ve istihbarat: Türkiye ve ABD üzerine kavramsal bir çerçeve.* (Doktora Tezi). YÖK Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Yılmaz, S. ve Salcan, O. (2008). *Siber Uzay'da Güvenlik ve Türkiye.* İstanbul: Milenyum Yayınları.

Yılmaz, S. (2017). "Post-Modern İstihbarat". Erişim Tarihi: 06.05.2022. https://www.academia.edu/33981365 adresinden erişildi.

Yılmaz, S. (2019). *Temel İstihbarat Toplama-Analiz-Operasyonlar*. Ankara: Kripto Kitapları.

Yıldız, G. (2021). "Tweet'in URL bağlantısını (web adresi) bulmak için expand link [https://twitter.com/muverrih1826] kullanın." Erişim Tarihi: 06.04.2022.

YÖK (2022). Ulusal tez merkezi. Erişim tarihi: 31.12.2021. https://tez.yok.gov.tr/ adresinden erişildi.

Yurtsever, S. (2013). *Milli Mücadele Dönemi İstihbarat Faaliyetleri Örnek Olay İncelemeleri (1919- 1922)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi. 2.Baskı.

Zegart A. B. (2007) "Cloaks, Daggers, and Ivory Towers: Why Academics Don't Study U.S. Intelligence", (ed.) Loch K. Johnson, Strategıc Intellıgence Volumes 1–5, London. ISBN 0-275-98947-X.

21 YYTE (2022). 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü. Erişim Tarihi: 06.04.2022. https://21yyte.org/tr/ adresinden erişildi.

EK KAYNAKÇA

Betts, R. K. (1978). Analysis, War, and Decision: Why Intelligence Failures Are inevitable Author(s): Source: *World Politics,* Vol. 31, No. 1, pp. 61-89 Published by: Cambridge University PressStable.

Breakspear, A. (2012). A New Definition of Intelligence. *Intelligence & National Security* 28(5): 678-693. doi.org/10.1080/02684527.2012.699285.

Çağlak, A. (2021). Türk İstihbaratının Modern İstihbarata Geçiş Sürecindeki Uygulamalarının Türkiye'de Demokrasinin Gelişimine katkıları. *Atatürk Yolu Dergisi,* ss. 259-282. doı: 10.46955/ankuayd.943728.

Dokman, T. (2019). Defınıng The Term "Intellıgence" - Insıght Into Exıstıng Intellıgence Knowledge Informatologia, 52, (3-4) p. 201. Erişim tarihi: 11.02.2022. https://hrcak.srce.hr/file/341342 adresinden erişildi.

Godson, R. (1981). Intelligence Requirements for the 1980's: Covert Action, National Strategy Information Center.

Gör, E. (2021). II. Abdülhamid Döneminde İstihbarat (1876- 1909). Demircioğlu, İ. H.; Özcan, A.; Çencen, N. ve Yiğit, Y. (Ed. ve diğer.), Türk İstihbarat Tarihi içinde (ss. 165- 216). İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Herman, M. (1996). Intelligence power in peace and war. Cambridge: Cambrıdge Unıversıty Press.

Hobsbawm, E. J. ve Ranger, T. (2013). Geleneğin İcadı. (M. M. Şahin çev.). İstanbul: Agora Kitaplığı. 2. Baskı. doi.org/10.1080/0955757042000296964.

Jensen, M. A. (2012). Intelligence Failures: What Are They Really and What Do We Do about Them?. *Intelligence and National Security*, 27:2, 261-282.

Johnson, L. K. (2006) Handbook of Intelligence Studies, Routledge, Newyork.

Kahn, D. (2002) in Scott, L. Ve Jackson, P. (2004). The Study of Intelligence in Theory and Practice, *Intelligence and National Security*, 19: 2, 139- 169.

Küpeli, Ü. (2021). Güvenlik Çalışmaları. Uyar M.(ed.) İstihbarat Çalışmaları El Kitabı. İstanbul: Kronik Yayınları.

Lander, S. S. (2004) International intelligence cooperation: an inside perspective,Cambridge Review of International Affairs, 17:3, 481-493b.

Omand, D. (2009). The National Security Strategy: Implications for the U Kintelligence community. Institute for Public Policy Research, February.

Pehlivanlı, H. (2002). Eski Türkler ve Selçuklularda İstihbaratçılık. Türkler, C. 5. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Pillar, P. R (2006) Good literature and bad history: The 9/11 commission's tale of strategic intelligence, *Intelligence and National Security*, 21:6, 1022-1044, doı: 10.1080/02684520601046366.

Puyvelde, D. V. And Curtis, S. (2016). 'Standing on the shoulders of giants': diversity and scholarship in Intelligence Studies, *Intelligence and National Security*, doı: 10.1080/02684527.2016.1185323.

Sürücü, H. (2021).Cumhuriyet'in İlanından Günümüze Askeri İstihbarattaki Değişim ve Türkiye'de Askeri İstihbaratın Geleceği. Demircioğlu, İ. H.; Özcan, A.; Çencen, N. ve Yiğit, Y. (Ed.), Türk İstihbarat Tarihi içinde (367-400), İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Willmetts, S. (2019). The cultural turn in intelligence studies. *Intelligence and National Security*, Volume 34, 2019 - Issue 6.

Wong, PN (2021). Subversive Ontology: Approaching Japanese Intelligence Culture as a Non-Western Intelligence Practice. *Rising Asia Journal*, vol. 1, no. 3, 425-478.

Yılmaz, S. (2007). *21. Yüzyılda Güvenlik ve İstihbarat.* İstanbul: Milenyum Yayınları.

Yılmaz, S. (2013). *Dünyayı Yöneten Güç İstihbarat Bilimi.* Ankara: Kripto Basın Yayın.

EKLER

Ek- 1: Amerikan istihbarat tarihi literatürünün başlıca eserleri

Yayın Tarihi	*Yazar/Editör Adı*	*Eser Adı*
1977	William R. Corson	The Armies of Ignorance: The Rise of the American Intelligence Empire
1981	Bradley F. Smith	The Shadow Warriors: OSS and the Origins of the CIA
1981	Thomas F. Troy	Donovan and the CIA: A History of the Establishment of the Central Intelligence Agency
1984	William M. Leary	Perilous Mission: Civil Air Transport and CIA Covert Operations in Asia
1985	Ernest R. May (ed.)	Knowing One's Enemies: Intelligence Assessment Before the Two World Wars
1987	Michael Handel	War, Strat Intelligence, Espionage, and Cold War Origins, Diplomatic History 13 egy and Intelligence
1987	Robin Winks	Cloak and Gown: Scholars in the Secret War
1989	John Lewis Gaddis	Intelligence, Espionage, and Cold War Origins, Diplomatic History 13
1994	Michael Warner (ed.)	The CIA Under Harry Truman, CIA Cold War Records
1995	Jeffrey T. Richelson	A Century of Spies
1997	Aleksandr Fursenko and Timothy Naftali	One Hell of a Gamble: Khrushchev, Castro, Kennedy and the Cuban Missile Crisis, 1958–1964
1999	Amy B. Zegart	Flawed by Design: the Evolution of the CIA, JCS, and NSC
2000	David F. Rudgers	Creating the Secret State: The Origins of the Central Intelligence Agency
2002	James Bamford	Body of Secrets: Anatomy of the Ultra-Secret National Security Agency
2004	Steve Coll	Ghost Wars: The Secret History of the CIA, Afghanistan, and Bin Laden, from the Soviet Invasion to September 10, 2001
2005	Richard Breitman, Norman J.W. Goda, Timothy Naftali, and Robert Wolfe	U.S. Intelligence and the Nazis
2006	M. A. Turner	Historical Dictionary of United States Intelligence
2007	Robert Gates	From the Shadows: The Ultimate Insider's Story of Five Presidents and How They Won the Cold War
2011	Gregory F. Treverton	Intelligence for an Age of Terror
2012	Robert Louis Benson	A History of U.S. Communications Intelligence During World War II: Policy and Administration
2014	Michael Warner	The Rise and Fall of Intelligence: An International Security History
2017	John H. Wilson	The Secret State: A History of Intelligence and Espionage
2022	Amy B. Zegart	Spies, Lies, and Algorithms: The History and Future of American Intelligence

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Ek- 2: Kanada'da İstihbarat Çalışmaları alanında önemli isimler ve bilinen eserleri

Üniversite	*Yazar*	*Kitap/Makale Adı*
New Brunswick University	David A. Charters (Tarih bölümü)	▪ Intelligence Analysis and Assessment ▪ The International Journal of Intelligence and Counterintelligence
Simon Fraser University	Stuart Farson (Siyaset Bilimi bölümü)	▪ Schools of Thought: National Perceptions of Intelligence (1989) ▪ Increasing Canada's Foreign Intelligence Capability: Is it a Dead ssue?
The University of Calgary	John R. Ferrıs (Tarih bölümü)	▪ The British Army and Signals Intelligence During the First World War (1992) ▪ Intelligence and Strategy, Selected Essays
Carleton University	Martin Rudner (Uluslararası İlişkiler bölümü)	▪ Intelligence studies in higher education: Capacity-building to meet societal demand ▪ Cyber-threats to critical national infrastructure: An intelligence challenge
University of Toronto	Wesley Wark (Tarih bölümü)	▪ Security and Intelligence in a Changing World: New Perspectives for the 1990s (1 ▪ Twenty-First Century Intelligence, Routledge, (editor)
York University	Reg Whitaker (Siyaset Bilimi bölümü)	▪ The politics of security intelligence policy-making in Canada: I 1970–84 ▪ The Canadian Security and Intelligence System: Fighting the Last War or the Next?

Kaynak: (Michael ve Kornbluth, 2019, s.133)' de verilen bilgilerden yararlanarak üniversite örün sayfalarından istifade edilerek yazar tarafından hazırlanmıştır.

Ek- 3: İsrail'deki istihbarat ile ilgili düşünce kuruluşları

Düşünce Kuruluşlarının İsimleri	*Düşünce Kuruluşları Hakkında Kısa Bilgiler*	*Kuruluşların Başlıca Araştırma Alanı*
Institute for National Security Studies (INSS)	Bağımsız bir İsrail araştırma enstitüsü ve Tel Aviv Üniversitesi ile bağlantılı bir düşünce kuruluşu	Askeri ve stratejik alanda ulusal güvenlik konuları ve istihbarat
International Institute For Counter-Terrorism	Herzliya'daki Disiplinlerarası Merkezde (IDC) bünyesinde bir bağlantılı bir araştırma enstitüsü	İstihbarat analizi, terörle mücadele, iç güvenlik, ulusal güvenlik
The National Security Studies Center	Haifa Üniversitesi'ne bağlı bir düşünce kuruluşu	Güvenlik ve istihbarat
Begin-Sadat Center for Strategic Studies	Bar-Ilan Universitesi'ne bağlı ve NATO Akdeniz Girişimi tarafından desteklenen bir düşünce kuruluşu	Ulusal güvenlik ve dış politika
Jerusalem Center for Public Affairs	Bir araştırma enstitüsü	Güvenlik ve kamu diplomasi
The Israel Intelligence Heritage and Commemoration Center (IICC)	IICC bünyesinde iki araştırma enstitüsü vardır: 1) Intelligence and Terrorism Information Center ve 2) Institute for the Study of Intelligence and Policy.	İsrail istihbaratı ve tarihi

Kaynak: (Pascovich, 2017, ss. 137-139)'den yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Ek 4: Anglosfer ülkelerinde yer alan uluslararası ilişkiler alanındaki başlıca düşünce kuruluşları

Kuruluş tarihi	***Düşünce Kuruluşlarının Adları***	***Çalışma Alanları***	***Menşei***
1835	*Royal United Services Institute (RUSI)*	Savunma- Uluslararası Güvenlik	İngiltere
1910	*Carnegie Endowment for International Peace*	Uluslararası barış-işbirliği	ABD
1916	*Brookings Institution*	Uluslararası ilişkiler/Dış politika	ABD
1919	*Hoover Institution*	Dış politika ve Ulusal Güvenlik	ABD
1920	*Royal Institute of International Affairs at Chatham House*	Savunma ve Güvenlik	İngiltere
1921	*Council on Foreign Relations*	Uluslararası ilişkiler/Dış politika	ABD
1948	*RAND Corporation*	Güvenlik Stratejileri	ABD
1958	*International Institute for Strategic Studies*	Savunma ve Ulusal Güvenlik	İngiltere

Kaynak: (Karabulut, 2010, s. 97)' den uyarlanarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Ek -5: Türkiye'de Uluslararası ilişkiler/güvenlik/istihbarat alanındaki aktif düşünce kuruluşları

DÜŞÜNCE KURULUŞLARININ ADLARI
ANKA Enstitüsü
Ankara Politikalar Merkezi (APM)
Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (ASAM)
Ankara Siyasal ve Ekonomik Araştırmalar Merkezi (ASEM)
Atatürk Araştırmalar Merkezi Başkanlığı
Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM)
Bilge İnsanlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM)
Dış Politika Enstitüsü (DPE)
Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi (EDAM)
Güney Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (GASAM)
Güvenlik Araştırmaları Merkezi (GÜVENSAM)
İstanbul Politikalar Merkezi (İPM)
Ortadoğu Araştırmalar Merkezi (ORSAM)
Sahipkıran Stratejik Araştırmalar Merkezi (SASAM)
Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA)
Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE)
Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM)
Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV)
Türkiye Ekonomik Siyasal ve Stratejik Araştırmalar Merkezi (TESAM)
Türkiye Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Merkezi (TÜRKSAM)
Uluslararası Stratejik Tahlil ve Araştırmalar Merkezi (USTAD)
21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü

Kaynak: Yazar tarafından düşünce kuruluşlarının örün sayfalarından faydalanılarak hazırlanılmıştır

Ek- 6: Türkiye'de uluslararası ilişkiler alanındaki istihbarat temalı akademik eserler

Basım Tarihi	***Yazar/ Editör İsmi***	***Kitap Adı***
1969	Aziz Yakın	İstihbarat, Casusluk ve Casuslukla Mücadele
1970	A. Turhan Şenel ve Muazzez Şenel	Stratejik İstihbarat
1978	Erdal İlter	Milli İstihbarat Teşkilatı Tarihçesi
1997	Bekir Çınar	Devlet Güvenliği, İstihbarat ve Terör
1999	Serhat Tezsever	Milli Güvenliğimiz İçinde İstihbarat
2001	Nedret Ersanel	Siber İstihbarat Sanal ve Dijital Casusluğun Anatomisi
2003	Kemal Girgin	Uluslararası İlişkiler Modern İstihbarat ve Türkiye
2006	Sait Yılmaz	21. Yüzyılda Güvenlik ve İstihbarat
2006	Niyazi Tılısbık ve Özdemir Akbal	İstihbarat ve Türkiye
2007	Ömer Urhal ve Ünal Acar	Devlet, Güvenlik, İstihbarat, Terörizm
2007	Ahmet Tarık Miman	Küreselleşmenin Ordusu Ekonomik İstihbarat
2008	Ümit Özdağ	İstihbarat Teorisi
2008	Nurullah Aydın	İşte İstihbarat
2009	Ömer Urhal	Küreselleşen Dünyada Güvenlik (Milli Güvenlik, Kamu Güvenliği, Örgütlü Suçlar ve Suç, İstihbaratı)
2011	Ünal Acar	İstihbarat
2011	Mutlu Köseli	İstihbarat: Temel Hususlar ve Güncel Konular
2014	Ümit Özdağ	Algı Yönetimi
2014	Ferit Temur	Cambridge Beşlisi:20. Asrın Casusluk Şebekesi*
2015	Gökhan Kuloğlu	İç Güvenlik İstihbaratı ve Kolluk
2016	Serkan Yenal	Asimetrik Savaş ve İstihbarat
2017	Emre Çıtak	Güvenlik ve İstihbarat**
2017	Merve Seren Yeşiltaş	Stratejik İstihbarat ve Ulusal Güvenlik**
2018	Yusuf Özer	Kültürel İstihbarat**
2018	Sait Yılmaz	Temel İstihbarat Toplama-Analiz-Operasyonlar
2020	Seçkin Aköz	Siyasi istihbarat*
2020	Onur Dikmeci	Güvenlik 2.0 Savunma ve İstihbaratın Dönüşümü
2021	Muhammed Ali Yetkin	Çin İstihbarat Örgütlerinin Stratejik Analizi
2021	Sait Yılmaz	Post modern istihbarat
2021	Erol Başaran Bural	Sosyal Medya İstihbaratı*
2022	Erkan Sezgin	İstihbarat Üzerine
2022	Murat Bulut vd. (ed.)	İstihbarat ve Güvenlik Üzerine Çalışmalar
2022	Cihad İslam Yılmaz (ed.)	İstihbarat Araştırmaları
2022	Kazım Mehmet Erol	Açık Kaynak İstihbaratı ve Askeri İstihbarat

* Yüksek lisans tezinden türetilmiş kitap.
** Doktora tezinden türetilmiş kitap.

Kaynak: Yazar tarafından faydalanılarak hazırlanılmıştır

Ek- 7: İstihbarat Çalışmaları literatüründe yer alan istihbarat teorisine dair kılavuz eserler

Yayın tarihi	***Yazar/editör adı***	***Kitap/kitap bölümü –makale adı***
1985	Walter Laqueur	A World of Secrets: The Uses and Limits of Intelligence
1987	Kenneth G. Robertson, (ed.)	British and American Approaches to Intelligence
1989	Loch K. Johnson	America's Secret Power: The CIA in a Democratic Society
1993	Abram Shulsky	Understanding the World of Intelligence
1996	Michael Herman	Intelligence Power in Peace and War
1999	Kristin M. Lord and Bernard I. Finel	The Surprising Logic of Transparency
2000	Frederick P. Hitz	The Future of American Espionage
2001	David Kahn	An Historical Theory of Intelligence
2002	Michael Warner	Wanted: A Definition of Intelligence
2003	Loch K. Johnson	Bricks and Mortar for a Theory of Intelligence
2004	Michael Turner	A Distinct U.S. Intelligence Identity
2004	Stephen C. Mercado	Sailing the Sea of OSINT in the Information Age
2005	John Stempel	The Impact of Religion on Intelligence,'' International Journal of Intelligence and CounterIntelligence
2005	Rob Johnson	Analytic Culture in the U.S. Intelligence Community: An Ethnographic Study
2006	Arthur S. Hulnick	What's Wrong with the Intelligence Cycle
2007	Amy B. Zegart	Cloaks, Daggers, and Ivory Towers: Why Academics Don't Study U.S. Intelligence
2007	Jeffrey T. Richelson	The Technical Collection of Intelligence

Kaynak: (Johnson, 2007, ss. 3-4)' ten faydalanılarak yazar tarafından hazırlanılmıştır

Ek- 8: İstihbarat Çalışmaları alanında İstihbarat toplama, analiz ve yayma üzerine kılavuz eserler

Yayın tarihi	*Yazar/editör adı*	*Kitap/kitap bölümü –makale adı*
1967	David Kahn	The Code-Breakers: The Story of Secret Writing
1978	Richard K. Betts	War and Decision: Why Intelligence Failures Are Inevitable
1982	John Prados	The Soviet Estimate: U.S. Intelligence Analysis & Russian Military Strength
1983	James Bamford	The Puzzle Palace (Boston: Houghton Mifflin, 1984);
1984	Klaus Knorr	Failures in National Intelligence Estimates: The Case of the Cuban Missiles
1986	William E. Burrows	Deep Black: Space Espionage and National Security
1986	Robert Jervis	Intelligence and Foreign Policy
1995	Jack Davis	A Policymaker's Perspective on Intelligence Analysis
1996	Donald P. Steury	Intentions and Capabilities: Estimates on Soviet Strategic Forces
1999	Robert David Steele	Relevant Information and All-Source Analysis: The Emerging Revolution
2000	Loch K. Johnson	Bombs, Bugs, Drugs, and Thugs: Intelligence and America's Quest for Security
2001	Matthew Aid and Cees Wiebes (eds)	Secrets of Signals Intelligence During the Cold War and Beyond
2002	Jeffrey T. Richelson	The Wizards of Langley
2002	Ehraim Kahana	Early Warning Versus Concept: The Case of the Yom Kippur War, 1973
2002	Richard L. Russell	CIA's Strategic Intelligence in Iraq
2004	Frederick P. Hitz	The Great Game: The Myth and Reality of Espionage
2005	Patrick Radden Keefe	Chatter: Dispatches from the Secret World of Global Eavesdropping
2005	Reuel Marc Gerecht	A New Clandestine Service: The Case for Creative Destruction in Peter Berkowitz, ed., Future of American Intelligence
2007	Richard K. Betts	Enemies of Intelligence
2008	Jerome Clauser	An Introduction to Intelligence Research and Analysis
2008	Peter Gill, Stephen Marrin and Mark Phythian (eds).	Intelligence Theory: Key Questions and Debates
2008	James B. Bruce	The Missing Link: The Analyst-Collector Relationship," in Analyzing Intelligence: Origins, Obstacles, and Innovations
2008	Don McDowell	Strategic Intelligence
2010	Henry W. Prunckun	Handbook of Scientific Methods of Inquiry for Intelligence Analysis
2010	Peter Gill	Theories of Intelligence
2010	Robert M. Clark	Intelligence analysis: A target-centric approach
2011	Stephen Marrin	İmproving İntelligence Analysis: Bridging the Gap between Scholarship ant Practice
2012	Loch K. Johnson	The Oxford handbook of national security intelligence
2015	Mark M. Lowenthal and Robert M. Clark	The Five Disciplines of Intelligence Collection
2015	Loch K. Johnson	Intellıgence: The Secret World of Spıes

Kaynak: (Johnson, 2007, ss. 4-6)'dan faydalanılarak ve güncellenerek yazar tarafından hazırlanmıştır.

Ek- 9: Anglosfer'deki istihbarat toplulukları ile ilgili başlıca eserler

Yayın tarihi	***Yazar/editör adı***	***Kitap/kitap bölümü –makale adı***
1981	Ray S. Cline	The CIA Under Reagan, Bush, and Casey: The Evolution of the Agency from Roosevelt to Reagan
1983	Richard K. Betts	Warning Dilemmas: Normal Theory vs. Exceptional Theory
1985	Jeffrey T. Richelson and Desmond Ball	The Ties That Bind: Intelligence Cooperation Between the UK/USA Countries
1985	Glenn Hastedt	Organizational Foundations of Intelligence Failure,'' in Intelligence Policy and Process.
1991	Christopher Andrew	Secret Service: The Making of the British Intelligence Community
1992	Mark M. Lowenthal	1.Mark M. Lowenthal, U.S. Intelligence: Evolution and Anatomy, 2nd ed.
1996	Loch K. Johnson	Secret Agencies: U.S. Intelligence in a Hostile World
1996	Bradford Westerfield,	America and the World of Intelligence Liaison
2000	David Staffaord and Rhodri Jeffreys-Jones (eds.)	American-British-Canadian Intelligence Relations, 1939–2000
2002	Philip H. J. Davies	Ideas of Intelligence: Divergent National Concepts and Institutions
2005	Amy B. Zegart	September 11 and the Adaptation Failure of U.S. Intelligence Agencies,
2006	Loch K. Johnson	Handbook of Intelligence Studies
2007	Amy Zegart	Spying Blind: The CIA, the FBI, and the Origins of 9/11
2008	J. Richelson	The U.S. intelligence community
2011	Thomas Fingar	Reducing Uncertainty: Intelligence Analysis and National Security
2015	Loch K. Johnson (Ed.)	Essentıals of strategıc ıntellıgence
2017	Carl J. Jensen, III, David H. McElreath and Melissa Graves	Introduction to Intelligence Studies
2019	Mark M. Lowenthal	Intelligence: From Secrets to Policy

Kaynak: (Johnson, 2007, ss. 3-20)'dan faydalanılarak ve güncellenerek yazar tarafından hazırlanmıştır.

Ek- 10: Türkiye'de düzenlenen istihbarat temalı ulusal ve uluslararası akademik toplantılar

Tarih	*Kongre-Konferans-Sempozyum Adı*	*Düzenleyen kurum/ kuruluş*	*Yer*
04-05 Aralık 2004	Ekonomik Rekabet ve İstihbarat Konferansı	Yeditepe Üniversitesi	İstanbul
06-08 Aralık 2007	Uluslararası Güvenlik İşbirliği: İstihbarat Uygulamaları Konferansı	Bilkent Üniversitesi	Ankara
24-26 Eylül 2010	İstihbarat Çalışmalarının Demokratik Yönetimi	Polis Akademisi	İstanbul
23 Aralık 2010	Bilgi Güvenliği Konferansı (Bilişimde İstihbarat Güvenliği Kapsamında "Güvenlik Lüks Değil Gerekesinimdir" temasıyla)	TUBİTAK	Ankara
10-12 Mart 2011	EMEA Intelligence, Uluslararası İstihbarat ve Gözetim Teknolojileri Konferansı	KOMTERA	İstanbul
16-17 Kasım 2011	Demokratik Değerler, İstihbarat Uygulamaları ve İstihbaratın Bilimsel Çalışılması	Polis Akademisi	Ankara
07-08 Aralık 2011	İstihbarat Paylaşımı ve Terörizm NATO Çalıştayı (COE-DAT 15)	TSK	Ankara
29 Şubat - 02 Mart 2012	Uluslararası İstihbarat &Adli Bilimler ve Gözetim Teknolojileri Konferansı-Sergisi	KOMTERA	İstanbul
04- 05 Haziran 2012	İstihbarattan Karar Almaya: Politika Yapımı için İstihbarat Analizi Konferansı	MİT İSAMER	Ankara
09 Nisan 2013	Uluslararası Ticaret Rekabet İstihbaratı	KTO Karatay Üniversitesi	Konya
17 Mayıs 2013	İstihbarat Çalışmaları: İstihbaratta Yeni Paradigmalar	İstanbul Aydın Üniversitesi	İstanbul
10-11Ekim 2013	İstanbul Siber Güvenlik ve Kamu Güvenliği Zirvesi	UDH Bakanlığı MSB	İstanbul
10-12 Aralık 2013	Uluslararası İstihbarat & Adli Bilimler ve Gözetim Teknolojileri Konferansı-Sergisi	KOMTERA	İstanbul
13-14 Aralık 2014	Teşkilatı Mahsusa'nın Kuruluşunun 100.yılında Türk İstihbaratı Konferansı	21.Yüzyıl Türkiye Enstitüsü	Ankara
14 Nisan 2015	İstihbarat ve Ceza Hukuku: NSU Davası	Bahçeşehir Üniversitesi	İstanbul
30 Kasım-02 Aralık 2017	2. Uluslararası Demokrasi Sempozyumu: "Emperyalizm, Hegemonya ve İstihbarat Faaliyetleri"	Giresun Üniversitesi	Giresun
05-06 Kasım 2020	İstanbul Güvenlik Konferansı (Kovid-19 Sonrası Geleceğin Güvenlik Kurumları ve Stratejik Dönüşüm; Asker, Polis, Jandarma, İstihbarat, Diplomasi ve Sosyo-ekonomi)	Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi/ TASAM	Hibrit Formatta
23-25 Eylül 2021	2. Uluslararası Güvenlik Kongresi: İstihbarat ve Güvenlik	JSGA	Ankara
27-28 Kasım 2021	Uluslararası 1.Disiplinler Arası İstihbarat ve Uluslararası İlişkiler Kongresi	USBİLİM	Ankara

Kaynak: (H.Ateş, 2014, ss. 305-306; Türken, 2022, s. 52)'den birleştirilerek ve güncellenerek yazar tarafından tekrar düzenlenerek hazırlanmıştır.

Ek- 11: Türkiye'de uluslararası ilişkiler ve alt disiplini olan programlarda üretilen lisansüstü tezler

HAKAN FİDAN (1999) Intelligence and foreign policy: A comparison of British, American and Turkish intelligence systems - İstihbarat ve dış politika: İngiliz, Amerikan ve Türk istihbarat sistemlerinin mukayesesi
NİYAZİ TILISBIK (2005) Uluslararası ilişkiler, modern istihbarat ve Türkiye
SAİT YILMAZ (2005) Ulusal güvenlik ve istihbarat: Türkiye ve ABD üzerine kavramsal bir çerçeve
HASAN ERCAN (2006) Tarihi derinlik içinde Soğuk Savaş sonrası dünyada yeni istihbarat kavramı
ARİF ÖZGÜR GÜNDOĞAR (2007) Küreselleşme zemininde modern istihbarat
CEMAL ARIBAŞ (2007) 11 Eylül sonrasında uluslararası terörizmle mücadelede İstihbaratın öne çıkan rolü ve önemi
HÜSEYİN GÜL (2009) Soğuk savaş sonrasında istihbarat örgütlerinin Orta Doğu'daki faaliyetleri: Irak sorunu örneği
Fatih BEREN (2010) İç güvenlik istihbaratında saydamlık - etkililik ilişkisi
Abdulkadir CEYLAN (2011) Güvenlik istihbarat teşkilatı modelinde Türkiye ABD karşılaştırması
ECEVİT KILIÇ (2011) Soğuk Savaş döneminde Türk istihbarat kurgusu
FATİH DEDEMEN (2011) Antropolojik istihbarat açısından 11 Eylül 2001 sonrası Afganistan örneğinin incelenmesi
HÜSEYİN SÜRÜCÜ (2011) Mukayese Hukukta örgütlü suçlarla mücadelede istihbarat odaklı kolluk anlayışı çerçevesinde veri madenciliğinin önemi
MUHAMMED ÖZTOPRAK (2011) Karar destek sistemlerinin istihbarat amaçlı kullanımı ve 2005-2010 arası dönemde Türkiye ve İsrail'in stratejik karar verme modülü yardımıyla incelenmesi
NİLGÜN GÜZEL ÖZGÜVEN (2011) Soğuk Savaş dönemi sonrası özel askeri şirketler yoluyla yürütülen istihbarat faaliyetlerinin incelenmesi
SEÇKİN ÇETİN (2011) İstihbarat ve karşı istihbaratta algı yönetiminin rolü: Irak Savaşı örneği
Abdulkadir CEYLAN (2011) Güvenlik istihbarat teşkilatı modelinde Türkiye ABD karşılaştırması
ADEM KAYA (2012) Siber güvenliğin milli güvenlik açısından önemi
AHMET EMRE KAYA (2012) Kaçakçılıkla mücadelede istihbaratın rolü: Türkiye gümrükleri
ATAKAN ÇELİK (2012) 21 inci yüzyılda ulusal güvenliğin sağlanmasında kurumlar arası istihbarat paylaşımının önemi: ABD örneği
BÜLENT SUNGUR (2012) Endüstriyel casusluğun soğuk savaş sonrası küresel rekabet ortamındaki yeri
FERİT TEMUR (2012) Bir KGB operasyonu: Cambridge beşlisi
KEMALETTİN ARSLAN (2012) 1953 İran Darbesinin Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'nin petrol odaklı istihbarat faaliyetleri çerçevesinde incelenmesi
ŞEREF ÇETİNKAYA (2012) 21. yüzyılda ulusal güvenliğin sağlanmasında ekonomik istihbaratın rolü
YUNUS EREN (2012) Demokratik ülkelerde istihbarat teşkilatlarının yapılanması: İngiltere ve Türkiye karşılaştırılması
AHMET ATEŞ (2013) Stratejik istihbarat ve Türk dış politikasına etkisi
MEHMET YENAL ŞAHİN (2013) Karşı istihbaratın insani boyutunun irdelenmesi: Gafil muhbirlik örneği
MESUT ERTURAL (2013) Türkiye'deki istihbarat servislerinin demokratik gözetimi
SEMA SÖZER (2013) Proaktif istihbarat: Psikopati ve travma geçmişine dayalı şiddet suçu öngörme modeli
CUMA ÖZÇOBAN (2014) 21.Ulusal güvenliğin sağlanmasında siber istihbaratın rolü
ÇAĞLAR GÜN (2014) Ulusal güvenlik politikalarının belirlenmesinde istihbaratın rolü ve önemi
HASAN MESUT ÖNDER (2014) İstihbarat ve dış politika ilişkisi: Panoptikon modeli ve İsrail örneği
İLKER MURAT (2014) Teknik istihbarat faaliyeti olarak adi ve önleme amaçlı iletişimin denetlenmesi
LEVENT SEVİM (2014) Ulusal güvenlik bağlamında tıbbi tehdit ve tıbbi istihbarat değerlendirmesi
RAGIP GÜRSEL ÖDEMİŞ (2014) Terörle mücadelede insan istihbaratı ve teknik istihbarat ilişkisi
YALÇIN ÖĞRETEN (2014) Terör(izm)le mücadelede insana dayalı istihbaratın rolü ve önemi
YUSUF ÖZER (2014) NATO harekâtlarında istihbaratın yeri: Afganistan'da kültürel istihbarat

Ek-11 devam

ABDULLAH TANER DEMİROĞLU (2015) Stratejik istihbaratın önemi: bilişim suçları uygulaması
BÜLENT BAŞÇAM (2015) İstihbarat hatalarının 11 Eylül saldırıları ekseninde incelenmesi ve önerileri
FEVZİ Doğa Can KOCA (2015) Stratejik istihbaratın ulusal güvenliğin sağlanmasındaki önemi: 11 Eylül saldırıları örneği
HAKAN KÜÇÜKBAŞ (2015) Bilgi yönetimi yaklaşımlarındaki değişiminin istihbarat analizine etkisi
HASAN GÜL (2015) Core components of effectıve ıntellıgence, Etkili istihbaratın temel bileşenleri Verimli istihbaratın ana bileşenleri
KENAN ERDOĞAN (2015) Etnik temelli çatışma çözümleri sürecinde istihbarat teşkilatlarının rolü
MEHMET ÖZDEMİR (2015) Uluslararası ilişkilerde istihbarat örgütlerinin rolü açısından Türkiye
MURAT BULUT (2015) İstihbarat başarısızlığı ve reform: ABD örneği
NAZIM ONUR HÖKELEK (2015) istihbarat kurumlarının dış politikada karar alma sürecine etkisi: Türkiye örneği
RAFET BAŞTÜRK (2015) kolluk kuvvetlerinin istihbarat temininde başvurabileceği insansız hava araçları (iha) ve buaçıdan uygun iha özelliklerinin araştırılması
TAYFUN ŞAHİN (2015) Sosyal paylaşım sitelerinin Biyografik istihbarat amacıyla kullanımı: Facebook örneği
TURAN TOKER (2015) Aden Körfezi, Hint Okyanusu ve Somali açıklarında icra edilen deniz haydutluğu ile mücadele faaliyetleri kapsamında istihbarat yeri (2008-2014)
EMRE ÇITAK (2016) Yeni güvenlik politikaları bağlamında Türkiye'de istihbaratın dönüşümü
MERVE SEREN (2016) Stratejik istihbaratın güvenlik stratejileri ve politikaları açısından yeri ve önemi
OKTAY CAFEROĞLU (2016) 21'inci yüzyıl istihbarat anlayışında, istihbarat füzyonunun yeri ve önemi: ABD ve NATO örneği
SELÇUK BAĞCI (2016) Ulusal güvenliğin sağlanması açısından iç güvenlik istihbaratının önemi
ABDULKADİR SEÇMEN (2017) 1955-1974 Sürecinde Kıbrıs'ta istihbarat faaliyetleri
IŞIK DAĞDEVİREN (2017) İstihbarat ve Türkiye'de terörizmle mücadelede istihbaratın önemi
MEHMET DEMİRBAŞ (2017) İstihbaratın tarihsel gelişiminde Türkiye ve abd karşılaştırılması
MURAT ASLAN (2017) NATO ın peace support operatıons: effıcıency of ıntellıgence and propaganda ın bosnıa herzegovına and Afghanıstan
ORHAN PARALI (2017) Stratejik istihbaratın teorik çerçevesi: ulusal kamu politikalarında istihbaratın rolü
SERVET BOZKURT (2017) Dış politikada istihbaratın yeri ve önemi
YUNUS KARAAĞAÇ (2017) Stratejik istihbarat bağlamında karşılaştırmalı savaş teorileri ve stratejistler
YUSUF GÖRKEM GÜNER (2017) İnsani ve teknik istihbarat kapsamında modern istihbarata karşı koyma
Ali ATILIR (2018) Türkiye'de istihbarattan sorumlu kurumların yapısı, faaliyet alanları, aralarındaki bilgi paylaşımı ve sorunların belirlenmesi
ÇAĞATAY BALCI (2018) İran İslam Cumhuriyeti'nde istihbarat yapılanması
KAAN KILIÇ (2018) İnsan istihbaratı ve göç hareketleri fırsatlar ve tehditler
MUHAMMET VANLIOĞLU (2018) Stratejik ve öngörüsel istihbarat bağlamında ABD ulusal istihbarat ve güvenlik strateji belgelerinin incelenmesi
OKTAY GÖKTAŞ (2018) Büyük veya Doğal Arnavutluk ideali'nin stratejik istihbarat analizi
ATAKAN ŞENEL (2019)Türkiye'de güvenlik kurumları arasındaki istihbarat paylaşımı
BURAK ARKUN (2019) 2012 MİT krizi sonrası Türkiye'de değişen istihbarat algısı
CANER KARAKUŞ (2019) Silahlı insansız hava araçlarının (SİHA'lar) konvansiyonel savaştaki yeri: Anlık istihbarattan anlık müdahaleye geçiş
CEM TUNA AKSU (2019) Amerikan ve Rus istihbarat servislerinin kritik dönemeçleri
ERDİ KULAK (2019) Biyografik istihbaratın ulusal güvenlik politikaları açısından kullanımı ve önemi
EREN SAYIN (2019) Medikal İstihbaratın Önemi ve İşlevselliği
İBRAHİM DMERAL (2019) Türkiye bağlamında Orta Doğu'da istihbarat örgütleri

Ek-11 devam

MEHMET AKİF ORUÇ (2019) İstihbaratın geleceği: Siber uzayda istihbarat ve karşı istihbarat faaliyetlerinde yapay zekâ ve veri bilimi kullanımı
MEHMET GÜRBÜZ (2019) Amerikan istihbaratının tarihsel gelişim süreci ve Amerikan istihbarat topluluğu
MEHMET ŞENCAN (2019) İstihbarat ve dış politika ilişkisi: ABD istihbarat topluluğu incelemesi
NİHAL ERKAN (2019) Kıbrıs'ta EOKA'ya karşı İngiliz istihbaratı, 1945-1960
OĞUZ GİRAY(2019) Uluslararası güvenlik politikaları: İstihbarat örgütlerinin Türkiye'nin güvenlik politikalarına katkısı
SEÇKİN AKÖZ (2019) 1945-1960 Stratejik istihbarat türü olarak siyasi istihbarat
SERCAN TIRNOVALI (2019) Dijital oyunlar üzerinden karşı istihbarat toplama ve bilgi edinme: asssassın’s creed örneği
YUSUF CAN AYAZ (2019) Terörizmle mücadelenin istihbarat topluluğunun dönüşümüne etkisi: ABD örneği
ALP CENK ARSLAN (2020) Intelligence analysis: Reproduction of information / İstihbarat analizi: Bilginin yeniden üretimi
BİLAL ÇAM (2020) İstihbaratta karşı istihbarat ve karşı casusluk: James Jesus Angleton örneği
DENİZ GÜLER (2020) Davranışsal istihbarat teşkilatları analizi
ELİF TİRYAKİ (2020) Açık kaynak istihbaratında sosyal medya kullanımının analizi
EREN SAYIN (2020) Medikal istihbaratın önemi ve işlevi
FATİH AKBAŞ (2020) Dış politika karar alma süreçlerinde istihbarat örgütleri ve düşünce kuruluşlarının etkin rolü ve muhtemel etkileşimleri Küba Krizi ve 2. Körfez Savaşı özelinde inceleme
HALİL İBRAHİM ALBAYRAK (2020) Türkiye’nin stratejik istihbarat yeteneğine NATO üyeliği ve jeostratejik konumunun etkisi
İSKENDER ŞAHİN (2020) Bilişsel süreçlerin istihbarat analizi performansına etkisi: Küba füze krizi örneği
KEREM ÖZYAĞCILAR (2020) Milli güç unsuru olarak istihbarat etkeninin analizi
MEHMET EMİN ÖNDER (2020)İnsan istihbaratı üzerine mentorluk model önerisi
TÜRKAN NECEFOĞLU(2020) Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Türkiye'deki diplomatik misyon ve istihbarat faaliyetleri (1920-1922)
UMUT BARIŞ ÖZTÜRK (2020) Siber istihbarat faaliyetlerinde insan istihbaratı yaklaşım ve teknikleri
ZEKERİYA İDİL (2020) 21. Yüzyılda yeni Ulusal Güvenlik politikaları bağlamında Stratejik istihbaratın Önemi: ABD Örneği
Ali Melih KARATAŞ (2021) istihbarat teşkilatlarının hesap verebilirliği – demokratik denetimi, Almanya federal cumhuriyeti örneği
BURAK KAMBAK (2021) 1917 Bolşevik devrimi ve sonrasında yaşanan süreçte yabancı ülkelerin etkileri ve istihbaratın rolü
EROL BAŞARAN BURAL (2021) Terörizmle mücadelede sosyal medya istihbaratının önemi: PKK terör örgütünün Twitter'daki görünürlüğü üzerine sosyal ağ analizi
FATİH EMRE AKAR (2021) Politik psikoloji perspektifinde istihbarat
İSMET NACAROĞLU (2021) İstihbarat kurumlarının faaliyetlerinde ulusal güvenlik kültürünün rolü: ABD örneği
KAZIM MEHMET EROL (2021) Açık kaynak istihbaratının askeri istihbaratta kullanımı: Haşdi Şabi örgütü üzerinde uygulama
LEVENT BOZKURT (2021)İstihbarat yanılgılarının güvenlik politikalarına etkisi: İkinci Körfez Savaşı örneği
MURAT ŞAHİN (2021) Terörle mücadelede stratejik istihbaratın rolü
NİHAL BABADAĞ (2021) İstihbaratta büyük veri ve veri / metin madenciliği: bir uygulama
OĞUZCAN BAŞDOĞAN (2021) istihbarat ve veri bilimi: gdelt verileriyle devletlerarasındaki çatışma ve işbirliğini derecelendirmek
SALEM A.S. ABUGHALI (2021) Gazze şeridi’nde israil istihbarat faaliyetlerine karşı koymasında Filistin yönetimi ve hamas’ın tutumunun değerlendirmesi (2005-2020 yılları arasında)
UMUT SEVGİN (2021) Türkiye'nin Ege ve Doğu Akdeniz'e yönelik dış politikasının stratejik istihbarat analizi

Kaynak: YÖK Tez Kataloğundan faydalanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı	Seher BERBER
Doğum Yeri	

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Anadolu Üniversitesi
Fakülte	İktisat Fakültesi
Bölüm	Uluslararası İlişkiler

YÜKSEK LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Uluslararası İlişkiler

KATILDIĞI

Kurslar	Intelligence Studies- TUIC Akademi/ Ağustos 2021.
	İstihbarat Çalışmaları Eğitim Programı- TESAM ve İstanbul Ticaret Üniversitesi/ Eylül 2021.
	Yabancı İstihbarat Servislerinin Yapısı ve Faaliyetleri/ TESAM ve İstanbul Ticaret Üniversitesi/ Aralık 2021.
Akademik Etkinlikler	II. Uluslararası Güvenlik Kongresi (İstihbarat/ Güvenlik) JSGA- Bildiri Sunumu: "Teşkilat-ı Mahsusa'nın Türk İstihbarat Tarihindeki Yeri: Teşkilat-ı Mahsusa Gerçekte Nedir ve Ne Değildir?./ Eylül 2021.

İLETİŞİM

Adres	
E-mail	